

FILOZOFJA SPIRYTYSTYCZNA

KSIĘGA DUCHÓW

ZASADY SPIRYTYZMU I PRAW MORALNYCH
Z NIEGO WYNIKAJĄCYCH. — ISTNIENIE DU-
CHÓW — ICH STOSUNEK DO LUDZI. —
O NIEŚMIERTELNOŚCI DUSZY. — O OBEC-
NEM I PRZYSZŁEM ŻYCIU CZŁOWIEKA. —

22983

PODANE

PRZEZ WYŻSZE DUCHY ZA POŚREDNICTWEM RÓŻNYCH MEDJÓW.

ZEBRAŁ I PRZY POMOCY DUCHÓW OPRACOWAŁ I NAPISAŁ:

ALLAN KARDEC

(HIPPOLIT LÉON — DENISARD RIVAIL, PROF. ASTRONOMJI I FIZYKI W PARYŻU.)

SPOLSZCZYŁ J. CH.

WISŁA 1934.

NAKŁADEM „HEJNAŁU” — WISŁA (ŚLĄSK CIESZYŃSKI).

22983

Wszelkie prawa zastrzeżone.

H-122236

Drukiem P. Mitęgi w Cieszynie.

22.4.61

<http://rcin.org.pl/ifis>

W.

WSTĘP DO NAUKI O SPIRYTYZMIE.

I.

Dla nowych rzeczy potrzebujemy także nowych wyrazów; wymaga tego zrozumiałość rzeczy, abyśmy uniknęli niechybnej gmatwaniny przy używaniu wyrazów o podwójnem znaczeniu. Słowa spirytualny, spirytualista, spirytualizm mają swoje ściśle określone znaczenie; przypisywanie im nowego znaczenia w nauce o duchu byłoby tylko mnożeniem i tak już dość licznych dwuznaczności. Spirytualizm jest przeciwieństwem materjalizmu; ktokolwiek wierzy, że posiada w sobie oprócz materji jeszcze coś innego, jest spirytualistą; atoli z tego nie wynika jeszcze, żeby wierzył w istnienie duchów lub ich łączność ze światem widzialnym. Zamiast słów spirytualny, spirytualizm, używamy w celu oznaczenia tej wiary wyrazów spirytystyczny, spirytyzm, których treść przypomina ich pochodzenie i znaczenie podstawowe; oprócz tego posiadają tę dogodność, że są zupełnie zrozumiałe, zaś ze słowem spirytualizm łączymy jego znaczenie szczególne. Mówimy tedy, że celem i zadaniem nauki o spirytyzmie czyli spirytyzmu (duchowieństwa) jest rozważanie i badanie zjawisk łączności świata materjalnego z duchami, czyli z istotami świata niewidzialnego. Wyznawcy i zwolennicy spirytyzmu nazywają się spirytystami (duchowiercami). „Księga duchów“ w szczególności obejmuje naukę o spirytyzmie, w ogólności łączy się z nauką o spirytualizmie, przedstawiając jedną z jego gałęzi. Z tej też przyczyny umieszczono w nagłówku na samem czelu dzieła słowa: „Filozofja spirytualistyczna“.

II.

Jest jeszcze jedno słowo, co do znaczenia którego należy się porozumieć, ponieważ w niem mieści się jeden z głównych kluczy zrozumienia całej nauki moralnej duchowieństwa. Słowo to jest przyczyną wielu sporów, ponieważ znaczenie jego nie jest ściśle określone. Chodzi mianowicie o wyraz dusza.

Różnica zdań o podstawowem znaczeniu słowa „dusza“ pochodzi od odmiennego zastosowania, według którego bywa przez kogoś użyte. Mowa doskonała, w której każda myśl miałaby w jednym właściwem słowie swoje dokładne wyrażenie, zapobiegłaby wielu sporom; gdyby każda rzecz miała swój osobny wyraz, wtedy wszyscy-bymy się łatwo zrozumieli.

Według zdania jednych jest dusza podstawą wszelkiego życia materjalnego i organicznego. Dusza nie posiada w ich mniemaniu własnego bytu i ginie wraz z zakończeniem życia. To jest czysty materjalizm. W tym wypadku możnaby duszę porównać do dźwięku, wydawanego przez instrument muzyczny. Zepsuty instrument nie wyda już dźwięku, czyli w takim znaczeniu dusza byłaby właściwie nazwą czegoś nieistniejącego, według takiego zdania byłaby dusza skutkiem, wynikiem, a nie przyczyną.

Inni myślą, że dusza jest podstawą rozumu, czynnikiem wszech-obecnym, z którego wchłania każda istota swoją cząstkę. Według tego istniałaby dla całego wszechświata tylko jedna dusza, z której czerpałyby wszelkie twory i istoty inteligentne iskry bytu dla swego żywota; po śmierci każdego tworu wraca ona iskra do wspólnego źródła, gdzie złączy się z całością, podobnie jak wszystkie potoki i rzeki wpadają do morza, skąd wyszły. Zdanie to różni się od poprzedniego tem, że według tej hipotezy nie składamy się jedynie z materji, ale że po śmierci pozostaje jeszcze coś; jest tego atoli tak niewiele, jakoby nic nie pozostało; stąd też nie mielibyśmy świadomości, zatrailibyśmy swoją osobowość — indywidualność. Według nauki tej byłaby Bogiem dusza powszechna, a każda istota cząstką bóstwa, co jest tylko pewną odmianą panteizmu — wszechbóstwa.

Jeszcze według innych jest dusza istotą moralną, samodzielną, niezależną od materji, zachowującą i po śmierci swoją osobowość. To określenie jest niechybnie najpowszechniejsze, ponieważ pod tem czy innem imieniem idea o tej istności, która przeżywa ciało, znachodzi się w stanie przyrodzonej i od żadnej nauki niezawisłej wiary u wszystkich narodów bez względu na ich stopień rozwoju i oświecenia. Nauka ta, według której dusza jest przyczyną a nie skutkiem, jest nauką spirytualistów.

Nie osądzając wartości tych teoryj, zwracając uwagę tylko na stronę językową sprawy, mówimy, że to trójnasobne używanie słowa dusza wylania trzy odmiennie pojęcia, z których każde wymaga swojego właściwego wyrażenia. Słowo to ma więc trojkie znaczenie, a każde jest słuszne według znaczenia, jakie mu się przypisuje; niedomaganie polega tylko na niedoskonałości mowy, która posiada tylko jedno słowo na trzy odmiennie pojęcia. Aby ochronić się od dwoistości w pojmowaniu rzeczy — należałoby łączyć znaczenie słowa dusza tylko z jedną z tych idej; wybór jest dowolny; chodzi tylko o to, abyśmy się zrozumieli, zgodzili na jedno. Uważamy za rzecz najważniejszą przyjęcie jej w znaczeniu najpowszechniejszem; dlatego duszą nazywamy istotę niematerjalną i indywidualną, która mieszka w nas, a przeżywa ciało. Gdyby nie było tej istoty, a gdyby była tylko wytworem

naszej wyobraźni, to po co trzebaby było jeszcze osobnego słowa, aby ją określić?

Ponieważ nie mamy osobnego słowa dla każdego z obu pojęć, nazywamy:

Siłą życiową — pierwiastkiem witalnym podstawę wszelkiego bytu materialnego i organicznego, z jakiegokolwiek pochodziłyby źródła, powszechną i wszechobecną u wszystkich istot żyjących, od rośliny aż do człowieka. Ponieważ życie może przejawiać się i bez zdolności myślenia, przeto jest siła życiowa czynnikiem samodzielnym i niezawisłym. Wyraz witalizm — siła życiowa nie nastęrcza więc żadnych trudności. Dla niektórych jest siła życiowa właściwością materji, skutkiem przejawiającym się w pewnych okolicznościach, w jakich znajduje się materja; dla innych jest pojęciem jakiegoś szczególnego fluidu, wszędzie się rozpościerającego, z którego bierze jakąś cząstkę każda istota, każdy twór, przysposabiając ją do swojego życia, podobnie jak rzeczy materialne wchłaniają światło; fluid życiowy nie byłby tedy niczem innym, jak ożywionym fluidem elektrycznym, który nazywają także fluidem magnetycznym, nerwowym i t. p.

Niech będzie jak chce, pewnem jest, że istoty organiczne posiadają siłę wewnętrzną, zapomocą której przejawia się życie tak długo, dopóki ta siła trwa i działa; że życie materialne jest wspólne wszystkim twórcom organicznym i że nie jest zależne od myśli i inteligencji; że myśl i inteligencja są siłami i zdolnościami odrębnymi, właściwymi tylko pewnym istotom organicznym; wreszcie, że między istotami organicznymi, obdarzonymi inteligencją i myśleniem, znajduje się jedna, która posiada szczególny zmysł moralny, nadający jej niezaprzeczone pierwszeństwo przed innymi, a mianowicie ród ludzki.

Zrozumiemy przeto, że pojmowanie duszy w sposób różnorodny nie stoi w sprzeczności ani z materializmem, ani z panteizmem. Nawet i spirytualista może pojmować duszę według jednego lub drugiego określenia bez ujmij dla istoty niematerialnej i samodzielnej, której nada jakąkolwiek nazwę. Słowo to nie stanowi tedy żadnej różnicy: jest to wyraz, którego używa każdy według swego rozumienia, a mimo tego bywa to nieraz powodem niepotrzebnych sporów.

Ochronilibyśmy się także od kłopotu w pojmowaniu rzeczy, choćby się używało słowa dusza we wszystkich trzech wypadkach, gdybyśmy dodawali zawsze stosowną nazwę, któraby określała stanowisko, z jakiego patrzymy na nie, lub w jakim znaczeniu go używamy. Niechby to było słowo zasadnicze, przedstawiające i podstawę życia materialnego, i inteligencji, i zmysłu moralnego, które to cechy odróżnialibyśmy przydawką, jak naprzykład rozróżniamy kwasy przez dodanie nazwy dodatkowej. Można by przeto powiedzieć, co byłoby snadź najlepiej: dusza życiowa (witalna) — która odpowiadałaby zasadzie życia materialnego, dusza intelektualna pojęciu inteligencji, a dusza spirytystyczna

pojęciu naszej samodzielnej istności po śmierci. Jak z tego wynika, chodzi tu tylko o słowo, ale jest to rzecz nader ważna, abyśmy się zrozumieli. Według tego byłaby dusza życiowa (witalna) wspólna wszystkim twórcom organicznym, roślinom, zwierzętom i ludziom; dusza intelektualna należałaby do świata zwierzęcego i ludzi, a dusza spirytyzyczna byłaby właściwa tylko człowiekowi.

Uważaliśmy, że powinniśmy tem większy nacisk kłaść na wyświechtlenie tej rzeczy, ponieważ podstawa spirytyzmu tkwi właśnie w wierze, że przebywa w nas istota niezależna od materji, która żyje nadal i po śmierci ciała. Ponieważ słowo dusza powtarzać się będzie wielokrotnie w naszym dziele, dlatego było trzeba ustalić znaczenie, jakie mu dajemy, aby zapobiec wszelkim nieporozumieniom.

Przystąpimy teraz do głównej rzeczy wstępu niniejszego.

III.

Jak każda nowość ma i nauka o spirytyzmie (duchowieństwo) swoich zwolenników i przeciwników. Odważymy się odpowiedzieć na niektóre zarzuty naszych przeciwników, badając wartość tych argumentów, na których się opierają. Nie spodziewajmy się, żebyśmy każdego przekonali, gdyż są ludzie, którzy myślą, że światło było tylko dla nich stworzone. Zwróćmy się do ludzi szczerych i otwartych, do ludzi bez przesądów i uprzedzeń, do tych, którzy szczerze pragną pouczenia i uświadomienia i wykażemy im, że większość zarzutów, podnoszonych przeciwko nauce naszej, pochodzi z błędnych pojęć i niedokładnej obserwacji zjawisk, jakoteż z lekkomyślności i przesadnego osądzania rzeczy.

Przypomnijmy sobie tedy wprzód pokrótce coraz bardziej wzrastający szereg zjawisk, które zrodziły tę naukę.

Pierwszem zauważonem zjawiskiem było poruszanie się różnych przedmiotów, zaczawszy od poruszania się, stukania i wirowania stolików i t. p. Zjawiska te, zdaje się, spostrzeżono i badano najprzód w Ameryce w połowie stulecia zeszłego, lub, lepiej powiedziawszy, na tamtej ziemi się one ponowiły, gdyż dzieje ludzkości wykazują, że zjawiska te sięgają aż do najdawniejszych wieków starożytności; przejawiać się zaczęły wśród okoliczności niezwykłych przez grzmoty, huki i trzaski bez znanej lub widzialnej przyczyny. Odtąd rozszerzyły się rychło po całej Europie i na wszystkich krańcach świata. Z początku wzbudziły one wiele niewiary, atoli rozmnożenie się i urozmaicenie ponawiających się wszędzie zjawisk rychło rozproszyło wątpliwości co do ich rzeczywistości.

Gdyby zjawiska te ograniczyły się tylko do prostego poruszania się rzeczy materialnych, mogłyby być wyjaśnione przyczyną czysto fizyczną. Jesteśmy jeszcze daleko od poznania wszystkich utajo-

nych sił i czynników w przyrodzie, gdyż nie znamy nawet wszystkich własności tych, które już są nam znane; okrom tego pomnaża elektryczność z dnia na dzień liczbę i sposoby przejawów i działania w służbie człowieka, nie mówiąc o wielu innych, nieznanach jeszcze siłach i tajnikach przyrody, które, zdaje się, oświecą i napelnia wiedzę nowem światłem. Nie byłoby przeto żadną niemożliwością, żeby wśród pewnych okoliczności była elektryczność, lub inny całkiem nieznaną jeszcze czynnik przyczyną owych poruszeń i zjawisk. Fakt, iż stworzenie kręgu z kilku osób wymagało działania, zdawał się popierać tę teorię, gdyż krąg ten można było porównać z baterją galwaniczną, której siła wzrasta z pomnożeniem jej składników. Ruchy wirujące nie miały w sobie nic nadprzyrodzonego, gdyż są zasadą ruchu w przyrodzie — wszystkie gwiazdy krążą w koło; mielibyśmy przeto w małym obraz powszechnego ruchu we wszechświecie, lub lepiej mówiąc, mogłaby jakaś, dotąd nieznaną przyczyna oddziaływać na małe przedmioty i w pewnych warunkach wywoływać podobne prądy i działania, jak te które władają i działają we wszechświecie.

Ruchy atoli nie były zawsze okrężne, były często zmienne; przedmioty bywały mocno wstrząsane, wywracane i w różne strony przemieszczane i w przeciwnieństwie do wszelkich praw ciężenia podnoszone z ziemi i unoszone w powietrzu. Niema jednak w tych zjawiskach jeszcze nic takiego, coby nie mogło być wyjaśnione działaniem jakiegoś niewidzialnego czynnika fizykalnego. Wszak widzimy, jak elektryczność burzy budowle, wyrывa drzewa z korzeniami, miota w dal najcięższymi przedmiotami, jak je przyciąga i odpycha.

Nadzwyczajny grzmot i huk zwiastuje, że nie był spowodowany zwyczajnem zesychaniem czy rozciąganiem się drzewa, lub jaką inną przyczyną widoczną, lecz mógł powstać przez działanie nagromadzonego, niewidzialnego fluidu: czyż elektryczność nie wywołuje najróżniejszych wybuchów?

Aż dotąd, jak widzimy, mogło to wszystko być zaliczone do rzędu przejawów czysto fizykalnych i fizjologicznych.

Choćbyśmy traktowali sprawę tylko z tego punktu widzenia, jest tu już szerokie pole do badań i poważnych dociekań naukowych, zasługujące na baczną uwagę świata naukowego. Dlaczego nie bywa tak zawsze? Trudno na to odpowiedzieć, lecz pewnem jest, że lekceważenie tysiąca podobnych zjawisk wykazuje lekkomyślność i zafocanie ducha ludzkiego.

Wulgarność sposobu występowania pierwszych przejawów nie jest naogół nienaturalna. Jakiż bowiem wpływ miał często jeden drobny szczegół na największe wydarzenia!

Gdy grono osób usiadło przy stole, koncentrując na nim myśli, mogło to wywołać poruszanie się różnych przedmiotów. Czyż stolik odgrywał tu jaką wybitną rolę? Nie, ale siada się zwykle dokoła stołu, nie dokoła innego przedmiotu. Stąd pochodzi najpospolitsze zjawisko „stolików wirujących“, czyli tańca stolików. Czyż pospolita

nazwa, jaką temu nadano, ma być powodem do wyśmiewania samego zjawiska, a raczej całego zespołu zjawisk?

Jest prawdopodobne, że gdyby zjawisko, zauważone przez Galwaniego, zostało odkryte przez prostych ludzi i ochrzczone ośmieszającą nazwą, byłoby zaiste stale odrzucane i nie uznawane. Kiedyżby znalazł się jaki uczoney, któryby nie uważał za poniżające zajmowanie się „tańcem żabim“?

A jednak znaleźli się niektórzy uczeni, dość skromni, by się przyznać, że przyroda nie wypowiedziała jeszcze swego ostatniego słowa, zapragnęli się o tem przekonać i ujrzeć to na własne oczy dla uspokojenia swego sumienia; ale że się nieraz stało, iż zjawisko nie odpowiadało ich oczekiwaniom i że się nie udało zawsze według ich woli, stosownie do eksperymentu, dlatego odrzucali je; stoliki wszakże pomimo ich zaprzeczeń nie zaprzestały wirować i pukać i możemy wykrzyknąć z Galileuszem: „A jednak się toczy!“ Powiedzieć to możemy tem śmielej, że zjawiska te tak się rozmnożyły, iż dziś zdobyły sobie prawo obywatelstwa i że chodzi już tylko o znalezienie wyświeślenia rozumowego.

A czyż mogą być podnoszone jakiegokolwiek zarzuty przeciwko prawdziwości zjawisk, jeżeli nie przejawiają się stale według woli i życzenia badaczy? Czyż zjawiska elektryczne, fizykalne i chemiczne nie podlegają warunkom ustalonym i mogą być odrzucane, gdy się pomimo tych warunków nie przejawiają? Czyż mamy się przeto dziwić, że zjawiska poruszania przedmiotów zapomocą fluidu ludzkiego posiadają także swoje warunki przejawu i że przestaną się przejawiać, gdy badacz opiera się na własnym sądzie i chce je podporządkować swojemu widzimisię, lub poddać znanym prawom, nie zważając na to, iż dla nowych zjawisk mogą i muszą istnieć nowe prawa. Abyśmy zaś mogli poznać prawa te, musimy zbadać okoliczności i warunki, według których zjawiska te się przejawiają; poznanie to wreszcie może być owocem tylko uważnego i często długo trwającego badania i dociekania.

Wielu zarzuca, że zachodzi przytem często proste złudzenie. Pytamy się atoli, czy są tego całkiem pewni, że polega to na złudzeniu i czy nie zamienili samego zjawiska na złudę, podobnie jak ów wieśniak, który uważał uczonego profesora fizyki za zręcznego sztukmistrza!

Przypuśćmy, żeby mogło się kiedyś tak stać, lecz czyż byłby to dostateczny powód do odrzucenia zjawisk prawdziwych? Czyż mielibyśmy nie uznawać fizyki, ponieważ znachodzą się kuglarze, którzy podają się za fizyków? Zresztą należy brać wzgląd na powagę i stanowisko danych osobistości oraz na korzyści, jakieby mieli z okłamywania świata. A więc czyż byłyby to tylko żarty? Możemy się coprawda zabawić krótki czas, lecz i przedłużane żartowanie znudziłoby tak kuglarza jak i słuchaczy. Ostatecznie i w mistyfikacji samej, która rozszerza się po całym świecie a to pomiędzy najpoważniejszymi, najdostojniejszymi i najoświecieńszymi osobami, byłoby conajmniej coś nadzwyczajnego, czem są zjawy same.

IV.

Gdyby zjawiska, o których mówimy, ograniczyły się tylko do poruszania stolików i t. p., pozostałyby przedmiotem nauk fizykalnych; lecz tak nie jest: miały nas one naprowadzić na inne zjawiska typu tajemniczego. Wierzono, że poruszanie przedmiotów nie jest wywołane jakąś ślepą siłą mechaniczną, lecz że współdziała tu jakaś przyczyna inteligentna. A gdy została ta droga otworzona, otworzyło się tem samym nowe pole doświadczeń, odchyłono zasłonę z wielu niezrozumiałych tajemnic. Czyż działa tu naprawdę jakaś siła rozumna? W tem tkwi powaga i znaczenie tego zagadnienia. Czy istnieje taka siła? Jaka ona jest, jaka jej istota, jaki jej początek i przyczyna? Czy może przewyższa nawet poziom ludzkości? Takie są dalsze pytania, wypływające z pierwszego.

Pierwsze inteligentne zjawiska przejawiały się zapomocą stolików, podnoszących się, a jedną nogą wykonujących według umówionego sposobu pewną ilość stuknięć — uderzeń o podłogę — w odpowiedzi na pytania: „t a k“ czy „n i e“ na pewne zagadnienie. Dotąd niema tu niczego, coby przekonać mogło niewierzących, bo mogłoby to dziać się przypadkowo. Następnie otrzymano odpowiedzi na piśmie zapomocą abecadła przez stuknięcia, odpowiadające co do ilości umówionej liczbie stuknięć dla każdej poszczególnej litery abecadła; w ten sposób powstawały słowa i zdania w odpowiedzi na zadawane pytania. Dokładność odpowiedzi na postawione pytania wywołała podziw prawdziwy. Istota tajemnicza, odpowiadająca w ten sposób na zadawane pytania, odpowiedziała na dalsze pytanie, że jest *d u c h e m* lub *g e n j u s z e m*; podała następnie swoje imię i różnie dane, odnoszące się do niej. Okoliczność ta jest nader ważna. Nikt bowiem nie wynalazł rozmyślnie duchów jako środka do wyjaśnienia tych zjawisk, gdyż przejaw sam podał to słowo. W naukach ścisłych używa się często hipotez; tutaj wszakże tak nie jest.

Ten sposób porozumiewania się był za przewlekły i niewygodny. Duch znowu — a ta okoliczność jest pamięci godna — podał nowy środek rozmowy. Była to jedna z tych istot niewidzialnych, która poradziła nam, abyśmy przymocowali ołówek do małego koszyczka, używanego do robót ręcznych lub do innego przedmiotu. Koszyczek ten, położony na arkuszu papieru, poruszał się zapomocą tej samej siły, która porusza stoliki; atoli zamiast jednostajnego poruszania i wypukiwania pisał ołówek sam litery, składające słowa, zdania, a nawet całe rozprawy, obejmujące wiele stronic, traktujące o najważniejszych zagadnieniach filozoficznych, etycznych, fizykalnych, psychologicznych i t. d., a to z taką szybkością, jak gdybyśmy pisali ręką.

Radę tą podano równocześnie w Ameryce, Francji i w innych krajach. Oto są słowa, w których podano tę radę w dniu 10 czerwca 1853 r. w Paryżu jednemu z najgorliwszych wyznawców tej nauki, który już od roku 1849 zajmował się wywoływaniem duchów: „Idź i weź z sąsiedniego pokoju mały koszyczek, poczem przymocuj do

niego ołówek; postaw go na papierze i przyłóż palce do jego obwodu.“ Za parę minut zaczął się koszyczek poruszać i napisał tym ołówkiem zupełnie czytelnie: „O tem, co wam tutaj piszę, zabraniam wam wyraźnie mówić komuś, gdyż jest to tylko próba, na przyszły raz będę pisał lepiej.“

Ponieważ przedmiot, do którego przymocowuje się ołówek, jest tylko środkiem do celu, dlatego jest jego forma i budowa obojętna. Istność duchowa poszukiwała przeto najdogodniejszego przedmiotu; stąd też wielu używa małej trójkątnej deseczki na trzech nóżkach z nasadzonym ołówkiem, t. j. ekierki.

Koszyczek lub ekierka mogą się poruszać tylko pod wpływem niektórych osób, obdarzonych w tym względzie pewną siłą, a które nazywamy medjami, t. j. pośrednikami między duchami a ludźmi. Warunki, wobec których przejawia się ta siła, zawisłe są od fizycznych i moralnych, jeszcze mało znanych przyczyn, albowiem są medja różnego wieku, różnej płci i stopnia rozwoju umysłowego. Zdolności medjalne można rozwijać odpowiednim sposobem życia i stosownymi ćwiczeniami.

V.

Później okazało się, że koszyczek lub ekierka są w rzeczywistości ręką przedłużoną, a medjum, chwytając za ołówek, zaczęło pisać zupełnie bezwiednie i bezwładnie.

Porozumiewanie się więc w ten sposób było łatwiejsze i rychlejsze; sposób ten jest najbardziej rozpowszechniony, gdyż i liczba osób, obdarzonych temi zdolnościami, jest wielka i bezustanku wzrasta.

Doświadczenia wreszcie pouczyły, że jest jeszcze więcej sposobów przejawiania się zdolności medjumicznych i wiemy, że porozumiewanie się może się odbywać za pośrednictwem mowy, słuchu, wzroku, wycucia i t. d., a nawet przez bezpośrednie pismo duchów bez pomocy medjów i ołówka.

Po stwierdzeniu tych faktów pozostało jeszcze jedno ważne zagadnienie do zbadania, a mianowicie: jaka jest postawa i stosunek medjum przy odpowiedziach i jaki udział mogło ono mieć w nich bądź moralnie, bądź mechanicznie? Dwie ważne okoliczności, wyjaśniające to zagadnienie, nie mogą ujsć bacności poważnego badacza. Pierwszą jest sposób, w jaki porusza się koszyczek lub ekierka przez przyłożenie palców medjum do ich obwodu; doświadczenie wykazuje niemożliwość jakiegokolwiek pokierowania nim widocznego. Ta niemożliwość okazuje się tem widoczniejsza, jeżeli dwie lub trzy osoby usiądą koło koszyczka lub ekierki; byłaby potrzebna między nimi całkowita jednomyślność w kierunku wywołania poruszania fenomenalnego; oprócz tego byłoby trzeba jednomyślności wszystkich w celu otrzymania tej samej odpowiedzi, oczekiwanej na dane zagadnienie. Jeszcze inny, nie mniej ważny fakt pomnaża trudności, a mianowicie zupełna zmiana charakteru pisma, jakim

przejawia się dany duch, przyczem, gdy wróci on duch, rękopis jego się powtarza. Pośrednik — medjum — musiałoby się tedy nauczyć zmieniać swoje pismo, a przede wszystkim przypominać sobie, który charakter pisma należy do tego lub owego ducha.

Druga okoliczność pochodzi z rodzaju i treści odpowiedzi, które zwłaszcza, gdy chodzi o zagadnienia treści naukowej lub oderwanej, przerastają w większości wypadków zdolności rozumowe i pojęcia medjum wogóle. Medjum zwykle nie ma ani pojęcia o tem, co pisze, często nawet nie słyszy o tem, ani nie rozumie danej sprawy, która ponadto może być podana w nieznanym dla medjum języku; albo też pytać się można samą myślą, duchem, by otrzymać odpowiedź. Czasem zdarza się, że ekierka lub koszyczek pisze samorzutnie bez zapytania w jakiegokolwiek nieoczekiwanej sprawie.

Odpowiedzi te odznaczają się wielokrotnie taką mądrością, taką głębokością i harmonją i objawiają tak wzniosłe i radosne myśli, że pochodzić mogą jedynie od wyższej inteligencji, ze sfer najczystszej moralności i doskonałości; niekiedy zaś są tak lekkomyślne, nikczemne i ordynarne, że rozum wzdryga się, by można uwierzyć, że pochodzą z jednego i tego samego źródła. Różnice te tłumaczyć się mogą tylko różnorodnością przejawiających się inteligencyj. Czy owe inteligencje, przejawiające się, odnoszą się do ludzi żyjących na ziemi, czy do istot poza nimi? Odpowiedź na to znajdziemy w tej księdze, którą podały duchy same.

Takie są wyniki zjawisk, wychodzących poza zwykłe ramy naszych doświadczeń, które nie przejawiają się wszakże skrycie, lecz w jasny dzień; może je każdy stwierdzić naocznie i nie są jakby przywidzeniem jednego człowieka, gdyż tysiące osób powtarza je i bada codziennie. Zjawiska te muszą mieć jakąś przyczynę, a od chwili, gdy przejawiała się czynność jakiejś istoty rozumnej i woli celowej — wychodzą z obrębu czystej fizyki. Już dużo teoryj powstało w tym względzie; będziemy je badali i zobaczymy, czy mogą wyjaśnić wszystkie wypadki. Przypuśćmy zatem istnienie istot, różniących się od ludzi, chociaż jest to wyjaśnienie podane przez przejawiające się istoty rozumne i zobaczymy, co mówią.

VI.

Istności zjawiające się mówią same, że są duchami lub genjuszami, i zdaje się, że należały do ludzi, którzy już żyli na ziemi. Jak my, tu na ziemi za życia swego, stanowimy świat cielesny — materialny, tak owe duchy tworzą świat duchowy.

Streśćmy w niewielu słowach najważniejsze zasady nauki, podane nam przez ów świat duchowy, byśmy snadniej odpowiedzieć mogli na pewne zarzuty. Oto one:

„Bóg jest wieczny, niezmienny, niematerialny, jedyny, wszechmocny, ponad wszystko sprawiedliwy i dobrotliwy. On stworzył wszechświat, obejmujący wszystkie istoty ożywione, materialne i niematerialne.“

„Istoty materialne należą do świata widzialnego — materialnego, zaś istoty niematerialne do świata niewidzialnego czyli duchowego, tworzą świat duchów.“

„Świat duchowy jest normalny, pierwotny, wieczny, który był przed światem materialnym i będzie i po nim.“

„Świat materialny jest podrzędny, mógłby przestać istnieć — nie musiałby istnieć, nie powodując tem zmiany istoty świata duchowego.“

„Duchy przyoblekają się docześnie w materję — szatę przemijającą, a po jej odłożeniu, po t. zw. śmierci ustaje niewola, a nastaje swoboda ducha.“

„Dusza jest to duch wcielony, a ciało jego jest mu li tylko szatą. Człowiek składa się z trzech części: z ciała materialnego, jako istność materialna podobna do wszystkich innych istot żywych, ożywionych tą samą siłą życiową — witalną; następnie z duszy, czyli istoty niematerialnej, t. j. ducha wcielonego do materji, a po trzeciej z perispritu, który łączy duszę z ciałem — pośredni czynnik między duchem a materją.“

„Istota człowieka jest podwójna: swem ciałem materialnem należy do świata istot ożywionych, skąd czerpie swoje składniki przyrodnicze; swą duszą zaś uczestniczy w przyrodzie duchów.“

„Łącznik czyli perisprit, który łączy ciało z duchem, jest jakby szatą nawpół materialną. Śmierć jest zrzuceniem najgrubszej szaty materialnej; duch zatrzymuje tylko szatę drugą, która tworzy dla niego ciało eteryczne, niewidzialne dla nas w stanie normalnym, może ono atoli stać się w pewnych okolicznościach widzialne i zmateralizowane, jak się to dzieje przy jego przejawianiu się.

„Duch tedy nie jest istotą oderwaną, nieokreśloną, którąbyśmy tylko myślał pojąć mogli, lecz istotą realną — rzeczywistą i określoną, mogącą być w pewnych warunkach poznana naszymi zmysłami, wzrokiem, słuchem i czuciem.“

„Rozróżniamy różne kategorie duchów, różniące się stopniem rozwoju, inteligencji, doskonałości, wiedzy i moralności. Duchy niejako pierwszej klasy są istotami wyższymi, odznaczającymi się swoją doskonałością, uczonością, swoim przybliżeniem się do boskości, swoją czystością uczuć i swoją miłością dla dobra i bliźnich. Są one aniołami w prawdziwym tego słowa znaczeniu, lub inaczej — duchami czystymi.“

„Następne kategorie oddalają się coraz bardziej od pierwszych; duchy niższych klas cechują nasze niskie namiętności, są zawistne, nienawistne, mściwe, namiętne, pełne pychy, a nakoniec lubujące się w uczynkach złych wszelkiego rodzaju. Między nimi są także duchy ani dobre ani złe; zakłócają one spokój ludzi, pobudzają ich do różnych rozwięzłości a mniej do zło czynu; głównymi cechami tychże są rozwięzłość, niestałość; są to duchy niezrównoważone i lekomyślne.

„Duchy nie należą stale do tej samej kategorii. Wszystkie doskonałą się, przechodząc wciąż rozliczne stopnie hierarchji duchowej. Doskonalenie to dokonuje się przez kolejne wcielanie — zro-

dzenie się, które jest dla jednych pokutą za dawne winy, dla innych posłannictwem szczególnem. Żywot materialny jest zawsze szkołą, doświadczaniem, powtarzającym się tak długo, aż duch dostąpi doskonałości absolutnej, bezwzględnej. To jest czyścić, dokąd idą mniej oczyszczeni.“

„Po opuszczeniu świata wraca znów dusza do świata ducha, skąd poprzednio wyszła, aby po krótszym lub dłuższym czasie — według stanu ducha wędrującego — przyjęła znowu żywot materialny.“

„Ponieważ duch, upadły w materji, musi się wcielać wielokrotnie, wynika z tego, że wszyscy żyliśmy już wiele razy na ziemi i że przeżyjemy żywotów jeszcze wiele, mniej lub więcej doskonałych, jużto tu na ziemi, jużto na innych światach.“

„Przymioty człowieka są przymiotami ducha, w ciało nasze wcielonego; tedy dobry człowiek jest wcieleniem ducha dobrego, zły człowiek natomiast wcieleniem ducha dotąd nieoczyszczonego.“

„Dusza posiadała swoją indywidualność-osobowość przed wcieleniem i zachowa ją i po odłączeniu się od ciała.“

„Przy wstąpieniu do świata ducha spotyka dusza wiele osób, które na ziemi znała, a wszystkie poprzednie żywoty i wszystko dobre i złe popelnione przychodzi jej na pamięć i przejawia się jej jak obrazy w zwierciadle.“

„Duch wcielony podlega wpływom materji; człowiek, przemagający ten wpływ, zbliża się do dobrych duchów, z którymi złączy się w swoim czasie. Kto daje się opanować swoim złym namiętnościom, kto szuka zadowolenia tylko w zaspokojeniu niskich chuci, ten zniża się do duchów nieoczyszczonych, ulegając popędowi zwierzęcym.“

„Duchy wcielone przebywają na rozlicznych światach w Kosmosie. Duchy niewcielone — wędrujące, nie przebywają w pewnych określonych krainach; bytują one wszędzie we wszechświecie i w pobliżu nas; widzą nas i stykają się z nami bezustanku; jak liczne roje narodów uwijają się koło nas i uczestniczą w naszym życiu i pracy.“

„Duchy wpływają bezustanku na życie i losy ludzkości i na świat fizyczny, na myśli nasze i na materję i tworzą poniekąd jedną z sił przyrody; są główną i pierwotną przyczyną całego mnóstwa zjawisk dotąd niewyświetlonych, lub fałszywie tłumaczonych, a znajdujących rozumne wyjaśnienie jedynie w spirytyzmie.“

„Duchy stykają się bez przerwy z ludźmi. Duchy dobre pobudzają nas do dobrego, wspomagają nas w doświadczeniach i trudach życiowych i pomagają nam znosić je mężnie i pokornie; duchy zaś złe nakłaniają nas do złego; radują się, gdy im ulegamy i z niemi się łączymy.“

„Obcowanie duchów z ludźmi jest bądź tajne, bądź jawne. Tajne przejawia się dobrym lub złym wpływem na nas bez naszej świadomości; rozum nasz ma rozpoznawać wpływy dobre od złych. Jawne obcowanie dzieje się pisemnie, słowem lub innymi przejawami materialnymi, najczęściej zapomocą medjów, które służą im za narzędzie.“

„Duchy przejawiają się już to samorzutnie, już to na życzenie albo na wezwanie. Możemy wywołać różne duchy i nieznanych nam ludzi, a także i duchy najznamienitszych osobistości, żyjących w którymkolwiek czasie. Możemy wywołać duchy naszych rodziców, przyjaciół i nieprzyjaciół i otrzymać od nich za pośrednictwem medjów pisemne lub słowne rady i pouczenie o ich życiu za grobem, o ich zdaniu o nas i inne wiadomości, które wolno im podać.“

„Dobór zbliżających się i przejawiających się duchów zależy od stanu etycznego i duchowego środowiska, które je wywołuje. Duchy wyższe przejawiają się wśród poważnych grup ludzi, gdzie zamieszkuje miłość do dobra i szczerze pragnienie pouczenia i doskonalenia się. Obecność ich oddala duchy niższe, znajdujące gdzie indziej wolny przystęp, gdzie mogą zupełnie swobodnie działać między osobami rozwiązłemi lub takimi, które tylko z prostej ciekawości przychodzą tam, gdzie przeważają chucie nieczyste. Od takich nie możemy oczekiwać ani dobrych rad, ani użytecznych nauk, lecz tylko same blahostki, fałsze, brzydkie żarty, wymyślania lub mistyfikacje, gdyż często podszywają się pod nazwiska poważnych lub miłych nam osobistości, aby pozyskać nasze zaufanie, a potem tem lepiej nas okłamywać.“

„Łatwo można rozpoznać złe duchy od dobrych; mowa dobrych, wyższych duchów jest zawsze poważna, wzniosła, głęboka, nacechowana najwyższą moralnością, wolna od wszelkich niskich popędów; rady ich tchną mądrością najczystszą i zmierzają zawsze do naszego podniesienia i dobra. Mowa duchów niższych natomiast jest płocha, często trywjalna i ordynarna; tu i owdzie dotyka rzeczy dobrych i prawdziwych, najczęściej zaś bredzi kłamliwie i bezmyślnie z nieświadomości lub złomyślności; naigrywają się z łatwości słuchaczy i bawią kosztem ciekawych, lechtają ich próżność i napęniają ich umysł kłamliwą nadzieją. Streszczając się: poważne przejawy, w prawdziwym tego słowa znaczeniu, zachodzą tylko w kołach poważnych, to jest w takich, których członkowie zjednoczeni są wewnętrznem, jednomyślnem pragnieniem dobra.“

„Moralność duchów wyższych opiera się na tej najwyższej zasadzie ewangelji Chrystusa: czynić innym to, co chcemy, aby i oni nam czynili, lub czynić dobro, a unikać zła. Człowiek znajduje w tej zasadzie powszechne prawo, które przejawia się i w najniepozorniejszych drobnostkach.“

„Duchy pouczają nas, że sobkowstwo, pycha, lubieżność są cechami ściągającemi nas do poziomu zwierząt, chuci zwierzęcych, ponieważ przywiązują nas do materji; uczą nas, że człowiek, który już tu na ziemi uwolni się od materji przez wyrzeczenie się marności ziemskich, a miłością do bliźniego zbliża się do celu swego powołania, powinien zrozumieć, że każdy z nas ma być tu użytecznym pracownikiem we Winnicy Pańskiej według swych zdolności i środków, jakie mu Bóg włożył do rąk; że silny i potężny powinien wspierać i ochraniać słabego, albowiem kto nadużywa swej mocy do gnębienia i ucisku bliźniego — ten narusza zakon Boży. Uczy ostatecznie, że w świecie ducha nie może być nic utajonego, skrytego; każdy zło-

czyn będzie tam ujawniony, a wszelkie uczynki hańbiące będą odkryte; że nieunikniona i nieustająca obecność tych, którym wyrządziliśmy jakąkolwiek krzywdę, jest karą nas oczekującą; że według stanu i stopnia podniosłości i niskości duchów rozdawane tam będą radości i kary, tu na ziemi nieznanne.“

„Nauczają nas one także, iż niema grzechu, któryby nie mógł być odpuszczony lub odpokutowany. Człowiek znajdzie do tego w różnych żywotach odpowiednie środki, ułatwiające mu według jego życzenia i sposobu postępowania drogę do doskonałości, co jest jego celem istotnym.“

Taka jest treść i istota spirytyzmu, podane przez wyższe duchy. A teraz rozpatrzmy zarzuty przeciwko nim podniesione.

VII.

Dla wielu ludzi jest sprzeciw uczonych jeśli nie dowodem, to przynajmniej ważnym zaprzeczeniem. Nie należymy do tych, którzy zwracają się przeciwko uczonym, ale naodwrot szanujemy ich; ich zdanie atoli nie może być we wszystkich wypadkach nienaruszalne, nieomyłne.

Skoro tylko wiedza wystąpi z zakresu materialistycznego badania zjawisk, skoro tylko zaczyna śledzić i wyjaśniać ich istotę — zaraz otwiera się pole dla różnych domniemań i przypuszczeń; każdy uczony stwarza swoją teorię, dla której pragnie uzyskać przewagę i broni jej do ostateczności. Czyż nie widzimy codziennie, jak to najróżnorodniejsze zdania i zasady bywają wychwalane, a następnie znowu odrzucane? Czyż niejedne twierdzenia nie bywają pośpiesznie jako błędy i niedorzeczności ogłaszane, a wkrótce jako prawdy bezsporne uznawane?! Zjawiska zaś i fakty same są najlepszym kryterjum naszych poglądów i przekonań; fakta są wyrokiem nieodwołalnym. Gdzie niema istotnych dowodów — tam powątpiewanie jest osądem każdego prawdziwego uczonego.

W wypadkach oczywistych zasługuje osąd uczonych na wiarę zupełną, gdyż znają je lepiej od zwykłego człowieka; jeżeli jednak chodzi o nowe zasady i zjawiska nieznanne, są ich poglądy i zapatrywania tylko hipotetyczne — prawdopodobne, ponieważ nie są, jak wszyscy inni, wolni od przesądu lub błędu. Można by rzec, że uczone jest skorszy do przesądu, niż kto inny, gdyż skłonności przyrodzone prowadzą go do podporządkowania wszystkiego pod własny sąd i zdanie raz przyjęte: Każdy uczone, wyspecjalizowany w jednej gałęzi wiedzy, skierowuje do niej wszystkie swe myśli, a wszystko inne chciałby podporządkować pod tę samą kategorię myślenia. Taka już jest słabość ludzka. Zwrócimy się przeto z całą wiarą i ufnością o radę do chemika w sprawie jakiegoś zagadnienia analitycznego, do fizyka w sprawie zagadnienia o elektryce, a do mechanika o sile ruchomej; oni atoli pozwolą nam bez ujmy dla szacunku, jaki żywimy dla ich wiedzy specjalnej, powiedzieć, że nie możemy

przywiązywać wagi do ich sprzeciwu w zagadnieniach spirytystycznych, przynajmniej nie więcej jak np. do zdania jakiego budowniczego w sprawach muzyki.

Zwyczajne gałęzie wiedzy opierają się na materji, zjawiska zaś spirytystyczne wywodzą się od działania inteligencji, które mają swoją wolę i prawa i stale wykazują, że nie podlegają naszym przywidzeniom... Badania ich nie mogą więc być prowadzone na sposób tamtych, lecz wymagają innych środków i sposobów dochodzenia.

Nauki materialistyczne nie mogą więc wydawać sądu w sprawach zagadnień spirytystycznych; nie jest to ich zadaniem, a ich sąd o spirytyzmie, przychylny czy nieprzyjazny, nie jest miarodajny. Spirytyzm jest wynikiem przekonania osobistego, każdego uczonego z osobna, niezależnie od ich charakteru jako uczonych. Gdyby zaś chciano podporządkować to zagadnienie nauce urzędowej, znaczyłyby to tyle, co oddanie zagadnienia duszy pod osąd zrzeszenia fizyków lub chemików. Byłoby przeto grubą niedorzecznością twierdzić, że jakiś człowiek musi być wielkim psychologiem, jeśli jest wielkim matematykiem lub anatomem. Anatom, badając ciało ludzkie, szuka duszy, a nie znalazłszy jej pod swym nożykiem, nie widząc jej nacznie, mówi ze swojego stanowiska materialistycznego, że jej nie ma. Czyż wynikałoby z tego przeciwko powszechnemu mniemaniu, że zdanie jego jest prawdziwe? Gdzież tam! Widzimy tedy, że spirytyzm nie należy do rzędu nauk powszednich.

Skoro więc spirytyzm rozszerzy się po świecie i będzie przyjęty przez ogół szeroki — a chwila ta już niezbyt daleka, jak to sądzimy według zawrotnej szybkości, z jaką się rozszerza, — wtedy stanie się tak, jak to było ze wszystkimi nowymi idejami, powszechnie zwalczanymi i nieuznawanymi, że świat naukowy poddaje się oczywistości; wszyscy uczeni będą do tego całą powagą i rzeczywistością zjawisk jednomyślnie doprowadzeni.

Narazie zapominają wszyscy, którzy bez poprzedniego, dokładnego zbadania potępiają sporne zagadnienie i na pośmiejch wystawiają każdego, nie zgadzającego się z ich przekonaniem, że tak bywało zgoła przy każdym, wielkim zagadnieniu, przynoszącem chlubę całej ludzkości; że narażają się na niebezpieczeństwo pomnożenia szeregów osławionych przeciwników nowych idej. Nie pomną oni, że mogą być zaliczeni w poczet członków owego grona uczonych, którzy w roku 1752 z ogromnym śmiechem przyjęli rozprawę Franklina o gromnikach, uważając ją za niegodną, by się nią zajmować; lub do onego drugiego zespołu uczonych, który pozabawił Francję dobrodziejstwa stworzenia pierwszej parowej żeglugi morskiej, uważając przedłożony system Fultona za niepraktyczny sen warjata; a przecież to były zagadnienia ich własnego zakresu badań! Jeżeli więc ów wykwił uczonych całego świata przyjmował z szyderstwem i pośmiewiskiem wszystkie dla nich niezrozumiałe ideje i myśli, które za parę lat później dokonały przewrotu wiedzy, etyki i całego przemysłu, — jakżeby można przypuścić, że obce dla nich zagadnienia znajdą u nich przyjaźniejsze przyjęcie?!

Pomyłki niektórych uczonych, smutnej dla nich pamięci, nie powinny pozbawiać ich naszego szacunku, uzyskanego w innych kierunkach. Czyż jednak zdrowy „chłopski“ rozum osiąga się dopiero przez dyplomy akademickie? Popatrzcie na zwolenników i wyznawców ruchu spirytystycznego — czy znajdują się między nimi tylko sami ignoranci — wśród tego niezliczonego zastępu ludzi zasłużonych, jemu oddanych?! Czyż możecie wiarę ich i przekonanie tak łatwo odrzucić? Powaga i uczoność tych wielkości zasługuje przecież na to, aby powiedziano: ponieważ tacy ludzie uczeni potwierdzają te nauki i występują odważnie w ich obronie, przeto musi być chociaż coś w tem prawdy!

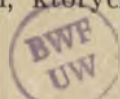
Powtarzamy jeszcze raz, że gdyby zjawiska, któremi się zajmujemy, ograniczyły się tylko do mechanicznego poruszania przedmiotów, to już badanie przyczyny fizycznej ruchu tego należałoby do zakresu naszej nauki; tem bardziej zaś, jeżeli chodzi o manifestacje, przekraczające znane prawa przyrody, a tem samem wymykające się z pod kompetencji wiedzy materialistycznej, gdyż nie dają się wyświetlić ani cyframi, ani siłami mechanicznymi. Jeżeli zaś pojawi się jakiś nowy fakt, nowe zjawisko, nie należące do żadnej znanej gałęzi wiedzy, wtedy nie powinien uczony odwracać oczu od niego, lecz powiedzieć sobie szczerze, że jest to dla niego nowe pole badań, które należy podjąć z całą otwartością i wytrwałością bez uprzedzeń aż do ostatecznego zbadania istoty i przyczyny danego zagadnienia.

Człowiek, uważający się za nieomylnego, jest bardzo bliski błędowi; ci zaś, którzy wygłaszają najfałszywsze ideje, ufają swojemu omylnemu rozumowi i potępiają wszystko, co wydaje im się niemożliwe. Ci, którzy swego czasu odrzucili podziwu godne wynalazki, stanowiące chlubę ludzkości, odwoływali się na tego sędziego. Co nazywamy rozumem, jest często pychą zakapturzoną, a kto uważa się za nieomylnego, uważa się za równego Bogu.

Zwrócimy się tedy do ludzi mądrych i nieuprzedzonych, którzy nie potępiają zgóry tego, czego nie widzieli, o czem się nie przeświadczyli, którzy nie sądzą o przyszłości według przeszłości i wierzą, że człowiek nie osiągnął jeszcze najwyższego stopnia mądrości i że przyroda nie wypowiedziała jeszcze ostatniego słowa.

VIII.

Badanie takiej nauki, jaką jest spirytyzm, który nas przenosi nagle do nowego, zadziwiającego rodzaju zjawisk i rzeczy, może być podejmowane z pożytkiem i powodzeniem tylko przez ludzi poważnych, wytrwałych, wolnych od przesądów, a ożywionych szczerą i stałą wolą. Nie można przypisywać takich własności tym, którzy zgóry, lekkomyślnie osądzają rzecz, nie zbadawszy jej poprzednio należycie; którzy nie wnoszą w swoje studia ani dokładności, ani potrzebnej ścisłości; tem mniej możemy się spodziewać tego od ludzi, którzy, obawiając się utraty poważania wśród uczonych, wysilają się, by wyszukać jaką śmieszoną stronę rzeczy najprawdziwszych, lub za takie przyjętych przez ludzi, których wiadomości, charakter i do-

świadczenie dają gwarancję sądu nieuprzedzonego. Niech opamiętają się ci, którzy mniemają, że zjawiska spirytystyczne nie zasługują na to, by je badać, gdyż nikt ich nie zmusza do tego, lecz niech uszanują także zdanie innych.

Warunkiem każdego studjum poważnego jest wytrwałość. Czyż można się dziwić, gdy nie otrzymamy mądrej odpowiedzi na poważne pytania, jeśli są postawione przygodnie i wtrącone jakby umyślnie między mnóstwo pytań śmiesznych? Często-krotnie są pytania złożone i wymagają dla swojego wyjaśnienia pytań uzupełniających, pomocniczych. Ktokolwiek chce sobie przyswoić jaką wiedzę, musi ją studjować metodycznie, zaczynać od początku i krok za krokiem postępować naprzód, łącząc i rozwijając nasuwające się myśli.

Tak ma się rzecz i przy porozumiewaniu się z duchami: Jeżeli chcemy się czegoś nauczyć od nich, musimy przejść z nimi cały kurs nauki, musimy sobie wybrać nauczyciela i pilnie pracować.

Powiedzieliśmy już, że wyższe duchy przychodzą tylko do poważnych środowisk pracy, mianowicie tam, gdzie panuje spokój, jedno-myślność i zgodne dążenie do dobra.

Oddalają ich zaś nierzemne i lekkomyślne pytania i sprawy, podobnie jak i oddalają rozumnych ludzi; wówczas otwiera się pole popisu dla próżnych, kłamliwych i podstępnych duchów, które czekają chciwie na sposobność, aby się z nas wyśmiewać i zabawić naszym kosztem. Co stanie się z poważnem pytaniem wśród takiego towarzystwa? Otrzyma się odpowiedź, ale od kogo? Rzecz ma się tak samo, jak gdybyśmy między rozpustnych i rozbawionych młokosów przyszli z pytaniami: „Co to jest dusza? Co to jest śmierć?“ i t. p. Jeżeli chcecie otrzymać odpowiedź poważną, bądźcie sami poważnymi w prawdziwym tego słowa znaczeniu, dostosujcie się do wymaganych warunków, a wtedy dopiero otrzymacie poważną odpowiedź. Bądźcie w studjach waszych wytrwali i pilni, inaczej opuszczą was duchy wyższe, tak jak uczyni nauczyciel niedbałym uczniom.

IX.

Poruszanie się przedmiotów jest faktem stwierdzonym; należy jednak sprawdzić, czy jest to przejaw jakiej inteligencji i wysledzić jego źródło.

Nie mówimy tu o inteligentnem poruszaniu się pewnych przedmiotów, ani o ustnem lub pisemnem porozumiewaniu się ze światem ducha przez medja; ten rodzaj manifestacyj, jasny dla tych, którzy je widzieli i sami zbadali, nie jest na pierwszy rzut oka dostatecznie niezawisły od woli, aby nadawał się do przekonania początkującego widza lub badacza. Będziemy tutaj mówić tylko o piśmie, otrzymanem przy pomocy stosownego przedmiotu, do którego przyczepiono ołówek, jak np. do koszyczka, ekierki i t. p. Sposób przyłożenia palców medjum do danego przedmiotu wyklucza, i przy największej zręczności medjum, możność współdziałania przy otrzymaniu pisma. Ale przypuśćmy, żeby jednak jakąś czarodziejską zręcznością zdołało

medjum okłamać oko najbystrzejszego badacza; jak można wszakże wyświetlić pochodzenie odpowiedzi, przewyższających wszelkie wiadomości i pojęcia medjum? Zwróćcie uwagę także na tę okoliczność, że otrzymuje się nieraz odpowiedzi nie jednosłowne, lecz napisane na całych arkuszach, a to z zadziwiającą szybkością, bądźto samorzutnie, bądź celowo o danej rzeczy. Z pod ręki medjum, nie znającego się zupełnie na literaturze, wyjdzie niekiedy wiersz, baśń lub powieść o wysokiej wartości duchowej, w układzie i formie artystycznej, pełna wzniosłych myśli, żeby się za nią nie powstydił najlepszy poeta lub pisarz z Bożej łaski. Co zaś jeszcze więcej zwraca uwagę na te zjawiska, to fakt, że pojawiają się wszędzie, a zastęp pośredników — medjów mnoży się w nieskończoność. A czy są prawdziwe te fakta, czy zmyślane? Na to pytanie odpowiadamy tylko: patrzcie i badajcie, sposobności wam nie braknie; badajcie często, cierpliwie i odpowiednio do danych warunków.

Co mówią na to przeciwnicy? Jesteście — odpowiadają — ofiarami szarlatanerii lub rzecznikami fałszu. Zaznaczamy naprzód, że nie można dopuścić słowa szarlataneria tam, gdzie nie chodzi o zysk; szarlatani i kuglarze nie wykonują swego rzemiosła zadarmo. Cała sprawa byłaby więc jedną wielką mistyfikacją. Lecz w jaki podziwu godny sposób mogliby się owi mistyfikatory z jednego końca świata na drugi porozumieć, by stale zgodnie jednakowo występowali, wywołując takie same zjawiska i dając o tych samych przedmiotach w różnych językach te same odpowiedzi? A dlaczego zajmowałyby się rozumni, poważni i uczeni ludzie takimi sprawami i w jakim celu?

Zarzuca się też, że jeśli nie jest to oszustwo, to obie strony mogą być ofiarą jakiejś złudy. Wprawdzie ma jakość i rodzaj świadków swoje znaczenie, ale zapytać się tutaj musimy, czy wyznawcy spirytyzmu, których dziś liczymy już miliony, rekrutują się tylko z samych prostaków i ludzi bez wykształcenia? Zjawiska spirytystyczne są tak nadzwyczajne, że pojmujemy niewiarę i wątpliwości niewierzących; ale czego nie możemy uznać, to uroszczenia wielu Tomaszów, jakoby oni mieli wyłączny monopol na zdrowy rozum. Bez względu na słuszność, powagę, lub moralną odpowiedzialność swoich przeciwników ogłaszają za głupców wszystkich, którzy mają inne poglądy. W oczach każdego rozumnego człowieka miarodajnym jest zdanie ludzi oświeconych, którzy sprawę długo studjowali, badali, doświadczali i przemyślivali z potrzebną sumiennością poważnych badaczy, nie mając w tem żadnego interesu, by rozszerzać błędy i fałsze, ni czasu na zajmowanie się błahostkami.

X.

Między zarzutami jest jeszcze wiele napozór trafnych, opartych na doświadczeniu, a pochodzących od ludzi poważnych.

Jeden z tych zarzutów jest oparty na powiedzeniach pewnych duchów. Powinniśmy sobie uświadomić, jak nas duchy same pouczają, że nie są one sobie równe ani wiadomościami, ani własnościami i że nie mamy brać wszystkiego, co mówią, dosłownie; rzeczą zaś

ludzi rozumnych jest, żeby odróżniali dobre od złego. Jeżeli zaś nasi przeciwnicy wysnuwają z tego wniosek, że mamy do czynienia tylko z istnościami złośliwymi, chcącymi nas oszukiwać, to nie wiedzą o poselstwach otrzymywanych w środowiskach, gdzie zjawiają się tylko duchy wyższe; inaczej nie myśleliby tak. Jest pożałowania godne, że przypadek tak im posłużył, iż pokazał im tylko ciemną stronę świata duchowego; nie chcemy bowiem przypuszczać, żeby ich skłonności przyciągnęły do nich zamiast dobrych, raczej duchy złe, kłamliwe lub obraźliwe. Możliwe co najwyżej sądzić, że zasady i przekonania ich nie są dość stałe i czyste, aby odróżnić i oddzielić zło i że złe duchy znajdują w tem niejaka rozkosz, gdy zadowolą ich ciekawość; korzystając zaś ze sposobności, wkradają się między nich, podczas gdy duchy dobre oddalają się od nich.

Oceniając zagadnienie o duchach na podstawie takich danych, popełniłoby się błąd podobny, jak np. osądzając charakter jakiego narodu według tego, co się mówi i dzieje w towarzystwie, cieszącym się złą opinią. Podobnie jak tu na ziemi, są i w świecie ducha towarzystwa dobrych i złych duchów; trzeba atoli zważać na to, co się dzieje między duchami wybranymi, aby się przekonać, że świat niewidzialny zamieszkuje nietylko zwykły motłoch. Na pytanie, czy przyjdą do was istoty wybrane, odpowiadamy: „Nie pozostawajcie na przedmieściu, ale idźcie dalej, patrzcie, śledźcie i studjуйте!“ Są tam rzeczy dla wszystkich i o wszystkim; przypomnijcie sobie słowa Chrystusa, który powiedział: „Mają oczy, a nie widzą, mają uszy, a nie słyszą“.

Inna strona zdania tych ludzi polega na tem, że nie widzą w manifestacjach i we wszystkich przejawach materialnych świata ducha niczego innego, jak tylko działanie jakiejś mocy dbajelskiej, która przybiera różne postaci i sposoby, aby nas tem lepiej okłamać.

Zdania tego nie uważamy za godne, abyśmy się niem zajmowali, gdyż już jest obalone tem „cośmy powyżej powiedzieli; dodamy tylko, że gdyby naprawdę tak było, to musielibyśmy przyznać, iż djabeł jest niekiedy bardzo rozumny i wysoce moralny, lub inaczej powiedziawszy, że są także dobre djabły.

I rzeczywiście, jak moglibyśmy uwierzyć, że Bóg zezwala tylko złym duchom się przejawiać, aby nam szkodziły i nie dał nam przeciwwagi w radach dobrych duchów? Gdyby nie mógł tego uczynić, nie byłby wszechmocny, a gdyby mogąc, nie czynił tego, nie zgaźałoby się to z Jego dobrocią; jedno i drugie byłoby atoli urąganiem Bogu. Rozważcie, że przypuszczenie przejawów złych duchów oznacza równocześnie uznanie zasady manifestacji; jak można więc wierzyć, że Bóg dopuszcza tylko zło, a wyłącza dobro? Taka nauka sprzeciwia się wszelkim pojęciom zdrowego rozumu i religji.

Nastęcza się jeszcze jedna sprawa, a mianowicie, że mówi się o duszach znanych i często pytają się ludzie, dlaczego przejawiają się zazwyczaj tylko one. Jest to nieprawda, pochodząca, jak wiele innych rzeczy, z badania powierzchownego. Między duchami, przychodzącymi bez wezwania, jest więcej nieznanymi, które podpisują się

jakiemkolwiek imieniem, często tylko alegorycznym lub charakterystycznym. Co zaś dotyczy duchów wzywanych, to, o ile nie są to krewni lub przyjaciele, zwracamy się raczej do znanych, niż do nieznanych.

Zwraca także uwagę ta okoliczność, że duchy ludzi wysoko postawionych przychodzą z ufnością na nasze wezwanie i że zajmują się niekiedy niepokaznymi sprawami w porównaniu do dzieł, wykonanych za życia na ziemi. Ci, którzy wiedzą, że moc i powaga, jakich tutaj na ziemi zażywają ludzie, nie dają pierwszeństwa w świecie duchowym, ci nie znajdują w tem nic dziwnego, widząc w tem tylko potwierdzenie słów Ewangelji: „Kto się wywyższa, będzie poniżony, a kto się poniża — będzie wywyższony“. A więc ten, kto był na ziemi pierwszym, może być w zaświecie jednym z ostatnich, a przed kim za jego żywota skłanialiśmy głowy, może przyjść do nas, jak prosty robotnik, gdyż opuszczając żywot ziemski, opuścił całą swoją wielkość, a najpotężniejszy monarcha może tam być sługą ostatniego ze swych żołnierzy.

XI.

Rzeczą doświadczeniem sprawdzoną, a przez duchy potwierdzoną, jest ta okoliczność, że duchy niższe podszywają się często pod znane i poważne nazwiska. Któż nam udowodni, że duchy, podające się za Sokratesa, Karola Wielkiego, Fenelona, Napoleona, Waszyngtona i t. p., byli nimi naprawdę? Wątpliwość tę żywią nawet niektórzy z gorliwych zwolenników spirytyzmu; przyznają pośrednictwo i manifestacje duchów, ale pytają się: „Jakaż mamy kontrolę nad ich tożsamością?“ I rzeczywiście, kontrola jest trudna do przeprowadzenia; możemy atoli rozpoznać to według pewnych oznak przejawów.

Jeżeli przejawia się duch jakiego krewnego, przyjaciela lub osoby znanej, zwłaszcza, jeżeli zmarła przed niedawnym czasem, bywa zwyczajnie, że wymowa jej ma ten sam charakter i akcent, jak za życia między nami, a to jest dobrym znakiem tożsamości. Wątpliwości nie można tem bardziej dopuścić, jeżeli duch przejawiający się porusza stosunki i sprawy rodzinne, które są jemu tylko znane. Syn w istocie nie omyli się w rozpoznaniu mowy ojca lub matki, a podobnie i rodzice poznają głos swego dziecka. Przy poufalach przejawach tego rodzaju zdarzają się nieraz tak wzruszające sceny, że przekonają i najzatwardziałszego przeciwnika. Najzawziętszy sceptyk i niedowiarek bywa często zaskoczony i oszołomiony nieoczekiwanym przejawem, skierowanym do niego.

Jeszcze inna, bardzo ważna okoliczność przyczynia się do rozpoznania tożsamości. Wspomnieliśmy już, że pismo medjum zmienia się odpowiednio do wywołanego ducha i że ten sam charakter pisma pojawia się z całą dokładnością przy każdorazowym przejawie danego ducha. Stwierdzono już wielokrotnie, że pismo, zwłaszcza niedawno zmarłych osób, ma zadziwiające podobieństwo do pisma ich za życia; widzieliśmy podpisy o skończonej tożsamości. Jesteśmy

dalecy od tego, abyśmy z tej okoliczności, niezawsze się objawiającej, mieli wywodzić jakie prawidło, naprowadzamy je tylko jako pamięci godne zjawisko.

Jedynie duchy, które osiągnęły już pewien stopień oczyszczenia, są uwolnione od wszelkiego wpływu cielesnego; które zaś nie są jeszcze zupełnie wyzwolone z materji, zachowują po większej części te same myśli, zwyczaje i upodobania, jakie miały na ziemi, a to jest dalszą cechą rozpoznawczą. Oznak takich nastęrcza się mnóstwo przy różnych okolicznościach, trzeba je tylko umieć śledzić i szukać uważnie w myśl zasady — kto szuka, ten znajdzie. Pisarze i uczeni mówią o własnych dziełach lub naukach, podnosząc i chwając pewne części, a inne odrzuając. Inni odsłaniają nieznanne lub mało znane okoliczności życia swego lub śmierci. Są to wyraźne i jasne dowody tożsamości.

Jeżeli można tedy sprawdzić dokładnie tożsamość niektórych duchów wywołanych, to nie mamy przyczyny do powątpiewania, że tak może być we wszystkich wypadkach. Jeżeli nie można zastosować podobnych środków kontroli do osób już dawno zmarłych, odnajdziemy pewnie inne, stosowne. Duch człowieka mądrego i dobrego nie będzie mówił, jak duch człowieka rozpustnego i nierozumnego. Duchy, podszywające się pod imiona znanych, sławnych ludzi, zdradzą się rychło swoją płochą mową i niskimi zasadami; ten, który podawał się za Fenelona, a obraził, choćby przygodnie, zdrowy rozum i moralność, zdradził już swój podstęp. Przeciwnie, gdyby podane myśli były zawsze wzniosłe i czyste i stale obracały się na poziomie charakteru Fenelona, to nie mielibyśmy powodu do powątpiewania o jego tożsamości, inaczej musielibyśmy wierzyć i przypuszczać, że duch, który nakazuje dobrze czynić i odznacza się wysoką moralnością, kłamie świadomie i bezużytecznie. Doświadczenie nas poucza, że duchy tego samego stopnia rozwoju, tej samej natury, myśli i uczuć gromadzą i jednoczą się w jednolite grona i rodziny. Poza tem jest poczet duchów niezliczony — daleko nam do tego, byśmy wszystkie znali, a przeważnie są dla nas bezimienne. Może tedy inny duch z grona Fenelona przyjść zamiast niego, często może być przez niego wysłany jako zastępca, który przedstawia się pod jego imieniem, a będąc jemu zupełnie równym, może go zastąpić, dlatego, że chcemy mieć nazwisko. Cóż zresztą zależy komuś na tem, czy dany duch jest Fenelonem, czy nie? Jeżeli tylko mówi i naucza o dobrych rzeczach, to jest to, jakby Fenelon mówił sam. Jest obojętne, pod jakim nazwiskiem się zgłasza, a często jest to tylko pomoc, abyśmy lepiej i z większem zaufaniem przyjmowali jego naukę. To zresztą nie byłoby potrzebne w kołach, ożywionych szczerem zaufaniem obustronnem; tam może być tożsamość stwierdzona dowodami naocznymi i bezpośrednimi.

Prawdą jest, że zastępstwo duchów może być powodem wielu pomyłek, że stąd mogą wyniknąć błędy, a często i mistyfikacje — oszustwa. W tem właśnie spoczywają trudności praktycznego spirytyzmu. Nigdyśmy przecież nie twierdzili, że wiedza ta jest łatwą, lub że igraszką jest przyswojenie jej sobie. Trzeba więc często i bardzo

wyraźnie powtarzać, że spirytyzm wymaga pilnego i długotrwałego studjowania, gdyż przejawów nie można wywołać zawsze, lecz przeciwnie musimy czekać, aż same się zjawiają. Wielokrotnie zjawiają się wśród okoliczności najmniej oczekiwanych. Dla bystrego i cierpliwego badacza znajdzie się zawsze dosyć sposobności do odkrycia niezliczonych charakterystycznych własności, które staną się dla niego nowym źródłem poznania.

XII.

Wyżej przytoczone uwagi zmuszają nas do poświęcenia kilku słów innej trudności, a mianowicie różnorodności odpowiedzi duchów o tym samym przedmiocie. Duchów — podobnie jak ludzi — jest wiele rodzajów, już to według nabytych wiadomości, już to co do stopnia moralności. Jeżeli mówimy z uczonym, otrzymamy odpowiedź mądrą i głęboką, a naodwrot mowa ducha nieświadomionego lub ograniczonego będzie odpowiadać jego naturze i wykształceniu. Najważniejszą rzeczą przeto jest wiedzieć, z kim rozmawiamy.

Zdarza się, że i takie duchy, które uważamy za wyższe, są sprzeczne w swoich odpowiedziach. Skąd to pochodzi? Przedewszystkiem powiedzmy, że są jeszcze i inne przyczyny, niezależne od wymienionej, które w pewnym stopniu wpływają na odpowiedź, bez względu na własności duchów samych. Wyświetli się to dopiero po dokładnem zbadaniu. Znowu powtarzamy, że badanie własności duchów wymaga bezustannej czujności i naprawdę wytrwałej pracy. Całe lata są potrzebne, aby z prostego człowieka stał się zwykły lekarz, a trzy czwarte życia ludzkiego, aby z niego był prawdziwy uczony — a tutaj chcielibyśmy za niewiele godzin poznać ogrom wiedzy nieskończonej?! Nie oszukujmy się tedy — studjum spirytyzmu jest niezmierzone, dotyczy bowiem wszystkich zagadnień metafizyki, wszystkich gałęzi wiedzy i ładu społecznego; jest to cały nowy świat, z nowymi prawami, otwierający się przed nami. Czy mamy się przeto dziwić, że trzeba długiego czasu, by sobie to przyswoić?!

Duchy tworzą nieprzerwany łańcuch od stopnia najniższego aż do najwyższego; podział ich jest dowolny. I ten, kto rozróżnia dziesięć kategorii, i ten, który liczy ich dwadzieścia lub więcej, każdy ma słuszość.

Potwierdza nam to wiedza swojemi przykładami — gdyż każdy uczony posiada swój system, który się zmienia bez uszczerbku dla samej wiedzy. Czy ktoś studjuje botanikę według Lineusza, Jussiena, czy Tourneforta, pozna zasię tylko botanikę. Przestańmy tedy przypisywać sprawom podrzędnym więcej wagi, niż na to zasługują, i zajmujmy się tem, co jest naprawdę ważne, a po głębszym namyśle znajdziemy w tem, co zdawało się nam niezgodne, jednak pewne podobieństwo, które nam uszło przy pierwszym rzucie oka na sprawę.

XIII.

Z lekka tylko chcemy dotknąć zarzutu pewnych niedowiarków o błędach językowych, popełnianych przez duchy, co nam posłuży do uczynienia ważnej uwagi. Pisownia duchów — przynajmy to — nie jest zawsze poprawna i bezbłędna. Kto atoli twierdzi, że duchy powinny znać pisownię, kiedy wszystko wiedzą, ten nie zna świata ducha. Zresztą moglibyśmy przytoczyć cały szereg rozgłośnych uczonych, którzy dopuszczają się grzechu podobnego bez ujmy dla ich zasług. U duchów wszakże jest w tem ważniejsza przyczyna. Dla nich, a przedewszystkiem dla duchów wyższych, jest myśl wszystkim — forma niczem. Ponieważ są niematerjalne, jest ich mowa prędką, jak myśl, gdyż jest to właśnie tylko myśl, która się bezpośrednio przejawia; jest dla nich rzeczą wielce nieprzyjemną i uciążliwą posługiwać się przy porozumiewaniu się z nami niedoskonałemi i przewlekłemi formami mowy ludzkiej, zwłaszcza wobec ubóstwa wyrazów dla poszczególnych myśli. Same nam zwracają uwagę na to. I jest to pamięci godne, jakichto środków używają do zaradzenia tej niedo-godności. Przekonalibyśmy się snadnie o tem, gdybyśmy chcieli wy-głosić dłuższą mowę w języku uboższym w słowa od języka naszego. Przeszkodę tę odczuwa każdy genialny uczony lub pisarz wobec nie-domagań języka, gdy się mu myśli garną, a nie może ich wysłowić. Z tego zrozumiemy, że duchy bardzo małą wagę przypisują pisowni szkolnej, szczególnie gdy chodzi o dłuższe, poważne pouczenie. Czyż nie jest już to podziwu godne, że wypowiadają się we wszystkich językach i wszystkich rozumieją? Z tego nie należy wszakże sądzić, że nie znają wogóle prawideł wy-mowy i pisowni, gdyż ich nie używają z powodów wyżej wyszczególnionych. Dowód zaś przeciwny mamy w tem, że zachowują wszystkie prawidła językowe w dyktowanej baśni lub w poematach, które wytrzymują najostrzejszą krytykę, mimo zupełnego nieraz nieuctwa medjum.

XIV.

Są ludzie, którzy we wszystkim, a szczególnie w tem, czego nie znają, węższą niebezpieczeństwo i nie omieszkują twierdzić przy każdej sposobności, że wiele osób, oddających się badaniu spirytyzmu, utraciło rozum. Czy to wogóle jest ważny zarzut? Czyż nie zdarza się coś podobnego przy każdym zajęciu umysłowem u ludzi słabego rozumu? Znamy ogromny poczet warjatów matematyków, lekarzy, muzyków, filozofów i badaczy innych nauk. Czyż dlatego mianoby zarzucić wszelkie nauki i wiedzę? Czego to dowodzi? Z powodu nadmiernej pracy cielesnej marnieją słabo rozwinięte ręce i nogi, które są narzędziem czynności fizycznej; podobną i źle pojętą pracą umysłową nadwerężymy słaby mózg — narzędzie pracy duchowej. Przez zniszczenie atoli narzędzia pracy nie zostanie duch zniszczony — zostanie on nienaruszony, a przeciwnie po wyzwoleniu się z materji

odzyska pełnię swych zdolności. Szaleniec jest właśnie zwykle ofiarą nadmiernej pracy.

Jak już powiedziano, może każda praca umysłowa doprowadzić do szaleństwa. Wiedza, nauki, sztuka, gorliwość religijna, ba i powszednie zajęcia przyczyniają się do tego. Pierwszą przyczyną szaleństwa jest ograniczona natura mózgu, która czyni go mniej lub więcej podatnym na pewne wpływy i napory. W razie zaistnienia podatności do warjacji wskutek t. zw. dziedzicznego obciążenia, może z któregośkolwiek zajęcia zrodzić się t. zw. *idée fixe* — tak np. na temat duchów u tego, który zajmuje się sprawami duchowymi, podobnie jak u innego na tle myśli o Bogu, o niebie i aniołach, o piekle, djabłach i wiecznem zatraceniu, o szczęściu i mocy, o stanie macierzyńskim i o czemkolwiek innem. Jest wiadomo, że np. warjat na tle religijnym stałby się warjatem na tle spirytyzmu, gdyby spirytyzm pochłoniął jego myśli, jak również stałby się nim mógł i z innych powodów.

Twierdzimy ponadto, że spirytyzm dobrze zrozumiany jest wprost środkiem i ochroną przeciwko warjacji, gdyż łagodzi i przytępia ostrze wszelakich ran życiowych, usuwa strach przed śmiercią i wzmacnia, rozjaśnia i uspokaja ducha.

Do najpowszedniejszych przyczyn naruszenia mózgu należą rozczarowanie, nieszczęście, nieodwzajemniona namiętna miłość i wszystko, co w innych okolicznościach prowadzi do samobójstwa. Prawdziwy duchowierca spogląda na podobne sprawy ze stanowiska wyższego, gdyż wydają mu się nieznaczne i znikome wobec oczekującej go przyszłości; żywot jest mu tak krótki, tak przemijający, że wszelkie utrapienia i niepowodzenia są w jego oczach tylko nieprzyjemnymi przygodami w podróży. Coby u innego powodowało gwałtowne wzburzenie, to on przyjmuje ze spokojem ducha. Wiadomo mu, że przygody i przykrości świata tego przyśpieszają jego postęp, jeżeli poddaje im się bez szemrania i że będzie za to wynagrodzony według tego, jak je znosił. Przeświadczony o tem, zdaje się na łaskę i opatrzność Boską, staje się cierpliwym i spokojnym, a to chroni go od wszelkich nastrojów, prowadzących do warjacji i samobójstwa. Mając możność porozumiewania się z duchami, poznaje los tych, którzy samowolnie skrócili sobie żywot, a obraz ich stanu jest tak wymowny, że obroni go od wszelakich pokus i nastrojów chmurnych. Poczet tych, którzy uniknęli tego nieszczęścia i odwrócili się od popełnienia tego grzechu wobec siebie i Boga, jest bardzo wielki. Już w tem ujawnia się wielki pożytek i wpływ błogosławiony spirytyzmu. Niech się niewierzący wyśmiewają z nas, my wszak życzymy wszystkim tej pociechy, jaką przynosi każdemu ta wzniosła nauka. Oby sobie wszyscy ludzie zadali trud poznania dobroczynnego jej wpływu!

XV.

Pozostają jeszcze dwa zarzuty, które jedynie zasługują na tę nazwę, ponieważ zasadzają się na rozumnych teorjach.

Pierwszy i drugi uznaje prawdziwość zjawisk materjalnych i moralnych, ale wyklucza współdziałanie duchów. Pośrednicy — medja

są według nich w pewnym, nieprzytomnym stanie, który nazywamy somnambulizmem — zjawisko, którego każdy, kto studjował magnetyzm, był świadkiem. W stanie tym osiągają zdolności umysłowe nieprawidłowe natężenie i rozwój, zakres ich spostrzegania wewnętrzznego rozszerza się ponad granice zwyczajnego rozpięcia. Według tego czerpie medjum samo ze siebie drogą jasnowidzenia wszystko, co mówi, i wszystkie myśli i pojęcia, jakie podaje o rzeczach, które mu są nieznane w stanie normalnym.

Nie będziemy zaprzeczali działania somnambulizmu, którego dziwne naprawdę przejawy widzieliśmy i długie lata badali. Przyznajemy, że wiele zjawisk spirytystycznych można wyświecić w ten sposób; trwałe atoli i dokładne badanie okaże nam wiele przykładów, gdzie pośrednictwo medjów jest tylko bierne. Do tych, którzy bez wyjątku stają w obronie tego zdania, powiemy, żeby lepiej patrzeli i badali, gdyż naprawdę nie zbadali wszystkiego, ani wszystkiego nie widzieli. Bo gdzież się wzięła teoria spirytystyczna? Czy system ten wymyślili ludzie sami w celu wyjaśnienia zjawisk? Gdzież tam! Kto ją tedy podał? Duchy same. Dlaczego medja, których zdolności jasnowidzenia przeceniacie, przypisują wszystko duchom, chociaż całkiem dobrze i zrozumiale mogły twierdzić, że one są właśnie tak osobliwymi ludźmi, iż wszystko czerpią ze siebie, ze swych zdolności utajonych? Dlaczegożby podawały o naturze i istocie tych niezwykłych inteligencji, przejawiających się przez nie, tak dokładne, jednomyślne i podniosłe nauki? Jedno z dwojga: albo medja są rzeczywiście jasnowidzące i słyszające, a w takim razie trzeba i wierzyć temu, co mówią o duchach, albo mylą się pod tym względem, co jednak również prowadzi do odrzucenia teorii somnambulizmu. Na wypadek, gdyby zjawiska miały swoje źródło i powód tylko w medjum, byłyby zawsze te same i nie słyszelibyśmy podawanych przez nie mnogich, wzajemnie ze sobą sprzecznych myśli i sądów, często nawet w różnych językach. Brak zgodności i jednomyślności w manifestacjach słownych wykazuje różnorodność źródeł, a jeśli ich nie znachodzimy u medjum, musimy ich szukać poza niem.

Według zdania innych jest medjum coprawda źródłem przejawów, lecz zamiast czerpać wyłącznie z siebie, jak twierdzą zwolennicy teorii somnambulizmu, zbiera myśli i siły ze swojego otoczenia, a nawet z całej kuli ziemskiej. Medjum tedy byłoby jakimś zwierciadłem, odbijającym wszystkie myśli i wiadomości osób bliższego lub dalszego otoczenia; nicby się tedy przez nie nie przejawiało, coby przez innych już nie było poznane. Nie zaprzeczamy wogóle wpływu otoczenia na charakter przejawów, atoli wpływ ten jest zupełnie inny, niż zwyczajnie się myśli; lecz jeszcze daleko do tego, byśmy medjum uważali tylko za odgłos myśli z otoczenia. Tysiące przejawów mówi nam przeciwnie. Zachodzi tutaj wielka pomyłka, ujawniająca niedojrzałość sądu. Ludzie, nie mogący zaprzeczyć rzeczywistości zjawisk, których wiedza nie może wyświecić, a nie chcący uznać działania duchów, wykładają sobie wszystko na swój sposób — to rzecz znana. Teoria byłaby słuszna, gdyby odnosiła się do wszystkich zjawisk, atoli tak nie jest. Jeżeli im zaś udowodnimy, że niektóre

komunikaty medjum są naprawdę obce wszystkim myślom i wiadomościom całego otoczenia, że są samorzutne i stoją w sprzeczności ze wszystkimi powszechnie przyjętymi zasadami, wtedy odpowiadają, że promieniowanie rozchodzi się dalej, niż na krąg bezpośrednio nas otaczający. Medjum jest w ich oczach niejako odbłaskiem całej ludzkości, a jeśli nie czerpie swoich inspiracyj z pobliza, czerpie je gdzieindziej, z dalszych stron, z całego kraju, z całego świata, a nawet z innych światów Kosmosu.

Powątpiewam, czy takie wyjaśnienie jest lepsze i prostsze, niż objaśnienie, jakie daje spirytyzm, gdyż przyznaje przyczynę więcej niż nienaturalną. Nasze twierdzenie, że istności, przebywające w przestworzu i stykające się z nami, podają nam swoje myśli, nie zawiera niczego, co by nasz rozum więcej obrażało, niż owo przypuszczenie o wszechobecnem promieniowaniu, przychodzącem ze wszech końców wszechświata, by się skojarzyło w mózgu poszczegółnej jednostki.

Doraźnie zaznaczamy, że teoria odbioru promieni, zarówno jak i teoria somnambulizmu, są wytworem ludzi, podczas gdy nauka duchów była podana przez inteligencje, które przyszły i głosiły ją już wtedy, gdy o tem jeszcze nikt nie pomyślał, przeciwnie, powszechne mniemanie wprost odrzuciłoby coś podobnego. Pytamy się, skąd wzięła się nauka, o której nikt nie pomyślał, skąd czerpały ją nasze medja i jakim podziwu godnym przypadkiem tysiące ich na całej kuli ziemskiej głosiło ją, chociaż nigdy się nie widziały ni porozumiały między sobą?! Gdyby zaś np. medjum we Francji podlegało mniemaniu, przyjętemu w Ameryce, jakim cudem czerpałoby myśli podobne u obcego mu językiem i obyczajami narodu, oddalonego o 2.000 mil, gdy mogło tak samo wchłaniać u siebie w domu poglądy materjaliistyczne — w dodatku silniejsze.

Na jedną jeszcze okoliczność mało zwracano uwagę. Pierwsze przejawy we Francji i w Ameryce nie były pisemne, ni słowne, lecz objawiły się jednomyślnem stukaniem z zastosowaniem abecadła, tworząc w ten sposób słowa i zdania. Tym sposobem podano, że przejawiające się inteligencje są duchami. Możliwoby przypuszczać współdziałanie myśli medjum w komunikatach ustnych lub pisemnych, nie mogło tak być atoli przy stukaniu, którego treść nie była naprzód znana.

Moglibyśmy przytoczyć wiele przykładów, gdzie inteligencje, przejawiające się, okazały wyraźną samodzielność i zupełną niezawisłość swej woli. Jeżeli przeciwnicy będą badali sprawę bez uprzedzenia i nie wydadzą sądu przed zbadaniem wszystkiego, to przekonają się, że ich teoria nie wystarcza do wyświetlenia wszystkiego. Dlaczego nie chce inteligencja przejawiająca się dać odpowiedzi na pytania o rzeczach dobrze znanych, np. jakie jest nazwisko lub wiek pytającego, co robił wczoraj, co trzyma w ręce, co zamierza jutro czynić i t. p.? Gdyby medjum było tylko zwierciadłem myśli uczestników — nie byłoby łatwiejszej odpowiedzi.

Przeciwnicy odwracają ten dowód, pytając się: dlaczego nie mogą duchy — pono wszystko wiedzące — odpowiedzieć na takie

proste pytania? Wszak, kto może uczynić rzeczy większe, uczyni też bez trudności i mniejsze. A z tego sądzą, że duchów niema wogóle...

Właśnie dlatego, że duchy są istotami wyższemi, nie odpowiadają na zbyt liczne lub śmieszne pytania i nie chcą być niemi kuszone; milczą lub radzą, byśmy się zajmowali sprawami ważniejszemi.

Nakoniec zapytamy, dlaczego przychodzą i odchodzą duchy o pewnym czasie, a gdy ten przeminie, to ani prośby, ni gorące życzenia nie sprowadzą ich napowrót?

Gdyby medjum działało tylko za pomocą wpływu swego otoczenia, wtedy spostrzeżonoby, że wśród takich okoliczności musiałoby złączenie woli wszystkich obecnych wzmocnić jasnowidzenie medjum. Gdy zaś nie uczyni się zadość onej baterji woli, wówczas pochodzi wpływ skądinąd. Przez to jest wykazana niezawisłość i samodzielność owego wpływu.

XVI.

Jeśli sceptycyzm niedowiarków, pochopnie zaczepiających spirytyzm, nie jest wynikiem systematycznego sprzeciwu, w którym mają jakiś interes, to płynie najczęściej z niedokładnej znajomości faktów, co niektórym ludziom bynajmniej nie przeszkadza, by rozstrzygali sprawę, jak gdyby ją doskonale znali.

Wielu widzi w spirytyzmie tylko przedmiot zabawy; wierzymy atoli, że po przeczytaniu tej książki znajdą w nim coś więcej.

Nauka o spirytyzmie składa się z dwóch działów: doświadczalnego (eksperymentalnego) o zjawiskach wogóle, a filozoficznego o przejawach inteligentnych. Kto czytał i studjował tylko dział pierwszy, to tak, jakgdyby np. ktoś znał fizykę jedynie z doświadczeń, nie doceniając samej istoty wiedzy. Nauka o spirytyzmie pochodzi od duchów, a wiadomości otrzymywane stąd są więcej niż ważne; można je nabyć tylko pilnemi a wytrwałemi studjami, jedynie pod tym warunkiem można mnóstwo niezliczone przejawów i faktów, które ujdą badaczowi powierzchownemu, rozpoznać i zrozumieć, oraz wytworzyć sobie prawdziwy sąd o całokształcie ogromnego obszaru tej wiedzy.

Gdyby wynikiem opracowania i wydania tej książki było tylko wykazanie ważności spirytyzmu i gdyby się to stało pobudką do badania nieznanych sił duchowych — byłoby to już wiele i cieszyłibyśmy się z tego. Nie przypisujemy sobie osobliwych zasług, gdyż byliśmy jedynie rzecznikami duchów, które dyktowały tę książkę. Oczekujemy atoli, że osiągnie ona i inny cel: będzie prowadziła ludzi, pragnących nowej oświaty, będzie im wskazywała w tych studjach wielki i wzniosły cel — postępu własnego i postępu ludzkości, oraz naznaczała im drogę, na którą mają wejść, by cel ten osiągnęli.

Astronomowie znaleźli przy swoich poszukiwaniach między poszczególnymi systemami planetarnymi niezmierzone, próżne przestworza, nie zgadzające się z prawami celowości. Przypuszczali, że

owe próżnie są wypełnione światami, które wymykają się ich spostrzeganiu; w dodatku zauważyli pewne zjawiska, których przyczyna była im nieznaną. Powiedzieli sobie tedy: tam musi być także jakiś świat, gdyż próżnia jest nie do pomyślenia, a przytem i owe zjawiska muszą mieć swoją przyczynę w owym świecie niedostrzegalnym.

Zastosujmy to rozumowanie do innej sprawy. Jeżeli badamy cały szereg istot, przekonamy się, że tworzą nieprzerwany łańcuch od grubej materji aż do najmędrszego człowieka. A jednak — jaka niezmierna próżnia byłaby między człowiekiem a Bogiem, który jest alfą i omegą wszelkiego stworzenia! Czyż byłoby rozsądnie przypuszczać, że u człowieka kończy się ten łańcuch? Że człowiek przekroczy bez przejść odległość, która go dzieli od Nieskończonego? Zdrowy rozum nam mówi, że między człowiekiem a Bogiem muszą być nierozzerwalne stopnie, podobnie jak powiedział astronom, że między światami znanymi muszą być także światy nieznanne. A jakaż wiedza wypełniła przestrzeń między Bogiem a człowiekiem? Spirytyzm wypełnił ją całkiem rozumnie istotami świata niewidzialnego wszech stopni. Wszystko się łączy, wszystko się wiąże bez przerwy od alfy aż do omegi. Wy, którzy zaprzeczacie istnienie duchów, napelnijcie lepiej przestwór, który zaludniają; a wy, którzy się wyśmiewacie, śmiejecie się z dzieł Bożych i Jego Mądrości.

Allan Kardec.

UWAGI WSTĘPNE.

Zjawiska, które przekraczają prawa znanych nauk, a pojawiają się we wszystkich stronach świata, odkrywając działanie wolnej i rozumnej woli, są zaiste godne badań najstaranniejszych.

Skutek inteligentny musi mieć przyczynę inteligentną — zasada ta nie ulega wątpliwości — a doświadczenia wykazały, że ta inteligencja może przy pomocy znaków materialnych wejść w stosunki z ludźmi i porozumiewać się z nimi. Jeżeli zapytacie się tej inteligencji samej o jej pochodzenie, odpowiada, że należy do świata istności duchowych, które opuściły cielesną powłokę człowieka. Stąd powstała nauka duchów o świecie ducha.

Obcowanie świata duchowego ze światem materialnym podlega prawom czysto przyrodzonym, a w działaniu jego niema nic nadprzyrodzonego. Ślady tego spotykamy u wszystkich narodów wszystkich czasów; obcowanie to jest dziś powszechnie znane i widoczne dla każdego.

Duchy mówią, że czasy powszechnego objawienia, przez Opatrzność naznaczone, już nadeszły, a ponieważ są służebnikami Bożymi i wykonawcami Jego woli, tedy posłannictwem ich pouczenie i oświecanie ludzkości u progu nowej ery — ery odrodzenia ludzkości.

Księga ta jest zbiorem ich nauk; została napisana na życzenie wyższych duchów i przez nie podana w celu założenia podstaw rozumnej filozofji, wolnej od wszelkich przesądów i uprzedzeń. Nie zawiera nic innego, okrom ich nauk i niczego, czegoby same nie skontrolowały. Opracowanie zaś tylko, układ i podział metodyczny całego materiału, uwagi i forma niektórych rozdziałów księgi są pracą tego, komu powierzono wydanie i opublikowanie dzieła.

Wiele duchów, które pracowały i przyczyniły się do wydania tego dzieła, żyło w różnych czasach na ziemi, gdzie nietylko głosiły, lecz i w czyn wprowadzały cnotliwość i prawdziwą mądrość, inne zaś, z imienia nieznane historii, wykazały podniosłość swego ducha czystością nauk i zjednoczeniem z temi, które mają znakomite i rozgłosne imiona w dziejach rodu ludzkiego. Ozwijcie się na tem miejscu słowa, podane na piśmie za pośrednictwem różnych medjów, jako polecenie napisania tej księgi:

„Zabierz się pilnie i wytrwale do tej pracy, której podjąłeś się z naszą pomocą, albowiem praca ta jest pracą naszą. Założyliśmy w niej podstawy do nowej budowy, już się wznoszącej, która w swoim czasie złączy pod swoją strzechą ludzkość całą złotą wstęgą łaski i miłości do Boga i bliźnich; wprzód atoli, zanim ją wydasz, przejdź

dziemy razem wszystko, abyśmy rozpatrzyli na nowo wszystkie szczegóły. Będziemy u ciebie na każde zawołanie; będziemy ci pomagali i w twych innych pracach, gdyż ta jest tylko pierwszą częścią całej nauki, powierzonej tobie i oznajmionej.

Niektóre nauki schowasz aż do chwili, którą ci oznajmimy, wzywając do ich ogłoszenia. Tymczasem pilnuj, abyś miał wszystko przygotowane i przemyślane.

Na czele księgi umieścisz latorośl winną, którą ci nakreśliliśmy; jest ona obrazem dzieła Stworzyciela. Wszystkie żywioły, które przedstawiają ducha i ciało, znajdujemy w niej złączone; ciałem jest szczep, duchem szczawa, a duszą czyli duchem złączonym z materją jest grono. Pracą tylko ucznia, uszlachetnia człowiek ducha swego.

Nie daj się odstraszyć krytyką. Spotkasz się z uporczywymi przeciwnikami, zwłaszcza między ludźmi, którym zależy na zachowaniu błędów. Znajdziesz ich i między duchami, gdyż ci, którzy dotychczas nie wyzwolili się z materji, często ze złośliwości lub nieświadomości rozsiewają powątpiewania. Postępuj tak dalej, wierz w Boga, idź z ufnością naprzód, a my będziemy z tobą i będziemy cię wspomagali. Zbliża się chwila, gdy prawda na wszech stronach świata się objawi!

Zarozumiałość wielu ludzi, uważających, że wszystko wiedzą, a chcących wszystko wyświecić w swój sposób, wytwarza różne sądy i mniemania; wyznawcy atoli wielkiej zasady Chrystusowej zjednoczą się w jednym uczuciu miłości do dobra i bliźnich, która połączy wszystko i wszystkich wstęgą braterstwa, obejmującą cały świat; zaniechają oni wszelkiej próżnej gadaniny, będą się zajmowali tylko sprawami podstawowemi, a nauka ich, co do zasad, będzie zawsze ta sama.

Wytrwałością dopniesz snadnie ukończenia twoich dzieł. Uczujesz rozkosz, skoro zobaczysz, jak się ta nauka rozszerza i przyjmuje; będziesz miał w tem najlepszą nagrodę, gdy w przyszłości poznasz prawdziwą jej wartość. Nie bój się przeto cierni i ostrych kamieni, które ci niewierzący i ludzie źli będą rzucać pod nogi; zachowaj tylko wiarę i ufność, albowiem uzbrojony ufnością dopniesz najskońszej celu i staniesz się godnym naszej pomocy.

Wspomnij sobie, że dobre duchy wspomagają tylko tych, którzy z pokorą i bezinteresownością służą Bogu i wyrzekają się każdego, kto na drodze do nieba wyszukuje dla siebie miękkiego podnóżka w pożyciu ziemskim. Pycha, zachłanność i egoistyczna chciwość sławy będą na zawsze nieprzekraczalną przepaścią między człowiekiem, a Bogiem. Wystrzegaj się tych wad, gdyż one są nieprzenikliwą zasłoną, rzuconą na światło niebieskie, a Bóg nie powoła ślepego do szerzenia światłości!"

Jan ew., Augustyn, Wincenty à Paulo,
Ludwik św., Sokrates, Platon, Fénelon,
Franklin, Swedenborg i t. d.

CZĘŚĆ PIERWSZA.

PRZYCZYNY ZASADNICZE

Rozdział I.

*Bóg i nieskończoność. — Dowody istnienia Boga. — Cechy Boskości. — Pan-
teizm.*

Bóg i nieskończoność.

Co to jest Bóg?

„Bóg jest inteligencją najwyższą, pierwszą przyczyną wszech rzeczy.“*) **)

Co należy rozumieć przez nieskończoność?

„To, co nie ma początku, ni końca: niepojęte; wszystko, co jest niepojęte, jest nieskończone.“

Czy można powiedzieć, że Bóg jest to nieskończoność?

„Definicja niezupełna. Dzięki swemu ubóstwu język ludzki nie wystarcza na określenie rzeczy, które przewyższają inteligencję człowieka.“

---

*) Tekst umieszczony w cudzysłowie tuż po pytaniach zawiera odpowiedź daną przez duchy. Dalsze uwagi i roztrząsania, nie objęte cudzysłowem, pochodzą od autora.

**) Przyp. tłumacza: Gdyśmy powzięli zamiar przetłumaczenia na język polski dzieł Allana Kardeca, zwrócił się Kardec z zaświata z gorącą prośbą do jasnovidzącej, p. Agnieszki Pilchowej, by mu ułatwiła zadanie poprawienia niektórych usterek, jakie tu i ówdzie w nich dostrzega. Gdyby dziś miał pisać te książki, gdy więzy cielesne nie krępują jego ducha, ująłby niejedną rzecz lepiej. I duchy współpracujące z nim pozostawiały w odpowiedziach swych wiele niedomówień, nie chcąc być źle zrozumiane. Niektóre sprawy mogą już dziś być dokładniej ujęte, co też Agni P. uwzględni w dopiskach do tej książki, bądź też omówi obszerniej w swoich pracach. — Wszelkie tedy poprawki w dziele niniejszem dokonane zostały na życzenie autora z zaświata przy współudziale jasnovidzącej Agni P.

Bóg jest nieskończony w Swej doskonałości, ale nieskończoność jest abstrakcją; powiedzieć, że Bóg jest to nieskończoność, jest to brać cechę zamiast samej rzeczy i oznaczać rzecz, której się nie zna, przez inną rzecz, nie więcej znaną.

Dowody istnienia Boga.

W czym znajdujemy dowód istnienia Boga?

„W zasadzie, że niema skutku bez przyczyny. Szukajcie przyczyny wszystkiego, co nie jest owocem pracy człowieka, a znajdziecie Boga.“

Aby uwierzyć w Boga, wystarczy rzucić okiem na dzieła stworzenia. Wszechświat istnieje, ma więc przyczynę. Wątpić o istnieniu Boga znaczyłoby zaprzeczać, że każdy skutek ma swoją przyczynę i twierdzić, że z niczego mogłoby coś powstać.

Jaki wniosek można wysnuć ze wspólnego wszystkim ludziom przeświadczenia wewnętrznego o istnieniu Boga?

„Że Bóg istnieje. Skądby się wzięło to powszechne poczucie, gdyby nie miało żadnej podstawy? I tu można zastosować zasadę, że niema skutku bez przyczyny.“

Czy nie mogłoby to poczucie wewnętrzne być wytworem wychowania i owocem wiadomości nabytych?

„Gdyby tak było, to dlaczego ludy dzikie miałyby to same poczucie?“

Gdyby przeświadczenie o istnieniu istoty Najwyższej było wynikiem nauczania, nie byłoby powszechne — istniałoby tylko u tych, którzy byli o tem pouczeni.

Czy praprzyczynę tworzenia można odnaleźć w wewnętrznych własnościach materji?

„Co jednak byłoby przyczyną tych własności? Zawsze musi istnieć jakaś praprzyczyna.“

Przypisywać akt prastworzenia rzeczy wewnętrznym własnościom materji oznaczałoby uważać skutek za przyczynę, gdyż te własności same są skutkiem, który musi mieć przyczynę.

Co należy sądzić o zdaniu, że pierwsze stworzenie wynikło z przygodnego skupienia atomów materji, lub, inaczej mówiąc, powstało przypadkowo?

„Druga niedorzeczność. Skąd wzięły się owe atomy materji i który człowiek o zdrowych zmysłach mógłby uważać przypadek za przyczynę inteligentną? A zresztą czym jest przypadek? Niczem!“

Prawa, rządzące wszechświatem, wykazują pewien ściśle określony porządek i cel; to zaś wskazuje na źródło inteligentne. Twierdzenie, iż pierwszy akt stworzenia był dziełem przypadku, jest istną niedorzecznością; przypadek jest ślepy i nigdy nie może powodować skutków inteligentnych. Przypadek inteligentny nie byłby przypadkiem.

Z czego można poznać, że przaprzyczyna jest inteligencją najwyższą?

„Macie dobre przysłowie opiewające, że według dzieła poznaje się mistrza. Spójrzycie na dzieło i sądźcie o mistrzu. Tylko pycha rodzi niewiarę. Człowiek pyszny nie nosi niczego nad sobą i uważa jedynie siebie za ducha silnego. Biedne naprawdę stworzenie, które jedno skinienie Boże mogłoby ubezwładnić!“

Moc inteligencji osądza się według jej dzieł. Ponieważ żadna istota ludzka dotąd nie może stworzyć wszystkiego, co wytwarza przyroda, jest tedy przaprzyczyną przyrody — wszechświata Inteligencja wyższa, niż ludzkość. Jakiegokolwiek byłyby dzieła, dokonywane przez inteligencję ludzką, inteligencja ta ma sama jakąś przyczynę, a czem większem jest to, co ona sprawia, tem większa musi być pierwsza przyczyna. Pierwszą przyczyną wszystkich rzeczy jest owa Inteligencja Najwyższa, jakiegokolwiek imieniem byśmy ją oznaczyli.

Czy może człowiek pojąć wewnętrzną istotę Boskości?

„Brak mu do tego odpowiedniego zmysłu.“

Czy będziemy kiedy mogli zrozumieć tajemnicę Boskości?

„Dopiero po uwolnieniu ducha waszego z pod ciężaru materji i po przybliżeniu się do Boga przez Wasze udoskonalenie ujrzycie Go i zrozumiecie.“

Ograniczenie człowieka nie zezwala na zrozumienie wewnętrznej natury Bożej. W naiwności swej często miesza Go on ze stworzeniem i przypisuje mu niedoskonałości tegoż. Stosownie do rozwoju zmysłu moralnego w sobie wnika człowiek głębiej w przyczyny stworzenia i wytwarza sobie prawdziwsze i zgodniejsze ze zdrowym rozsądkiem, aczkolwiek jeszcze niedoskonałe pojęcie o Bogu.

Jeśli nie możemy pojąć wewnętrznej istoty Boga, czy będziemy mogli poznać chociaż Jego własności?

„Tak — niektóre. Czem więcej opanujecie materję i wyzwolicie się z niej, tem lepiej je pojmiecie.“

Jeżeli mówimy, że Bóg jest wieczny, nieskończony, niezmienny, niematerialny, jedyny, wszechmogący, najsprawiedliwszy i najlepszy, czyż nie mamy o Jego własnościach należytego i zupełnego pojęcia?

„Z waszego stanowiska — owszem, ponieważ sądźcie, że wszystko obejmujecie; lecz zapamiętajcie sobie dobrze, że są rzeczy, przewyższające rozum i najbardziej wykształconego człowieka, dla których wasza mowa, ograniczona do poziomu waszych uczuć i pojęć, nie ma wyrazu. Rozum wam mówi, że jeśli Bóg istnieje, musi posiadać te własności w mierze najwyższej, inaczej nie przewyższałby wszystkiego, nie byłby Bogiem. Aby Bóg królował nad wszystkim, nie może ulegać żadnej zmianie i nie może mieć żadnej niedoskonałości, jaką sobie tylko przedstawić możemy.“

Panteizm.

Czy Bóg jest istotą samoistną, czy, jak sądzą niektórzy, wypadkową wszystkich sił i wszystkich inteligencyj wszechświata?

„Gdyby Bóg był tem, nie byłby Bogiem, gdyż wówczas byłby skutkiem, a nie przyczyną — nie może być równocześnie jednym i drugim. Bóg istnieje, w to nie można wątpić, a to jest rzecz główna — wierzcie mi i nie zapuszczajcie się dalej. Zbłądzilibyście w labiryncie i nie stalibyście się lepszymi, przeciwnie, stalibyście się pyszniej-szymi, ponieważ sądzilibyście, że wiecie nieco więcej, a przecież niczyście nie wiedzieli. Pytajcie się raczej o wasze niedoskonałości i baczcie, jakbyście je naprawili, a to będzie wam użyteczniejsze, niż oglądanie się za tem, na co nie możecie jeszcze otrzymać odpowiedzi.“

Co mamy sądzić o mniemaniu, według którego wszystko, co materjalne w przyrodzie, wszystkie istności i wszystkie światy w Kosmosie są częstkami Boga i tworzą Go dopiero całym swoim zespołem, słowem, co mamy myśleć o panteizmie?

Zwolennicy tej nauki twierdzą, że w niej znajdują dowód na wytłumaczenie niektórych własności Bożych. Ponieważ światów jest ilość nieskończona, tedy i Bóg jest nieskończony, a ponieważ próżnia nie istnieje, jest Bóg wszechobecny; ponieważ Bóg jest wszędzie, gdyż wszystko jest nieodłączną częstką Jego, nadaje On wszystkim zjawiskom natury charakter inteligentny. Co można przeciwstawić temu twierdzeniu?

„Rozum! Zastanowcie się nad tem poważnie, a nie trudno będzie wam poznać niedorzeczność tego twierdzenia.“

Nauka ta czyni z Boga istotę czysto materjalną, która, aczkolwiek obdarzona najwyższą inteligencją, jest we wielkiem tem, czem my w małym. Ponieważ atoli materja przemienia się bezustanku, nie miałby Bóg nawet stałości, podlegałby wszelkim zmianom, co byłoby zaprzeczeniem jednej z najważniejszych Jego własności, t. j. niezmienności.

Własności materji nie można utożsamiać z pojęciem Boga, bo tem samem obniżano by to pojęcie. Żadne wysiłki sofizmów nie doprowadzą do rozwiązania zagadnienia o wewnętrznej istocie Bożej. Nie wiemy dokładnie, czem On jest, ale wiemy, czem nie może być, a teoria powyższa jest w sprzeczności z Jego najistotniejszymi własnościami; utożsamia Stworzyciela z twórcami, a więc umiejętnie zestrojona maszynę z jej twórcą. Mądrość Boża, a tedy i Bóg sam, przejawia się w Jego dziełach, podobnie jak umiejętność malarza w jego obrazie: ale dzieła Boże nie są Bogiem w wyższym stopniu, niż obraz artysty-malarza nim samym.

Rozdział II.

Poznanie początku wszechrzeczy. — Duch i materja. — Własności materji. Przesłwóć wszechświata.

Poznanie początku wszechrzeczy.

Czy może człowiek poznać początek wszechrzeczy?

„Nie, na waszym bowiem grubomaterjalnym świecie nie jest to dane.“

Czy przeniknie kiedy człowiek te tajemnice?

„Zasłona tajemnicy odchyła się dla człowieka w miarę tego, jak on się oczyszcza, wyzwala z materji i doskonali — gdyż obecnie brak mu do tego odpowiednich zmysłów.“

Czy człowiek nie mógłby drogą badań naukowych odsłonić pewnych lajników przyrody?

„Wiedza ma być dla niego czynnikiem postępu we wszystkim, ale nie może przekroczyć pewnych granic.“

Czy poza obrębem dociekań naukowych może człowiek otrzymać wiadomości wyższego rzędu o sprawach niedostępnych dla poznania drogą zmysłów?

„Tak, gdy Bóg uzna za stosowne, może objawić to, czego nauka nie potrafi zbadać.“

Z tego to źródła czerpie człowiek w pewnych granicach wiadomości o swej przeszłości i o swem przeznaczeniu na przyszłość.

Duch i materja.

Czy materja istnieje odwiecznie, lub czy była przez Boga i kiedy stworzona?

„To wiadome tylko Bogu! Jest wszakże coś, na co nam rozum wskazuje, a mianowicie, że Bóg — Miłość i Miłosierdzie nieskończone — nigdy nie był bezczynny. Jakkolwiek odlegle moglibyście sobie wyobrazić początek Boskiej twórczości, czy możecie Go pojąć jako

nieczynnego choćby na sekundę? Bóg jest odwiecznie twórczy.“

Zwykle określamy materję, iż jest to to, co ma rozmiary, co oddziaływa na nasze zmysły, co jest nieprzenikliwe. Czy to określenie jest dobre?

„Tak, z waszego stanowiska macie słuszość, chociaż mówicie tylko o tem, co znacie, lecz materja istnieje jeszcze w stanach skupienia wam nieznanych — może być tak eteryczna, że nie oddziaływa wogóle na wasze zmysły, a przecież jest materją.“

Prosimy o Wasze określenie istoty materji!

„Materja jest przedzą, pętającą ducha; jest narzędziem, którem on się posługuje i na które równocześnie wywiera działanie.“

Z tego punktu widzenia można powiedzieć, że materja jest czynnikiem, środkiem, zapomocą którego i na który działa duch.

Co to jest duch?

„Inteligentna podstawa wszechświata. W języku waszym wogóle trudno określić istotę ducha. Dla was jest niczem, ponieważ nie jest czemś uchwytnem. Ale dla nas jest czemś. Zastanówcie się dobrze: „nic“ to jest nicość, a nicość nie istnieje.“

Czy duch jest to samo, co inteligencja?

„Inteligencja jest zasadniczym przymiotem ducha, ale jedno zlewa się z drugim we wspólnym początku tak, że dla was są tem samem.“

Czy duch jest niezawisły od materji, czy jest tylko jej własnością, podobnie jak barwy są własnością światła, lub dźwięk jest własnością melodji?

„Duch i materja są to dwa oddzielne pojęcia; trzeba jednak połączenia ducha i materji, żeby materji nadać inteligencję.“

Czy to połączenie jest także potrzebne do przejawiania się ducha?

(Pod wyrazem „duch“ rozumiemy tutaj pierwiastek inteligentny, nie biorąc pod uwagę indywidualności, oznaczonych tem imieniem.)

„Potrzebne jest dla was, gdyż nie posiadacie takich zmysłów, byście mogli postrzegać Ducha bez materji.“

Czy możemy pojąć ducha bez materji, a materję bez ducha?

„Tak jest, myślą.“

Istnieją więc dwa główne pierwiastki wszechświata: duch i materja?

„Tak — a ponad wszystkiem jest Bóg, Stworzyciel, Ojciec wszystkiego. Trójca ta jest zasadą wszystkiego, co istnieje. Ale do materji należy dołączyć fluid powszechny, który odgrywa rolę pośrednika między duchem a materją w waszem słowa znaczeniu, gdyż ta jest żywiołem zbyt zgęszczonym, by duch mógł na nią oddziaływać bezpośrednio. Aczkolwiek można pod pewnym względem zaliczyć fluid do żywiołu materjalnego, to jednak

odróżnia się od niego szczególnymi własnościami. Gdyby był w istotnym tego słowa znaczeniu materją, nie byłoby również przyczyny, by nią nie był także duch. Fluid ów jest czemś między duchem a materją. Jest fluidem, tak jak materja materją. Fluid ten może przez niezliczone związki z materją pod działaniem ducha stworzyć niezliczoną różnorodność rzeczy, z których znamy tylko nieznaczną cząstkę. Tento powszechny, pierwotny, elementarny fluid, będący czynnikiem i łącznikiem, którym duch się posługuje, jest pierwiastkiem, bez którego materja byłaby w stanie nieustannego rozprężenia i nie osiągnęłaby nigdy własności, które jej daje ważkość.“

Czy fluid ten jest może tem, co nazywamy elektrycznością?

„Powiedzieliśmy, że możliwa jest niezliczona ilość odmian. To, co nazywacie fluidem elektrycznym lub magnetycznym, jest tylko odmianą fluidu powszechnego, który jest, właściwie mówiąc, tylko subtelniejszą, doskonalszą materją.“

Czy nie mielibyśmy w celu uniknięcia zamieszania, posługiwać się dla oznaczenia tych dwóch elementów osobnemi wyrazami, np. materja bezwładna i materja inteligentna?

„Nam na słowach mało zależy; waszą rzeczą, byćcie sobie przysposobili język tak, byćcie się zrozumieli. Wasze spory i nieporozumienia pochodzą niemal zawsze z tego, żeście się nie porozumieli co do znaczenia i używania słów. Wasza mowa jest dotychczas niedostateczna do wyrażenia rzeczy nadzmysłowych.“

Jeden fakt góruje nad wszystkimi hipotezami: widzimy, że materja nie jest inteligentna; widzimy pierwiastek inteligentny, niezawisły od materji. Początek i skojarzenie tej dwójki są nam nieznanne. Nie wiemy, czy mają źródło wspólne i jakieś niezbędne punkty styczne, czy nie; czy inteligencja ma swoje odrębne istnienie, czy jest tylko własnością, wynikiem; czy jest, jak twierdzą niektórzy, emanacją Boskości. Wydają się nam oddzielne i dlatego to przyjmujemy, że tworzą dwa różne pierwiastki wszechświata. Ponadto wszystkim widzimy inteligencję, która panuje nad innymi, która wszystkim rządzi, która się od nich odróżnia przez zasadnicze przymioty — to ta inteligencja najwyższa, którą nazywamy Bogiem.

Własności materji.

Czy ciężkość jest podstawową własnością materji?

„Dla materji takiej, jaką wy znacie, tak; ale nie dla materji, pojmowanej jako fluid powszechny. Materja eteryczna, tworząca ten fluid, jest nieważką dla was, niemniej jednak jest podstawą waszej materji ważkiej.“

Ciężkość jest własnością względną; poza sferą przyciągania światów niema ciężkości, podobnie jak nie istnieje pojęcie „w górze“ i „na dole“.

Czy materja sklada się z jednego, czy więcej pierwiastków?

„Z jedyne go pierwiastka pierwotnego. To, co uważacie za ciała proste, nie są to prawdziwe pierwiastki, lecz przekształcenie materji pierwotnej.“*)

Skąd pochodzą rozliczne własności materji?

„Różne własności materji wywodzą się od zmian, jakim podlegają atomy elementarne przez łączenie się ich w różnych warunkach.“

Czy wobec tego są smaki, wonie, kolory, dźwięki, jadalność i jadowitość tylko odmianami własności jednej i tej samej materji pierwotnej?

„Tak, bezwątpienia! Ich różnorodność polega tylko na różności organów przyjmujących je.“

Znanem jest, że co jednemu smakuje, drugi to zgani; co jedni uważają za modre, to inni widzą jako zielone, a co jest trucizną dla jednych, to jest dla innych nieszkodliwe, a nawet zbawienne.

Czy ta sama materja elementarna może przechodzić wszystkie odmiany i osiągnąć wszystkie własności?

„Tak jest i w ten sposób należy rozumieć powiedzenie: *W s z y s t k o j e s t w e w s z y s t k i e m.*“**)

Teorja ta odpowiada, zdaje się, opinji tych, którzy przypisują materji tylko dwie zasadnicze właściwości: siłę i ruch, i którzy sądzą, że wszystkie inne własności są tylko wynikami wtórnymi, zmieniającymi się według natężenia siły i kierunku ruchu?

„Opinia ta jest słuszna. Trzeba tylko jeszcze dorzucić: według rozkładu atomów; tak np. ciało ciemne może stać się przezroczystem i naodwrot.“

Czy najmniejsze cząsteczki materji — atomy — posiadają pewną określoną formę?

„Z pewnością mają, lecz wasz wzrok niedoskonały ich nie widzi.“

Czy forma ta jest stała, czy zmienna?

„Stała dla pierwotnych atomów zasadniczych, a zmienna dla wtórnych, które powstały ze skupienia poprzednich, ponieważ to, co nazywacie atomem, jest jeszcze dalekie od atomu pierwotnego.“

Przyp. tłum.: Dziś już i t. zw. wiedza „oficjalna“ doszła do poznania tej prawdy. Badania XX wieku, zwłaszcza nad ciałami radioaktywnymi, posunęły ogromnie naprzód sprawę poznania budowy atomów. Obecnie przyjmuje się,

*) Dziś już i wiedza „urzędowa“ doszła do tego na podstawie licznych odkryć ostatniej doby. (Przyp. tłum.)

**) Zasada ta wyświetli magnetyzerowi znane zjawisko, że można jakiegokolwiek materji, np. wodzie nadać siłą woli różne własności, np. pewien smak. Ponieważ istnieje tylko jeden jedyny prażywioł, a własności różnych ciał są tylko odmianami onej pramaterji, wynika z tego, że najniewinniejsza rzecz pochodzi z tego samego źródła, co i najszkodliwsza. Tak to woda, której drobiny są złożone z 2 atomów wodoru i 1 atomu tlenu, przez podwojenie porcji tlenu nabiera własności żrących.

iz atomy wszystkich ciał składają się z ujemnie naładowanej, nieważkiej niemal osłony elektronowej i dodatniego jądra, w którym skupia się cała niemal masa atomu, przyczem jądra atomowe wszystkich t. zw. pierwiastków zbudowane są z jąder atomów wodoru. Jest to więc nic innego, jak przyznanie, iż wszelkie odmiany materji są tylko takimi, czy innymi skupieniami tego samego wspólnego pierwiastka materjalnego.

Ostatnie zaś badania doprowadziły uczonych do postawienia teorii, iż to, co zwykle uważamy za cząsteczki, np. jądra atomowe i elektrony, posiada właściwość ruchu falowego. Równocześnie zaś wiadomo, że światło, uważane za ruch falowy, posiada pod wielu względami właściwość pewnego rodzaju cząsteczek i posiada nawet masę. (Stwierdzono, że strumień padającego światła wywiera pewien nacisk na przedmioty, na które pada.) Widzimy więc, że znika granica, jaką postawiono między materją a energją. Wszelkie zaś znane nam rodzaje energii to tylko w znacznym już stopniu zmaterjalizowane odmiany pierwotnego fluidu powszechnego — czyli tej subtelnej pramaterji, która stanowiła naszą pierwotną szatę ducha.

Przestwór wszechświata.

Czy przestwór wszechświata jest nieskończony, czy ograniczony?

„Nieskończony! Przypuśćmy, żeby miał granice, co byłoby wówczas za niemi? Trudno wam to zrozumieć, a jednak musicie pojąć, że za granicami musi jeszcze „coś“ być, choćby owe granice były w nieskończoności zakreślone, gdyż, gdyby owo „coś“ było tylko zwykłą próżnią, byłoby ono jeszcze przestworem.“

Czy istnieje jaka próżnia w przestworzach wszechświata?

„Nigdzie! To, co zdaje się wam próżne, jest wypełnione materją nieuchwytną dla waszych zmysłów i przyrządów.“

Rozdział III.

Stworzenie światów. — Stworzenie istot żyjących. — Zaludnienie ziemi. Adam. — Różnorodność ras ludzkich. — Mnogość światów. — Stworzenie świata według podań biblijnych.

Stworzenie światów.

Wszechświat obejmuje niezliczoną ilość światów widzialnych i niewidzialnych, wszystkie istoty ożywione i nieożywione, wszystkie gwiazdy, które się poruszają w przestrzeni, zarówno jak i fluidy, które ją napęniają.

Czy wszechświat został stworzony, lub czy, jak Bóg, istnieje odwiecznie?

„Sam z siebie nie mógł powstać, a gdyby istniał odwiecznie, jak Bóg, nie mógłby być dziełem Bożem.“

Rozum nam mówi, że wszechświat nie mógł powstać sam ze siebie, a nie mogąc być dziełem przypadku, musi być dziełem Bożem.

W jaki sposób stworzył Bóg wszechświat?

„Swoją wolą. Pięknie jest to wyrażone w księdze genezyjskiej Mojżesza: I rzekł Bóg: „Niech będzie światłość; i stała się światłość.“

Czy możemy poznać sposób stwarzania światów?

„Wszystko, co wam możemy powiedzieć i co możecie pojąć, to, że światy aż do dziś tworzą się i powstają przez skoncentrowanie i zgęszczanie materji, rozsianej w przestworzu.“

Stworzenie istot żyjących.

Kiedy została ziemia zamieszкана?

„Na początku wszystko było w chaosie. Wszystko było zmieszane i powoli tylko zajmowało swoje miejsce. Dopiero po przysposobieniu ziemi do zamieszkania pojawiły się twory żyjące.“

Skąd przyszły te twory?

„W ziemi znajdowały się ich zarodki, które wyczekiwały stosownej chwili, by się mogły rozwinąć. Pierwiastki organiczne sku-

piły się w chwili, gdy przestała działać siła, która je trzymała rozdzielone i wytworzyły zarodki wszystkich istot żyjących. Zarodki te pozostały w stanie utajonym i bezwładnym, jak poczwarki lub nasiona roślin, aż do chwili, odpowiedniej dla wyklucia się istoty swego rodzaju; wówczas istoty każdego rodzaju gromadziły się i rozmnażały.“

Gdzie były utajone pierwiastki organiczne przed stworzeniem ziemi?

„Znajdowały się w stanie fluidycznym w przestworzu między duchami, lub na innych planetach, by po stworzeniu ziemi rozpocząć nowe życie na nowym świecie.“

Chemja poucza nas, że drobiny ciał nieorganicznych łączą się w celu wytworzenia pewnych prawidłowych kryształów różnych rodzajów, zależnie od danych warunków, w jakich odbywa się krystalizacja. Najmniejsze naruszenie tych warunków wystarczy, żeby przeszkodzić skupianiu się cząsteczek, albo przynajmniej ich regularnemu układaniu się, które stanowi o kryształach. Dlaczegoż nie mogłoby tak być i u organizmów żyjących? Przechowujemy wiele lat nasiona bylin, które rozwiną się tylko w pewnej ciepłocie i otoczeniu sprzyjającym. Stwierdzono nawet, że nasiona zbożowe kiełkowały po kilku stuleciach. Mieści się tedy w tych nasionach utajona zdolność życiowa, która czeka na odpowiedni moment, żeby się rozwinąć. To, co dzieje się prawie codziennie przed waszemi oczami, dlaczegoż nie mogłoby się dzieć od początku istnienia kuli ziemskiej? Czyż to tworzenie żywych istot, wychodzących z chaosu przez same siły przyrody, zmniejsza w czemkolwiek wielkość Bożą? W niczem, przeciwnie odpowiada to lepiej pojęciu naszemu o mocy i mądrości Bożej, działającej Swojemi prawami odwiecznemi w światach nieskończonych. Teoria ta nie wytłumaczy coprawda sprawy pochodzenia pierwiastków życiowych, ale Bóg ma swoje tajemnice i zakreślił granice naszemu badaniu.

Czy są jeszcze istoty, rodzące się samorzutnie?

„Tak, lecz prazarodek istniał już w stanie utajonym. Jesteście tego codziennymi świadkami; czy tkanki człowieka i zwierząt nie zawierają ogromnego mnóstwa zarodków różnych żyjątek, oczekujących tylko potrzebnego do fermentacji podłoża gnilnego, by mogły ożyć? Jest to mały świat — mikroskopijny — w stanie uśpienia i ciągłego tworzenia się.“

Czy rodzaj ludzki znajdował się wśród pierwiastków organicznych, zawartych w globie ziemskim?

„Tak i w swoim czasie pojawił się; stąd to wzięło się powiedzenie, iż człowiek został stworzony z prochu ziemi.“*)

*) Po upadku w materję, rozpryskując w niej swoją siłę twórczą, ożywił duch i tkwiące w niej w stanie utajonym zarodki komórek fizycznych, z których później ukształtowało się dlań ciało fizyczne. Można więc powiedzieć, iż ciało stworzył sobie sam — ciało, noszące na sobie stygmat śmierci, piętno rozkładu, mieszczące w sobie zawiązki przeróżnych czerwów, bakcyli i innych elementów rozkładowych.

Czy możemy zbadać okres zjawienia się człowieka i innych tworów, żyjących na ziemi?

„Nie, wszystkie wasze obliczenia są mylne.“

Jeżeli zarodek ciała rodu ludzkiego znajdował się wśród pierwiastków organicznych kuli ziemskiej, dlaczego ludzie nie tworzą się samorzutnie, jak na początku?

„Początek wszechrzeczy należy do tajemnic Boskich, lecz można rzec, że ludzie, rozpostarłszy się raz na ziemi, wessali potrzebne do swego rozplodu elementy, by je według praw rozplodu przenieść na potomstwo. Tak ma się rzecz i z innymi rodzajami istot żyjących.“

Zaludnienie ziemi — Adam.

Czy ród ludzki miał początek w jednym człowieku?

„Nie, ten, którego nazywacie Adamem, nie był ani pierwszym, ani jedynym, który żył na ziemi.“

Czy możemy zbadać, w którym czasie żył Adam?

„Mniej więcej tak, jak oznaczacie: około 4.000 lat przed Chrystusem.“

Człowiek, którego pamięć zachowała się pod imieniem Adama, był jednym z tych, którzy przeżyli jeden z wielkich kataklizmów, jakie w różnych epokach zmieniały powierzchnię kuli ziemskiej. Adam był ojcem jednego z plemion, zamieszkujących naszą ziemię. Prawa przyrodzone sprzeciwiają się temu, żeby już dawną przed Chrystusem stwierdzony postęp mógł się dokonać w paru stuleciach. Jest wykluczone, by kultura datowała się dopiero od Adama, który żył około 4.000 lat przed Chrystusem. Niektórzy — i to jest chyba rozsądniejsze — uważają Adama za mit albo alegorję, uosabiającą pierwsze wieki rodu ludzkiego.

Różnorodność ras ludzkich.

Co jest przyczyną różnic cielesnych i moralnych ras ludzkich na ziemi?

„Klimat, tryb życia i zwyczaje. To samo możemy stwierdzić w małym zakresie u dwojga dzieci tych samych rodziców, które np. pod względem moralnym nie będą w niczem do siebie podobne, jeżeli każde z nich będzie gdzieindziej wychowane, lub w tej samej rodzinie, ale wśród odmiennych okoliczności dla obojga.“

Uwięził się w niem sam, schodząc głębiej w materję i stając się niebacznie jej niewolnikiem, przez co dopełniał miary grzechu pierworodnego.

Nie takie było ciało nasze pierwotne, otrzymane w darze od Ojca, gdy stworzył nas na obraz i podobieństwo Swoje. Była to fluidyczna szata ducha, którą stanowiły promienie najczystszej energii, płynącej z ducha. Lśniła ona precudną kolorystyką tęczyowych barw, dźwięczała harmonją tonów. Choć była poniekąd bardzo subtelnym prawzorem ciała, jakie mamy obecnie, nie stanowiła jednak więzienia dla ducha, nie przeszkadzała nam swobodnie unosić się w przestworzach niebios. (A. P.)

Czy pierwsi ludzie narodzili się w różnych stronach globu?

„Tak, a także w różnych okresach czasu; to jest także jedna z przyczyn różnorodności ras. Gdy zaś ludzie zaludnili różne kraje różnego klimatu i mieszcili się z innymi rasami, utworzyli nowe typy.“

Czy różnice te wytwarzają oddzielne rodzaje?

„Nie, ponieważ wszyscy ludzie należą do tej samej rodziny. Czyż różne odmiany jabłek nie są przecież tylko jabłkami?“

Wobec tego, że ludzie nie pochodzą od jednego ojca, czy nie są tedy braćmi?

„Wszyscy ludzie są braćmi przed Bogiem, który jest naszym prawdziwym i jedynym Ojcem. Wszyscy jesteśmy ożywieni duchem i wszyscy idziemy do jednego celu. Wy chcecie zawsze wszystko brać dosłownie.“

Mnogość światów.

Czy wszystkie światy, unoszące się we wszechświecie, są zaludnione?

„Tak i człowiek na tej ziemi jest daleki od tego, by być pierwszym pod względem inteligencji, dobroci i doskonałości wśród istot, zamieszkujących wszechświat. Jaka to pycha i zarozumiałość sądzić, że nieskończenie rozległy wszechświat z niezliczonymi, ogromnymi globami jest stworzony tylko dla człowieka — czerwa ziemskiego!“

Bóg zaludnił światy istotami żyjącymi, które wszystkie przyczyniają się do osiągnięcia celu przez Opatrzność naznaczonego. Wierzyć, że istoty żyjące zamieszkują tylko nasz glob ziemski w ogromie całego wszechświata, byłoby powątpiewać o mądrości Boga, który nic zbytecznego nie stworzył. Bóg zakreślił innym światom ważniejsze zadania, niż oświetlać naszą noc i pięścić nasz wzrok. Nic zresztą, ani położenie ziemi, ani jej objętość, ani skład fizyczny, nie świadczy o tem, żeby tylko ona miała być zaludniona z wykluczeniem tylu milionów światów podobnych.

Czy budowa fizyczna różnych światów jest taka sama?

„Nie, one nie są w zupełności do siebie podobne.“

Czy fakt, iż budowa fizyczna różnych światów nie jest taka sama, pociąga za sobą i różnice w budowie organizmów, zamieszkujących je istot?

„Bez wątpienia, podobnie jak u nas ryby są przystosowane do życia w wodzie, a ptaki do życia w powietrzu.“

Czy światy, najbardziej oddalone od słońca, są pozbawione światła i ciepła, ponieważ słońce zjawia się im tylko jako gwiazda niepokaznej wielkości?

„Czyż sądzicie, że niema innych źródeł światła i ciepła, niż słońce? I czyż za nic nie macie elektryczności, która na pewnych światach odgrywa nieznaną wam rolę, o wiele ważniejszą, niż na ziemi?“

Zresztą nigdzie nie jest powiedziane, że wszystkie istoty są takie same, jak wy i zaopatrzone w organa o takiej samej budowie.“

Warunki konieczne dla życia istot, zamieszkujących różne światy, powinny być zbliżone do warunków środowiska, w którym mają żyć. Gdybyśmy nigdy nie widzieli ryb, nie rozumielibyśmy, jak może jaka istota żyć w wodzie. Tak samo ma się rzecz z innymi światami, które zawierają bez wątpienia pierwiastki, nieznanne nam. Czyż nie zastępuje elektryczna zorza północna światła słonecznego w krajach polarnych? Czyż nie byłoby tedy możliwe, by elektryczność powodowała podobne stosunki i na innych światach? Światy te mogą posiadać same w sobie dosyć światła i ciepła, potrzebnego dla ich tworów.

Nauka o stworzeniu świata według tekstów biblijnych, a odkryć wiedzy.

Narody na ziemi wytworzyły sobie najrozmaitsze pojęcia o stworzeniu świata stosownie do stopnia swego oświecenia. Rozum rozpoznał przy pomocy wiedzy prawdopodobieństwo pewnych teoryj, powstałych w tym względzie. I właśnie teoria, podana przez duchy, potwierdza teorie, przyjęte oddawna przez ludzi najoświecenijszych.

Zarzut, który można tej teorii uczynić, polega na tem, że nie zgadza się z tekstem, podanym w Księgach świętych. Poważne studjum wszakże okaże, iż niezgodność ta jest raczej pozorna, niż istotna i że wynika z tłumaczenia sensu, często alegorycznego.

Podanie o Adamie nie jest jedyne, które było trzeba zmienić. Podobnie i zasada obrotu ziemi koło słońca sprzeciwiała się zasadom Pisma św. i wiadomo, że nie było większego prześladowania, jak za przyznawanie się do takiej herezji, a jednak ziemia obraca się koło słońca mimo wszelkich anatem i dziś już nikt nie mógłby temu zaprzeczać, nie wystawiając sobie opinii człowieka, pozbawionego zdrowych zmysłów.

Biblia mówi również, że świat był stworzony w sześciu dniach — w dobie około 4.000 lat przed erą chrześcijańską. Wiedza atoli poucza i wyświetla, jakie to były dnie i jak je należy rozumieć.

Powstawanie i tworzenie się kuli ziemskiej jest niezniszczalnem pismem wpisane we wierzchnich warstwach skorupy globu naszego w najrozmaitszych skamieniałościach i wykopaliskach, z których można wyczytać, że owych sześć dni stworzenia, to sześć perjodów, każdy, być może, o wielu setkach tysięcy lat trwania. To nie jest tylko pustą teorią lub zdaniem niewielu jednostek, lecz faktem ustalonym, podobnie jak obrót ziemi koło słońca. Teologia nie może temu odmówić sankcji, by nie popaść w błąd wykładu Pisma według litery. Przez to nie jest powiedziane, że biblia kłamie, lecz jedynie to, że ludzie ją sobie mylnie wykładają.

Wiedza po gruntownem zbadaniu warstw i pokładów ziemi — tego doskonałego archiwum świata — wyświetliła porządek i kolejność pojawienia się różnych tworów na ziemi, co zgadza się z Mojżeszową Księgą Genezyjską, jak również z wykładem, że tworzenie

działo się w epokach nie godzinowych, lecz tysiącletnich, zawsze według woli Bożej*) i według praw sił przyrody.

Czyż przez to zmniejsza się moc i wielkość Boża? Czy Jego praca i twórczość jest przez to mniej wzniosła i podziwu godna? Zaiste nie; czynilibyśmy sobie nędzne pojęcie o Nim, nie pojmując Jego Wszechmocy w prawach odwiecznych, które ustanowił dla rządu wszechświata. Wiedza nie umniejsza mocy Bożej, lecz ukazuje nam Boga w istotnej potędze, dostojności i mądrości. Bóg nie narusza naglemi przewrotami Swoich praw przyrodzonych.

Badania naukowe zgodnie z Mojżeszem umieszczają pojawienie się człowieka na końcu stworzenia; wykład atoli Genezy nie zgadza się z wiedzą co do czasu powstania człowieka na ziemi. Warstwy ziemi, ułożone przed powszechnym potopem, nie wykazują żadnych śladów istnienia człowieka; stąd sądzą geolodzy, że człowiek przyszedł na świat dopiero po tym potopie. Geneza ma na myśli nie potop powszechny, lecz jeden z owych licznych, które następowały po nim. Jest nie do pomyślenia, by w przeciągu sześciuset lat powstało tyle pokoleń, aby zaludniły różnemi, tak od siebie odmiennemi plemionami cały świat i by kultura w tych istotnie nielicznych latach tak ogromnie wzrosła!

Jeżeli przypuścimy, że człowiek pojawił się na ziemi 4.000 lat przed Chrystusem i że po 1650 latach została cała ludzkość z wyjątkiem jednej rodziny Noego zniszczona przez potop, tedy wynika z tego, że zaludnienie ziemi zaczyna się od Noego, t. j. 2.350 lat przed naszą erą. Gdy zaś Żydzi w 18. stuleciu przed Chrystusem przesiedlili się do Egiptu, znaleźli kraj ten już mocno zaludniony i z wysoką kulturą. Dzieje ludzkości wykazują równocześnie, że Indje i inne kraje stały wówczas na wysokim stopniu oświecenia i rozwoju duchowego. Badania naukowe odkryły istnienie w czasach przedhistorycznych wielu narodów wysoce wykształconych i rozwiniętych. Trudno uwierzyć, żeby w 600 latach potomstwo jednego człowieka zaludniło wszystkie znane wówczas rozległe kraje, żeby w tym krótkim czasie podniosła się ludzkość z grubej niewiadomości stanu pierwotnego na wysoki stopień rozwoju umysłowego — to sprzeciwia się wszelkim prawom antropologicznym. Różnorodność ras popiera zdanie, że ludzkość istniała już wiele wieków przed tym okresem. Klimat i sposób życia powodują wprawdzie zmiany w fizycznym ustroju człowieka; znane są atoli także różnice ras znacznie głębsze, których nie mógł spowodować klimat.

Jakże można przyjąć, że w ciągu kilku wieków niektórzy potomkowie Noego ulegli zmianom tak daleko idącym, żeby stworzyć np. rasę etjopską? Hipoteza taka jest nie do przyjęcia. Natomiast wszystko się tłumaczy, skoro przyjmujemy, iż człowiek istniał znacznie dawniej, niż sądzono, biorąc tekst ksiąg genezyjskich dosłownie; pozatem, że było kilku praojców rodu ludzkiego; że Adam, który żył około 6.000 lat temu, zaludnił kraj jeszcze niezamieszkały; że potop

*) i woli Jego dzieci (przyp. A. P.).

za czasów Noego był katastrofą miejscową, którą potem utożsamiono z potopem powszechnym.

Księgi święte wszech narodów były pisane w formie alegorycznej, właściwej stylowi ludów Wschodu. Dlatego nie jest roztropnie z lekkiem sercem ogłaszać za błędne twierdzeń nauki, boć one mogą prędzej czy później zadać kłam tym, którzy je zwalczają. Ideje religijne bynajmniej nie tracą, przeciwnie zyskują na wartości, krocząc z postępem wiedzy. To jest jedyny sposób, biorący słabą ich stronę w obronę przed sceptykami.

Rozdział IV.

Istoty organiczne i nieorganiczne. — Życie i śmierć. — Inteligencja i instynkt.

Istoty organiczne i nieorganiczne.

Do istot organicznych zaliczamy takie, które same w sobie posiadają źródło wewnętrznej działalności, dającej im życie; one rodzą się, rosną, rozmnażają się i umierają i są obdarzone szczególnymi organami do wykonywania rozlicznych czynności życiowych, dostosowanymi do ich potrzeb samozachowawczych. Należą do nich ludzie, zwierzęta i rośliny. Do istot nieorganicznych zaliczamy te, które nie mają życia, ni ruchu; powstają one przez skupienie materji; takimi są np. minerały, woda, powietrze i t. d.

Czy ta sama siła łączy materję w istotach organicznych i nieorganicznych?

„Tak jest; prawo przyciągania jest dla wszystkiego to samo.“

Czy istnieje jaka różnica między materją ciał organicznych i nieorganicznych?

„Jest to zawsze jedna i ta sama materja, ale w ciałach organicznych ożywiona.“

Co jest przyczyną ożywienia materji?

„Jej złączenie z siłą życiową (witalną).“

Czy pierwiastek życiowy mieści się w osobnym czynniku, czy też jest własnością materji uorganizowanej, słowem, czy jest to skutek, czy przyczyna?

„Jest jednym i drugim. Życie jest skutkiem, który powstaje przez oddziaływanie czynnika życiowego na materję; ów czynnik życiowy — ta siła życiowa bez materji nie jest życiem, jak również materja bez onej siły życiowej nie może żyć — ona daje życie wszystkim istotom, które ją pochłaniają i przyswajają sobie.

Duch i materja stanowią dwa pierwiastki podstawowe wszechświata; czyż siła życiowa byłaby pierwiastkiem trzecim?

„Siła życiowa jest jednym z pierwiastków, potrzebnych do utworzenia wszechświata, posiada atoli źródło swoje w zmodyfikowanej materji powszechnej; dla was jest to pierwiastek, jak tlen lub wodór, które zresztą nie są pierwiastkami istotnymi, gdyż wszystko pochodzi z jednej — jedynej zasady — pierwiastka powszechnego.

Z tego wynika, że siła życiowa nie ma swego początku w osobnym pierwiastku pierwotnym, lecz w jakiejś specjalnej własności materji powszechnej, która to własność wywołana została wskutek pewnych zmian.

„Tak jest, to wynika z tego, cośmy powiedzieli.

Czy siła życiowa jest umieszczona w którymś znanem nam ciele?

„Źródło jej jest we fluidzie powszechnym; to jest to, co wy nazywacie fluidem magnetycznym, albo elektrycznym. On jest pośrednikiem, łącznikiem między duchem i materją.“

Czy pierwiastek życiowy jest ten sam dla wszystkich istot organicznych?

„Tak jest, lecz modyfikowany według gatunku tychże. On to daje im ruch i działalność i odróżnia je od materji bezwładnej; bo ruch materji nie jest jeszcze życiem; ona otrzymuje ten ruch, sama go nie daje.“

Czy żywotność jest stałą własnością czynnika życiowego, czy może rozwija się dopiero wskutek czynności organów ciała?

„Rozwija się dopiero z ciałem. Powiedzieliśmy już, że czynnik ten bez materji nie jest życiem. Tylko przez złączenie obojga powstaje życie.“

Czy możnaby powiedzieć, że żywotność jest w stanie utajonym, gdy czynnik życiowy nie jest złączony z ciałem?

„Tak jest.“

Zespół organów stanowi rodzaj mechanizmu, który otrzymuje bodziec wewnętrzny dzięki pierwiastkowi życiowemu, istniejącemu w nich. Pierwiastek życiowy jest siłą poruszającą w ciałach organicznych. Czynniki życiowe pobudzają narządy do działania, a naodwrot czynność narządów podtrzymuje i rozwija działalność czynnika życiowego, podobnie jak tarcie wywołuje ciepło.

Życie i śmierć.

Co jest przyczyną śmierci istot organicznych?

„Wyczerpanie ich organów.“

Czy możnaby porównać śmierć do wstrzymania ruchu w zepsutej maszynie?

„Tak jest; jeśli maszyna źle zestrojona — pęknie sprężyna poruszająca; jeśli ciało choruje — zanika życie.“

Dlaczego naruszenie serca powoduje śmierć prędzej, niż naruszenie innych organów ciała?

„Serce jest jedną z najważniejszych części ciała ludzkiego, lecz nie jedyłą, której zranienie powoduje śmierć.“

Co stanie się z materją i siłą życiową istot organicznych po ich śmierci?

„Materja się rozkłada i wchodzi w skład nowych tworów przez wdech, wchłanianie i t. p.; siła życiowa wraca do swego źródła.“

Gdy istota organiczna umiera, następuje nowe ugrupowanie pierwiastków, z których się składała; wchodzi one w skład nowych tworów. Twory te czerpią ze źródła powszechnego siłę życiową, wchłaniają i przyswajają sobie ją, by ją wrócić zpowrotem temu samemu źródłu, gdy przestaną żyć.

Narządy ciała są, że tak powiem, nasycone fluidem życiowym. Fluid ten podtrzymuje czynność wszystkich części organizmu, naprawiając uszkodzenia i przywracając funkcje chwilowo zawieszony. Lecz gdy główne części w zespole organów są zniweczone lub zbyt uszkodzone, wówczas nie wystarcza ów fluid, by podtrzymać ich czynność, a twór umiera.

Narządy ciała oddziaływują również mniej lub więcej jedne na drugie; z uzgodnionego ich złączenia wypływa ich działanie harmonijne. Jeżeli atoli jakakolwiek przyczyna naruszy tę harmonję, wstrzyma się ich czynność, podobnie jak poruszanie się jakiej maszyny, gdy jej główne koła były naruszone. Tak ma się rzecz np. u zegarka, który się czasem zużyje, lub przypadkowo popsuje, a sprężyna nie zdoła już podtrzymać jego ruchu.

Dobry obraz życia i śmierci przedstawia baterja elektryczna. Jeżeli naładujemy ją elektrycznością, zawiera ona ją, jak wszystkie ciała przyrody w stanie utajonym. Zjawiska elektryczne występują tylko wówczas, gdy fluid zostaje wprawiony w ruch przez specjalną przyczynę — wówczas aparat jest jakby ożywiony. Jeżeli ustanie przyczyna działalności, wtedy zjawisko ustępuje; aparat wraca do stanu bezwładności.

Ciała organiczne to również jakby rodzaj baterj elektrycznych, w których działalność fluidu wywołuje zjawisko życia; ustanie tej działalności powoduje śmierć.

Wszystkie istoty organiczne nie posiadają równej ilości fluidu życiowego; zmienia się ona według gatunku i nie jest stała ani u danej jednostki, ani u poszczególnych jednostek tego samego gatunku. Niektóre są nim całkiem nasycone, podczas kiedy inne nie posiadają go w mierze dostatecznej; dlatego to życie niektórych jest więcej czynne, więcej uparte i poniekąd obfitsze.

Ilość fluidu życiowego się wyczerpuje i mogłoby go zabraknąć, gdyby się nie odnawiał przez przyjmowanie i przyswajanie nowej materji, która go zawiera.

Fluid życiowy może się przenieść z jednego osobnika na drugi.

Kto posiada go w nadmiarze, może go udzielić innemu, zbyt ubogo w tenże wyposażonemu i może nawet w pewnych wypadkach zachować żywot już gasnący.

Inteligencja a instynkt.

Czy inteligencja jest nieodłączną cechą pierwiastka życiowego?

„Nie, gdyż rośliny żyją, a przecież nie myślą: one mają tylko życie organiczne. Inteligencja i materja są od siebie niezawisłe, boć życie może istnieć i bez inteligencji, ale inteligencja może się przejawiać tylko za pośrednictwem organów materialnych; dopiero dzięki współdziałaniu Ducha materja ożywiona staje się rozumną, inteligentną.

Inteligencja jest zdolnością, właściwą pewnym gatunkom istot organicznych, która daje im razem z myślą i wolę działania, świadomość swego bytu i indywidualności, jakoteż i środki do obcowania ze światem zewnętrznym, oraz siłę do zaspokojenia swych potrzeb życiowych.

Rozróżniamy tedy: 1. ciała nieożywione, złożone ze samej materji, bez siły życiowej i inteligencji; 2. twory ożywione ale nie myślące, zbudowane z materji i obdarzone życiem, ale pozbawione inteligencji; 3. istoty ożywione i myślące, utworzone z materji, obdarzone życiem i mające ponadto inteligencję, która wyposaża je zdolnością myślenia.

Jakie jest źródło inteligencji?

„Powiedzieliśmy już: powszechna inteligencja.“

Czy można rzec, że każda istota czerpie pewną część inteligencji z wszechobecnego źródła i przyswaja ją sobie tak, jak czerpie i przyswaja sobie podstawę życia materialnego?

„Jest to tylko porównanie, ale niedokładne, ponieważ inteligencja jest zdolnością przynależną każdej istocie i stanowi o samoistności moralnej. Wiecie zresztą, że są zagadnienia, których zbadać człowiek nie może; a do tych należy dotychczas i powyższe.“

Czy instynkt jest niezawisły od inteligencji?

„Niezupełnie, gdyż jest to pewien rodzaj inteligencji. Instynkt jest inteligencją nierozumową, dzięki której wszystkie istoty zaspokajają swoje potrzeby.“

Czy można określić granice między instynktem a inteligencją, t. j. czy można stwierdzić, gdzie kończy się pierwsze a zaczyna się drugie?

„Nie można; często zachodzi jedno w drugie, lecz można bardzo dobrze odróżnić czynności instynktowne od inteligentnych.“

Czy jest prawdą, że zdolności instynktu zmniejszają się w tej samej mierze, jak przybywa intelektualnych?

„Nie, instynkt istnieje ciągle, ale człowiek go zaniedbuje. Instynkt może także prowadzić do dobrego, ba, on was zgoła zawsze prowadzi, częstokroć nawet pewniej, niż rozum.“

Dlaczego rozum nie jest zawsze przewodnikiem nieomylnym?

„Byłby nieomylny, gdyby nie był skażony złem wychowaniem, pychą i egoizmem. Instynkt nie rozważa; rozum zostawia człowiekowi wolny wybór i wolną wolę.

Instynkt jest inteligencją nierozwiniętą, która odróżnia się od inteligencji właściwej tem, że czyny instynktu są zawsze odruchowe, podczas gdy czyny inteligencji są wynikiem rozważania i kombinowania.

Instynkt zmienia się według gatunków i ich potrzeb. U istot świadomych siebie samych i zdolnych do pojmowania rzeczy zewnętrznych łączy się instynkt z inteligencją, t. j. z wolą i wolnością.“

CZĘŚĆ DRUGA.

ŚWIAT DUCHÓW

Rozdział I.

Początek i natura duchów. — Świat pierwotny. — Kształt i wszechsobowość duchów. — Perisprit.

Początek i natura duchów.

W jaki sposób określicie nam istotę duchów?

„Duchy są inteligentnymi istotami stworzenia. Zamieszkują wszechświat poza światem materialnym.“^{*)})

Czy duchy są istotami oddzielnymi od bóstwa, czy może emanacją, albo częścią bóstwa i nazwa synów, albo dzieci Bożych miałyby to oznaczać?

„Są Jego tworem tak, jak maszyna jest dziełem człowieka, lecz nie nim samym. I człowiek, gdy wytworzy rzecz piękną i użyteczną, nazywa ją swoim dzieckiem, swym płodem, swym tworem; tak samo jest u Boga: jesteśmy Jego dziełem.“

Czy duchy miały początek, czy też istnieją, jak Bóg, odwiecznie?

„Gdyby duchy nie miały początku, byłyby równe Bogu, tymczasem są Jego stworzeniem i są poddane Jego woli. Jedyne Bóg jest odwieczny, to jest niezaprzeczalne; lecz kiedy i jak nas stworzył, tego nie wiemy. Możecie rzec, żeśmy bez początku, rozumiejąc przez to, że Bóg wieczny tworzył bezustanku; ale kiedy i jak każdy z nas był stworzony, powtarzam jeszcze raz, nikt nie wie — to jest tajemnicą Bożą.“

Ponieważ istnieją we wszechświecie dwa powszechne pierwiastki — inteligentny i materialny, czy więc duchy są stworzone z pierwiastka inteligentnego?

---

^{*)} Słowo „duch“ oznacza tutaj indywidualne istoty bezcielesne, a nie powszechne pierwiastek inteligentny.

„To jest oczywiste: duchy są indywidualizacją pierwiastka inteligentnego, podobnie, jak ciała są indywidualizacją pierwiastka materjalnego; jedynie czas i sposób tego stworzenia są nieznanne.“

Czy duchy są stwarzane nieustannie, lub czy stało się to tylko na początku wszech czasów?

„Nieustannie, to znaczy, że Bóg tworzy nieustannie.“

Czy duchy się tworzą spontanicznie, czy następują jedne po drugich?

„Bóg je stwarza, jak wszystkie inne stworzenia, Swoją wolą; powtarzam atoli ponownie, że ich początek jest tajemnicą.“

Czy duchy są istotnie niematerjalne?

„Jak wam to można wyświecić, kiedy wam brak wyrazów dla porównań w waszym języku niedoskonałym? Czyż może ślepy od urodzenia mieć pojęcie o świetle? Niematerjalne — to nie jest słowo właściwe — bezcielesne jest stosowniejsze; trzeba dobrze zrozumieć, że duch jako twór musi być czemś; jest to materja, której wy nie możecie z niczem porównać i tak eteryczna, że nie może być waszemi myślami pojęta.“

Duchy są bezcielesne, gdyż istota ich różni się od wszystkiego, co my znamy pod mianem materji. Naród niewidomy nie miałby słów na określenie pojęcia światła i jego działania. Ślepy od urodzenia sądzi, że otrzymuje wszystkie wrażenia i pojęcia słuchem, smakiem, powonieniem i czuciem; on nie pojmie rzeczy, dla których nie posiada zmysłu. Tak samo i my jesteśmy dla pojęcia istot nadludzkich prawdziwymi ślepcami. Możemy je określić tylko przez porównania zawsze niedoskonałe, lub przez wysilek naszej wyobraźni.

Czy duchy mają koniec? Pojmujemy, że pierwiastek, z którego pochodzą, jest wieczny, ale pytamy się, czy ich indywidualność ma koniec i czy w danym czasie, dłuższym lub krótszym, pierwiastek, z którego są utworzone, nie rozproszy się i nie powróci do swego źródła jak się to dzieje z ciałami materjalnymi? Jest to trudne do zrozumienia, by istota, która ma początek, nie miała końca.

„Jest wiele rzeczy, których nie pojmujecie; ponieważ atoli wasza inteligencja jest ograniczona, to nie może to być przyczyną, abyście ich nie uznawali. Dziecko nie pojmuje wszystkiego, co ojciec, a głupiec nie rozumie wszystkiego, co dla uczonego jest oczywiste. Mówimy, że duchy nie mają końca; to jest wszystko, co o tem teraz powiedzieć możemy.“

Świat pierwotny.

„Czy duchy tworzą świat osobny, różny od tego, w którym żyjemy?

„Tak jest, istnieje świat duchów, czyli inteligencji bezcielesnych.“

Który świat był pierwszy — czy świat duchowy, czy świat materjalny?

„Świat duchowy; on był przed wszystkim, a przetrwa wszystko.“

Czy świat materialny mógłby przestać istnieć, lub czy mógłby nie istnieć nigdy, nie zmieniając tem w niczem podstawy bytu świata duchowego?

„Tak jest; owe dwa światy są niezawisłe od siebie, lecz bezustanku oddziałują na siebie nawzajem.“

Czy duchy przebywają w pewnej określonej i ograniczonej krainie przestworzy?

„Duchy są wszędzie, przestwór nieskończony jest niemi napełniony. Są bezustanku koło was, pilnują was i wpływają na was bez waszej wiedzy, bo duchy są jedną z sił przyrody i narzędzi, któremi Bóg się posługuje do wykonania swoich zamierzeń opatrnościowych; wszystkie atoli nie mogą być wszędzie, albowiem mniej doskonałym jest dostęp do pewnych krain niedozwolony.“

Kształt i wszechobecność duchów.

Czy duchy mają pewne określone, ograniczone i stałe kształty?

„Dla waszych oczu nie, ale dla naszych tak; jest to, jeżeli chcecie, płomień, światłość, lub jakaś iskra eteryczna.“

Czy ten płomień lub ta iskra ma jakie kolory?

„Dla was mieni się od ciemnego aż do blasku rubinu według stopnia oczyszczenia ducha.“

Zwyczajnie wyobrażają duchy wyższe z płomieniem lub gwiazdą na czole; jest to symbol, który przypomina naturę istotną Duchów. Umieszczają go nad głową, ponieważ tam jest siedlisko inteligencji.

Czy duchy potrzebują pewnego czasu do przebycia przestworzy?

„Tak jest, ale mkną tak szybko, jak myśl.“

Czy myśl przenosząca się nie jest to dusza sama?

„Tam, gdzie jest myśl, jest także dusza, gdyż ona to myśli. Myśl jest własnością duszy.“

Czy duch, przenoszący się z jednego miejsca na drugie, ma świadomość o przebytej odległości i o przestrzeniach, które przechodzi, lub czy przenosi się błyskawicznie na miejsce przeznaczenia?

„Jedno i drugie; duch może, jeśli zechce, bardzo dobrze zdać sobie sprawę z drogi przebytej; odległość atoli może się zatrzeć całkowicie, zależnie od jego woli i stopnia oczyszczenia*) jego samego.“

Czy materja stanowi przeszkodę dla duchów?

„Nie, one wszystko przenikają; powietrze, ziemia, woda i ogień są dla nich jednako dostępne, jak eter.“

---

*) Jeśli mowa o oczyszczaniu duchów, odnosi się to do tych, które przez zejście w grubą materję zaneczyściły sobie szatę duchową. (A. P.)

Czy duchy posiadają dar wszechobecności, innemi słowy, czy może się duch rozdzielić i przebywać równocześnie na więcej miejscach?

„Duch się absolutnie rozdzielić nie może, lecz jest jakimś żarzącym ośrodkiem, wysyłającym promienie na wsze strony i odbierającym je także ze wszystkich stron. Aczkolwiek duch jest na pewnym miejscu, może być w połączeniu z duchami innemi, tak że się zdaje, jakoby był wszędzie obecny. Widzisz słońce, ono jest jedno, a jednak promieniuje naokoło i wysyła promienie bardzo daleko na wszystkie strony; mimo to nie dzieli się.“

Czy wszystkie duchy promieniają z tą samą siłą?

„Nie; zależy to od stopnia ich doskonałości.“

Każdy duch jest jednością niepodzielną, ale każdy z nich może rozpościerać swą myśl na wsze strony, nie dzieląc się jednak bynajmniej. Tylko w tym sensie należy rozumieć dar wszechobecności, przypisywany duchom. Jest on jakby iskrą, która rzuca daleko swoje światło i może być dostrzeżona ze wszystkich punktów horyzontu. Albo jest jak człowiek, który nie ruszając się z miejsca i nie rozdzielając się, może przysyłać rozkazy, polecenia i znaki na różne strony.

Perisprit.

Czy duch we właściwym znaczeniu jest zupełnie niematerjalny, czy otoczony jakąś substancją?

„Duch jest otoczony substancją dla was powiewną, ale dla nas jeszcze dość zgęszczoną. Jest ona jednak na tyle powiewna, by się mogła unosić w powietrzu i przenosić, gdzie zechce. Podobnie jak zarodek owocowy jest otoczony błonką zarodkową, tak samo jest duch otoczony pewnego rodzaju powłoką, czy szatą, którą można nazwać szatą duszewną — perispritem.“

Skąd bierze duch swoją powłokę nawpółmaterjalną?

„Z fluidu każdego globu, a ten nie jest taki sam na każdym świecie. Gdy duch przechodzi z jednego świata do drugiego, zmienia swoją powłokę, podobnie jak wy zmieniacie szatę.“

Jeżeli więc przychodzą do nas duchy, zamieszkujące światy wyższe, czy biorą na siebie więcej zgęszczoną powłokę?

„Jak już powiedzieliśmy — przyodziewają się waszą materją.“

Czy ta półmaterjalna powłoka ducha przybiera pewną określoną postać i czy staje się widzialna?

„Tak jest, przybiera postać dowolną i tak się wam zjawia, niekiedy w snach, niekiedy w stanie czuwania, przyjmując kształty widzialne, a nawet namacalne.“

ROZDZIAŁ II.

O duszy. — Materjalizm.

O duszy.

Co to jest dusza ludzka?

„Duch wcielony.“

Czem była dusza przed wcieleniem?

„Duchem, bezcielesną istotnością inteligentną, zamieszkującą świat niewidzialny.“

Czy jest w człowieku coś jeszcze oprócz duszy i ciała?

„Jest jeszcze łącznik, który łączy duszę z ciałem.“

Jaką naturę ma ten łącznik?

„Półmaterjalną, to jest pośrednią między duchem i ciałem. On to umożliwia duchowi oddziaływanie na materję i naodwrot.“

Człowiek składa się tedy zasadniczo z trzech części:

1. z ciała, czyli istoty materjalnej, analogicznej do ciał zwierząt i ożywionej tą samą siłą życiową;

2. z duszy, czyli ducha wcielonego, dla którego ciało jest mieszkaniem;

3. z pośredniego łącznika czyli perispritu — czynnika półmaterjalnego, który łączy duszę z ciałem. Odpowiedniki tego u owocu stanowią zarodek, błona zarodkowa i łupina.

Czy z porównania tego należy wnioskować, iż dusza jest zamknięta w ciele, czy też otacza ona ciało zewnątrz?

„Dusza nie jest zamknięta w ciele, jak ptak w klatce; ona promieniuje i przejawia się nazewnątrz, jak światło poprzez kulę szklaną, albo jak dźwięk około brzmiącego ośrodka; nie znaczy to jednak, żeby miała być powłoką ciała. Dusza ma podwójną szatę: jedną subtelną i lekką, którą nazywacie perispritem; drugą zgęszczoną, stanowiącą wasze ciało grubo materjalne. Dusza jest ośrodkiem wszystkich tych powłok, jak zarodek w owocu.“

Co sądzić o teorji, wedle której dusza dziecka uzupełnia się w każdym okresie życia?

„Duch jest tylko jeden i cały zarówno u dziecka, jak i u dorosłego; to tylko narządy przejawiania się duszy rozwijają się i uzupełniają z biegiem czasu.“

Jak należy rozumieć wyrażenie „dusza świata“?

„Jest to powszechny pierwiastek życia i inteligencji, z którego biorą początek indywidualności. Pojęcie „dusza“ jest tak elastyczne, że każdy je tłumaczy według swego uznania. Mówi się czasem o duszy ziemi; należy przez to rozumieć zespół oddanych wam duchów, które naprowadzają was na dobrą drogę, jeśli ich słuchacie.“

Materjalizm.

Dlaczego anatomowie, fizjologowie i wogóle badacze przyrody popadają tak często w materjalizm?

„Fizjolog odnosi wszystko do tego, co widzi. To tylko pycha ludzi, którzy sądzą, że wszystko wiedzą i nie przypuszczają, że są rzeczy, przewyższające ich rozum. Uczoność utwierdza ich w mniemaniu, że przyroda niema już nic skrytego przed nimi.“

Czy nie jest to pożałowania godne, że materjalizm bywa następstwem studjów, które przeciwnie miałyby wykazać człowiekowi wyższość inteligencji rządzącej światem? Czy należałoby stąd wnioskować, że te studia są niebezpieczne?

„Nie jest to prawda, żeby materjalizm był następstwem tych studjów; to tylko ludzie wysnuwają z nich fałszywe wnioski, ale można nadużyć i wypaczyć i najlepsze rzeczy. I ich zresztą przeraża otwierająca się przed nimi przepaść nicości, choć nie chcą tego okazać. Stają się materjalistami przeważnie dlatego, że nie umieją zbudować pomostu nad tą przepaścią; podajcie im kotwicę do przystani szczęścia, a uczepią się jej skwapliwie.“

Są ludzie, którzy dzięki jakiemuś błędnemu rozumowaniu widzą w istotach organicznych jedynie działanie materji i przypisują jej wszystkie nasze czynności; uważają ciało ludzkie tylko za maszynę elektryczną. Badali mechanizm życia tylko jako grę organów; widzieli, jak często gaśnie życie przez zerwanie jednej nitki życiowej i widzieli tylko tę nitkę; szukali, czy pozostaje jeszcze coś, a ponieważ znaleźli tylko materję bezwładną, ponieważ nie widzieli duszy odlatującej, nie mogą jej uchwycić, sądzą, że wszystko polega na własnościach materji, a w dziedzinie myśli po śmierci pozostaje tylko nicość. Byłby to naprawdę smutny koniec, gdyby tak w istocie było; wówczas byłoby wszystko dobro i zło bezcelowe; człowiek byłby usprawiedliwiony, myśląc tylko o sobie i stawiając zaspokojenie swych rozkoszy cielesnych nadewszystko; doprowadziłoby to do zerwania wszystkich więzów społecznych i zniszczenia na zawsze najświętszych uczuć i wzlotów. Na szczęście nie są te idee powszechne, ba, można rzec, że są bardzo ograniczone i wyznawane tylko przez poszczególne jednostki, a nigdy nie były przez wiedzę publicznie za prawdę niesporną ogłoszone. Każde społeczeństwo, założone na tych podstawach, miałyby już w samym początku zarodek rozkładu.

Człowiek instynktownie przeczuwa, że z końcem życia nie jest dlań wszystko skończone. Wzdryga się przed pojęciem nicości, darmo broni się myśli o przyszłości. Bardzo mało jest takich, którzyby, gdy przychodzi ich ostatnia godzina, nie pytali się — co stanie się z nimi potem? Każdy odczuwa grozę na samą myśl, że miałby opuścić żywot bezpowrotnie. Któżby mógł obojętnie myśleć o bezpowrotnem, wiecznem odłączeniu od wszystkiego, co miłuje? Kto bez grozy spojrzy na ogromną przepaść nicości, gdzie mają na zawsze utonąć wszystkie jego zdolności i wszystkie jego nadzieje? Jak

ciężkie chwile przeżyje materialista, gdy pomyśli, że za parę dni nie pozostanie z niego; że skończy swój byt bezpowrotnie; że wszystkie jego zdolności, doświadczenia i ideały były zbyteczne, że pamięć jego zniknie wśród tych, którzy go przeżyją! Maluczko, a nie pozostanie ani śladu po jego istnieniu na ziemi; dobrodziejstwa, które komu wyrządził, pójdą w zapomnienie, a jako cała nagroda za to wszystko czeka go nadzieja, że ciało jego stanie się pastwą robactwa wstrętnego!

Czyż nie ma ten obraz w sobie coś strasznego, coś odrętwiającego? Religja wszakże poucza, że tak być nie może, a rozum wam to potwierdza; ale ta niepewna i nieokreślona przyszłość nie ma w sobie niczego, coby zaspokoilo nasze pragnienie rzeczy określonych, a to rodzi u wielu zwątpienie i beznadziejność. Człowiek ma duszę, dobrze, ale czemuż jest ta dusza? Czy ma jaką formę, jakies oblicze? Czy jest to jaka określona, lub nieuchwytna istota? Niektórzy mówią, że jest tchnieniem Bożem, inni, że jest iskrą, a jeszcze inni, że jest częścią wielkiej Całości, pierwiastkiem życia i inteligencji. Lecz czegóż to wszystko dowodzi? Na cóż przyda nam się dusza, jeżeli zatracą się po śmierci w Nieskończoności, jak kropla w morzu? Czyż utrata osobowości nie jest dla nas tem samem, co nicność? Mówią dalej, że dusza jest niematerialna, lecz rzecz niematerialna nie może mieć dla człowieka żadnych określonych rozmiarów, jest więc dla niego niczem.

ROZDZIAŁ III.

Powrót z żywota cielesnego do duchowego.

Dusza po śmierci. — Odłączenie duszy od ciała. — Stan duszy po odłączeniu od ciała.

Dusza po śmierci.

Co dzieje się z duszą w chwili śmierci?

„Staje się napowrót duchem, to jest, wraca do świata ducha, który czasowo opuściła.“

Czy dusza zachowuje po śmierci swą indywidualność?

„Tak jest, nigdy jej nie utraci. Bo cóżby się z nią stało, gdyby jej nie zachowała?“

Jak stwierdzi dusza swą indywidualność, nie posiadając ciała materialnego?

„Posiada jeszcze szczególny fluid, który czerpie z aury swej planety, przedstawiający niejako odbitkę jej ostatniego wcielenia: swój perisprit.“

Czy dusza nie zabiera stąd niczego?

„Nic innego, niż pamięć i życzenie przejścia do lepszego świata. To opamiętanie się jest pełne słodyczy lub goryczy, według tego, jak żywot spędziła, a czem jest czystsza, tem lepiej pojmuje nicość rzeczy, które zostawiła na ziemi.“

Jaki dowód możemy otrzymać na osobowość duszy po śmierci?

„Czyż nie macie dowodu tego w przejawach i komunikatach otrzymywanych? Jeżeli nie jesteście ślepi, będziecie widzieli, a jeśli nie jesteście głusi, to usłyszycie, bo często mówi do was jakiś głos, oznajmujący wam istnienie pewnej istoty poza wami.“

Ci, którzy sądzą, że po śmierci wraca dusza do powszechnej całości, są w błędzie, jeżeli rozumieją przez to, że dusza straci swą osobowość, jak kropla wody w morzu; mają zaś słuszność, jeśli przez powszechną całość rozumieją zespół wszystkich istot bieżących, którego częścią jest każda dusza lub duch.

Gdyby dusze spływały w morze całości, posiadałyby tylko własności całości, a nic nie odróżniałoby jednych od drugich, nie miałyby nawet własnej inteligencji, ani własnych przymiotów, podczas gdy w swoich przejawach wykazują świadomość swego „ja“ i wolę samodzielną. Nieskończona różnorodność, którą okazują pod każdym względem, wynika właśnie z ich indywidualności. Ta nieskończona różnorodność indywidualności stanie się jeszcze widoczniejsza, gdy istoty te wykazują i zaświadczać swoją indywidualność niezaprzeczalnymi oznakami i szczegółami osobistymi, odnoszącymi się do ich pożycia ziemskiego, które mogą być przez was stwierdzone. Jeden artykuł wiary poucza nas teoretycznie o indywidualności duszy; spirytyzm zaś czyni ją widoczną, a pod pewnym względem i namacalną.

W jaki sposób należy pojmować żywot wieczny?

„Życie ducha jest wieczne, żywot ciała jest przejściowy i przemijający.“

Odlączenie duszy od ciała.

Czy odlączenie się duszy od ciała jest bolesne?

„Niezawsze, my przez ciało cierpimy często więcej za życia, niż w chwili śmierci. Cierpienia, które pojawiają się niekiedy przy śmierci, są rozkoszą dla niejednego ducha, wyzwalającego się z materji, gdy widzi, że przychodzi koniec jego wygnania.“

Przy śmierci naturalnej wskutek wyczerpania organizmu i uwiadu starczego, opuszcza człowiek żywot, nie wiedząc nawet kiedy — podobnie jak lampa, która gaśnie z powodu braku nafty.

W jaki sposób odlacza się dusza od ciała?

„Gdy rozwiążą się lub zerwią więzy, które ją trzymały, uwolni się.“

Czy odłączenie się jest natychmiastowem i gwałtownem przejściem? Czy jest między życiem a śmiercią naznaczona jakaś określona granica?

„Nie, dusza wyzwala się powoli i nie odlatuje jak ptak, którego wypuszczono na wolność.“

Duch jest z ciałem za życia złączony półmaterjalnym perispri-tem; śmierć niszczy jedynie ciało, ale nie ową półmaterjalną powłokę, która odłącza się po skończeniu życia organicznego. Badania wykazują, że odłączanie się perispritu w chwili śmierci nie jest nagie i zupełne, lecz dokonywa się powoli z bardzo różną rychłością. U niektórych ludzi dzieje się to dość szybko i można rzec, że chwila śmierci, choćby kilka godzin, jest zarazem i wyzwoleniem tegoż; lecz u innych, zwłaszcza u tych, których żywot był całkiem materjalny i zmysłowy, dokonywa się odłączenie nie tak szybko i trwa częstokrotnie całe dni, tygodnie i miesiące, chociażby ciało nie miało najmniejszej zdolności do życia. I w rzeczywistości, czem bardziej złączył się duch z materją, tem trudniej mu wyzwolić się z niej, podczas gdy praca umysłowa i etyczna, wzniosłość myśli i dążeń już za życia na ziemi przygotowują owo wyzwolenie, a gdy śmierć nadejdzie — nastąpi odłączenie prawie natychmiast.

Taki jest wynik badań, poczynionych u poszczególnych jednostek w chwili ich śmierci. Badania te wykazują również, że owo złączenie duszy z ciałem po śmierci, trwające u niektórych ludzi czas dłuższy, jest niekiedy bardzo bolesne, gdyż duch wówczas przechodzi i odczuwa wszystką grozę i boleść rozkładu. Dzieje się tak wszakże tylko wyjątkowo, zwłaszcza w pewnych rodzajach żywota i śmierci; bywa tak nieraz u samobójców.

Czy może nastąpić istotne odłączenie duszy od ciała przed skończeniem życia organicznego?

„Niekiedy w agonji dusza już opuściła ciało, w którym pozostało jeszcze życie organiczne. Człowiek nie ma już wtedy świadomości siebie samego, a jednak pozostaje jeszcze w nim dech żywota.“

Czy może dusza niekiedy w chwili śmierci w pewnego rodzaju podnieceniu lub zachwyceniu ujrzeć świat, do którego wraca?

„Często czuje dusza, jak się rozluźniają więzy, łączące ją z ciałem, i wysila się, by je zerwać całkowicie. Będąc już częściowo wyzwolona z materji, widzi, jak się przed nią roztacza nowa przyszłość i już przechodzi w stan duchowy.“

Jakie wrażenie odnosi dusza w chwili poznania siebie samej w świecie ducha?

„Zależy to od tego, jak kto żył. Jeżeli popełniał świadomie coś złego, uczuje się w pierwszej chwili zawstydzonym, że tak czynił. Dla człowieka sprawiedliwego rzecz ma się zupełnie inaczej, dusza jego uczuwa się uwolniona od wielkiego ciężaru i nie obawia się spojżenia w oczy nowemu życiu.“

Czy duch spotyka po odejściu w zaświaty odrazu tych, których znał na ziemi, a umarli przed nim?

„Często przychodzą, by przywitać go przy powrocie do świata ducha i pomagają mu przy wyzwaniu się z materji; znajdzie tam też wiele innych, których stracił z oczu podczas bytowania na ziemi.“

Czy w razie gwałtownej i niespodziewanej śmierci człowieka w sile wieku i zdrowia odłącza się dusza równocześnie z końcem żywota?

„Tak bywa zwyczajnie, ale w każdym razie jest chwila ich rozłączenia bardzo krótka.“

Czy człowiek zachowuje np. po ścięciu na kilka chwil świadomość siebie samego?

„Tak jest, zachowuje ją niejaki czas, dopóki nie zgaśnie całkowicie życie organiczne. Często atoli już strach przed śmiercią tuż przed wykonaniem wyroku pozbawiają go tej świadomości.“

Chodzi tutaj tylko o świadomość siebie samego, skazańca jako człowieka, a nie jako ducha. Jeżeli nie utracił świadomości przed wykonaniem wyroku, może ją zachować parę minut, ginie ona atoli razem z życiem organicznem mózgu; to wszakże nie oznacza, by perispit był całkowicie odłączony od ciała, ale przeciwnie w każdym wypadku śmierci gwałtownej są więzy, łączące ciało z perispitem, trwalsze, a zupełne odłączenie jest powolniejsze.“

Oszołomienie duszy po odłączeniu od ciała.

Czy dusza odzyskuje zaraz po opuszczeniu ciała świadomość siebie samej?

„Trudno to nazwać świadomością; dusza jest pewien czas w stanie oszołomienia i bezzadności.“

Czy wszystkie duchy przechodzą po odłączeniu się duszy od ciała ów stan oszołomienia w tym samym stopniu i przez ten sam okres czasu?

„Nie, zależy to od stopnia ich świadomości i udoskonalenia. Kto już dostatecznie oczyszczony, odzyska świadomość siebie samego zgoła bezpośrednio, ponieważ wyzwolił się z materji za życia w ciebie, podczas gdy człowiek zmysłowy, nie mający czystego sumienia, odczuwa jej wpływ przyniatający jeszcze długi czas.“

Czy znajomość spirytyzmu ma jaki wpływ na czas trwania owego stanu oszołomienia?

„Owszem, ponieważ duch już naprzód poznał ów stan, lecz spełnianie uczynków dobrych i czystość sumienia mają wpływ największy.“

W chwili śmierci jest wszystko z początku w stanie zamętu i zamglenia; dusza potrzebuje czasu dla opamiętania się, jest jakby omamiona i w stanie człowieka, który przebudził się ze snu głębokiego i usiłuje zdać sobie sprawę ze swego położenia. Jasność myśli i przypomnienie przeszłości wraca w tej mierze, w jakiej zatraca się wpływ materji, od której się odłączyła, i jak szybko zanika owa mglistość, zaciemniająca jej myśli.

Okres oszołomienia, następujący po śmierci, jest bardzo różny, może trwać kilka godzin, lecz i kilka miesięcy, a nawet parę lat. Najkrótszy jest u tych, którzy już za żywota zaznajomili się ze stanem, w jakim znajdują się po śmierci; oni bezpośrednio zyskują świadomość swego położenia.

Ów stan oszołomienia przybiera różne odcienie, zależnie od natury jednostek poszczególnych i od sposobu śmierci. Przy nagłej i gwałtownej śmierci w wypadkach samobójstwa, skazania na śmierć, udaru serca, jakiegoś wypadku zranienia i t. d. jest duch zaskoczony, zapada w sen, a nie wierzy, żeby umarł. Zaprzecza temu uporczywie, chociaż widzi ciało swoje; wie, że to ciało do niego należy i nie pojmuje, że jest od niego odłączony. Idzie do osób, które miłuje, mówi do nich i nie rozumie, dlaczego go nie słyszą. Złudzenie to trwa aż do zupełnego odłączenia się perispritu, wówczas dopiero poznaje duch siebie samego i pojmuje, że nie jest już między żywymi. Zjawisko to łatwo można wyświeślić. Duch jest zaskoczony śmiercią nagłą i oszołomiony nieoczekiwaną zmianą, jaka nastąpiła w jego stanie; dla niego jest śmierć jeszcze równoznaczna ze zniszczeniem i rozpadnięciem. Ponieważ myśli, widzi i słyszy, nie wierzy, że jest martwy. Złudzenie jego potęguje ta okoliczność, że widzi się w ciele, podobnem do poprzedniego, którego natury eterycznej nie zdołał jeszcze rozpoznać. Stan ten jest podobny, jak u somnambulików, którzy nie wierzą, że śpią i sen w ich pojęciu jest jakby utratą zdolności umysłowych, a ponieważ mogą myśleć swobodnie i widzieć, sądzą, że nie śpią. Podobny stan spotyka się także u niektórych duchów, chociaż śmierć nie zaskoczyła ich nieoczekiwanie; najczęściej atoli zachodzi u tych, którzy nie myśleli, że umrą, chociaż byli chorzy. Wówczas przechodzi duch to cudaczne zjawisko, że jest świadkiem swego własnego pogrzebu, mniemając jakoby był cudzy, i mówi o nim jak o rzeczy, jego nie dotyczącej, aż do czasu, gdy pozna istotny stan rzeczy.

Oszołomienie, następujące po śmierci, niema dla człowieka dobrego nic bolesnego, jest umiarkowane i podobne we wszystkim do lekkiego snu. Dla nie posiadających czystego sumienia jest pełne niepokoju i udręczenia, które się zwiększa w miarę powrotu do opamiętania.

W wypadku śmierci gromadnej zaobserwowano, że niezawsze widzą się zaraz nawzajem wszyscy, chociaż równocześnie zginęli. W owem oszołomieniu, jakie następuje po śmierci, idzie każdy swoją drogą i troszczy się tylko o tych, z którymi jest złączony sympatją.

ROZDZIAŁ IV.

Wielość żywotów.

O reinkarnacji. — Sprawiedliwość reinkarnacji. — Wcielanie się na różnych światach. — Los dzieci po śmierci. — Płeć duchów. — Pokrewieństwo i pochodzenie. — Podobieństwo cielesne i moralne. — Pojęcia wrodzone.

O reinkarnacji.

W jaki sposób dusza, która nie osiągnęła doskonałości w żywocie cielesnym, może się dalej oczyszczać?

„Przyjmując ponownie żywot ziemski.“

A więc dusza przechodzi więcej żywotów cielesnych?

„Tak jest, wszyscy mamy już więcej żywotów za sobą.“

Jaki jest cel reinkarnacji?

„Odpokutowanie i postępową poprawa ludzkości.“

Czy poczet żywotów cielesnych jest ograniczony, czy też duch będzie się wcielał w nieskoczoność?

„Gdy się oczyści ze wszystkich brudów, wówczas nie potrzebuje już dalszych żywotów cielesnych.“

Sprawiedliwość reinkarnacji.

Na czym opiera się nauka o reinkarnacji?

„Na dobroci Bożej i objawieniu. Dobry ojciec pozostawia zawsze swym dziatkom drzwi otwarte do pokuty. Czyż nie mówi wam już zdrowy rozum, że byłoby wielką niesprawiedliwością pozbawiać nieodwołalnie wiecznej szczęśliwości wszystkich grzeszników, nie dając im już możliwości poprawy? Czy nie są wszyscy ludzie dziatkami Bożemi? Tylko między samolubnymi ludźmi istnieje niesprawiedliwość, zawiść nieustępliwa i kary nieodpuszczalne.“

Wszystkie duchy dążą do doskonałości, a Bóg i upadłym duchom daje możność zdobywać ją wśród doświadczeń żywota cielesnego i w swej niewyczerpanej sprawiedliwości zezwala, aby dokończyły w nowych żywotach, czego nie mogły uczynić lub osiągnąć w żywocie poprzednim.

Nauka o reinkarnacji, która przyjmuje dla człowieka więcej żywotów kolejnych, jest jedyną, która zgadza się z pojęciami, jakie wytworzyliście sobie o sprawiedliwości i dobroci Bożej, ona jest jedyną, która może wam wyjaśnić waszą przyszłość i zaspokoić wasze nadzieje, ponieważ podaje wam środki do odkupienia grzechów nowymi próbami życiowymi. Rozum wskazuje wam na to, a duchy pouczają was o tem.

Człowiek, świadomy swej niedoskonałości, czerpie z nauki o reinkarnacji nadzieję pocieszającą. Jeżeli wierzy w sprawiedliwość Bożą, nie może spodziewać się, że będzie wiecznie równy tym, którzy lepiej czynili, niż on. Myśl atoli, że ta niedoskonałość nie pozbawi go na wieki szczęścia najwyższego, lecz że może je osiągnąć nowymi wysiłkami, wspomaga go i dodaje mu siły i wytrwałości. Któżby nie żałował na końcu swego żywota, że zapóźno nabył pewnych nauk, z których nie może już korzystać? Spóźnione to atoli doświadczenie nie jest stracone, ponieważ skorzysta z niego w nowym życiu.

Wcielanie się na różnych światach.

Czy wszystkie nasze wcielenia dokonywują się tu na ziemi?

„Nie, lecz na różnych światach. Wcielenie na naszej ziemi jest jednym z najbardziej materialnych i najbardziej oddalonych od doskonałości.“

Czy dusza przechodzi w każdym nowym żywocie z jednego świata do drugiego, czy też może ich więcej przeżyć na jednym globie?

„Może się wielokrotnie wcielać na tym samym globie, dopóki nie postąpi dość naprzód, by mogła przejść na świat wyższy.“

Czy może przeto zjawić się więcej razy na ziemi?

„Naturalnie.“

Czy możemy tu znowu powrócić, gdyśmy żyli już na innych światach?

„Tak jest, mogliście już żyć gdzieindziej i na ziemi. Gdy zaś nie idziecie naprzód, możecie przyjść na inny świat, nie lepszy, a może gorszy.“

Czy nie bylibyśmy szczęśliwi, gdybyśmy po odejściu w zaświaty pozostali duchami?

„Nie, nie! Nie postępowałibyście naprzód, a przecież chcecie przybliżyć się do Boga.“

Czy duchy, które żyły na innych światach, mogą wcielić się też na naszej ziemi, choć na niej nigdy nie żyły?

„Tak jest. Wszystkie światy są ze sobą związane, a co nie spełni się na jednym, dokona się na drugim.“

Czy duchy mogą wcielać się na niższym świecie, niż ten, na którym ostatnio żyły?

„Tak jest, jeśli mają wykonać jakieś posłannictwo w celu przypieszenia tam postępu; w takim wypadku przyjmują radośnie wszelkie utrapienia żywota tamtejszego, ciesząc się, że mogą tam podać środki i wskazać drogi do dalszego postępu.“

Czy isloty, które mogą przebywać na danym świecie, osiągnęły ten sam stopień doskonałości?

„Nie, jest tak samo, jak na ziemi; wszędzie są duchy mniej lub więcej doskonałe.“

Czy duch zachowuje swoją inteligencję, zdobytą na ziemi, gdy przejdzie z tego świata na inny?

„Owszem, inteligencja jego się nie straci, ale może nie znaleźć środków do jej przejawienia; zależy to od podniosłości ducha i stanu ciała, które bierze na siebie.“

Czy istoty, bytujące na innych światach, posiadają ciała podobne do naszych?

„Posiadają ciała, ponieważ duch musi być przyrodziany w materję, by mógł oddziaływać na materję, lecz szata ta jest mniej lub więcej materjalna według stopnia czystości, jaką duchy osiągnęły, a to stanowi o różnicy światów, na których przebywają. Niektóre wiedzą o tem już na tej ziemi, inne nie wiedzą o tem.“

Czy możemy dokładnie poznać stosunki fizyczne i moralne na innych światach?

„My, duchy, możemy wam odpowiedzieć tylko według stopnia waszej zdolności pojmowania.“

W miarę, jak duch się oczyszcza, przybiera szatę coraz odpowiedniejszą do swojej natury duchowej. Materja jest na wyższych światach mniej zgęszczona, istoty, żyjące na nich nie muszą pełzać z trudem po powierzchni globu, cielesne potrzeby ich są subtelniejsze, nie są już zmuszone niszczyć się wzajemnie, by móc żyć. Duch jest wolniejszy i ma dla rzeczy dalekich nieznaną nam środki postrzegania i odczuwania; widzi wzrokiem cielesnym to, czego my nie widzimy, pojmując to tylko myślą. W miarę oczyszczania dostają się duchy w warunki bytu, w których przejawia się udoskonalenie moralne. Namiętności zwierzęce słabną, a samolubstwo ustępuje miłości braterskiej. To też na światach wyższych są wojny nieznanne; tam niema przyczyn do nienawiści i sporów, gdyż nikt nie ma zamiaru krzywdzić bliźniego swego. Przecucie, które mają tamtejsze istoty o przyszłości, pewność, jaką im daje czyste sumienie, wolne od wyrzutów, sprawia, że nie znają strachu przed śmiercią, oczekują jej bez bojaźni, jako zwykłej przemiany.

Czas trwania życia na różnych światach jest, zdaje się, proporcjonalny do stopnia ich wyższości fizycznej i moralnej. Czem mniej materjalnem jest ciało, tem mniej podlega zmianom niszczącym; czem więcej się duch oczyści, tem mniej ma namiętności, które go podrywają. Oto jeszcze jedno dobrodziejstwo Opatrzności, która różnemi sposobami stara się skrócić cierpienia.

Czy duch, przechodząc z jednego świata na drugi, musi przechodzić zawsze dzieciństwo?

„Dzieciństwo jest koniecznem przejściem, lecz ono nie jest wszędzie tak niedołążne, jak u was.“

Czy duch może dowolnie wybrać sobie świat, na którym chce żyć?

„Nie zawsze, ale może prosić o to, a gdy na to zasługuje, otrzymuje zezwolenie, albowiem różne światy są dostępne dla duchów tylko według stopnia ich doskonałości.“

Jeżeli duch niczego nie żąda, kto wyznacza świat, na którym ma się wcielić?

„Stopień jego doskonałości.“

Czy stan fizyczny i moralny istot żyjących jest na każdym świecie wiecz- nie ten sam?

„Nie, wszystkie światy i istoty podlegają prawu postępu. Wszystko we wszechświecie materialnym powstało podobnie jak i wasza ziemia ze stanu niższego; i z waszej planety stanie się raj ziemski, gdy ludzie będą naprawdę dobrymi.“

Rasy, które obecnie zamieszkują ziemię, wyginą po pewnym czasie i będą zastąpione istotami doskonalszemi; przemienione rasy będą następowały po dzisiejszych, podobnie jak te następowały po rasach jeszcze mniej subtelnych.

Czy istnieją światy, gdzie duch, przestając przywdziewać ciało material- ne, zachowuje tylko oną powłokę subtelną, zwaną perispritem?

„Tak jest, a owa powłoka staje się tak eteryczną, że dla was jakby jej wcale nie było; taki jest stan czystych duchów.“

Z tego zdaje się wynikać, że niema stanowczej granicy między stanem ostatnich wcieleń, a stanem ducha czystego?

„Takiego rozgraniczenia niema; różnica zatracą się nieznacznie, podobnie jak noc podczas świtania przemienia się na dzień.“

Czy natura perispritu jest na wszystkich światach taka sama?

„Nie, jest mniej lub więcej eteryczna. Gdy duch przechodzi z jednego świata do drugiego, przyodziewa się w materję, dla każde- go świata właściwą.“

Czy duchy czyste przebywają tylko na pewnych światach, czy też są w przestworzach wszechświata, nie będąc przywiązane więcej do jednego świata, niż do drugiego?

„Duchy czyste przebywają na pewnych światach, lecz nie są tam tak ograniczone, jak ludzie na ziemi — mogą być wszędzie.“

Czy moglibyśmy zaraz po śmierci stać się duchami czystymi bez uprzed- niego przechodzenia wszystkich stopni, gdybyśmy się w życiu doskonale sprawa- wiali?

„Nie, gdyż to, co człowiek uważa za doskonałe, jest jeszcze bar- dzo dalekie od doskonałości prawdziwej; są bowiem własności jemu nieznanne, których pojąć nie zdoła. Może być doskonałym tak, jak to wasz świat ziemski uważa, lecz to nie jest jeszcze doskonałość istot- na. Chory musi przejść okres uzdrawiania, zanim osiągnie zdrowie zupełne. Duch powinien pójść naprzód w każdym kierunku i w świa- domości i moralności, a jeśli postąpił tylko w jednym względzie, musi pójść naprzód i w drugim, by wspiąć się na szczyt doskona- łości. Czem dalej i wyżej postąpi człowiek w życiu obecnem, tem krótsze i mniej bolesne będą doświadczenia następne.“

Czy człowiek może zapewnić sobie w tym żywocie przyszłość mniej bole- sną i żmudną?

„Owszem, może skrócić długość i przykrości drogi. Tylko leniuch pozostaje za innymi w tyle.“

Los dzieci po śmierci.

Czy duch dziecka, zmarłego w młodym wieku, jest tak posunięty w rozwoju, jak człowieka dorosłego?

„Niekiedy nawet znacznie więcej.“

Czy duch dziecka może być więcej rozwinięty, niż duch jego ojca?

„Bywa tak bardzo często, czyż nie widzicie tego sami często na ziemi?“

Dlaczego życie tak często bywa przerwane już w dzieciństwie?

„Życie dziecięce może być dla ducha wcielonego dopełnieniem pewnego żywota, przerwane przedwcześnie, a jego śmierć jest często oczyszczającym cierpieniem zarówno dla niego, jak i dla rodziców.

Co stanie się z duchem dziecka, umierającego młodo?

„Rozpoczyna nowe życie.“

Przyjmując, iż człowiek żyje tylko jeden jedyny raz na ziemi i że to życie ma stanowić o całym jego losie na wieki, trudno byłoby wytłumaczyć, dlaczego połowa ludzkości, umierająca w młodym wieku, miałaby zażywać wiecznej szczęśliwości, omijając trudy — nieraz tak gorzkie — i pokusy, którym podlega druga połowa ludzkości. Jakże pogodzić taki porządek rzeczy ze sprawiedliwością Bożą? Natomiast zasada reinkarnacji przynosi równość dla wszystkich; według niej przyszłość należy w równej mierze do wszystkich, bez wyróżniania jednostek. Kto przychodzi ostatni do celu, może to przypisać samemu sobie. Każdy jest w równej mierze odpowiedzialny za swoje czyny.

Nie jest też słuszne uważać dzieciństwo za stan niewinności. Czyż nie widuje się dzieci obdarzonych najgorszymi instynktami w wieku, gdy wychowanie nie mogło jeszcze wywrzeć swego wpływu? Czyż nie widuje się dzieci, które — zda się — przyniosły z sobą już od urodzenia fałszywość, obłudę, przewrotność, popęd do kradzieży i morderstwa i to pomimo dobrego przykładu całego otoczenia? Prawo ziemskie nie karze ich występów, orzekając, że działały bez rozumu; ma rację, gdyż w istocie działały więcej z popędu, niż z rozmysłu. Lecz skąd pochodzą te skłonności, tak różnorodne, u dzieci tego samego wieku, wychowywanych w tych samych warunkach i poddawanych tym samym wpływom? Skąd pochodzi owa przedwczesna przewrotność, jeśli nie z niższości duchowej, skoro wychowanie nie mogło jeszcze wywrzeć swego wpływu? Dzieci występne i znarowione są niemi dlatego, że duchem stoją jeszcze na niskim poziomie i muszą ponosić skutki nie za swe postęпки jako dzieci, lecz za grzechy żywotów poprzednich; prawo jest dla wszystkich to samo.

Pleć duchów.

Czy są duchy różnej płci?

„Nie tak, jak wy to rozumiecie, gdyż pleć wasza zależy od organizmu. Istnieje wśród nich także miłość i sympatja wzajemna, lecz oparte na pokrewieństwie uczuć.“

Czy duch, który ożywił ciało mężczyzny, może w nowym bycie ożywić ciało kobiety i naodwrot?

„Tak, te same duchy ożywiają ciała mężczyzn i kobiet.“

Gdy jest duchem, czy woli się wcielić w ciało mężczyzny, czy kobiety?

„Na tem mało duchom zależy; dzieje się to według zadań, jakie ma w tem życiu spełnić.“

Pokrewieństwo i pochodzenie.

Czy rodzice przenoszą część swej duszy na dzieci, czy dają im tylko żywot cielesny, do którego dołącza później dusza życie moralne?

„Tylko żywot cielesny, albowiem dusza jest niepodzielna.“

Całe szeregi wcieleń kolejnych wytwarzają różnorodne związki, sięgające do najodleglejszych czasów; stąd pochodzą często przyczyny sympatji i antypatji między ludźmi, którzy zdają się sobie obcymi.

Niektórzy sądzą, że nauka o kolejnych wcieleniach niszczy więzy rodzinne, ponieważ sięga dalej poza żywot obecny.

„Ona rozszerza je, a nie niszczy. Wobec tego, że pokrewieństwo polega na dawnych sympatjach, mają związki, łączące członków jednej i tej samej rodziny, właśnie głębszą podstawę. Nauka pomnaża powinności braterstwa, gdyż w waszym sąsiedzie, we waszym służebniku może być duch, który był z wami złączony więzami pokrewieństwa.“

Nauka ta zmniejsza natomiast ważność pochodzenia, na które tak wielu z dumą się powołuje, gdyż za ojca mógł ktoś mieć ducha, należącego do zupełnie innego plemienia, lub nie mającego z nim wiele wspólnego w przeszłości.

„To prawda, w istocie, ale ważność ta wywodzi się najczęściej z pychy; to, co wciąż otaczacie u waszych przodków, to są przeważnie tytuły, stanowisko i bogactwo. Jak wielu tych, którzy chępią się dziadkiem szlachcicem, ale hulaką, wstydziłoby się przyznać do dziadka np. szewca, aczkolwiek człowieka uczciwego i poważanego.“

Podobieństwo cielesne i moralne.

Rodzice przenoszą często na swe dzieci jakieś podobieństwo cielesne. Czy przenoszą także swoje duchowe i moralne własności?

„Nie! Ciało pochodzi od ciała, ale duch nie pochodzi od ducha. Między potomstwem rodziny istnieje tylko pokrewieństwo.“

Skąd pochodzi podobieństwo moralne, spotykane często u dzieci i rodziców?

„To są duchy związane sympatją, połączone podobieństwem skłonności i upodobań.“

Czy duch rodziców nie ma wpływu na ducha dziecka po jego narodzeniu?

„Owszem, ma wielki wpływ; duchy mogą przyczyniać się wzajemnie do swego postępu. Otóż zadaniem ducha rodziców jest przyczynić się do rozwoju ducha dziecka przez dobre wychowanie; jest to ich obowiązkiem, a gdy się zadaniu temu sprzeniewierzą, popełniają czyn karygodny.“

Dlaczego nieraz rodzice dobrzy i cnotliwi mają dzieci przewrotne? Inaczej mówiąc, dlaczego piękne przymioty duchowe i moralne rodziców nie przywabią zawsze ducha dobrego, by się wcielił w ich dziecko?

„Duch zły może prosić o dobrych rodziców w nadziei, że ich rady wprowadzą go na dobrą drogę, a Bóg miłosierny wysłucha prośby. Mogą być zresztą i inne powody tego zjawiska.“

Czy rodzice mogą myślami i modlitwą przywabić ducha dobrego do ciała swego dziecka?

„Tak.“

Skąd pochodzi podobieństwo charakteru, spotykane często między dwoma braćmi, zwłaszcza u bliźniąt?

„To są duchy sympatyzujące z sobą, które zbliżają się do siebie na podstawie pokrewieństwa uczuć i myśli i są szczęśliwe, że mogą razem żyć. Mogą być jednak i inne powody, które prowadzą dwa duchy razem na świat, jako bliźnięta.“

Czy dzieci zrosłe, posiadające niektóre członki ciała wspólne, mają dwa duchy, lub, inaczej mówiąc, — dwie dusze?

„Tak, ale ich podobieństwo wywołuje u was mniemanie, jakoby dwa ciała miały tylko jedną duszę.“

Skąd pochodzą pewne cechy charakterystyczne narodów poszczególnych?

„Także i duchy tworzą rodziny według swych upodobań i skłonności, mniej lub więcej czystych, stosownie do swego poziomu duchowego. Naród jest wielką rodziną, gdzie gromadzą i zespalają się duchy sympatyzujące z sobą. Skłonność do łączenia się jest źródłem podobieństw w łonie całego narodu. Czyż sądzicie, iż duchy dobre wybierałyby naród dziki i gwałtowny? Nie; duchy sympatyzują tak samo ze społeczeństwem zbiorowym, jak z poszczególnymi jednostkami; tam są w swoim środowisku.“

Czy człowiek zachowuje w nowych żywotach ślady swej natury moralnej z żywotów poprzednich?

„Może tak być, ale może się także bardzo zmienić. Jeżeli z pana stał się niewolnikiem, będą jego skłonności zupełnie inne i z trudem poznalibyście go ponownie. Choć duch pozostanie ten sam w różnych wcieleniach i jego charakter i czyny mogą zachować dużo podobieństwa, to jednak nowe warunki życia wycisną na nim mocne piętno, aż wybitne udoskonalenie zmieni zupełnie jego charakter, tak, iż z pysznego i złego może się stać pokorny i ludzki i t. p.“

Czy człowiek zachowuje w następnych wcieleniach ślady natury cielesnej z żywotów poprzednich?

„Ciało się rozkłada, a nowe ciało nie ma żadnej łączności ze starym. Jednak duch wywiera wybitny wpływ na ciało. Pewnie, ciało jest tylko materją, ale kształtuje się według zdolności i właściwości ducha, który nadaje mu pewien charakter. Dlatego też słusznie

nazywają oczy zwierciadłem duszy, gdyż w twarzy najwyraźniej przejawia się dusza. Wiele osób brzydkich z wejrzenia, ma przecież coś w sobie, co się podoba; ciało ich jest bowiem mieszkaniem ducha dobrego, mądrego, ludzkiego, podczas kiedy są osoby, napozór bardzo piękne, których wpływ jednak jest wprost mrozący i odpychający. Nie myślcie, że tylko ciała piękne są szatą duchów najdoskonalszych. Spotykacie bowiem codziennie ludzi poczciwych i dobrych z nieładną powierzchownością. Podobieństwo chęci i skłonności, aczkolwiek nie powoduje wyraźnego podobieństwa zewnętrznego, może przecież spowodować to, co nazywacie rysem familijnym.“

Ponieważ ciało, które przywdziewa na siebie dusza w nowem wcieleniu, niema łączności z tem, które opuściła, gdyż może je otrzymać z całkiem innej rodziny, byłoby niedorzecznością sądzić i wnioskować z jakiegoś przygodnego podobieństwa o kolejności wcieleń. Cechy ducha zmieniają często organizm, służący mu do przejawiania się i wyciskają swoje piętno na obliczu i całokształcie moralności i charakterze danej osoby. I tem się tłumaczy, że znajdujecie wyraz wzniosłości i dostojeństwa w najprostszej rodzinie, a odwrotnie w rodzinie wielkiego pana natraficie na obraz niskości i ohydy. Niektóre osoby, wyszłe z najniższego rodu, przyjmują bez wysiłku zwyczaje i obyczaje szlachty, jakgdyby odnalazły tam swój żywioł, podczas kiedy inne osobistości nie czują się wśród arystokracji na swoim miejscu, pomimo swego urodzenia i wychowania. Czemże to można wyświecić? Jedyne tem, że ów człowiek był przed tem czemś innym.

Pojęcia wrodzone.

Czy duch wcielony nie zachowuje żadnych śladów pojęć, które posiadał, i świadomości, nabytych w poprzednich żywotach?

„Pozostaje mu o tem pewna, nieokreślona pamięć, powodująca to, co nazywacie „pojęciami wrodzonymi“.

A więc teoria o pojęciach wrodzonych nie jest urojeniem?

„Nie. Wiadomości nabyte w poprzednich żywotach nie zatracają się. Duch wyzwolony z materji może je sobie zawsze przypomnieć. Przy wcieleniu może je czasowo zapomnieć, ale intuicja pomaga mu w postępie, inaczej musiałby zawsze zaczynać na nowo.“

Czy jest tedy wielka łączność między dwoma po sobie następującemi żywotami?

„Nie zawsze tak wielka, jakbyście myśleli, ponieważ stanowisko i warunki życia bywają różne, a duch mógł w międzyczasie znacznie postąpić naprzód.“

Jakie jest pochodzenie nadzwyczajnych zdolności u niektórych ludzi?

„Jest to fundusz z przeszłości, poprzedni nabytek i postęp duszy, którego pochodzenia obecnie nie pamięta. Skąd przyszły? Ciało się zmienia, ale duch pozostaje ten sam; mogą więc pochodzić tylko z ducha.“

Ponieważ się ciało zmienia, czy mogą tedy zatracić się pewne zdobycze duchowe, np. pociąg do wiedzy?

„Tak jest, jeśliście zdolność tę zaniedbali lub jej nadużyli. Pewna zdolność może również w pewnym żywocie drzemać, może pozostać w stanie uśpienia, ponieważ duch chce się wyéwicyć i wydoskonalic w innej, która nie jest w żadnej łączności z poprzednią; pierwsza wtedy pozostanie w stanie utajonym, aby się później mogła objawić.“

Czy instyktowne poczucie o istnieniu Boga i przecucie życia przyszelego, występujące nawet u dzikich ludzi, należy także uważać za podświadome przypomnienie duchowe?

„Jest to przypomnienie tego, co wiedział jako duch już przed wcieleniem; ale pycha niszczy często to poczucie.“

Czy z tego przypomnienia pochodzą także wierzenia spirytystyczne, spotykane u wszystkich narodów?

„Nauka ta i wiara jest stara jak świat, dlatego znachodzimy ją wszędzie, co jest dowodem jej prawdziwości. Duch wcielony, zachowujący wewnętrzną świadomość o swym stanie duchowym, ma przeświadczenie o istnieniu świata niewidzialnego, ale często bywa ono skażone przesądami, a niewiedza przycepi doń zabobon.“

ROZDZIAŁ V.

Uwagi o wielości żywotów.

Niektórzy mówią, że nauka o reinkarnacji nie jest niczem nowem, gdyż już Pytagoras ją głosił. Nigdy nie powiedzieliśmy, by spirytyzm był nowym wynalazkiem. Ponieważ jest on jednym z praw natury, musiał istnieć od początku wszech czasów. Nawet Pytagoras nie jest twórcą systemu metempsychozy; czerpał on swe wiadomości u filozofów hinduskich i u Egipcjan, gdzie ona była znana od niepamiętnych czasów. Idea wędrówki dusz była więc wierzeniem powszechnem, przyjmowanem przez najznakomitszych ludzi. Jaką drogą do nich przyszła? Przez objawienie czy intuicję? Nie wiemy tego, ale jakkolwiek by było, żadna idea nie mogłaby przetrwać tyle wieków i być przyjmowana przez sfery najinteligentniejsze, gdyby nie miała poważnej podstawy. Starożytność tej nauki stanowi więc nie zarzut, lecz właśnie dowód, przemawiający na jej korzyść.

Duchy więc, ucząc o wielości żywotów ziemskich, wznawiają tylko naukę, której początki sięgają do pierwszych wieków ludzkości i której świadomość dochowała się w duszy u wielu osób.

Niektórzy wysuwają przeciwko nauce reinkarnacji taki zarzut, iż Bóg, który jest najwyższem Dobrem, nie mógłby skazywać człowieka na to, by tyle razy przychodził na ziemię przeżywać ponownie cierpienia i trudy ziemskie. Czyż uważają, iż dowodem większej dobroci byłoby skazywać człowieka na wieczne męki za kilka chwil

upadku i błędów (bo jakże krótką chwilą wobec wieczności jest nasze całe życie ziemskie), niż dać mu możność naprawienia tych błędów? — Dwaj przedsiębiorcy mieli po jednym pomocniku, z których każdy miał nadzieję zostać współnikiem swego pana. Zdarzyło się, że obaj pomocnicy spędzili raz jeden dzień jak najgorzej i zasłużyli na wydalenie ich z pracy na zawsze. Jeden z przedsiębiorców wypędził swego pomocnika, nie zważając na jego prośby, a ponieważ ten nie znalazł nigdzie pracy, umarł z biedy. Drugi przedsiębiorca powiedział do swego pomocnika: „Zmarnowałeś jeden dzień, powinienesz mi go więc nagrodzić; pracę swoją źle wykonałeś. Pozwalam atoli, byś ją rozpoczął na nowo, uważaj jednak, byś ją dobrze wykonał, a zatrzymam cię u siebie. Wówczas możesz oczekiwać wyższego stanowiska, które ci przyrzekłem.“ Czy trzeba się jeszcze pytać — który z tych przedsiębiorców lepiej postąpił? Czyż Bóg, to najwyższe miłosierdzie, byłby więcej zatwardziały i nieubliagany, niż człowiek? Sama myśl, że los nasz ma być na zawsze ustalony przez kilka lat próby, zwłaszcza wtedy, gdy nie leży to w naszej mocy, by osiągnąć na ziemi doskonałość, ma dla nas coś rozdzierającego serce, podczas gdy pojęcie przeciwne niesie w sobie wielką pociechę, zostawiając nam nadzieję. A więc abstrahując od zagadnienia wielości żywotów, nie wypowiadając się w tej sprawie za, ani przeciw, niema chyba nikogo, ktoby się opowiedział za wyrokiem bez odwołania. Pewien filozof powiedział, że gdyby nawet nie było Boga, musianooby Go wynaleźć dla szczęścia ludzkości. To samo możnaby powiedzieć o wielości żywotów.

Zastanówmy się nad tą sprawą jeszcze z innego punktu widzenia. Jeżeli niema reinkarnacji, czyli jeżeli każdy żyje na ziemi raz tylko, wówczas dusza każdego człowieka zostaje stworzona przy jego urodzeniu, chyba że przypuścimy, iż już przedtem istniała. A w tym ostatnim wypadku jaki był jej stan: czy miała świadomość siebie samej, czy nie? Jeśliby nie miała świadomości, to tak nieomal, jak gdyby nie istniała. A jeśli posiadała swą indywidualność, to albo postępowała naprzód, albo stała na jednym poziomie; w jednym i drugim wypadku na jakim stopniu znajdowała się, przychodząc do ciała? Jeżeli według wierzeń powszechnych przyjmiemy, że dusza rodzi się wraz z ciałem, czyli, co na to samo wychodzi, że przed urodzeniem miała tylko własności negatywne, wówczas nasuwają się następujące pytania:

1. *Dlaczego dusza wykazuje zdolności tak różnorodne, niezależne od idei, nabytych przez wychowanie?*

2. *Skąd pochodzą nadzwyczajne zdolności niektórych dzieci w najwcześniejszym wieku dla tej lub owej gałęzi wiedzy, podczas kiedy u innych pozostają na niskim lub miernym poziomie przez całe życie?*

3. *Skąd pochodzą u jednych ludzi pojęcia wrodzone lub poglądy, których inni nie posiadają?*

4. *Skąd przychodzą u niektórych dzieci owe przedwczesne popędy do cnotliwości lub występków, owo wrodzone poczucie dostojenstwa lub nikczemność, sprzeczne ze środowiskiem, w którym się urodziły?*

5. *Dlaczego pewne jednostki, wbrew otrzymanemu wychowaniu są więcej rozwinięte i uzdolnione, niż inne?*

6. *Dlaczego istnieją ludy cywilizowane i ludy dzikie? Gdybyśmy wzięli dziecko hotentotów od piersi matki, a wychowali je w zakładach najznamiętniejszych, czy stanie się z niego taki Laplace lub Newton?*

Pytamy się — która filozofja lub teologia może wyświecić te zagadnienia? Dusze są przy narodzeniu albo równe, albo nierówne — to nie ulega wątpliwości. Jeżeli są równe, to skąd taka różnorodność uzdolnień? Powiecie może, że to zależy od organizmu? Ale taka nauka byłaby najpotworniejsza i najbardziej niemoralna. Człowiek byłby wtedy tylko jakąś machiną, igraszką materji; wówczas niebyłoby odpowiedzialności za swoje czyny, wtedy możnaby wszystko zwać na nasze niedoskonałości cielesne. Jeżeli dusze są nierówne sobie, to znaczy, że zostały takimi stworzone. Ale w takim razie skąd ta wrodzona wyższość jednych nad innymi? Czy taka stronniczość zgadzałaby się ze Sprawiedliwością Bożą i Miłością, jaką obdarza On wszystkie Swoje twory?

Jeżeli natomiast przyjmniemy wielość żywotów kolejnych, to wszystko się wyświeci. Ludzie przynoszą przy narodzeniu wewnętrzną świadomość tego, czego się nauczyli w żywotach poprzednich, stoją na wyższym lub niższym poziomie tych czy owych uzdolnień, zależnie od tego, jak przeżyli żywoty poprzednie. Bóg w swej sprawiedliwości nie mógł stworzyć dusz mniej lub więcej doskonałemi; nierówność, którą obserwujemy, niema w sobie nic sprzecznego z najdalej idącą sprawiedliwością. Przyczyną naszej pomyłki jest ta okoliczność, że widzimy tylko terażniejszość, a nie przeszłość. Czy takie rozumowanie opiera się na teorii albo założeniach dowolnych? Nie, wychodzimy od oczywistych i niezaprzeczalnych faktów, a mianowicie od nierówności uzdolnień i rozwoju umysłowego i moralnego, której nie może nam wyświecić żadna teoria, podczas gdy wytłumaczenie spirytystyczne jest proste, naturalne i logiczne.

Co do szóstego pytania, powie ktoś może, że hotentot należy do rasy niższej. Pytamy się na to: czy hotentot jest człowiekiem, czy nie? Jeżeli jest człowiekiem — dlaczego pozbawił Bóg jego i jego rasę przywilejów, które otrzymała rasa kaukaska? Jeżeli nie miałby być człowiekiem — dlaczego chcecie uczynić z niego chrześcijanina? Spirytyzm jest nauką szerszą, niż wszystkie inne, dla niego niema wielu rodzaj ludzkich, dla niego istnieją tylko ludzie, których duch jest mniej lub więcej zaniedbany i zacofany, ale uzdolniony do postępu i rozwoju. Czy to nie odpowiada lepiej pojęciu sprawiedliwości Bożej?

Badałiśmy duszę w jej przeszłości i terażniejszości. Jeżeli wglądamy w jej przyszłość, napotykamy na te same trudności.

1. Jeżeli wyłącznie nasz obecny żywot ma rozstrzygać o naszym losie w przyszłości, to co będzie w żywocie przyszłym z człowiekiem dzikim a człowiekiem wykształconym? Czy będą na równym poziomie, czy będą w nierównej mierze zażywać szczęśliwości wiecznej?

2. Czy człowiek, który pracował całe życie nad swoim postępkem znajdzie się na tym samym stopniu, jak ten, który mu nie dorówny-

wał, nietyle jednak z własnej winy, ile że nie miał czasu ni możności do takiego postępu?

3. Pracuje się nad oświeceniem, umoralnieniem i wykształceniem ludzi, lecz wobec jednego oświeconego widzimy miliony umierających przedtem, zanim światło doszło do nich. Jaki będzie ich los? Czy oczekuje ich potępienie? W wypadku zaś przeciwnym, co uczynili, aby zasłużyć sobie na takie stanowisko, jak inni?

4. Jaki będzie los dzieci, umierających w młodym wieku wprzód, zanim mogły uczynić coś dobrego lub złego? Jeżeli znajdą się między wybranymi, skąd te względy, gdy niczem sobie na to nie zasłużyły? Czemu zawdzięczają wyzwolenie z utrapień życiowych?

Czy istnieje jaka nauka, która mogłaby rozwiązać te zagadnienia? Przyjęcie zasady wcieleń kolejnych wszystko wyjaśnia zgodnie ze sprawiedliwością Bożą. Czego nie uczyniliśmy w jednym żywocie, to wykonamy w drugim; nikt nie ominie prawa postępu, każdy będzie wynagrodzony według istotnej zasługi i nikt nie jest wykluczony z dziedzictwa najwyższej szczęśliwości, jakiegokolwiek przeszkody stawałyby mu na drodze.

Pytania takie możnaby mnożyć w nieskończoność, bo niezliczone są zagadnienia psychologiczne i moralne, które znajdują wytłumaczenie tylko w wielości żywotów; ograniczyliśmy się do najglówniejszych.

Jakkolwiekbydy byłyby — powie ktoś może — nauka o reinkarnacji nie jest przyjęta przez Kościół; wyznawać ją tedy byłyby równoznaczne z burzeniem zasad religji. Nie zamierzamy w tem miejscu roztrząsać tej kwestji; poprzestajemy na tem, iż wykazaliśmy, że nauka ta jest wybitnie moralna i zgodna z rozumem, a jako taka nie może być sprzeczna z religją, która wielbi Boga jako najwyższe Dobro i najwyższy Rozum. Cóżby się stało z religją, gdyby wbrew powszechnemu mniemaniu i świadectwu wiedzy wykluczono z Kościoła każdego niewierzącego w obrót słońca koło ziemi i stworzenie świata w sześciu dniach?! Na jaką wiarę zasługiwałaby i jakie znaczenie miałaby u narodów oświeconych religja, opierająca się na błędach oczywistych, uznawanych za artykuły wiary? Na szczęście uznała religja roztropnie zaszły fakt po jego udowodnieniu. Gdy już więc wykazano, że stan rzeczy, jaki istnieje, byłby niemożliwy bez reinkarnacji, a pewne punkty dogmatów mogą być tylko przez nią wyświecone, tedy musimy przyjąć i uznać, że sprzeczność tej nauki z owemi dogmatami jest tylko pozorna. Później wykazemy, że religja jest mniej od niej oddalona, niż się myśli i że przez uznanie jej nie ucierpiałaby więcej, niż przez uznanie obrotu ziemi i okresów geologicznych globu ziemskiego, co wydawało się na pierwszy rzut oka sprzeczne z naukami Pisma świętego. Zasada reinkarnacji przeziera zresztą z więcej miejsc biblii i spotykamy ją i w ewangeljach.

„Gdy po przemienieniu zstępowali zgóry, przykazał im Jezus, mówiąc: Nikomu nie powiadajcie tego widzenia, aż Syn człowieczy zmartwychwstanie. I pytali go uczniowie jego, mówiąc: Cóż tedy nauczeni w Piśmie powiadają, że ma Eljasz pierwaj przyjsć? A Jezus odpowiadając, rzekł im: Eljasz ci pierwaj przyjdzie i naprawi wszyst-

ko; ale ja wam powiadam: Iż Eljasz już przyszedł, wszakże nie poznali go, ale uczynili mu, cokolwiek chcieli; takci i Syn człowieczy ma ucierpieć od nich. Tedy zrozumieli uczniowie, że o Janie Chrzcicielu mówił do nich.“ Mat. XVII.

Ponieważ Jan Chrzciciel był Eljaszem, tedy zaszedł tu fakt ponownej reinkarnacji ducha lub duszy Eljasza w ciele Jana Chrzciciela.

Ostatecznie sądźmy o zasadzie reinkarnacji, co chcemy — czy ją przyjmiemy, czy odrzucimy, poddać się jej musimy, jeśli ona istnieje. Główną rzeczą jest to, że nauka duchów jest przedewszystkiem chrześcijańska, ponieważ zasadza się na nieśmiertelności duszy, na karach i nagrodach przyszłych, na sprawiedliwości Bożej, na wolnej woli człowieka i na etyce Chrystusowej; nie stoi przeto w sprzeczności z religją.

Roztrząsaliśmy więc sprawę, jak powiedziano, bez oglądania się na naukę spirytyzmu, która niema dla pewnych ludzi żadnego autorytetu. Żeśmy wraz z wielu innymi przyjęli naukę o wielości żywotów kolejnych, to nie dlatego, że pochodzi od duchów, lecz dlatego, że okazała się nam najrozsądniejszą i najlogiczniejszą i że ona jedynie wyświeśla zagadnienia dotychczas niezrozumiałe. I choćby przyszła nauka ta od człowieka prostego, byłibyśmy ją także przyjęli i nie wzdrygali się wyrzec dawnych poglądów. Z chwilą gdy poznamy swój błąd, ma samolubstwo więcej do stracenia, niż do zyskania, jeżeli trzyma się zasad fałszywych. W ten sam sposób odrzucilibyśmy tę naukę, choćby przyszła od duchów, gdybyśmy sądzili, że sprzeciwia się zdrowemu rozsądkowi, podobnie jak odrzuciliśmy wiele innych, gdyż wiemy z doświadczenia, że nie wolno przyjmować ślepo wszystkiego, co pochodzi od duchów. Najprzedniejszą zaletą tej nauki jest jej ścisła logiczność, ale ma jeszcze inną zaletę, a mianowicie, że jest potwierdzona faktami — faktami prawdziwymi i namacalnemi, które nasuną się każdemu uważnemu i wytrwałemu badaczowi. Skoro tylko nauki i zjawiska te staną się powszechną własnością ludzi, jak nauki o stworzeniu i obrocie ziemi, trzeba będzie uznać istotny stan rzeczy.

Zrozumcie tedy, że jedynie nauka o wielości wcieleń wyjaśnia to, co bez niej nie może być wyświetlone, że jest ogromnie pocieszająca, że zgadza się z najściślejszą sprawiedliwością, że jest kotwicą zbawienia dla ludzi, którą dał im Bóg w swoim miłosierdziu niewyczerpanem.

Nawet słowa Chrystusa nie dopuszczają w tym względzie żadnej wątpliwości. Czytamy bowiem w Ewangelji św. Jana w r. III.

„Odpowiedział Jezus Nikodemowi: Zaprawdę, zaprawdę powiadam ci: Jeżeli się kto nie narodzi znowu, nie może widzieć Królestwa Bożego.

Rzekł do niego Nikodem: Jakoż się może człowiek narodzić, będąc stary? izali powtóre może wniknąć w żywot matki swojej i narodzić się?

Odpowiedział Jezus: Zaprawdę, zaprawdę, powiadam ci: Jeżeli się kto nie narodził z wody i z ducha, nie może wniknąć do Królestwa

Bożego. Co się narodziło z ciała, ciało jest, a co się narodziło z ducha, duch jest. Nie dziwuj się, żem ci powiedział: Musicie się znowu narodzić.“

ROZDZIAŁ VI.

Życie duchowe.

Duchy wędrujące. Światy przechodne. Pojęcia, uczucia i cierpienia duchów. O wrażliwości duchów. Stosunki wzajemne duchów. Przypomnienie żywota cielesnego. Pamięć i cześć umarłych. Pogrzeb.

Duchy wędrujące.

Czy dusza wciela się zaraz po swem odlądzeniu od ciała?

„Niekiedy zaraz, ale częściej po krótszym lub dłuższym czasie. W światach wyższych dokonywa się wcielenie ponowne niemal zawsze bezpośrednio. Ciało zbudowane jest tam z materji nie tak bardzo zgęszczonej, więc duch* wcielony używa zgoła wszystkich swych zdolności; stan jego jest podobny do stanu waszych somnambulów jasnowidzących.“

Czem staje się dusza między jednym wcieleniem, a drugim?

„Duchem wędrowcem, który wygląda nowego przeznaczenia — czeka.“

Jak długo może to trwać?

„Od kilku godzin aż do tysiący stuleci. Zresztą niema właściwie oznaczonej granicy dla wędrowki ducha, która może się wielce przedłużyć, nigdy atoli nie jest wieczna. Każdy duch, nieoczyszczony jeszcze ostatecznie, rozpocznie prędej lub później nowy żywot dla oczyszczenia żywotów poprzednich.“

Czy okres ten zależy od woli ducha, czy też jest mu nałożony jako pokuta?

„Zależy on od wolnej woli; duchy wiedzą, co czynią, ale są i takie, którym naznaczono czas ten jako pokutę. Inne znowu proszą o przedłużenie tego czasokresu w celu dokonywania badań, które mogą być prowadzone owocnie tylko w stanie duchowym.“

Czy owa wędrowka sama w sobie jest oznaką niższości ducha?

„Nie, gdyż duchy wędrujące spotyka się na wszystkich stopniach rozwoju. Wcielenie jest stanem przejściowym, gdyż — jak już powiedziano — duch w stanie prawidłowym jest istotą niematerjalną.“

Czy można powiedzieć, że wszystkie duchy niewcielone są duchami wędrującymi?

„Tylko duchy, które mają jeszcze przechodzić reinkarnację; natomiast duchy czyste i doskonałe nie są wędrowcami — ich los jest stały.“

W jaki sposób duchy wędrujące udoskonalają się? Wszak nie czynią tego tak, jak my?

„Badają i rozważają swoją przeszłość i szukają dróg i środków dla podniesienia się. Baczą pilnie i śledzą, co się dzieje w miejscach, kędy przechodzą; słuchają rad i wskazówek duchów wyższych; nabywają w ten sposób nowych myśli i doświadczeń, których im dotychczas brakowało.“

Czy duchy zachowują niektóre z ludzkich namiętności?

„Duchy wyższe odrzucając swoją powłokę, odkładają i związane z nią niższe namiętności, a zachowują tylko skłonności dobre; niższe duchy atoli zatrzymują je.“

Dlaczego duchy, opuszczające ten świat, nie pozostawiają na ziemi wszystkich swych niskich namiętności i nałogów, widząc ich szkodliwość?

„Znacie na ziemi ludzi wielce zazdrosnych; czyż myślicie, że wady te utracą po opuszczeniu tego świata? Pozostanie im po śmierci, zwłaszcza tym, których namiętności były mocno zakorzenione, pewnego rodzaju atmosfera — czy aura ich otaczająca, w której zachowują się wszystkie te przywary. Duch taki bowiem nie jest jeszcze zupełnie wyzwolony z materji; tylko chwilami przyświeca mu prawda, jakby mu chciała wskazać drogę do udoskonalenia.“

Czy duch postępuje naprzód w toku swej wędrówki w zaświecie?

„Może się bardzo poprawić, stosownie do swej woli i pragnienia, ale głównie w żywocie cielesnym może skutecznici nabyte nowe myśli i ideje.“

Czy duchy wędrujące są szczęśliwe, czy nieszczęśliwe?

„Według zasług. Cierpią wskutek namiętności, których zarodki zachowały, albo są szczęśliwe odpowiednio do swego wyzwolenia z materji. Podczas wędrówki swej poznaje duch, co mu brakuje do osiągnięcia szczęśliwości, lecz nie zawsze jest mu dane wcielić się ponownie; jest to poniekąd kara za jego przewinienia.“

Czy duchy wędrujące mogą zwiedzać wszystkie światy?

„Według okoliczności zachodzących. Po opuszczeniu ciała nie jest duch zupełnie wolny od materji i należy jeszcze do świata, na którym żył, lub do świata tego samego stopnia rozwoju, o ile nie podniósł się w swym żywocie. A to jest jego celem istotnym, do którego ma stale podążać, inaczej nie udoskonaliliby się nigdy. Może nawet udać się na pewne światy wyższe, lecz czuje się tam jak cudzoziemiec; może je tylko jakby mimochodem zwiedzić, a to już budzi w nim chęć poprawy, by stać się godnym osiągnięcia tej szczęśliwości, jakiej tam zażywają i by mógł później przebywać także na owym świecie.“

Czy duchy już oczyszczone przychodzą także na światy niższe?

„Przychodzą tam często, by pomagać w urzeczywistnianiu się postępu; inaczej byłyby te światy skazane na siebie same, bez przewodników i nauczycieli, którzyby kierowali ich losami.“

Światy przechodne.

Czy istnieją światy, służące duchom wędrującym za przystanie lub miejsca spoczynku?

„Tak, istnieją światy, szczególnie ulubione przez duchy wędrujące, które mogą się na nich zatrzymać pewien czas. Są to pewnego rodzaju postoje czy miejsca wypoczynkowe po długich wędrówkach, które są zawsze nieco uciążliwe. Są to stacje pośrednie między innymi światami, urządzone według natury duchów, które zażywają na nich mniejszej lub większej szczęśliwości.“

Czy duchy, zamieszkujące te światy, mogą je opuszczać dowolnie?

„Tak, mogą je opuszczać, by odchodzić na miejsce przeznaczenia. Wyobraźcie sobie ptaki przelotne, zatrzymujące się czasowo na jakiej wyspie w celu nabrania sił do odlotu na miejsce stałego pobytu.“

Czy duchy postępują naprzód w czasie pobytu na światach przechodnich?

„Tak jest, gromadzą się tam, by się wzajemnie pouczać, a następnie by łatwiej otrzymać zezwolenie na odejście do lepszych przybytków.“

Czy światy przechodne są ustanowione na zawsze dla duchów wędrownych?

„Nie, ich ustanowienie jest tylko czasowe.“

Czy te światy są zamieszkane równocześnie przez istoty cielesne?

„Nie, powierzchnia ich jest nieurodzajna w waszem znaczeniu. Mieszkańcy tych światów nie potrzebują pokarmu takiego, jak istoty cielesne.“

Ponieważ stan tych światów jest przechodny, czy i nasza ziemia będzie kiedyś do nich należeć?

„Była już dawniej taką.“

W którym okresie?

„Gdy się kształtowała.“

Niema niczego nieużytecznego w przyrodzie, każda rzecz ma swój cel i przeznaczenie, niema próżni, wszystko jest zamieszkane, a życie jest wszędzie. I na ziemi nie brakło istot żyjących przez cały długi szereg stuleci przed zjawieniem się człowieka podczas długich periodów przejściowych. Nawet przed powstaniem pierwszych istot organicznych na tej bezkształtnej masie, w tym nieurodzajnym chaosie zmieszanych pierwiastków nie brak było życia; znalazły tu przytułek istoty nie mające ani waszych potrzeb, ani waszych uczuć i wrażeń cielesnych. Ziemia i w tym niedoskonałym stanie przydała się na coś. Kto odważyłby się tedy rzec, że między milionami światów, krążących w nieskończoności, jedyny tylko i to jeden z najmniejszych w całym mnóstwie globów miałby być zaludniony? Po co istniałyby wszystkie inne? Czy Bóg stworzył je na to, by rozweselały nasze oczy? Przepuszczenie takie jest nedorzeczne.

Pojęcia, uczucia i cierpienia duchów.

Czy dusza po wstąpieniu do świata ducha ma jeszcze te same pojęcia, co w życiu cielesnem?

„Tak, ale jeszcze i inne, których wówczas nie miała, ponieważ ciało jej było zasłoną, zaciemniającą ją i ograniczającą. Inteligencja jest przymiotem ducha, przejawiającym się swobodniej, gdy on się uwolni z więzów.“

Czy pojęcia i wiadomości duchów są nieograniczone, słowem, czy duchy wiedzą wszystko?

„To zależy od stopnia ich doskonałości i czystości. Duchy niższe wykazują mniej lub więcej nieświadomości.“

Czy duchy znają początek rzeczy?

„Stosownie do swej czystości i doskonałości. Duchy niższe nie wiedzą o tem więcej, niż ludzie.“

Czy duchy mierzą czas jak ludzie?

„Nie, i dlatego nas nieraz nie rozumiecie, o ile chodzi o ścisłe oznaczenie daty.“

Duchy żyją poza naszym czasem, który nie istnieje dla nich. Nawet długie stulecia wydają się im wobec wieczności tylko małą chwilką, podobnie jak zanikają nierówności ziemi dla kogoś, kto wznosi się wysoko w przestworza.

Czy duchy mają ściślejsze i istotniejsze pojęcie o terażniejszości?

„Owszem, podobnie jak ten, który dobrze widzi, ma lepsze i doskonalsze pojęcie, niż ślepy. Duchy widzą i to, czego wy nie widzicie, rozumieją tedy wszystko inaczej, ale jeszcze raz powtarzamy, że zależy to od ich doskonałości.“

Czy duchy znają przeszłość?

„Gdy zwracamy się do przeszłości, staje się nam ona poniekąd terażniejszością. Jeżeli przypomnicie sobie jaką sprawę, która zwróciła waszą uwagę w ciągu waszej wędrówki, to przeżywacie ją w pewnej mierze także, jak w terażniejszości. My wszakże przypominamy sobie wszystko lepiej i łatwiej, ponieważ nie mamy już zasłony materialnej, która zaciemnia waszą pamięć.“

Czy duchy znają przyszłość?

„Zależy to od ich czystości. Lecz nie zawsze wolno im ją odkrywać. Gdy ją widzą, wydaje się im terażniejszością. Duch widzi przyszłość tem jaśniej, im bardziej przybliży się do Boga. Po śmierci oświadczenia sobie dusza w okamgnieniu swoje żywoty poprzednie, lecz nie wie, co jej Bóg przeznacza; do tego potrzeba wielkiego zjednoczenia się z Bogiem.“

Czy duchy doskonale mają pełną świadomość przyszłości?

„Nie zupełną, albowiem jedynie Bóg jest wszystkowiedzącym i nikt Mu nie dorówna.“

Jeżeli jakiś duch niższy mówi, że mu Bóg coś zakazuje lub zezwala, skąd wie, że pochodzi to od Boga?

„On Boga nie widzi, ale odczuwa Jego wszechmoc, a jeżeli się coś nie ma stać, lub coś nie ma być powiedziane, odczuwa to jako napomnienie, zabraniające mu to uczynić. Czyż i wy nie macie przeczuć, które są dla was jakby tajemnymi wskazówkami, byście tę lub ową rzecz uczynili lub zaniechali? Tak ma się rzecz i z nami, ale w stopniu wyższym. Duchy, których istota jest subtelniejsza, niż wasza, mogą lepiej pojmować i wnikać w sprawy i wskazania Boskie.“

Czy Bóg wydaje polecenia i wskazówki bezpośrednio sam, lub przez inne duchy?

„Duch niedoskonały nie otrzymuje polecenia bezpośrednio od Boga; by mógł z Nim obcować, musiałby być tego godnym. Otrzymuje on wskazówki za pośrednictwem duchów doskonalszych i świątlejszych.“

Czy duchy potrzebują światła, by mogły widzieć?

„Widzą same sobą, nie potrzebują światła zewnętrznego; dla nich niema ciemności, chyba ta, do której mogą dostać się dzięki własnym winom.“

Czy duchy muszą się przenosić, by widzieć w różnych miejscach? Czy mogą np. widzieć równocześnie, co dzieje się na obu półkulach ziemi?

„Ponieważ duch porusza się z szybkością myśli, można powiedzieć, że widzi równocześnie wszędzie, myśl jego może promieniować i przenosić się równocześnie na więcej różnych miejsc, ale własność ta zawisa jest od jego czystości. Czem mniej jest oczyszczony, tem bardziej ograniczony jest jego wzrok. Jedynie duchy najwyższe mogą objąć całość.“

Zdolność widzenia jest wewnętrzną własnością natury duchów; mieści się w całej ich istocie, podobnie jak światło mieści się we wszystkich cząstkach ciała świecącego. Jest to pewnego rodzaju powszechne oświetlenie, rozlewające się na wszystko, a obejmujące przestrzeń, czas i materję; niema dla niego ciemności, ni przeszkód materialnych. Jest to zrozumiałe, że tak musi być. U człowieka polega widzenie na grze organu, zachodzącej pod wpływem działania światła; bez światła niema widzenia. U ducha zdolność widzenia jest właściwością wewnętrzną, niezależną od czynników zewnętrznych, a więc i od obecności światła, pochodzącego z zewnątrz.“

Czy duch widzi tak wyraźnie, jak ludzie?

„Lepiej i wyraźniej, gdyż wzrok jego przenika to, czego wy przejrzeć nie możecie; nic go nie zaciemnia.“

Czy duch słyszy także dźwięki?

„Tak, a słyszy i takie, których wasze ograniczone zmysły nie mogą postrzegać.“

Czy zdolność słyszenia mieści się w całej jego istocie, jak zdolność widzenia?

„Wszelkie postrzeganie jest własnością ducha i stanowi cząstkę jego istoty. Gdy on jest przyodziany w ciało materialne, wówczas postrzeganie odbywa się tylko drogą zmysłów; lecz w stanie wolności nie jest ono zlokalizowane.“

Wobec tego, że postrzeganie jest własnością ducha, czy może się on od tego izolować?

„Duch widzi i słyszy tylko to, co chce. Tak jest naogół, a zwłaszcza wśród duchów wyższych; bo jeśli chodzi o duchy niedoskonałe, słyszą one i widzą nawet wbrew swej woli, gdy może im to posłużyć do poprawy.“

Czy duchy są wrażliwe na muzykę?

„Czy masz na myśli waszą muzykę? Czemże ona jest wobec muzyki niebieskiej, tej precudnej harmonji sfer, o której na ziemi nic wam nie może dać pojęcia?! Jedna wobec drugiej jest tem, czem rubaszny śpiew wobec miłej melodji pieśni. Niższe duchy odczuwają wszakże rozkosz, gdy słyszą waszą muzykę, ponieważ nie mogą jeszcze odczuć wznioślejszej. Jednak i wasza muzyka, o ile jest naprawdę subtelna i o ile ma za podłoże głębokie uczucia miłości ku Bogu, sięga w sfery niebiańskie i ułatwia dobrem duchom przystęp do was. Muzyka ma dla duchów czar nieskończony stosownie do ich wysoce rozwiniętych własności. Słyszmy muzykę niebiańską, która jest najcudowniejszą i najprzyjemniejszą ze wszystkiego, co może sobie wyobraźnia duchowa przedstawić.“

Czy duchy są wrażliwe na piękno przyrody?

„Piękno przyrody różnych światów jest tak różnorodne, że duchy dalekie są od tego, żeby je wszechstronnie znać. Są one wrażliwe według swych zdolności pojmowania jego i oceniania. Duchy wyższe rozkoszują się pięknosciami całego ogromu wszechświata, wobec których zaciera się, że tak powiem, piękności szczegółów.“

Czy duchy odczuwają zmęczenie i potrzebę wypoczynku?

„Nie odczuwają takiego utrudzenia w rozumieniu waszem i dlatego też nie potrzebują waszego odpoczynku cielesnego, ponieważ nie mają organów fizycznych, których siły musiałyby się odnawiać. Ale duch odpoczywa w tem znaczeniu, że nie jest bezustanku czynny. Nie pracuje on w sposób materialny; jego czynność jest czysto intelektualna — duchowa, a jego odpoczynek — moralny. To znaczy, są chwile, kiedy jego myśl przestaje być czynną, nie jest skierowana na pewien określony przedmiot; jest to właściwy odpoczynek, którego wszakże nie można przyrównywać do odpoczynku ciała. Rodzaj zmęczenia, jakiego mogą doświadczać duchy, świadczy poniekąd o ich niższości; bo czem wyższy jest duch, tem mniej potrzebuje odpoczynku.“

Nieraz duchy mówią, że cierpią; jakie są ich utrapienia?

„Cierpienia moralne, które są boleśniejsze, niż cierpienia cielesne.“

Skąd to pochodzi, gdy duchy się uskarżają, że cierpią chłód lub gorąco?

„Jest to poniekąd wspomnienie cierpienia, doznanych za życia na ziemi; są one nieraz tak bolesne, jak w rzeczywistości. A często jest to tylko porównanie, którem wyrażają swój stan, nie znajdując lepszego sposobu na jego określenie. Przy samem wspomnieniu swego ciała odczuwają pewien ciężar i nacisk, podobnie jak wy odczuwacie jeszcze jakiś czas na sobie ciężar płaszcza po jego odłożeniu.“

O wrażliwości duchów.

Doświadczenie nas uczy, że przy śmierci odłącza się perisprit od ciała szybciej lub wolniej. W pierwszych chwilach nie może sobie duch uświadomić swego nowego stanu, nie wierzy, że umarł, czuje się żywym. Widzi swoje ciało, wie że ono do niego należy, ale nie może pojąć, w jaki sposób został od niego odłączony. Stan ten trwa tak długo, dopóki trwa złączenie ciała z perispritem. Pewien samobójca powiedział: „Nie, nie umarłem, a przecież odczuwam robactwo, które mię pożera“. Zapewne, że robaki nie pożerają perispritu, a tem mniej ducha, tylko ciało. Ale ponieważ odłączenie ciała od perispritu nie było jeszcze zupełne, przeniosło się nań poczucie tego, co się z ciałem działo. Ciało otrzymuje za życia pobudki zewnętrzne i przenosi je duchowi za pośrednictwem perispritu, który jest prawdopodobnie tem, co nazywamy fluidem nerwowym. Ciało martwe nie odczuwa już wrażeń, ponieważ niema już w niem ani ducha, ani perispritu. Perisprit odłączony od ciała zachowuje nadal swoją wrażliwość, a ponieważ nie jest już ograniczona organami fizycznymi, staje się ogólną. Otóż ponieważ perisprit jest tylko czynnikiem przenoszenia, a właściwie tylko duch posiada świadomość, wynika z tego, że perisprit, gdyby mógł być bez ducha, nie czułby więcej, niż martwe ciało. Podobnie i duch nie odczuwałby bólu, gdyby nie miał perispritu, jak to ma miejsce u duchów zupełnie oczyszczonych. Wiemy, że czem bardziej się oczyszczą, tem eteryczniejszą stanie się istota ich perispritu; wynika stąd, że wpływ materji zmniejsza się stosownie do postępu i udoskonalenia ducha, czyli odpowiednio do wysubtelnienia powłoki duszy.

Ale, mógłby ktoś powiedzieć, perisprit jest przenośnikiem zarówno uczuć nieprzyjemnych, jak i przyjemnych. Otóż jeśli duch czysty jest niedostępny dla jednych uczuć, to i dla drugich. Tak, bez wątpienia, dla tych, których źródłem jest znana nam materja. Dźwięk naszych instrumentów, zapach naszych kwiatów nie czynią na nim żadnego wrażenia. A jednak przeżywa głębokie wrażenia, nieopisane zachwyty, jakich sobie nie potrafimy wyobrazić, boć jesteśmy pod tym względem jak ślepi od urodzenia wobec światła. Wiemy, że ta wrażliwość istnieje, ale zapomocą jakich środków działa? tu kończy się nasza wiedza. Wiemy, że istnieje postrzeganie, wrażliwość, słyszenie, widzenie; że te zdolności są własnością całej istoty, a nie, jak u człowieka, pewnej części istoty (t. j. nie są umiejscowione w narządach). Ale — jeszcze raz zapytamy — w jaki sposób się to odbywa? Tego nie wiemy. Duchy same nie mogą nam tego wyjaśnić, bo język nasz nie umie wyrazić pojęć, których nie posiadamy, podobnie jak w języku ludów dzikich niema wyrażen dla określenia naszych sztuk, naszych nauk i doktryn filozoficznych.

Jeżeli mówimy, że duchy są niedostępne dla wrażeń, których źródłem jest nasza materja, to mamy na myśli duchy bardzo wzniosłe, których szata eteryczna nie ma nic podobnego na ziemi. Nie jest tak atoli u duchów, mających perisprit więcej zgęszczony. One odczuwają nasze wonie i nasze dźwięki, ale nie postrzegają tego

ograniczoną częścią swej osobowości, jak za żywota cielesnego. Można by powiedzieć, że wibracje molekularne dają się odczuć w całej ich istocie i w ten sposób dochodzą do ich *sensorium commune*, którym jest sam duch. Dochodzą zaś w sposób różny i, być może, także różne wywołując wrażenia, co powoduje zmiany w postrzeganiu. Duchy słyszą dźwięk naszego głosu, aczkolwiek rozumieją nas bez pomocy słów, przez proste przesyłanie myśli, a to tem łatwiej, im bardziej duch jest uwolniony od materji. Co się tyczy widzenia, to ono nie zależy od naszego światła. Zdolność widzenia jest główną własnością duszy: dla niej niema ciemności; ale ona jest bardziej rozległa, bardziej przenikająca u tych, którzy są więcej oczyszczeni. Dusza czyli duch posiada przeto w sobie samym zdolność do wszelkich postrzeżeń; w życiu cielesnem są one ograniczone grubomaterjalną naturą naszych organów; w życiu poza cielesnem stają się coraz mniej ograniczone w miarę jak wysubtelnia się nasza powłoka półmaterjalna, czyli perispit.

Perispit zmienia się stosownie do natury danych światów. Przechodząc z jednego świata do drugiego, zmieniają duchy swoją powłokę zewnętrzną, jak my zmieniamy naszą szatę w zimie i w lecie, lub w krajach podbiegunowych i na równiku. Kiedy więc przychodzą do nas duchy wyższe, przyjmują na siebie powłokę ziemską i dlatego postrzegają podobnie, jak duchy niższe, ale wszystkie duchy najczęściej słyszą i odczuwają tylko to, co chcą. Wzrok jest zawsze czynny, lecz mogą się uczytnić wzajemnie niewidzialnemi dla siebie. Według stanowiska zajmowanego mogą się ukryć przed duchami niższemi, ale trudno niższemu duchom ukryć się przed temi, które je przewyższają. W pierwszej chwili po śmierci jest wzrok ducha zawsze zamroczony; rozjaśnia się stosownie do jego oczyszczenia. Co się zaś tyczy rozciągłości wzroku duchów w przestworzu nieskończonem, przyszłości i przeszłości — to zależy to od stopnia oczyszczenia i wzniosłości ducha.

Powiecie może, że cała ta nauka nie jest bardzo pocieszająca. Myśleliśmy, że skoro wyzwolimy się z naszej grubomaterjalnej powłoki, nie będziemy już cierpieli, a uczytnie nas, że będziemy jeszcze cierpieli; bo takie, czy inne — niemniej są to jeszcze cierpienia. Tak, możemy jeszcze cierpieć, długo cierpieć, lecz możemy też sami czas trwania tych cierpień bardzo sobie skrócić.

Tutejsze cierpienia nie są zawsze od nas zawisłe, ale powodem wielu boleści jest nasza wola. Idźcie do ich źródła, a zobaczycie, że największa część ich wynika z przyczyn, które mogliśmy ominąć. Ile to złego, ile chorób powinien człowiek przypisać własnemu występkom, swej żądzy sławy, słowem swoim namiętnościom! Człowiek, który żył zawsze skromnie, który nie nadużywał niczego, który był powściągliwy w swych zachciankach i pragnieniach, oszczędził sobie wiele przykrości. Tak samo ma się rzecz u duchów. Cierpienia, które znoszą, są zawsze skutkiem ich życia na ziemi; nie będą już miały podagry i reumatyzmu, ale będą miały inne utrapienia, nie mniej bolesne. Widzieliśmy, że cierpienia te wynikają ze związku ducha z materją, że czem bardziej jest uwolniony od wpływu materji, czyli,

inaczej powiedziawszy, czem więcej jest odmaterjalizowany, tem mniej odczuwa wrażeń bolesnych. Od ducha samego zależy, by się w tem życiu wyzwolił z pod tego wpływu. Ma on wolną wolę, a więc wolny wybór do czynienia dobra lub zła; może ukrócić swoje namiętności zwierzęce i nałogi, tłumić nienawiść, zazdrość i pychę, wystrzegać się samolubstwa, oczyszczać duszę swoją dobrymi myślami i przypisywać rzeczom świata tego tylko taką wartość, na jaką zasługują; wówczas będzie już i w obecnym żywocie cielesnym oczyszczony, wyzwolony z materji, a gdy odłoży tę powłokę i nie będzie podlegać jej wpływowi, wtedy uczuje się szczęśliwy i wolny. Zapytywaliśmy się tysięcy duchów różnych stanów, śledziliśmy je we wszystkich okresach ich życia duchowego od chwili opuszczenia swego ciała, postępowaliśmy za nimi krok za krokiem w ich żywocie pozagrobowym, badaliśmy zmiany, jakie przechodziły w ich myślach, uczuciach i otrzymaliśmy od nich wielkie bogactwo cennych bardzo wiadomości. Przekonywaliśmy się zawsze, że cierpienia odpowiadają naszemu postępowaniu w życiu, którego skutki każdy musi ponosić.

Stosunki wzajemne duchów.

W jaki sposób obcuja duchy między sobą?

„Widzą się nawzajem i rozumieją się. Słowo jest materjalne, jest odbitką ducha. Fluid powszechny umożliwia między niemi obcowanie bezustanne; jest to pośrednik do przenoszenia myśli, jak u was jest powietrze przewodnikiem dźwięku; jest to pewnego rodzaju telegraf powszechny, łączący wszystkie światy i umożliwiający porozumiewanie się duchów z jednego świata na drugi.“

Czy duchy mogą zalać między sobą myśli swoje, lub ukryć się jedne przed drugimi?

„Nie, dla nich jest wszystko odkryte, zwłaszcza dla duchów doskonałych. Mogą się oddalić, ale widzą się zawsze. Nie jest to wszakże prawidłem bezwzględnem, gdyż duchy wyższe mogą się uczynić niewidzialnemi dla niższych, o ile uważają to za potrzebne.“

Jak mogą duchy bez ciała okazać swoją osobowość i odróżnić się od innych istot duchowych?

„Odróżniają swoją osobowość perispritem, który wyróżnia je od innych istot, podobnie jak ciało odróżnia jednego człowieka od drugiego.“

Czy poznają się duchy, które żyły ze sobą na ziemi? Czy pozna syn ojca, przyjaciel przyjaciela?

„Tak jest, a to z pokolenia na pokolenie.“

W jaki sposób poznają się w świecie ducha ludzie, którzy znali się na ziemi?

„Widzimy swój żywot miniony i czytamy tam, jak w księdze.“

W jaki sposób przyjmują duszę przy powrocie do świata ducha?

„Duszę sprawiedliwego jako miłego, już dawno wyczekiwanego brata.“

Co odczuwają duchy nieczyste przy spostrzeżeniu innego złego ducha, który zbliży się do nich?

„Duchy złe są zadowolone, gdy widzą istotę sobie równą i jak same, pozbawioną błogości nieskończonej; tak samo jest na ziemi, gdy przyjdzie nicpoń między sobie równych.“

Czy przyjdą nam naprzeciw nasi rodzice, przyjaciele, gdy opuścimy ziemię?

„Tak, nieraz wychodzą na spotkanie duszy umiłowanej, życzą jej szczęścia, jak przy powrocie z dalekiej, niebezpiecznej wędrowki, i pomagają jej przy wyzwoleniu z więzów cielesnych. Jest to wielkie dobrodziejstwo dla ducha, gdy przyjdą go przywitać dusze umiłowane.“

Czy duchy mają okrom sympatji powszechnej jeszcze inne, szczególne skłonności?

„Tak, podobnie jak ludzie.“

Czy duchy chowają nienawiść do siebie?

„Nienawiść objawia się tylko między duchami nieczystymi, które wywołują i między wami nieprzyjaźń i spory.“

Czy zło czyn popelniony przez jednego wobec drugiego jest przeszkodą w ich sympatji wzajemnej?

„Tak, ponieważ rozdzielił ich od siebie.“

Jakie uczucie zachowują po śmierci ci, którym uczyniliśmy tutaj coś złego?

„Jeżeli są dobrzy, odpuszczają wam z litości do was. Jeżeli są zli, zachowują nienawiść i prześladują was niekiedy i w nowym żywocie.“

Czy miłość, którą żywiły do siebie dwie istoty na ziemi, trwa na zawsze w świecie ducha?

„Tak, jeżeli opiera się na prawdziwej sympatji; jeżeli atoli przyczyny fizyczne przewyższają sympatję duchową — przerywa się wraz z przyczyną. Skłonności i więzy między duchami są mocniejsze i trwalsze, niż na ziemi, ponieważ nie podlegają kaprysom interesów materialnych i samolubstwa.“

Wspomnienia o życiu cielesnem.

Czy duch po opuszczeniu ciała zrozumie cel żywota ziemskiego w odniesieniu do żywota przyszłego?

„Owszem, widzi i pojmuje go lepiej, niż za życia w ciele fizycznem.“

Jak przedstawia się duchowi jego poprzedni żywot cielesny?

„Wszelkie ważniejsze uczynki, godne zapamiętania, utrwalają mu się mocniej w pamięci, inne zaś mniej lub więcej błędną. Czem więcej jest wyzwolony z materji, tem mniejszą wagę przykładu do rzeczy materialnych.“

Czy duch przypomina sobie wszystkie ostatnie żywoty ziemskie?

„Cała jego przeszłość odkrywa się przed nim, ale nie pamięta wszystkich szczegółów i przypomina je sobie odpowiednio do wpływu, jaki wywierają na jego stan obecny.“

Za co uważa duch ciało, które dopiero co opuścił?

„Za ciasną szatę, która go krępowała i cieszy się, że może ją odłożyć.“

Jakie wrażenie odczuwa przy spojrzeniu na swoje rozkładające się ciało?

„Zazwyczaj obojętność, jak wobec rzeczy, na której mu nic nie zależy.“

Czy raduje się duch z czci, jaką oddają jego pozostałości ziemskiej?

„Duch cieszy się zawsze, gdy go wspominacie i otaczacie czcią rzeczy po nim pozostałe; to przywodzi mu was na pamięć; atoli tylko myśl wasza, a nie te rzeczy, przyciąga go do was.“

Czy duchy zachowują w pamięci utraipenia, przecierpiane w ostatnim żywocie ziemskim?

„Często je zachowują, a wspomnienie to sprawia, że lepiej oceniają szczęśliwość, jakiej zażywają jako duchy.“

Czy człowiek, szczęśliwy za życia ziemskiego, żałuje swych rozkoszy po opuszczeniu ziemi?

„Tylko duchy niższe mogą żałować radości, odpowiadających nieczystości ich natury, które muszą odpokutować cierpieniami. Duchom wzniosłym jest tysiąckroć miłsza szczęśliwość wieczna, niż przemijające uciechy ziemskie. Wszak i człowiek dorosły odwraca się od zachcianek z czasów dzieciństwa swego.“

Czy boleje ktoś na tamtym świecie, widząc, że jego wielkie dzieła, podjęte dla dobra powszechnego, zostały przez śmierć przerwane i pozostawił je niedokończone?

„Usiłuje pobudzić innych ludzi do dalszego wykonania dzieł rozpoczętych. Celem jego na ziemi była praca dla dobra ludzkości, a ten sam cel ma i w świecie ducha.“

Czy artysta lub uczoney, który zostawił po sobie prace naukowe, lub dzieła sztuki, zachowuje dla nich to samo zamięłowanie, jak za żywota ziemskiego?

„Osądza wszystko z innego stanowiska, odpowiednio do swego uświadomienia i rozwoju duchowego, a często potępia to, co najbardziej podziwiał.“

Czy duch ma jeszcze zamięłowanie do prac na ziemi, zmierzających do rozwoju i postępu w sztuce i nauce?

„Zależy to od jego rozwoju duchowego i powołania. Co wydaje się wam doskonałym, jest często nędzotą dla pewnych duchów; działają się temu, jak nauczyciel pracy ucznia.“

Czy duchy zachowują po śmierci miłość do ojczyzny?

„Tutaj obowiązuje ta sama zasada; dla duchów wyższych jest wszechświat ojczyzną, a na ziemi mają ojczyznę tam, gdzie znajdują najwięcej osób sympatycznych.“

Stanowisko duchów i ich sposób rozumowania zmienia się nieskończenie według stopnia ich rozwoju moralnego i duchowego. Duchy wyższe zatrzymują się na ziemi zazwyczaj tylko na krótko. Wszystko, co się tam dzieje, jest znikome w porównaniu z wielkością i nieskończonością; rzeczy, którym przypisują ludzie ważność największą, są w ich oczach tak dziecinne, że mało w tem znajdują upodobania. Przychodzą tylko, by posunąć naprzód rozwój ludzkości. Duchy średniej kategorii zatrzymują się tu częściej, chociaż w świecie patrzą na rzeczy ze stanowiska wyższego, niż za swego ży-

wota cielesnego. Duchy pospolite są tu osiedlone stale i tworzą przeciętne obywatelstwo świata niewidzialnego; zachowały zgoła te same myśli, zachcianki i skłonności z czasów pożycia w powłoce cielesnej, mieszają się do naszych spraw i zabaw, biorąc w nich mniej lub więcej czynny udział odpowiednio do swej natury duchowej. Ponieważ nie mogą zaspokoić swoich namiętności, radują się z tymi, którzy im się oddają i zachęcają ich do nich. Bywają między nimi i duchy rozumniejsze, dbające, by się czegoś nauczyły i udoskonaliły.

Czy sposób myślenia duchów zmienia się po przyjściu w świat ducha?

„Wielce; zmiany odpowiadają zawsze stopniowi oczyszczenia z materji. Mogą zresztą czasem zatrzymać się długo na tym samym poziomie duchowym, ale wpływ materji zmniejsza się stopniowo i patrzą jaśniej na świat; wówczas poznają swoją nędzę i szukają środków do poprawy.“

Wobec tego, że duch żył już w świecie ducha przed swoim wcielaniem, skąd pochodzi jego zdziwienie, gdy wróci na tamten świat?

„Jest to wrażenie tylko pierwszych chwil i wynik owego zamroczenia po przebudzeniu; później następuje opamiętanie, poznanie siebie samego i przypomnienie przeszłości w miarę ustępowania wpływu żywota ziemskiego.“

Pamięć o umarłych. Pogrzeb.

Czy duchy są wdzięczne za pamięć tym, których miłowali na ziemi?

„Daleko więcej, niż sądzicie; podnosi to ich szczęście, gdy są szczęśliwie i jest im pociechą w nieszczęściu.“

Czy Dzień Zaduszny ma coś świątecznego dla duchów? Czy przygotowują się na odwiedzinę tych, którzy przychodzą modlić się na ich grobie?

„Duchy przychodzą tego dnia na wołanie ich myślą, jak każdego innego dnia.“

Czy dzień ten jest jakby schadzką duchów u grobu?

„Tego dnia gromadzą się tam w większej liczbie, ponieważ jest tam więcej osób, wołających ich.“

W jakiej postaci przychodzą tam i jakbyśmy je zobaczyli, gdyby mogły stać się widzialne?

„Tak, jakeście ich znali w życiu na ziemi.“

Czy odwiedzinę grobu sprawiają duchowi więcej radości, niż modlitwa w domu?

„Owiedziny grobu są pewnym sposobem okazania duchowi nieobecnemu, że o nim myślicie. Mówiliśmy wam już, że właśnie modlitwa uświęca wspomnienie; ale tylko, gdy wytryśnie z głębi serca. Na miejscu mało zależy.“

Czy duchy osób, którym stawiają pomniki, są przytomne przy ich poświęceniu i czy patrzą na to z rozkoszą?

„Przychodzą — o ile mogą — ale nie są tak wdzięczne za okazywanie im czci, jak za wspomnienie.“

Czy należy uważać za zbyt liczne publiczne grzebanie pozostałych cielesnych resztek przez członków rodziny?

„Nie, jest to zbożny zwyczaj i oczywisty dowód sympatji dla waznych umiłowanych; wprawdzie duchom mało na tem zależy; jest to jednak pożyteczne dla ludzi.“

Czy duch człowieka, wracającego do świata ducha, jest wdzięczny za cześć, okazywaną jego szczątkom ziemskim?

„Skoro duch osiągnie pewien stopień doskonałości, nie lgnie do próżności ziemskich i zrozumie nicość tych obrzędów; ale wiedzie, że są także duchy, odczuwające w pierwszej chwili po swej śmierci cielesnej wielką radość nad okazywaną im czcią i boleją nad obojętnością, gdyż zachowali jeszcze niektóre przesady ziemskie.“

Czy duch bywa przytomny na swoim pogrzebie?

„Bardzo często, ale niekiedy nie zdaje sobie sprawy, co się z nim dzieje, jeśli jest jeszcze w stanie zamętu.“

Czy schlebia mu wielki poczet uczestników na jego pogrzebie?

„Więcej uczucie, które ich tam prowadzi.“

Czy cześć, oddawana umarłym we wszystkich czasach i u wszystkich narodów, jest przejawem przecucia o żywocie przyszłym?

„Jest to jego następstwo naturalne; inaczej nie miałyby to oddawanie czci żadnej racji.“

ROZDZIAŁ VII.

Powrót do żywota cielesnego.

Przygotowanie do powrotu. — Połączenie duszy z ciałem. Poronienie. — Wpływ organizmu. — Dzieciństwo. — Sympatje i antypatje ziemskie. — Zatrata pamięci o przeszłości.

Przygotowanie do powrotu.

Czy jest duchom znany czas ich ponownego wcielenia?

„Przeczuwają go, jak ślepy wyczuwa ogień, do którego się zbliża. Wiedzą, że będą musiały wcielić się ponownie, jak wy wiecie, że musicie umrzeć dnia pewnego, zwykle nie wiedzą jednak dokładnie, kiedy się to stanie.“

Czy może duch przyspieszyć lub oddalić chwilę swego ponownego wcielenia?

„Może ją na własne życzenie przyspieszyć lub oddalić, co nie uchodzi atoli bezkarnie; cierpi za to, jak ten, który wzbrania się przyjąć lekarstwo, przyspieszające jego uzdrowienie.“

Gdyby któryś duch uważał się za dość szczęśliwego w owym stanie wśród duchów wędrujących i nie pragnął dalej postępować, czy mógłby przedłużyć stan ten w nieskończoność?

„O nie w nieskończoność, gdyż postęp w rozwoju jest koniecznością, którą zrozumie każdy duch wcześniej lub później. Wszystkie muszą iść naprzód; to jest prawem powszechnem.“

Czy mogłoby się wydarzyć, że dla dziecka, mającego się narodzić, nie znalazłby się duch, który chciałby się w nie wcielić?

„Gdy ma się dziecię narodzić żywe, jest już dla niego ustanowiona dusza.“

Gdyby się zdarzyło, że więcej duchów pragnęłoby przyjść na świat w pewnym ciele, kto rozstrzygałby wówczas między niemi?

„Może więcej duchów prosić o nie, ale przydzielone ono zostanie temu, kto jest najodpowiedniejszy do spełnienia zadania, dziecku temu naznaczonego.“

Czy chwila wcielenia powoduje podobne zamglenie ducha, jak przy śmierci?

„O wiele większe i dłuższe. Przy śmierci wychodzi duch z niewoli a przy narodzeniu wstępuje do niej.“

Czy chwila wcielenia się ducha jest uroczysta? Czy spełnia on ten akt poważnie i uroczysto?

„Podobny jest wówczas do podróżnego, który puszcza się w podróż niebezpieczną, a nie jest pewny, czy uda mu się ocalić życie przed bałwanami, piętrzącymi się na jego drodze.“

Podobnie jak śmierć ciała jest jakby ponownem narodzeniem dla ducha, tak jest wcielenie się pewnego rodzaju śmiercią dla niego, albo co najmniej wygnaniem lub uwięzieniem. Opuszcza świat duchów dla żywota cielesnego, jak człowiek opuszcza świat cielesny dla świata ducha. Duch wie o tem, że się ma ponownie wcielić, podobnie jak człowiek wie, że musi umrzeć. W chwili ostatniej opanowuje ducha i człowieka najczęściej jakieś zamroczenie, trwające aż do zupełnego ukształtowania nowego żywota. Chwila rodzenia się jest dla ducha rodzajem konania.

Czy duchy przyjaciół odprowadzają ducha w chwili wcielania się, podobnie jak przychodzą go przywitać, gdy wraca do świata duchów?

„Zależy to od środowiska, w którym duch przebywa. Jeżeli należy do sfer, gdzie panuje miłość, prowadzą go duchy miłujące aż do chwili ostatniej, pobudzają go i często towarzyszą mu i w życiu ziemskim.“

Czy owe przyjazne duchy, idące za nami i w życie ziemskie, są to te, które widzujemy nieraz we śnie, które okazują nam swoją miłość, chociaż rysy ich wydają się nam nieznanne?

„Bardzo często są to one; przychodzą do was w odwiedziny, jak wy chodzicie odwiedzać więźniów za kratami.“

Połączenie duszy z ciałem. Pconienie.

Kiedy następuje połączenie duszy z ciałem?

„Połączenie zaczyna się od poczęcia, lecz jest zupełne dopiero w chwili porodu. Od poczęcia jest duch, przeznaczony do życia w danym ciele, złączony wstęgą fluidyczną, ściągającą się coraz więcej aż do chwili przyjścia dziecka na świat; płacz, który wydaje dziecko przy narodzeniu, oznajmia, że zalicza się ono już do żyjących na ziemi służebników Bożych.“

Czy połączenie ducha z ciałem od poczęcia jest nieodwołalne, czy też duch mógłby rzec się przeznaczonemu mu ciała w pierwszym tym okresie nowego żywota?

„Połączenie jest trwałe w tem znaczeniu, że nie może duch inny zastąpić ducha przeznaczonemu; ale ponieważ wstęga, łącząca go z danem ciałem, jest słaba, może być łatwo siłą woli ducha przerwana, gdy się przestraszy przed losem wybranym; dziecko narodzi się wtedy martwe.“

Jaki pożytek ma duch z urodzenia w ciele dziecka, umierającego za kilka dni?

„Jest to raczej doświadczenie dla rodziców.“

Jeżeli wcielenie się ducha zostanie w jakiś sposób udaremnione, czy nastąpi bezpośrednio ponowne wcielenie?

„Nie zawsze bezpośrednio; duch potrzebuje jakiegoś czasu do wyboru nowego, chyba żeby bezpośrednio narodzenie ponowne było skutkiem przedsięwzięcia poprzedniego.“

Jeżeli duch jest już złączony z ciałem dziecka i nie może się go wyrzec, czy żałuje niekiedy wyboru dokonanego?

„Czy chcecie powiedzieć, że jako człowiek uskarża się na żywot? Że pragnąłby innego życia? Owszem, tak. Jeżeli zaś pytacie się, czy żałuje wyboru uczynionego, odpowiadam — nie, gdyż nie wie o tem, że go uczynił. Duch raz wcielony nie może żałować wyboru, o którym nawet nie wie, ale może go znaleźć za ciężki, a gdy uważa, że mu nie podola, ucieka się do samobójstwa.“

Czy duch w okresie od poczęcia aż do narodzenia używa wszystkich swych zdolności?

„Mniej lub więcej według pory, gdyż nie jest jeszcze wcielony, a tylko przyłączony. Od czasu poczęcia zaczyna się u wielu zamroczenie ducha, a to mu oznajmia, że nadszedł czas nowego żywota. To zaciemnienie wzrasta aż do narodzenia. W okresie tym jest stan jego podobny do snu, a w miarę przybliżania się narodzin zatracają się jego myśli i wspomnienie przeszłości. Pamięć ta wraca mu zresztą zpowrotem w stanie duchowym.“

Czy w chwili narodzenia odzyskuje duch bezpośrednio i całkowicie swoje zdolności?

„Nie, rozwijają się one stopniowo wraz z rozwojem organów człowieka. Rozpoczyna się dlań żywot nowy i musi się nauczyć używać swych organów; pojęcia wracają mu powoli, jest on jak człowiek, który zbudzi się ze snu i widzi się w innem położeniu, niż to, w którym był poprzedniego wieczoru.“

Czy złączenie ducha z ciałem jest zupełne dopiero po narodzeniu?

„Duch, mający wstąpić do ciała, znajduje się obok niego; ciało nie ma tedy jeszcze właściwie duszy, ponieważ wcielenie jest dopiero w początkach, lecz już jest w pewien sposób złączone z duszą, która ma niem ovladnąć.“

Jak mamy sobie wyobrażać życie w łonie macierzyńskim?

„Jest to zwyczajna vegetacja napół roślinna i zwierzęca. Człowiek ma w sobie życie zwierzęce i roślinne, które przy narodzeniu uzupełnia się żywotem spirytualnym.“

Są, jak to nauka wykazuje, dzieci niezdolne już w łonie macierzyńskim do życia; dlaczego się tak dzieje?

„Zdarza się to często bądź dla doświadczenia rodziców, bądź ducha, który miał zająć miejsce mu naznaczone.“

Czy są ciała dzieci, martwe już przy narodzeniu, które nie były przeznaczone na wcielenie ducha?

„Tak, są takie, które nie miały przeznaczenia stać się mieszkaniem jakiegoś ducha na ziemi; jest to przejście potrzebne dla rodziców.“

Czy może takie ciało przyjść w czasie właściwym na świat?

„Niekiedy owszem, ale nie żyje.“

A więc każde dziecko, które się rodzi żywe, ma w sobie koniecznie wcielonego jakiegoś ducha?

„Czemżeby ono było bez ducha? Nie byłaby to istota ludzka.“

Jakie następstwa ma dla dziecka niedonoszenie lub poronienie?

„Jest to żywot zniszczony i musi być na nowo rozpoczęty.“

Czy umyślnie w którymkolwiek czasie po poczęciu wywołane poronienie jest zbrodnią?

„Jest zawsze złoczyńcem, gdy przestępujecie zakon Boży. Matka lub ktokolwiek inny popełnia zawsze zbrodnię, jeśli odbiera dziecku życie przed narodzeniem, gdyż jest to przeszkodzeniem duszy w spełnieniu zadania, którego narzędnem miało być ciało dziecka.“

Czy ofiarowanie dziecka dla zachowania matki, gdy życie matki jest w niebezpieczeństwie przy porodzie, jest także zbrodnią?

„Lepiej jest ofiarować istotę, która nie jest jeszcze właściwie istotnością.“

Czy należy mieć taki sam wzgląd dla zarodka, jak dla ciała dziecka?

„Nie obchodźcie się lekkomyślnie z rzeczami, które powinniście zcią otaczać.“

Wpływ organizmu.

Czy duch, łącząc się z ciałem, utożsamia się z materją?

„Materja jest tylko powłoką ducha, podobnie jak szata jest powłoką ciała. Gdy duch złączy się z ciałem, zachowuje własności swej natury duchowej.“

Czy własności ducha mogą się przejawiać po złączeniu z ciałem?

„Używanie zdolności zależy od organów, służących im za narzędzie.“

Według tego jest powłoka materjalna przeszkodą w swobodnem przejawianiu się zdolności ducha, podobnie jak ciemne szkło przeszkadza wolnemu przechodzeniu światła?

„Tak, dobry to przykład. Wpływ grubej materji ciała na ducha można także przyrównać do wpływu wody bagnistej, oblepiającej zanurzone w niej ciało i pozbawiającej je swobody ruchów.“

Czy swobodne używanie zdolności duszy zależy od rozwoju organów?

„Organy są narzędziami do przejawu zdolności duszy; czynność przejawienia się tychże zależy od rozwoju i stopnia doskonałości

tych organów, tak samo, jak doskonałość pracy zależy od jakości narzędzi.“

Czy można z wpływu organów wnioskować o stosunku między rozwojem organów mózgowych, a zdolnościami moralnymi i umysłowymi.

„Nie bierzcie skutku za przyczynę. Duch posiada zawsze zdolności sobie właściwe; a więc nie organy przynoszą zdolności, lecz przeciwnie zdolności pobudzają organy do rozwoju.“

Czy według tego zależałyby różnorodności zdolności człowieka wyłącznie od stanu ducha?

„Wyłącznie — nie można powiedzieć. Własności ducha mniej lub więcej rozwiniętego są rzeczą główną, zważać atoli trzeba i na wpływ materji, która w mniejszym lub większym stopniu przeszkadza w używaniu jego zdolności.“

Duch wcielający się przynosi pewne zdolności, a jeśli się przyjmie dla każdej odpowiedni organ w mózgu, rozwój tych organów będzie skutkiem, a nie przyczyną. Gdyby zdolności wywodziły się z organizmu, byłby człowiek tylko jakąś maszyną bez wolnej woli i bez odpowiedzialności za swoje czyny. Musianooby wówczas przypuścić, że największe duchy, uczeni i artyści byli nimi tylko dlatego, że przypadek użyzył im szczególnego organizmu, z czego wynika, że bez tych organów nie byłoby wielkich duchów, a najpośledniejszy głupiec mógł być Newtonem, Virgiljuszem lub Rafaelem, gdyby był obdarzony innymi organami; przykład ten byłby jeszcze niedorzeczniejszym w odniesieniu do przymiotów moralnych. Według tej teorii mógłby św. Wincenty a Paulo być człowiekiem rozpustnym, gdyby był obdarzony przez przyrodę takimi lub owakimi organami, a największemu złooczyńcy nie brakłoby nic innego, jak tylko pewnego organu, aby się stał św. Wincentym a Paulo. Jeżeli przeciwnie przypuścimy, że organizm jest tylko wynikiem, że się rozwija przez używanie zdolności, podobnie jak mięśnie rozwijają się przez ciągły ruch — wówczas nie będzie w tem nic nierozumnego. Przytoczmy jeszcze jedno porównanie dla potwierdzenia tej prawdy. Według pewnych znamion fizjognomicznych poznacie pijaka. Czy znamiona te czynią go pijakiem, czy przeciwnie pijaństwo wywołuje te znamiona? Jasnym jest, że zdolności wyciskają swe piętno na organach.

Dzieciństwo.

Czy duch, który ożywia ciało dziecka, jest tak samo rozwinięty jak u dorosłego?

„Nawet może być więcej rozwinięty; to tylko niedoskonałe organy przeszkadzają mu się przejawić. Działa stosownie do rozwoju swych narządów.“

Czy duch dziecka we wieku niemowlęcym pomimo przeszkód, jakie stawia mu niedoskonałość organów nierozwiniętych, myśli jako dziecko, czy jak człowiek dorosły?

„Jest naturalnem, że w stanie dzieciństwa, gdy narządy ducha nie są rozwinięte, nie mogą mu dać pełnego przeglądu i zasobu pojęć

człowieka dorosłego. Ma w istocie rozum ograniczony, dopóki z biegiem lat nie dojrzeją jego zdolności. Zamroczenie duchowe, spowodowane wcieleniem, nie ustaje zaraz po narodzeniu, lecz ustępuje tylko stopniowo z rozwojem organów.“

Uważne badanie potwierdzi to; sny np. dziecka nie mają charakteru snów dorosłego; przedmiot snów dziecka jest zawsze dziecienny, co świadczy o naturze zainteresowań ducha.

Czy duch dziecka po śmierci odzyska swą poprzednią samowiedzę?

„Tak, lecz nie u wszystkich jednakowo prędko.“

Czy duch wcielony cierpi w dzieciństwie wskutek niedoskonałości organów?

„Nie, stan ten jest konieczny i naturalny, zgodny z wolą Opatrzności: jest to czas odpoczynku dla ducha.“

Jaki pożytek ma duch z dzieciństwa?

„Wcielając się w celu udoskonalenia, jest duch wówczas bardziej dostępny dla nowych wpływów, które nań oddziałują i które mogą mu pomóc w postępie, do czego mają się przyczynić jego wychowawcy.“

Dlaczego pierwszą oznaką życia jest płacz dziecka?

„By wzbudzić uwagę matki i upomnieć się o tak bardzo potrzebną mu opiekę. Nie pojmujecie, jak mało by się dbało o jego potrzeby, gdyby oprócz radosnych wykrzyków nie dawało innych oznak życia i potrzeb, nie umiając jeszcze mówić. Jest to zresztą powrót ducha wolnego do więzienia.“*)

Skąd pochodzi zmiana natury w pewnych okresach życia, zwłaszcza przy przejściu do wieku dojrzałości — czy to duch się wówczas zmienia?

„To duch przyjmuje i okazuje swoją właściwą naturę.

Nie znacie tajemnicy, którą ukrywają dzieci za swoją niewinnością, nie wiecie, czym są, czym były, ani czym się staną, a jednak je miłujecie. Miłujecie je, jakby były częścią was samych, a miłość macierzyńską uważacie za najwyższą, jaką jedna istota może żywić dla innej. Skąd pochodzi owa skłonność, owa dobrotliwość pieczołowita, którą i obcy ludzie odczuwają do dzieci? Czy wiecie to? Nie wiecie! Wyświetlę wam to.

Dzieci, wysłane na nowe życie, są obdarzone czarem niewinności. I u dziecka złego z natury są jego złočyny zakryte tajemniczą przędzą zapomnienia. Niewinność ta niestety jest tylko zdawkowa i pozorna, jest to obraz, jakimi być powinno, a jeśli tem nie są, wina spada na nie same.

Ale owa ujmująca powierzchowność, jaką ich Bóg obdarzył, nie była im dana tylko dla nich samych, lecz przede wszystkim dla ich rodziców, których miłość jest im w ich bezsilności niemowlęcej potrzebna; miłość ta zmniejszyłaby się wielce na widok natury cierpkiej, ostrej i nieuległej; tymczasem rodzice, wierząc, że ich dzieci są dobre, miłe i niewinne, oddają im całą miłość swoją i otaczają najtroskliwszą opieką. A gdy dzieci ich nie potrzebują już tej ochrony i pomocy, po 15 i 20 latach życia, objawi się zpowrotem ich natura

*) Pierwszy płacz dziecka ma i inne, głębsze znaczenie. (Przy. Agni P.)

właściwa w całej nagości swej, a dziecko zostanie dobre, jeśli z natury swej było dobre, ale zawsze przebijają się będą promienie tego, co było ukryte w pierwszych latach dzieciństwa.

Widzicie stąd, że drogi Boże są zawsze jak najlepsze, a kto ma serce czyste, ten je łatwo pojmie i oceni.

I wy sami jesteście po śmierci w pewnego rodzaju dzieciństwie pośród waszych braci w waszym nowym bycie zaświatowym. Nie znacie istoty moralności i warunków tego nowego dla was świata, będziecie z trudem tylko posługiwać się mową, którą nie jesteście przyzwyczajeni się posługiwać, mową szybszą, niż wasze myśli dzielsze.

Dzieciństwo ma jeszcze inną korzystną stronę. Duchy wstępują w życie cielesne w celu poprawy i udoskonalenia się; wątpliwość i nieporadność wieku dzieciństwa czyni je dostępniejszymi dla rad i doświadczeń ich wychowawców, mających im pomagać i prowadzić ich na drodze postępu. W tym czasie może się zmienić ich natura i mogą być wykorzenione lub złagodzone ich skłonności do złego, a to jest powinnością, którą Bóg porучzył rodzicom, świętym obowiązkiem i zadaniem, za które będą odpowiadać.

Sympatje i antypatje ziemskie.

Czy mogą dwie istoty, które się znały i miłowały, wrócić do nowego żywota cielesnego i poznać się ponownie?

„Najczęściej nie poznają się, lecz jedna do drugiej może odczuwać pociąg. Często na tem podłożu kojarzą się podświadomie związki serdeczne, na szczerzej miłości oparte. Dwie dusze zbliżają się jedna do drugiej według okoliczności przygodnie, na podstawie skłonności wzajemnej, odnajdując się między mnóstwem dusz na ziemi.“

Czy nie byłoby przyjemniej, gdyby się poznały?

„Niezawsze. Przypomnienie żywotów minionych powodowałoby więcej nieprzyjemności, niż myślicie. Poznają się znowu po śmierci i uprzytomniają sobie, jak długo społem żyły.“

Czy sympatja wywodzi się zawsze ze znajomości poprzedniej?

„Nie, dwa duchy, sobie odpowiadające, poszukują się wzajemnie, chociażby się nie znały jako ludzie.“

Czy pewne spotkanie się, przypisywane przygodzie, nie jest wynikiem dawniejszych stosunków sympatycznych?

„Między istotami myślącymi istnieją łączące je pasma, których jeszcze nie znacie. Magnetyzm jest przodownikiem owej wiedzy, którą później lepiej poznać.“

Skąd pochodzi odraza przyrodzona, którą odczuwamy wobec pewnych osób zaraz przy pierwszym spotkaniu?

„To są duchy sobie przeciwne, które się odgadną i poznają, choćby z sobą nawet nie mówiły.“

Czy niechęć instynktowna jest zawsze znamieniem zlej natury?

„Dwa duchy nie są koniecznie dlatego złemi, że nie sympatyzują z sobą; antypatja może pochodzić z braku jednomysłności, lecz skoro postąpią wyżej duchowo, znikną przeciwieństwa a niechęć ustanie.“

Czy niechęć dwóch osób pojawia się naprzód u ducha gorszego, czy lepszego?

„U jednego, jak drugiego, ale przyczyny i skutki są różne. Zły żywi niechęć do każdego, któryby go mógł osądzić i zdemaskować. Gdy zobaczy pierwszy raz jaką osobę, czuje nieraz, że będzie zganiony, a odraza jego zmieni się w nienawiść i zazdrość i zaszczerpi mu do duszy popęd, by czynił źle. Duch dobry żywi niechęć do złego, wiedząc, że nie będzie zrozumiany i sam nie podziela jego myśli, lecz świadomy swej wyższości, nie żywi ani nienawiści, ani zazdrości i ograniczy się do tego, że go unika i żałuje.“

Zatrata pamięci o przeszłości.

Dlaczego nie przypomina sobie duch wcielony swej przeszłości?

„Człowiek nie może wszystkiego wiedzieć. Niekiedy mógłby zwarjować, gdyby ujrzał straszne obrazy swej przeszłości.“

Jak może być człowiek odpowiedzialny za czyny i naprawić błędy popełnione, o których nie ma pojęcia? Jaki pożytek może mieć z doświadczeń, nabytych w żywotach poprzednich, zapadających w zapomnienie? Utrapienia życiowe byłyby mu snadź pouczeniem, gdyby sobie zapamiętał ich przyczynę, ale ponieważ nie może jej sobie przypomnieć, dlatego zdaje mu się każdy nowy żywot pierwszym i musi wskutek tego zaczynać na nowo. Jak zgadza się to ze sprawiedliwością Boga?

„W każdym nowym żywocie ma człowiek więcej doświadczenia i może lepiej rozeznawać dobro i zło. Nieznajomość przeszłości nie przeszkadza mu w tem. Po powrocie do żywota duchowego odsłoni mu się cały jego żywot miniony, widzi grzechy, których się dopuścił, a które są przyczyną jego cierpień i które mógł ominąć; zrozumie, że stanowisko, jakie mu zostało dane, jest sprawiedliwe i pragnie w następnym żywocie naprawić błędy, popełnione w życiu ubiegłym. Prosi o takie cierpienia, któreby mu pomogły oczyścić się z popełnionych win i o takie trudności życiowe, któreby się przyczyniły do jego postępu i rozwoju. Prosi też duchy wyższe, by go wspomagały w nowym zadaniu, albowiem wie, że duch, który będzie mu w nowym żywocie przydany za przewodnika, przyczyni się do naprawy błędów jego i naprowadzi go do wycucia grzechów, których się dopuścił. Wycucie to jest sumieniem waszem, które was często ostrzega i kierujecie się według niego, przypisując to przeważnie naukom i zasadom, otrzymanym od swych rodziców. Jest to głos sumienia, który do was mówi, a głos ten jest przypomnieniem przeszłości; napomina was, byście nie popadli w grzechy już raz popełnione. Duch, który wstąpił w nowy żywot, jeżeli przyjmuje cierpienia odważnie i wytrwa w nich, dokona w sobie postępu wewnętrzznego i wróciwszy do świata duchów, wejdzie w sfery wyższe.“

Chociaż nie mamy w żywocie cielesnym świadomości zupełnej, czem byliśmy i cośmy uczynili dobrego lub złego w żywotach poprzednich, mamy jednak o tem przeczucie, a nasze skłonności i popędy instynktowne są echem naszej przeszłości. Sumienie zaś nasze

jest powziętem życzeniem, byśmy nie popadali w te same grzechy, lecz przeciwstawiali się złym skłonnościom.

Czyż nie jest w zapomnieniu żywotów poprzednich, zwłaszcza gdy były pełne utrapień, coś opatrnościowego? Uświadomienie ich sobie nastąpi dopiero w światach wyższych, gdzie wspomnienie żywotów nieszczęśliwych przejawia się tylko jako przykry sen. W światach niższych czyżby cierpienia bieżące nie pomnażały się jeszcze wspomnieniami tych, które trzeba było dotychczas przejść? Widzimy stąd, jak dobrze jest urządzone wszystko, co Bóg uczynił, i nie mamy prawa wytykać Mu i wskazywać, jakby miał urządzić wszechświat.

Przypomnienie żywotów poprzednich pociągałoby dla nas nieraz poważne nieprzyjemności i upokarzałoby nas w różnych wypadkach w sposób bardzo niemiły, innych zaś wzbijałoby w pychę, a tem przeszkadzało w przejawianiu wolnej woli. W celu naszej poprawy udzielił nam Bóg w sam raz tego, czego potrzebujemy i co nam może wystarczyć: głos sumienia i nasze skłonności przyrodzone. Odbiera nam zaś to, co mogłoby nam szkodzić. Dodajmy jeszcze, że gdybyśmy pamiętali nasze własne czyny i postęпки, pamiętalibyśmy także i postęпки innych ludzi, a świadomość tego wpływałaby ujemnie na nasze stosunki społeczne. Ponieważ nie mamy zawsze przy czyny chlubić się naszą przeszłością, jest to dla nas szczęściem, że rzucona jest na nią zasłona. Złoczyńca spotykałby się zawsze z podejrzliwością w nowym żywocie, a tak to rodzi się z obliczem dziecka niewinnego, a miłości pełni rodzice wychowują go w najlepszej wierze i pomagają mu do podniesienia się z upadku i odwrócenia od złego. W światach wyższych, gdzie króluje dobro, nie ma przypomnienie przeszłości nic przykrego, dlatego też wspomina się tam spokojnie o swym żywocie poprzednim, jak my przypominamy sobie, cośmy wczoraj robili. Co się tyczy minionego pobytu na światach niższych, to przewija się on w pamięci, jak sen nieprzyjemny.

Czy możemy otrzymać wiadomości, odnoszące się do naszych żywotów poprzednich?

„Nie zawsze. Wielu ludzi wszakże wie, czem byli i co uczynili. Gdyby im zezwolono ogłosić to publicznie, podaliby podziwu godne oświetlenie swej przeszłości.“

Niektórzy ludzie twierdzą, że mają nieokreślone wspomnienia swej przeszłości nieznaney, przedstawiającej się im jako sen ulotny, który usiłują nadaremnie uchwycić. Czy nie jest to złudzeniem?

„Niekiedy jest to prawda, lecz nieraz także złudzenie, którego trzeba się wystrzegać, ponieważ może to być wyrazem zbyt wybujałej fantazji.“

Czy w istnieniach cielesnych wyższego rodzaju bywają wspomnienia o żywotach poprzednich wyraźniejsze od naszych?

„Tak jest; czem mniej materialne jest ciało, tem lepsza jest pamięć ducha. Przypomnienie przeszłości jest jaśniejsze dla duchów, zamieszkujących światy wyższe.“

Ponieważ skłonności przyrodzone człowieka są echem naszej przeszłości,

czy przelo wynika stąd, że człowiek może przez badanie tych skłonności poznać grzechy, których się dopuścił?

„Owszem, do pewnego stopnia; należy atoli zważać na ewentualną poprawę ducha i na postanowienia, pówzięte w czasie jego wędrówki w zaświecie; żywot obecny może być o wiele lepszy, niż poprzedni.“

Skoro duch stanie u kresu żywota wędrującego, bierze najczęściej sam współdziałal w wyborze doświadczeń, którym ma się poddać, by przyspieszyć swój postęp i rozwój. Wyborem tym kierują wyższe duchy. Rzutują mu one sposób i rodzaj żywota, najodpowiedniejszy i najbardziej prowadzący do celu; doświadczenia są zawsze dostosowane do grzechów, jakie ma odpokutować. Jeżeli zwycięży, podniesie się, jeżeli ulegnie, musi zaczynać pracę na nowo.

Duch rozporządza wolną wolą i w zaświecie wybiera doświadczenia dla żywota cielesnego, a po wcieleniu rozważa, co ma uczynić, a czego zaniechać i wybiera między dobrem, a złem. Pozbawienie człowieka wolnej woli uczyniłoby z niego maszynę bezduszną.

Wstąpiwszy w żywot cielesny zapomina duch chwilowo swoje żywoty poprzednie, jakby je jakaś zasłona zakryła; czasem tylko przejawia się mu w pamięci jakiś obraz z przeszłości, a to z woli duchów wyższych w poważnym celu, nigdy zaś dla zaspokojenia próżnej ciekawości.

Co do żywotów przyszłych, to bieg ich będzie się rzutował zależnie od tego, w jaki sposób wykona kto zadanie poruczone, jakoteż jak szybko będzie pragnął postępować naprzód.

Zapomnienie grzechów popełnionych nie jest przeszkodą do poprawy, albowiem, chociaż człowiek nie ma o nich zupełnej świadomości, to prowadzi go postanowienie, pówzięte podczas wędrówki duszy, a wycucie wewnętrzne dodaje mu siły do zwalczania złego; w tem przejawia się głos jego sumienia, którem kierują duchy, wspierające go, o ile słucho ich dobrych podszeptów.

Choć człowiek nie zna uczynków, popełnionych w poprzednich żywotach, może przecież wyczuć, jakich grzechów się dopuścił i jaki był jego charakter. Wystarczy badanie siebie samego, a o tem, czem był, może sądzić nie tyle z tego, czem jest, ile ze swych popędów wewnętrznych.

Cierpienia żywota cielesnego są zarazem pokutą za grzechy popełnione i zadatkami na przyszłość. Oczyszczają nas i podnoszą, jeżeli się im poddajemy pokornie i bez szemrania.

Charakter utrapień i doświadczeń, którym się poddajemy, może nas także pouczyć, czem byliśmy i cośmy uczynili, tak samo, jak tutaj na ziemi sędzimy o winowajcy według stopnia kary, na jaką został skazany. W ten sposób człowiek dumny będzie ukarany za swoją pychę poniżeniem, niedobry bogacz i skąpiec niedostatkiem; kto zaś był wobec innych niemiłosiernym, nieludzkim, będzie się musiał poddać samowoli i srogości; tyrana spotka niewola, niedobry syn będzie ukarany niewdzięcznością swych dzieci, próżniak pracą przymusową i t. d.

ROZDZIAŁ VIII.

Wyzwolenie duszy.

Sen i sny. — Odwiedziny duchów. — Przenoszenie myśli. — Letarg. — Katalepsja. — Śmierć pozorna. — Somnambulizm. — Ekstaza. — Jasnowiedzenie. — Teorja somnambulizmu, ekstazy i jasnowiedzenia.

Sen i sny.

Czy duch przebywa ochotnie w powłoce cielesnej?

„Duch wyższy czuje się podobnie jak więzień w okrutnem więzieniu. Wzdycha do wyzwolenia, a czem grubsza jest jego powłoka, tem więcej usiłuje się uwolnić z niej.“

Czy dusza odpoczywa podczas snu podobnie jak ciało?

„Nie, duch jest zawsze czynny. We śnie są rozluźnione więzy, łączące go z ciałem, a ponieważ ciało nie potrzebuje jego obecności, przebiega przestrzenie i wchodzi w bliższe połączenie z innymi duchami.“

Z czego możemy sądzić o wolności ducha we śnie?

„Wierzcie, że duch ma więcej zdolności, gdy ciało odpoczywa, niż w stanie czuwania; wówczas przypomina sobie przeszłość, a niekiedy wyczuwa przyszłość, odzyskuje większą władzę i moc i może wchodzić w obcowanie z innymi duchami, żyjącymi na tym lub na innych światach. Często mówicie, że mieliście przedziwny, straszny sen, mało prawdopodobny. Mylicie się, gdyż jest to często wrażenie z miejsc i rzeczy, któreście widzieli, lub które zobaczyście w innym żywocie, w innym czasie. Gdy ciało zasypia, usiłuje duch zrywać więzy, żaglując w przeszłości lub w przyszłości.“

Biedni ludzie! Jak mało znacie nawet i te najpowszedniejsze zjawiska życiowe! Myślicie, że jesteście bardzo mądrzy, a najprostsze sprawy wprawiają was w kłopot. Co odpowiecie na pytanie waszych dzieci, co robią podczas snu i co to są sny? Nie będziecie mieli dla nich odpowiedzi.

Sen uwalnia duszę częściowo od ciała. Podczas snu jesteście chwilowo w stanie, w którym jesteście bezustanku po śmierci. Ludzie, którzy przy śmierci wyzwolą się szybko z materji, miewają sny inteligentne; gdy tacy ludzie śpią, szukają ich dusze towarzystwa duchów wyższych, wędrują, porozumiewają się z nimi i pouczają się, pracują też nad dziełami, które znajdą po śmierci ukończone. To ma was posilać, byście się nie obawiali śmierci, gdyż właśnie codziennie umieracie.

To odnosi się do duchów wyższych. Mnóstwo zaś ludzi pozostaje długi czas po śmierci w zamroczeniu i niepewności; ci idą podczas snu już to do niższych światów, gdzie ich wołają stare skłonności i nalogi, już to wyszukiwać jeszcze niższe rozkosze, niż te, którym się oddają na jawie.

Oto przyczyna niejednej sympatji na ziemi: uczucie to ogarnia

was przy przebudzeniu ze snu do tych istot serdecznie do was zbliżonych, z któremi spędziście kilka godzin podczas snu w szczęściu i radości. To wyjaśnia wam też nieodportą antypatję do niektórych ludzi, ponieważ w głębi serca wiecie, że mają inne sumienia i poglądy, niż wasze, i poznajecie ich odrazu, choćbyście ich nigdy przedtem nie widzieli. To wam tłumaczy też obojętność, gdy nie chcecie wyszukiwać nowych przyjaciół; macie bowiem już innych, którzy was miłują i szczerze poważają. Krótko mówiąc, sen ma większy wpływ na życie wasze, niż sądzicie.

Podczas snu są duchy wcielone zawsze w łączności ze światem ducha. To jest przyczyną, dla której nawet i duchy wyższe decydują się wcielać między wami. Sen jest bramą, którą otworzył im Bóg do ich przyjaciół niebiańskich, jest wytchnieniem po ciężkiej pracy i posileniem, by bojowali wytrwale i doczekali się ostatecznego wyzwolenia, które ma ich zaprowadzić do właściwego środowiska w odczynie wiecznej.

Sny są wspomnieniem tego, co wasz duch widział podczas spoczynku. Lecz zważcie, że nie zawsze śnicie, ponieważ nie zawsze przypominacie sobie, coście widzieli, a przynajmniej nie wszystko, coście widzieli. Wasze sny są często tylko wspomnieniem z owego stanu zamroczenia, który towarzyszy waszemu odejściu lub powrotowi, do czego przyłącza się jeszcze to, coście czynili, lub czem zajmowaliście się w stanie jawy. Bez tego w jaki sposób moglibyście wytłumaczyć owe płytkie i wprost głupie sny, które miewają zarówno ludzie najbardziej uczeni, jak i najzwyczajni prostacy? Duchy niedobre używają też snów, by was dręczyć.

Są jeszcze sny innego rodzaju, znane od wieków, których atoli jeszcze nie rozumiecie. Mamy tu na myśli sen Dziewicy Orleańskiej, sen Jakóba, sny proroków żydowskich i niektórych wieszczów hinduskich. Sny takie są wspomnieniami duszy całkowicie od ciała odłączonej, wspomnieniem z owego drugiego żywota, o którym wam poprzednio mówiłem.

Starajcie się dobrze rozróżniać te dwa rodzaje snów wśród tych, które sobie przypominacie, abyście nie popadli w sprzeczności, zgubne dla waszej wiary.“

Sny są następstwem wyzwolenia duszy, która staje się samodzielniejszą po zawieszeniu życia czynnego w ciele. Stąd pochodzi pewien rodzaj nieskończonego jasnowidzenia, sięgającego do najodleglejszych krain, których nigdy nie widzieliśmy, niekiedy nawet i na inne światy. Stąd pochodzą także wspomnienia, obrazujące w pamięci zdarzenia z żywota obecnego lub poprzednich. Nadzwyczajne obrazy rzeczy, które się dzieją lub działy w nieznanych światach, splątanych ze zdarzeniami świata waszego, wytwarzają ów przedziwny i pogmatwany splot rzeczy, nie mających napozór żadnego sensu ni łączności.

Brak związku w snach wyjaśnia się przez luki w pamięci, która nie zatrzymuje tego wszystkiego, cośmy we śnie widzieli. Podobnie wyglądałaby jakaś bajka, z której oderwanoby niektóre zdania lub

części zdań; gdyby pozostałe części złączono w całość, straciłaby zupełnie sens i znaczenie.

Dlaczego nie przypominamy sobie zawsze naszych snów?

„Co nazywacie snem, jest właściwie tylko odpoczynkiem ciała, gdyż duch nie jest nigdy w stanie zupełnego spoczynku. Odzyskuje wtedy swobodę ruchu i obcuje ze swoimi ukochanymi na tym lub na innych światach; ponieważ atoli ciało jest grubomaterjalne, zachowuje z trudem wrażenia, jakie duch otrzymał, ponieważ ten nie nabył ich organami cielesnemi.“

Często widzimy we śnie jakieś wydarzenia, noszące na sobie widoczne cechy przeczucia, a tymczasem one nie spełniają się. Skąd to pochodzi?

„Wydarzenia te mogą się spełnić dla ducha, jeśli nie dla ciała; duch widzi jakąś sprawę, zapagnie jej i odnajduje. Nie wolno zapominać, że dusza jest podczas snu mniej lub więcej pod wpływem materji i dlatego nie wyzwala się zupełnie z idej ziemskich; z tego wynika, że zajęcia dnia poprzedniego mogą nadać temu, co widzicie we śnie, wyraz tego, czego pragniecie, lub czego się obawiacie; wówczas jest to w rzeczywistości wytwór waszej wyobraźni. Jeżeli zajmujecie się pewnego rodzaju myślami, łączycie z nimi wszystko, co we śnie widzicie.“

Czy potrzeba snu głębokiego do odłączenia ducha od ciała?

„Nie, duch odzyskuje swobodę po zaśnięciu zmysłów i korzysta z każdej chwili, następczonej mu do odłączenia. Gdy nastąpi omdlenie sił życiowych, wyzwala się duch, a czem bardziej wpada ciało w stan omdlenia, tem swobodniejszy jest duch.“

Niekiedy zdaje nam się, że słyszymy wewnątrz wyraźnie wyrzeczone słowa, nie mające żadnej łączności z tem, co nas zajmuje. Skąd to pochodzi?

„Tak, słyszycie nieraz i całe zdania, zwłaszcza gdy zmysły zaczynają drzemać. Jest to często głos jakiegoś ducha, chcącego z wami rozmawiać.“

Często widzimy wyraźnie obrazy i figury ze wszystkimi szczegółami, a to w stanie, który nie jest jeszcze półsnem, gdy tylko zamknijemy oczy. Czy jest to widzenie, czy wytwór naszej wyobraźni?

„Gdy ciało odrętwieje, stara się duch zerwać swe więzy, przenosi się i widzi; gdyby to był sen zupełny, mielibyśmy wówczas do czynienia z sennem widziadłem.“

Miewamy często we śnie i w półśnie myśli, które wydają się nam bardzo dobre, lecz zanikają w pamięci pomimo wszelkich wysiłków, by sobie je przypomnieć. Skąd przychodzą te myśli?

„Przejawiają się wskutek uwolnienia ducha; wyzwoliwszy się z ciała, odzyskuje on więcej zdolności. Często są to i rady, dawane przez inne duchy.“

Na co przydadzą się te myśli i rady, kiedy ich nie pamiętamy i nie możemy z nich korzystać?

„Myśli te należą więcej do świata duchowego, niż do świata cielesnego, ale najczęściej, jeśli ciało zapomni, duch je sobie przypomina. Myśli te przychodzą w odpowiedniej chwili jako natchnienie.“

Czy duch w chwilach wyzwolenia z materji zna dzień swojej śmierci?

„Często przeczuwa go, niekiedy ma o nim jasną świadomość, a stąd w stanie czuwania ma o tem wewnętrzne przeświadczenie. Stąd pochodzi, że niektóre osoby przewidują śmierć swoją z największą ścisłością.

Odwiedziny duchowe między osobami żyjącymi.

Z zasady wyzwalań się duszy w czasie snu wynikałoby, że posiadamy jednocześnie podwójne istnienie: cielesne, stawiające nas w związku ze słownikami zewnętrznymi i duchowe, wprowadzające nas w stosunki tajne, wewnętrzne. Czy tak?

„W stanie wyzwolenia się ducha życie ciała ustępuje życiu duszy. Nie są to jednak dwa odrębne istnienia we właściwym tego słowa znaczeniu; są to raczej dwie fazy tego samego istnienia, boć człowiek nie żyje podwójnie.“

Czy dwie osoby, które się znają, mogą się odwiedzać we śnie?

„Tak, a nawet wiele innych, które sądzą, że się nie znają, gromadzi się i rozmawia z sobą. Możecie mieć przyjaciół w innym kraju, lub świecie, nie wiedząc o tem. Zjawisko odwiedzania we śnie przyjaciół, krewnych, znajomych, ludzi, którzy mogą wam być użyteczni, jest tak częste, że czynicie to niemal co nocy.“

Jaka może być korzyść z tych odwiedzin nocnych, skoro ich sobie nie możemy przypomnieć?

„Pozostaje po nich zwyczajnie po przebudzeniu jakieś przeczucie, które często wywołuje myśli samorzutnie, niewiadomo skąd. Są to właśnie myśli, zaczerpnięte w tych obcowaniach sennych.“

Czy może człowiek własnowolnie spowodować odwiedziny dusz? Czy może np., kładąc się do snu, powiedzieć: Chcę się spotkać tej nocy z pewną osobą i mówić z nią o tej lub owej rzeczy?

„Dzieje się tak. Człowiek zaśnie, duch jego się budzi, lecz od tego, co sobie człowiek przedsięwziął, jest duch często bardzo daleki, gdyż sprawy codzienne człowieka niewiele ducha obchodzą, gdy uwolni się od materji. Tak ma się rzecz u ludzi na wyższym poziomie duchowym; inni zaś zupełnie inaczej korzystają z życia duchowego: oddają się swoim namiętnościom lub pozostają w nieczynności. Może się tedy stać, że duch idzie w myśl postanowienia odwiedzić osoby, za którymi tęskni, lecz przyczyną tego nie jest wola w stanie czuwania.“

Czy może pewna liczba duchów wcielonych złączyć się w ten sposób w całe zgromadzenie?

„Owszem, więzy przyjaźni starej i nowej łączą często różne duchy, czujące się szczęśliwymi, gdy się razem zgromadzą.“

„Stara“ przyjaźń oznacza stosunki przyjazne z żywotów poprzednich. Po przebudzeniu przynosimy ze sobą intuicyjnie wiele myśli, zaczerpniętych z owych tajemnych rozmów podczas snu, nie znając na jawie ich pochodzenia.

Przenoszenie myśli.

Na czem polega to, że np. ta sama myśl o jakim wynalazku pojawi się równocześnie w kilku miejscach?

„Mówiliśmy już, że podczas snu obcują duchy między sobą; po przebudzeniu przypomina sobie duch, czego się nauczył, a człowiek myśli, że to on wynalazł. W ten sposób może więcej ludzi równocześnie dokonać tego samego wynalazku. Jeżeli mówicie, że myśli wiszą w powietrzu, jest to porównanie prawdziwsze, niż myślicie. Każdy z was przyczynia się do ich rozszerzenia, nie zdając sobie z tego wcale sprawy.“

Duch nasz objawia często innym, bez naszej wiedzy, o czem myśleliśmy w stanie czuwania.

Czy mogą duchy nasze obcować między sobą w stanie czuwania całkowicie?

„Duch nie jest zamknięty w ciele, jak w pudełku, lecz promieniuje koło siebie; dlatego też może się zjawić innym duchom i w stanie czuwania, aczkolwiek dzieje się to z trudem.“

Dlaczego mają dwie osoby często równocześnie w stanie czuwania tę samą myśl?

„To są duchy sympatyzujące, które porozumiewają się z sobą i widzą wzajemnie swoją myśl i wówczas, gdy ciało nie śpi. Możnaby powiedzieć, że porozumiewają się mową duchową.“

Letarg — katalepsja — śmierć pozorną.

Osoby w letargu i katalepsji widzą i słyszą zwyczajnie, co się dzieje koło nich, ale nie mogą tego wypowiedzieć. Czy pojmują to wzrokiem i słuchem cielesnym?

„Nie, dzieje się to duchowo. Duch ma samowiedzę, ale nie może się porozumieć, gdyż brak mu do tego organów.“

Dlaczego nie może się porozumieć?

„Stan cielesny temu przeszkadza; ten szczególny stan organów wykazuje wam, że jest w człowieku oprócz ciała jeszcze coś innego, ponieważ ciało już nie działa, a duch dalej pracuje.“

Czy może duch w letargu odłączyć się całkowicie od ciała, pozostawiając ciało w stanie śmierci pozornej, a potem powrócić znowu do niego?

„W letargu nie jest ciało martwe; siły życiowe są w niem w stanie utajonym. Duch jest złączony z ciałem, dopóki ciało żyje; dopiero po istotnej śmierci ciała i przerwaniu więzów nastąpi całkowite odłączenie, a duch już nie wróci do ciała.“

Czy można doraźną pomocą wzmocnić więzadła, łączące ducha z ciałem tuż przed samem zerwaniem ich i przywrócić życie istocie, która bez tej pomocy byłaby naprawdę umarła?

„Macie tego codziennie dowody. Magnetyzm jest w tych wypadkach potężnym środkiem pomocniczym, udzielając ciału brakującego mu fluidu życiowego w celu podtrzymania czynności organów.“

Letarg i katalepsja mają tę samą przyczynę fizjologiczną, polegającą na chwilowej utracie wrażliwości i ruchu, wskutek nieznanego nam prawa fizjologicznego. Różnica między niemi jest ta, że w letargu następuje ogólne zawieszenie sił życiowych, nadające ciału pozory zupełnej martwoty; przy katalepsji pojawia się częściowe lub ogólne zdrętwienie ciała z zachowaniem wolności przejawiania się inteligencji, co zapobiega zamianie tego stanu ze śmiercią. Letarg jest zawsze stanem naturalnym, katalepsja jest nieraz samorzutna, ale może być rozmyślnie wywołana i zniesiona zabiegiem magnetycznym.

Somnambulizm.

Czy somnambulizm jest spokrewniony ze snem? Czem jest właściwie?

„Jest to stan pełniejszej niezależności duszy, aniżeli we śnie; zdolności jej są wtedy zaostrome i spotęgowane, ma bowiem pojęcia, których we śnie nie zna; sen jest pewnego rodzaju somnambulizmem niezupełnym.

W stanie somnambulicznym jest duch samym sobą; organy cielesne, znajdują się wówczas w stanie odrętwienia i nie przyjmują żadnych wrażeń zewnętrznych. To zachodzi także we śnie, gdy duch opuści tymczasowo ciało podczas odpoczynku, koniecznie potrzebnego dla materji. Przy zjawiskach somnambulizmu postanawia duch, zajmujący się jaką rzeczą, że wykona jakiś czyn, wymagający pośrednictwa ciała, którego używa w podobny sposób, jak to czyni ze stołem lub z jaką inną rzeczą materialną przy zjawiskach fizykalnych, lub z waszą ręką przy komunikatach pisanych. We snach, które pamiętacie, budzą się pamięć i organy; narządy te odbierają od przedmiotów lub innych przyczyn zewnętrznych wrażenia niewyraźne i przenoszą je do ducha, który wówczas sam, znajdując się w stanie spoczynku, otrzymuje tylko niejasne, często urywkowe wrażenia. Można tedy łatwo zrozumieć, dlaczego lunatycy nie pamiętają zjawisk przebytych w stanie somnambulizmu i dlaczego wasze sny zapamiętane są najczęściej bezmyślne. Mówię najczęściej, gdyż zdarza się, że są przypomnieniem jednego zdarzenia z żywotów poprzednich, a niekiedy jest to pewnego rodzaju wyczuciem przyszłości.

Czy somnambulizm, zwany snem magnetycznym, ma jakieś podobieństwo do somnambulizmu naturalnego?

„Jest to jedno i to samo, tylko że magnetyczny bywa wywołany.“

Jaka jest natura czynnika działającego, t. zw. fluidu magnetycznego?

„Jest to fluid życiowy, elektryczność żywotna, które są odmianami fluidu uniwersalnego.“

Jaka jest przyczyna jasnowidzenia somnambulów?

„Powiedzieliśmy już: to dusza widzi.“

W jaki sposób widzi somnambul poprzez przedmioty nieprzenikliwe?

„Niema przedmiotów nieprzenikliwych, chyba dla waszych organów niedoskonałych. Czyż nie powiedzieliśmy, że materja nie sta-

nowi przeszkody dla ducha, gdyż może przez nią przechodzić. Często mówi wam somnambul, że widzi swem czołem, kolanem i t. d. Tkwiać całkowicie w materji, nie możecie pojąć, jakby mógł widzieć bez pomocy zmysłów; wskutek tego i on pod waszym wpływem mniema, że potrzebuje tych narządów; gdybyście mu zostawili swobodę, zrozumiałby, że widzi wszystkimi częściami ciała, lub lepiej mówiąc, że widzi niezależnie od swego ciała.“

Dlaczego więc nie widzi wszystkiego i dlaczego myli się często?

„Nasamprzód nie mogą duchy niedoskonałe widzieć wszystkiego i poznać wszystkiego. Wiecie, że mają jeszcze wasze błędy i przesady i dopóki są złączone z materją, nie używają wszystkich zdolności. To jest przyczyną, że somnambulicy nie mogą wszystkiego wiedzieć i powiedzieć.“

Jakie jest źródło myśli przyrodzonych somnambula i jak może z całą pewnością mówić o rzeczach, których nie zna w stanie czuwania, a które przewyższają jego zdolności umysłowe?

„Zdarza się, że somnambul ma więcej wiadomości, niż sądzicie, ale drzemią w nim jakby w stanie utajonym, ponieważ jego powłoka cielesna jest niedość subtelna, by sobie je przypomnieć. Lecz czemu jest somnambulik rzeczywście? Jest podobnie jak my, duchem wcielonym w materję, by spełnił swoje zadanie, a stan, do którego wchodzi, budzi go z tego letargu. Powiedzieliśmy już wielokrotnie, że żyjemy wiele razy. Przechodzenie z życia do życia jest przyczyną naszych strat w wiedzy, nabytej w przeszłych istnieniach. Gdy somnambulik wejdzie w stan, nazwany krytycznym, wraca mu ta wiedza, lecz nie zawsze zupełnie; wie on, lecz nie mógłby rzec, skąd to wie i w jaki sposób nabył te wiadomości. Gdy minie stan krytyczny, zatracą się wszelka pamięć, a somnambul zapada znowu w nieświadomość.“

Doświadczenie poucza, że somnambulicy otrzymują wiadomości także od innych duchów, pouczających ich, co mają mówić, uzupełniających ich braki, zwłaszcza przy przepisach lekarskich. Duch somnambulika widzi chorobę, a inny duch podaje mu lekarstwa. Owo podwójne działanie jest niekiedy widoczne i objawia się między innymi wyrażeniem: „Mówią mi, abym powiedział“, lub „Zakazują mi, abym to rzekł“. W tym ostatnim wypadku jest niebezpieczne nalegać, by nam odkryto zakazane objawienie, ponieważ oddalilibyśmy się wówczas w ręce duchów lekkomyślnych, które bez zająknięcia mówią o wszystkim, nie dbając wcale o prawdę.

Jak można wyświelić u pewnych somnambulików widzenie na odległość?

„Czy nie przenosi się dusza podczas snu? W somnambuliźmie dzieje się to samo.“

Czy mniejsza lub większa zdolność jasnowidzenia somnambulika polega na organizacji cielesnej, czy na naturze danego ducha wcielonego?

„Na jednym i drugim. Istnieją zdolności cielesne, umożliwiające duchowi wyzwolenie się z materji z mniejszą lub większą łatwością.“

Czy może somnambul widzieć inne duchy?

„Większość widzi je bardzo dobrze; zależy to od stopnia ich jasnowidzenia; niekiedy atoli nie mogą sobie tego z początku wyświelić i uważają je za istoty cielesne. Zdarza się to zwłaszcza u tych, którzy

nie znają spirytyzmu; nie pojmują jeszcze istoty duchów; dziwią się temu i uważają je za istoty ziemskie.“

To samo objawia się w chwili śmierci u tych, którzy mniemają, że jeszcze żyją. Zdaje im się, że się koło nich nic nie zmieniło, duchy uważają za osoby żyjące, a pozór ciała własnego za swoje ciało materialne.

Ponieważ przenosi się tylko dusza, w jaki sposób odczuwa somnambulik w ciele swoim gorąco lub zimno miejsca, nieraz bardzo odległego, gdzie znajduje się właśnie jego dusza?

„Dusza nie opuściła ciała całkowicie, gdyż jest z niem jeszcze połączona wstęgą fluidyczną; wstęga ta jest przewodem tych wrażeń. Gdy dwie osoby porozumiewają się z sobą z jednego miasta do drugiego zapomocą elektryczności — jest ona łącznikiem ich myśli i dlatego rozmawiają z sobą, jak gdyby był jeden obok drugiego.“

Ekstaza (zachwycenie).

Jaka jest różnica między ekstazą i somnambulizmem?

„Ekstaza jest somnambulizmem bardziej oczyszczonym; dusza w tym stanie jest jeszcze swobodniejsza.“

Czy duch w stanie ekstazy przenika do światów wyższych?

„Tak, widzi i pojmuje szczęście istot tam mieszkających; lecz są także światy niedostępne dla duchów niedostatecznie oczyszczonych.“

Gdy człowiek w zachwyceniu wyrazi życzenie opuszczenia ziemi, czy mówi szczerze i czy nie zatrzymuje go pęd samozachowawczy?

„Zależy to od stopnia oczyszczenia ducha; jeżeli widzi lepszą przyszłość, niż jego żywot obecny, usiłuje czasem przerwać więzy, łączące go z ziemią.“

Gdyby zostawiono go samemu sobie, czy mogłaby dusza naprawdę opuścić ciało?

„Tak, mógłby umrzeć, i dlatego powinniście go zatrzymywać wszystkim, co go tutaj przywiązuje; szczególnie wytłumaczcie mu, że gdyby zerwał więzy, które go tu przykuwają, byłby to właśnie najlepszy środek, by się tam nie dostał, gdzie mógłby być szczęśliwy.“

Nieraz mówi osoba w stanie zachwycenia, że widzi rzeczy, które są widocznie wytworem jej wyobraźni, kierowanej jej zapatrywaniami i przesądami ziemskimi. Czy tedy nie jest wszystko prawdziwem, co widzi?

„Co widzi, jest dla niej prawdą, ale ponieważ duch podlega wpływom ziemskim, widzi to przeto w swój sposób, lub lepiej mówiąc, wyrazi to w słowach, dostosowanych do swoich lub waszych przesądów i przekonań, by stać się zrozumiałym; dlatego też może się mylić.“

W jakiej mierze można zawierzać objawieniom osób, będących w zachwyceniu?

„Zachwycony może się bardzo często mylić, szczególnie gdy usiłuje przeniknąć takie rzeczy, które mają pozostać tajemnicą dla człowieka; wtedy bowiem zdany jest wyłącznie na własne pojęcia, albo

też staje się igraszką duchów zwodniczych, które nadużyją jego zachwycenia, by go oczarować.“

Czy zjawiska somnambulizmu i zachwycenia dadzą się pogodzić z materializmem?

Kto bada je sumiennie i bez uprzedzenia, nie może być ani materialistą, ani ateistą.“

Jasnowidzenie.

Czy zachodzi jakie podobieństwo między jasnowidzeniem, a snem i lunatyzyzmem?

„Wszystko to jest to samo; jasnowidzenie jest własnością ducha więcej wyzwolonego — jest wzrokiem ducha.“

Czy zdolność jasnowidzenia jest stałą?

„Zdolność — owszem, lecz nie jej używanie. W światach mniej materialnych wyzwalają się duchy snadniej i porozumiewają się myślowo, nie wykluczając mowy artykułowanej. Tam jest jasnowidzenie zdolnością prawie że powszechną i stałą.“

Czy jasnowidzenie rozwinie się samorzutnie, czy wysiłkiem woli człowieka?

„Najczęściej rozwija się samorzutnie, lecz wola może odgrywać przytem wielką rolę. Weźcie na przykład t. zw. wróżbiarzy, z których niektórzy posiadają tę zdolność i zobaczycie, że zapomocą woli zdobywają niższe stopnie jasnowidzenia.“

Czy można tedy rozwijać jasnowidzenie stosownemi ćwiczeniami?

„Tak.“

Skąd to pochodzi, że jasnowidzenie zdaje się być dziedziczne w niektórych rodzinach?

„Z podobieństwa organizmu, gdyż jasnowidzenie przenosi się, jak inne własności cielesne, a także i z rozwoju tych zdolności wskutek odpowiedniego sposobu wychowania.“

Czy jest prawdą, że niektóre okoliczności wywołują jasnowidzenie?

„Mogą je wywołać choroby, zbliżanie się jakiego groźnego niebezpieczeństwa lub wielkie wstrząsy. Ciało znajduje się niekiedy w szczególnym stanie, który umożliwia duchowi widzieć to, czego okiem cielesnym nie zobaczymy.“

Czasy przesilen i klęsk, wielkie wzruszenia i wszystkie przyczyny, które gwałtownie wstrząsają psychiką człowieka, wywołują także nieraz jasnowidzenie. W chwili groźnego niebezpieczeństwa podaje Opatrzność środek ostrzegawczy i sposób ochronienia się przed niem. Wszelkie sekty, stronnictwa i stany prześladowane dostarczają licznych tego przykładów.

Czy jasnowidzcy zdają sobie sprawę z posiadania tego daru?

„Nie zawsze; zdolność ta jest dla nich czemś naturalnem i wielu sądzi, że gdyby każdy zważał dobrze na siebie, musiałby też widzieć, jak oni.“

Czy możnaby bystrość umysłu niektórych osób, pojmujących rzeczy z większą jasnością niż inni, przypisywać pewnego rodzaju jasnowidzeniu?

„Przyczyną tego jest swobodniejsze promieniowanie duszy, pozwalające jej lepiej osądzać rzeczy, niż przez grubą zasłonę materji.“

Czy może zdolność ta w pewnych wypadkach spotęgować się aż do przewidywania przyszłych wydarzeń?

„Tak jest, ona daje także przecucia, bo własność ta może występować w różnym stopniu i jakaś osoba może posiadać wszystkie, lub tylko niektóre stopnie tejsze zdolności.“

Teorja somnambulizmu, ekstazy i jasnowidzenia.

Zjawiska somnambulizmu przyrodzonego przychodzą samorzutnie i są niezawisłe od jakiegokolwiek znanej przyczyny zewnętrznej; ale u pewnych osób obdarzonych szczególną organizacją, mogą być wywołane celowo przez odpowiedni zabieg magnetyzera.

Somnambulizm magnetyczny odróżnia się od przyrodzonego tylko tem, że pierwszy może być wywołany, drugi zaś występuje samorzutnie.

Somnambulizm przyrodzony jest zjawiskiem powszechnie znanem, przez nikogo niezaprzeczanem. Czy ma tedy somnambulizm magnetyczny coś nadzwyczajnego i niepojętego dlatego, że jest wywołany umyślnie, jak wiele innych rzeczy? Mówi się, że kuglarze i szarlatani nadużywają go. To jest tylko jedną przyczyną więcej, by go nie pozostawiono w ich rękach, a gdy wiedza sobie go przyswoji, nie będą mieli szarlatani tyle powodzenia wśród ludu. Na razie wszakże, aczkolwiek somnambulizm, tak przyrodzony jak magnetyczny, jest faktem dokonanym, niezaprzeczonem, o którym powątpiewać nie można, są jeszcze ludzie złej woli, nawet przedstawiciele wiedzy urzędowej, którzy nie chcą go uznać, aż i tam uzyska prawo obywatelstwa.

Dla spirytyzmu jest somnambulizm więcej, niż jakimś zjawiskiem fizjologicznem, jest to światło, rozniecone na gruncie psychologii. Tu można badać własności duszy, jawnie występujące. Otóż jednym ze zjawisk, najbardziej dla niej charakterystycznych, jest zjawisko jasnowidzenia, niezawisłego od wzroku cielesnego.

Ci, którzy zaprzeczają temu faktowi, powołują się na tę okoliczność, że somnambul nie widzi zawsze na zawołanie według woli magnetyzera czy badacza, tak jak oczami. Czyż mamy się temu dziwić, że gdy używamy różnych środków, niema też tych samych skutków? Czy jest to rozumne wymagać tych samych objawów, gdy niema już tych samych narzędzi? Dusza ma swoje własności, a oko ma swoje; dlatego należy osądzać każdą z osobna, a nie przez analogję.

Przyczyna jasnowidzenia somnambula magnetycznego i przyrodzonego jest ta sama. Jest to zdolność duszy, właściwa wszystkim częściom istoty wewnętrznej, która nie ma innych granic, niż te, które sama sobie zakreśla. Somnambul widzi wszędzie, gdzie dusza jego się przeniesie, bez względu na odległość.

Przy widzeniu na odległość nie widzi lunatyk rzeczy z miejsca, gdzie znajduje się jego ciało, lecz jak gdyby był na tem miejscu, gdzie

one istnieją, ponieważ tam jest istotnie dusza jego; dlatego zdaje się ciało jego jakby bez czucia dopóty, aż wróci dusza do ciała. Owo częściowe odłączenie duszy od ciała jest stanem nienormalnym, mogącym trwać krótszy lub dłuższy czas, lecz nigdy nieskończenie; skutkiem tego bowiem uczuwa ciało znużenie po pewnym czasie, zwłaszcza, gdy dusza jest mocno czynna poza ciałem.

Ponieważ wzrok duszy nie ma pewnej określonej siedziby, dlatego jest zrozumiałem, że somnambule nie mogą nam wymienić dla niego jakiegoś organu; widzą oni, nie wiedząc, jak i dlaczego.

Zdolność i zakres jasnowidzenia somnambulów nie są nieograniczone. Nawet duch, wolny od ciała, jest ograniczony w swoich zdolnościach, świadomości i wiadomościach odpowiednio do stopnia doskonałości, który osiągnął. To jest przyczyną, dla której jasnowidzenie somnambulów nie jest ani powszechne, ani nieomyślne. Tem mniej można liczyć na jego nieomyślność, im bardziej odwraca się ono od celu, jaki nam natura wytknęła, t. j. gdy czynimy z niego przedmiot badań i zaspokojenia naszej ciekawości.

W stanie wyzwolenia z ciała obcuje duch somnambula z innymi duchami wcielonymi i niewcielonymi; dzieje się to za pośrednictwem fluidów, z których składa się perispit, a które służą do przenoszenia myśli, jak drut do przewodzenia prądu elektrycznego. Somnambul nie potrzebuje, żeby myśl była wyrażona słowem, widzi ją i odczuwa; wskutek tego bywa wielce wrażliwym na wszelkie wpływy i wrażenia z zewnątrz i dostępnym na wpływy danego środowiska moralnego. Dlatego też liczne zgromadzenie różnorodnych osobników ciekawych, zwłaszcza, gdy są mniej lub więcej nieżyczliwi, przeszkadza swobodnemu przejawieniu się jego zdolności, która zamyka się wtedy, rzecz można, sama w sobie, a rozwija się tylko w atmosferze sympatii. Obecność osób nieżyczliwych, albo niesympatycznych wywiera na niego taki skutek, jak dotknięcie ręki na mimoże.

Somnambul widzi równocześnie swego ducha własnego i ciało; są to, że tak powiem, dwie istoty, które przedstawiają dwojaki byt, duchowy i cielesny, a jednak zlewają się w jedno przez więzy, które je łączą. Somnambul nie zawsze zdaje sobie sprawę z tego stanu i ta dwoistość powoduje, że często mówi o sobie, jak o osobie obcej, albo często mówi jego istota cielesna do swej istoty duchowej i odwrotnie.

Duch nabywa w każdym nowem istnieniu cielesnem pewnych wiadomości i doświadczeń. Zapomina je częściowo przy nowem wcieleniu, lecz jako duch przypomina je sobie. Stąd to zdarza się, że niektórzy somnambuli objawiają wiadomości wyższe ponad swoje wykształcenie i powszechne zdolności umysłowe. Niski stan umysłowy i naukowy w stanie czuwania nie przeszkadza im w przejawianiu wiadomości wyższych w stanie jasnowidzenia. Według okoliczności i postawionego im celu, mogą je czerpać bądź z doświadczenia własnego, bądź drogą jasnowidzenia rzeczy obecnych, lub też z rad, otrzymywanych od innych duchów; wszakże ponieważ duch może być mniej lub więcej rozwinięty, odpowiedzi jego mogą być mniej lub więcej trafne.

Zjawiskami somnambulizmu, przyrodzonego lub magnetycznego, daje nam Opatrzność nieodparty dowód istnienia i niezawisłości duszy i zezwala nam być widzami wzniosłego widowiska jej wyzwolenia, otwierając nam przez to księgę naszego przeznaczenia. Gdy somnambul opisuje zdarzenia odległe, jest widoczne, że to widzi, ale nie oczyma cielesnemi; widzi tam siebie samego przeniesionego. Jest tam tedy coś z niego, a ponieważ nie jest to jego ciało, może to być tylko jego dusza, lub duch. Człowiek błądzi i gubi się w labiryncie drobiazgow jakiejś oderwanej metafizyki, poszukując przyczyn naszego żywota duchowego i moralnego, podczas gdy Bóg stawia mu codziennie przed oczy i podaje do rąk środki i dowody najprostsze i najoczywistsze do zbadania na drodze psychologji doświadczałnej.

Zachwycenie jest stanem, w którym niezawisłość ciała i duszy przejawia się w sposób najwyraźniejszy. Podczas gdy we śnie i w stanie somnambulicznym błądzi i wędruje dusza w światach materialnych, to w zachwyceniu przenika aż do świata nieznanego, do duchów eterycznych; obcuje z niemi, nie przekraczając jednak granic zakreślonych, z których przestąpieniem musiałby się przerwać łącznik, wiążący ją z ciałem. Jakaś nowa, nieznana jasność ją otacza, nieznana na ziemi harmonja napęlnia ją radością, przenika ją niewysłowiona błogość — zażywa już naprzód szczęśliwości niebiańskiej i można rzec, że wstępuje nogą na próg wieczności.

W zachwyceniu jest znieczulenie ciała zgoła zupełne; ciało żyje wtedy tylko życiem organicznem, a dusza jest złączona z materją jedynie cieniutką nitką, która mogłaby się przerwać przy niewielkim wysiłku woli.

W stanie tym zanikają wszelkie myśli ziemskie, ustępując miejsca myślom i prądom najczystszy, będącym podstawą naszej istoty niematerialnej. Zanurzony całkowicie w tym stanie, pojmuje duch w zachwyceniu życie ziemskie tylko jako chwilowy przystanek; szczęście i nieszczęście tutejsze, radości i cierpienia ziemskie są dla niego tylko przemijającymi przygodami w podróży, której końca z upragnieniem oczekuje.

Z zachwyconymi ma się rzecz podobnie, jak z somnambulami: Ich jasnowidzenie jest mniej lub więcej doskonałe, a duch ich pojmuje i poznaje istotę rzeczy według swej doskonałości. Nieraz zdarza się więcej egzaltacji, niż prawdziwego jasnowidzenia, albo lepiej mówiąc, ich egzaltacja szkodzi jasnowidzeniu i dlatego są ich komunikaty często mieszaniną wzniosłych prawd i śmiesznych błędów. Duchy niższe wykorzystują często ów stan i usiłują wywrzeć swój wpływ na zachwyconego; w tym celu przyjmują na siebie znane postaci, które utrzymują go w jego pojęciach i przesądach, jakie ma na jawie. W tem leży wielkie niebezpieczeństwo, lecz nie wszyscy są tacy, a od nas zależy należyte ich ocenienie, gdy każde objawienie wprzód położymy na wadze rozumu.

Dusza wyzwala się niekiedy i w stanie czuwania i wywołuje zjawisko, określane mianem drugiego wzroku, albo jasnowidzenia, obdarzające dane jednostki widzeniem, słyszeniem i czuciem, przekracza-

jącem granice naszych zmysłów. Widzą one zdarzenia odległe w czasie i przestrzeni aż do granic, dokąd czynność ich duszy sięga.

W chwili pojawienia się zjawiska jasnowidzenia zmienia się stan cielesny. Wzrok ginie gdzieś w przestrzeniach; oczy patrzą jakby nie widziały; cała postać zdradza pewnego rodzaju napięcie. Widzimy, że narządy wzroku nie służą widzeniu, gdyż widzenie nie ustaje i przy oczach zamkniętych.

Osobom, obdarzonym zdolnością jasnowidzenia, wydaje się ona przyrodzoną, jak wzrok fizyczny. Po tem przemijającym jasnowidzeniu następuje najczęściej zapomnienie. Wspomnienie staje się coraz niewyraźniejsze, aż całkiem zaniknie, jako sen.

Siła i wyrazistość jasnowidzenia występuje w różnym stopniu od wycucia mglistego i niewyraźnego aż do jasnego i czystego pojmowania i postrzegania rzeczy obecnych i oddalonych. W stanie początkującym nadaje ono pewnym osobom takt, przezorność, rodzaj pewności w czynach, którą można nazwać wycuciem w dziedzinie moralnej.

Zdolność ta, wyżej rozwinięta, budzi przecucie, a następnie odślania zdarzenia dokonane, albo mające się dokonać.

Somnambulizm naturalny, lub celowo wywołany, zachwycenie i jasnowidzenie są właściwie tylko odmianami jednej i tej samej przyczyny. Istniały każdego czasu. Dzieje ludzkości mówią nam, że były znane już w zamierzchłej starożytności. Znachodzimy w nich wytłumaczenie mnóstwa wydarzeń i zjawisk, które przesąd nazwał nadprzyrodzonymi.

ROZDZIAŁ IX,

Pośrednictwo duchów w świecie cielesnym.

Przejrzystość naszych myśli dla duchów. — Niewidzialny wpływ duchów na nasze myśli i czyny. — Opętanie. — Konwulsjoniści. — Przywiązanie duchów do ludzi. — Aniołowie stróże i duchy opiekuńcze i przyjazne. — Wpływ duchów na sprawy życiowe. — Duchy na wojnie. — Czarownicy.

Przejrzystość naszych myśli dla duchów.

Czy widzą duchy wszystko, co czynimy?

„Mogą to widzieć, ponieważ was bezustanku otaczają, lecz widzą tylko to, na co zwracają uwagę. Co dla nich obojętne, tem się nie zajmują.“

Czy duchy mogą znać nasze myśli najskrytsze?

„Często widzą i to, co chcielibyście ukryć przed samym sobą. Ani uczynków, ni myśli nie można ukryć przed niemi.“

Czy według tego możnaby snadniej coś ukryć przed osobą żyjącą, niż przed duchem tej osoby po śmierci?

„Tak jest, a gdy myślicie, żeście zupełnie ukryci, znajduje się często mnóstwo duchów koło was, które was widzą i pilnują.“

Co myślą o nas duchy, które są dokoła nas i obserwują nas?

„To zależy. Duchy lekkomyślne śmieją się z przeszkód, jakie wam stawiają i szyczą z waszej niecierpliwości. Duchy poważne żałują was i usiłują wam pomagać.“

Niewidzialny wpływ duchów na nasze myśli i czyny.

Czy duchy wpływają na nasze myśli i czyny?

„W tym względzie jest ich wpływ większy, niż myślicie, bo często one wami kierują.“

Czy mamy myśli własne i inne, podsuwane nam?

„Dusza wasza jest duchem myślącym; wiecie, że przychodzi wam często więcej myśli o tej samej rzeczy, nieraz bardzo różnych; wynika z tego, że niektóre z nich są wasze, a inne od duchów. Wywołuje to u was niepewność, macie bowiem dwie sprzeczne myśli o tej samej rzeczy.“

Czy ludzie mądrzy i wielcy czerpią zawsze swoje myśli z siebie samych?

„Niekiedy przychodzą im myśli z głębi własnego ducha, ale często są im podawane przez inne duchy, które uważają tego człowieka za godnego i zdolnego do rozszerzania ich myśli.“

Mówi się, że pierwszy odruch jest najlepszy, czy to prawda?

„Może być dobry i zły według natury ducha wcielonego. Dobrym jest to u tego, który daje posłuch dobrym podszepcom.“

Jak rozpoznamy, czy myśl jest podana przez ducha dobrego, czy złego?

„Badajcie! Duchy dobre nakłaniają was tylko do dobrego; do was należy, byście to rozróżnili.“

Dlaczego uwodzą nas duchy niedoskonałe do złego?

„Byście tak cierpieli, jak one.“

Czy zmniejsza to ich cierpienia?

„Nie, czynią to z nienawiści i zawiści, widząc istoty szczęśliwsze.“

Jakich cierpień życzą nam one?

„Takich, które pochodzą z niższości moralnej i oddalenia od Boga. Duchy niższe przychodzą wam na pomoc, gdy według waszej woli chcecie się dopuścić złego; mogą pomagać do złego tylko wówczas, gdy sami pragniecie zła. Jeżeli ktoś zamierza popełnić zabójstwo, będzie miał koło siebie cały zastęp duchów, które będą myśli tę w nim rozniecać, ale ma koło siebie i duchy inne, usiłujące nakłonić go do dobrego, co sprowadza równowagę między dobrem a złem i czyni go panem jego postępów.“

Czy możemy się ochronić od wpływu duchów, nakłaniających nas do złego?

„Owszem, gdyż uderzają one szczególnie na tych, którzy przywołują je własnowolnie, lub zwabiają myślami swojemi.“

Czy zaniechają duchy dalszych ataków, jeżeli wpływ ich został wolą zniszczony?

„Cóż chcecie, żeby czynili? Jeżeli nie mają tu co czynić, opuszczają to miejsce, ale czyhają na nową sposobność, jak kot na mysz.“

W jaki sposób można usunąć wpływ złych duchów?

„Jeżeli czynicie dobrze i macie pełną wiarę i ufność w Boga, oddalicie wpływ złych duchów i zniszczycie władzę, jaką chciały zyskać nad wami. Chroncie się, byście nie dali posłuchu podszeptom złych duchów, które wzbudzają w was złe myśli i namiętności i rozniecają między wami spory i nienawiść. Strzeżcie się zwłaszcza tych, które podniecają waszą pychę, lub tych, które uczepią się waszej słabej strony! Dlatego uczycie się w modlitwie Pańskiej: „Chron nas od pokuszenia i zbaw nas ode złego.“

Jeżeli doświadczamy uczucia jakiegó udręki, lub nieokreślonej tęsknoty, albo przeciwnie spokoju wewnętrznego bez znanej przyczyny, czy zależy to jedynie od nastawienia cielesnego?

„Jest to często skutek wpływu duchów, wywartego przez nie bez waszej wiedzy w stanie czuwania, lub we śnie.“

Czy duchy, nakłaniające nas do złego, korzystają tylko z tych okoliczności, w jakich bywamy postawieni lokiem wypadków poprzednich, lub czy mogą same wywoływać okoliczności szczególnie odpowiednie dla swoich zamierzeń?

„Zwykle korzystają z danych okoliczności, ale często stwarzają je sobie i prowadzą was bezwiednie do rzeczy, których pożąacie. Np. człowiek znajduje na drodze większą sumę pieniędzy. Duchy nie przyniosły coprawda pieniędzy na to miejsce, ale mogą danemu osobnikowi podsunąć myśl, by zwrócił się w tę stronę, zabrał i zatrzymał pieniądze, podczas gdy inne radzą mu, by zwrócił je temu, komu należą. Podobnie ma się rzecz przy każdym innym pokuszeniu.“

Konwulsjonści.

Czy duchy odgrywają jakąś rolę w zjawiskach, które zachodzą u osobników, oznaczanych mianem konwulsjonistów?

„Tak, bardzo wielką, podobnie jak magnetyzm, który jest ich pierwszym źródłem; zjawiska te były jednak często wyzyskiwane i nadużywane przez szarlatanerję, co naraziło je na śmieszność.“

Jakiej natury są wogóle duchy, które przyczyniają się do tego rodzaju zjawisk?

„Są to duchy niższe; czyż sądzisz, że duchy wyższe bawią się w takie rzeczy?“

W jaki sposób stan nienormalny konwulsjonistów może występować nagle wśród całej ludności?

„Przez działanie sympatyczne: skłonności moralne udzielają się bardzo łatwo w pewnych wypadkach; jesteście już w dostatecznej mierze obeznani z działaniem magnetyzmu, by to zrozumieć, oraz by pojąć udział, jaki biorą w tem pewne duchy.“

Wśród dziwnych własności, jakie można zauważyć u konwulsjonistów, odróżnić można bez trudu te, na które somnambulizm i magnetyzm dostarczają licznych przykładów: między innymi należą tu znie-

czulenie fizyczne, wyczuwanie myśli, przenoszenie się sympatyczne cierpień i t. d. Bez wątpienia więc znajdują się oni w stanie somnambulizmu, wywołanego wpływem, który wywierają jedni na drugich. Są równocześnie bezwiednymi magnetyzeraami i magnetyzowanymi.

Jaka jest przyczyna znieczulenia fizycznego, jakie daje się zauważyć u pewnych konwulsjonistów, podobnie jak i u niektórych osobników, poddawanych najsroźszym torturom?

„U niektórych jest to działanie wyłącznie magnetyczne, które wywiera na system nerwowy podobny skutek, jak pewne substancje. U innych uniesienie myśli przytępia wrażliwość, ponieważ życie wycofuje się niejako z ciała, przenosząc się na ducha. Czy nie wiecie, że gdy duch usilnie się czemś zainteresuje, to człowiek zatracca czucie, widzenie i słyszenie cielesne?“

Uniesienie fanatyczne i entuzjazm pozwalały niektórym ludziom znosić przeogromne tortury, jakby ich wcale nie odczuwali. Wiecie, że w zapale bojowym nie zauważycie często ciężkiej rany, aczkolwiek w zwyczajnych okolicznościach wstrząsacie się przy lada zadraśnięciu.

Przywiązanie duchów do ludzi.

Czy duchy miłują szczególnie pewne osoby?

„Duchy dobre miłują przedewszystkiem ludzi dobrych i pragnących poprawy; duchy niższe przywiązują się więcej do ludzi występnych, oraz objawiających skłonności podobne.“

Czy przywiązanie duchów do pewnych osób opiera się wyłącznie na pobudkach moralnych?

„W miłości prawdziwej niema nic cielesnego, ale gdy się jaki duch przywiązuje do pewnej osoby, nie dzieje się to zawsze wskutek czystej przyjaźni; może się do tego przyłączyć jakieś wspomnienie uczu ziemskich.“

Czy duchy uczestniczą w naszym szczęściu i nieszczęściu? Czy smucą się miłujące nas duchy, gdy cierpimy?

„Duchy dobre czynią tyle dobrego, ile mogą i cieszą się z waszych radości. Smucą się, gdy cierpień waszych nie znosicie i z poddaniem się woli Bożej, gdyż w takim razie są one dla was bezowocne. Jesteście wtedy podobni do chorego, który odrzuca gorzkie, ale uzdrawiające lekarstwo.“

Nad jakim złem smucą się duchy najwięcej, czy nad cierpieniami cielesnymi, czy moralnymi?

„Smucą się nad waszym egoizmem i zatwardziałością serca, albowiem z tego powstaje wszystko zło; nie przejmują się atoli wszystkimi wyimaginowanymi troskami, których powodem pycha i ambicja, a cieszą się z tych cierpień, które powodują wasz postęp.“

Duchy wiedzą, że żywot cielesny jest tylko przejściowy i że trudy przeżywane są właściwie środkiem do naszej poprawy; dlatego smucą się więcej nad naszymi upadkami moralnymi, oddalającymi nas od celu, niż nad cierpieniami cielesnymi, jako przemijającymi. Troszczą

się mało o nieszczęście, odnoszące się do rzeczy ziemskich, podobnie jak my o przykrości z lat dzieciennych.

Duch widzi w dolegliwościach żywota ziemskiego środek do postępu naszego, uważając je za chwilowe przesilenie, poprzedzające uzdrowienie chorego. Bierze on udział w naszych smutkach, jak my współczujemy w cierpieniach naszego przyjaciela. Ponieważ patrzy na rzeczy ze stanowiska wyższego, ocenia je tedy inaczej; a jak duchy dobre podnoszą i wzmacniają nasze męstwo, prowadząc nas do lepszej przyszłości, popychają nas inne w pychę i zuchwalstwo, lub wtrącają nas w objęcia zwątpienia i beznadziejności.

Czy nasi rodzice i przyjaciele, którzy wyprzedzili nas na tamten świat, są więcej do nas przywiązani, niż duchy obce?

„Tak jest, a często bronią i ochraniają was jako duchy w granicach ich mocy.“

Aniołowie Stróże, Duchy opiekuńcze i przyjazne.

Czy są duchy, przywiązujące się szczególnie do pewnych osób, by je ochraniać?

„Tak, to są bracia duchowi, których nazywacie duchami dobrymi, lub opiekuńczymi.“

Kogo nazywamy aniołem-stróżem?

„Ducha opiekuńczego wyższego stopnia.“

Jakie zadanie ma duch opiekuńczy?

„Zadanie ojca wobec dziecka: prowadzić duszę sobie powierzoną na dobrą drogę, wspierać ją radami, pocieszać ją w smutku i podtrzymywać jej odwagę w przeciwnościach życia.“

Czy duch opiekuńczy jest przydzielony do pewnej osoby od samego jej urodzenia?

„Od narodzenia aż do śmierci, a często towarzyszy jej po śmierci w zaświatach, a nawet we więcej żywotach cielesnych, albowiem żywoty te, to tylko krótkie chwile w życiu ducha.“

Czy zadanie swoje przyjmuje duch opiekuńczy dobrowolnie, czy też bywa mu poruczane?

„Duch powinien czuwać nad wami, biorąc na siebie ten obowiązek, lecz może sobie wybrać istoty dla niego sympatyczne. Dla jednych jest to rozkoszą, dla drugich powołaniem lub obowiązkiem.“

Jeżeli duch zobowiąże się dla pewnej osoby, czy może mieć w opiece i inne?

„Tak, lecz nie czyni tego wyłącznie sam.“

Czy duch opiekuńczy bywa przeznaczony do opiekowania się stale powierzona mu istotą?

Zdarza się, że niektóre opuszczają swoje stanowisko w celu wykonania innych zadań; następuje wówczas zamiana między duchami.“

Czy duch opiekuńczy może opuścić powierzona mu osobę, jeżeli ona sprzeciwia się jego kierownictwu?

„Odsuwa się, gdy widzi, że jego rady są bezskuteczne, a wola jego wychowanka przechyła się ku podszeptom duchów niższych; lecz nie

opuszcza go całkowicie i na każde zawołanie śpieszy mu z pomocą i radą.

Oto nauka, która swoją słodyczą i urokiem powinna zapalić i przekonać najzatwardziały niedowiarków i przeciwników. Złota nauka o aniołach stróżach! Macie koło siebie zawsze istoty wyższe, zawsze gotowe służyć wam radą, wspierać was i pomagać wam przy wspinaniu się na stromą górę prawdy i dobra; są one pewniejszymi i wierniejszymi przyjaciółmi, niż najserdeczniejsi przyjaciele na ziemi. Czyż nie jest to wielce pocieszające? Z woli Bożej są te istoty koło was i z miłości do Boga i do was wykonują to nader piękne, ale uciążliwe zadanie. Gdziekolwiek przebywacie, tam jest z wami wasz anioł stróż; ani więzienie, ani choroba, ani miejsca zabawy lub rozpusty, ni samotność — nic was nie może oddzielić, ni oderwać od tego przyjaciela niewidzialnego, którego subtelne wpływy i pobudki odczuwa dusza wasza i słyszy mądre rady.

O gdybyście tylko lepiej zrozumieli tę prawdę! Ileż to razy pomogłaby wam w chwilach stanowczych i wyswobodziła was od złych duchów! Ale w wielkim dniu porachunku będzie wam musiał niestety wasz anioł stróż zarzucić: „Czy nie powiedziałem ci tego? A tyś tego nie uczynił. Czy nie ostrzegałem cię i nie zwracałem ci uwagi na ową przepaść? A ty sam rzuciłeś się w nią. Czy nie przemawiałem do ciebie głosem sumienia twego, a mimo to nie chciałeś słyszeć głosu prawdy, idąc za zwodniczym podszeptem kłamu i złudy?“ Ach, zwracajcie się do waszych aniołów stróżów o pomoc i radę i zawierajcie z nimi związki prawdziwej, najszczerzej przyjaźni! Nie myślcie sobie, że możecie przed nimi coś ukryć, gdyż oni mają oko boskie i nie możecie ich oszukać. Myślcie o przyszłości, postępujcie wciąż naprzód w tym żywocie, a wtedy będą wasze cierpienia krótsze, a żywot wasz szczęśliwszy. Wgórę tedy myśli i serca, ludzie, mężnie, śmiało i odważnie naprzód! Odrzućcie już raz na zawsze wszystkie przesady i skryte myśli nieczyste, wstąpcie na nową drogę, otwierając się przed wami, postępujcie i kroczcie coraz dalej i wzwyż naprzód ku Bogu! Macie przewodników, idźcie za nimi! Celu minąć nie możecie, albowiem celem tym — jest sam Bóg!

Tym, którzyby myśleli, że to jest niemożliwe, by duchy naprawdę wzniosłe podejmowały się tak uciążliwego zadania, na całe życie wasze, na każdą chwilkę, odpowiadamy, że wpływamy i działamy na dusze wasze, choćbyśmy byli nawet wiele miljonów mil oddaleni od was. Dla nas jest przestrzeń niczem i aczkolwiek żyjemy na innym świecie, mimo to jesteśmy stale z wami w łączności. Posiadamy własności, których wy pojąć nie możecie, lecz bądźcie pewni, że Bóg nie nałożył na nas zadania ponad nasze siły, że was nie zostawił na ziemi bez przyjaciół i bez pomocy. Każdy anioł stróż ma pod swoją opiekę oddaną duszę, nad którą czuwa, jak ojciec na swoim dzieckiem; cieszy się, gdy widzi, że kroczy na dobrej drodze, a smuci się, gdy rady jego nie znajdują posłuchu.

Nie obawiajcie się, że nużycie nas waszemi pytaniami, ale przeciwnie łączcie się z nami i zwracajcie do nas w każdej potrzebie,

a będziecie silniejsi i szczęśliwsi. I właśnie ta łączność człowieka z jego duchem opiekuńczym jest tem, co czyni ze wszystkich ludzi pośredników. Choć zdolność ta dziś jest im samym nieznaną, przejawia się jednak później, rozmnoży i rozszerzy jak morze bezkresne, by rozproszyć niewiarę i ciemnotę. Uczeń, nauczajcie, ludzie wykształceni, kształćcie i wychowujcie swoich braci i siostry! Sami nie wiecie, co przez to czynicie. Jest to cel i dzieło Chrystusowe, które wam Bóg naznacza. Na cóż dalby wam Bóg inteligencję i wiedzę, jeśli nie na to, byście ją podawali swoim braciom i siostram, byście im pomagali w postępie na drodze do wiecznej szczęśliwości.“

Czy może duch opiekuńczy zostawić powierzoną mu osobę jakiemu duchowi, któryby mógł mu uczynić coś złego?

„Duchy złe łączą się w celu przerywania i udaremniania pracy duchów dobrych; gdy atoli człowiek chce, przywróci swojemu duchowi opiekuńczemu wszelką władzę nad sobą.“

Czy duch opiekuńczy jest stale koło powierzonej mu jednostki? Czy są okoliczności, gdzie go spuści z oczu, nie opuszczając go zupełnie?

„Są okoliczności, gdzie obecność ducha opiekuńczego jest niepotrzebna.“

Czy przyjdzie czas, kiedy dusza nie będzie już potrzebowała ducha opiekuńczego?

„Tak jest, gdy dojdzie do tego stopnia rozwoju, że będzie mogła sama kierować swoim losem, podobnie jak przychodzi czas, gdy uczeń nie potrzebuje już nauczyciela.“

Dlaczego jest działanie duchów na nas niewidzialne?

„Dlatego, ponieważ zdawalibyście się całkowicie na ich pomoc i opiekę i zatracilibyście waszą samodzielność, a duch wasz nie czyniłby postępów. By mógł postępować, potrzebuje doświadczeń, a często musi je nabywać własnym kosztem. Musi ćwiczyć i doświadczać swoje siły, bez nich byłby bowiem jak dziecko, nie uczące się chodzić samo. Duchy, życzące wam dobrze, wywierają wpływ na was w taki sposób, że zostawiają wam zawsze wolną wolę, albowiem gdybyście nie mieli odpowiedzialności, nie postępowalibyście naprzód na drodze, prowadzącej was do Boga. Nie widząc oparcia, ni pomocy, zdaje się człowiek na swoje własne siły. Przewodnik jego czuwa atoli nad nim i napomina i ostrzega go od czasu do czasu, by go uchronić od niebezpieczeństwa.“

Czy duch opiekuńczy otrzymuje jaką nagrodę po sprowadzeniu duszy mu powierzonej na dobrą drogę?

„Jest to zasługa, która przyczyni się bądź to dla jego własnego postępu, bądź dla jego szczęścia. Raduje się, gdy widzi, że zabiegi jego były uwieńczone powodzeniem, cieszy się z tego, jak cieszy się nauczyciel z postępu swego ucznia.“

— *Czy jest odpowiedzialny za niepowodzenie?*

„Nie, gdyż uczynił, co mógł.“

Czy duch opiekuńczy doznaje przykrości, widząc, jak dusza mu powierzona, pomimo napomnień i ostrzeżeń, kroczy po złej drodze i czy nie zamąca to jego szczęśliwości?

„Smuci się nad jej błędami i żałuje jej, ale boleść ta nie jest tak dotkliwa, jak cierpienia ojca ziemskiego, ponieważ zna środki, prowadzące do naprawy i wie, że co nie stanie się dziś, spełni się jutro.“

Czy możemy dowiedzieć się, jakie jest imię naszego ducha opiekuńczego, czyli anioła stróża?

„Dlaczego chcecie znać imiona, nie istniejące dla was? Czyż sądzicie, że między duchami są tylko wam znane?

Jak więc wzywać go, gdy się go nie zna?

„Dajcie mu imię jakie chcecie, może imię jakiego ducha wyższego, do którego macie zaufanie, a wasz duch opiekuńczy zjawi się na to wołanie. Wszystkie duchy dobre są braćmi i pomagają sobie wespół.“

Czy duchy opiekuńcze, przyjmujące znane nazwiska, są naprawdę zawsze temi, które się tak dawniej nazywały?

„Nie, mogą to być duchy z nimi sympatyzujące, często przychodzące na ich polecenie. Potrzebujecie nazwiska, więc przybywają takie, do których macie zaufanie. Jeżeli nie możecie wykonać jakiego zadania, posyłacie waszego zastępcę, działającego w waszym imieniu.“

Czy poznamy na tamtym świecie naszego ducha opiekuńczego?

„Tak jest, a często znaliście go już przed waszym wcieleniem.“

Czy wszystkie duchy opiekuńcze należą do kategorii duchów wyższych? Czy może być ojciec duchem opiekuńczym swego dziecka?

„Może być ojciec, lecz godność ta wymaga wyższego stopnia rozwoju duchowego i obdarzenia wyższą mocą duchową. Ojciec, opiekujący się dzieckiem swoim, może być wspierany przez ducha wyższego.“

Czy ludzie dzieci i na niskim stopniu moralnym mają także swoje duchy opiekuńcze i czy należą te duchy do kategorii wyższej?

„Každy człowiek ma ducha, czuwającego nad nim, ale zadanie ich jest dostosowane do stopnia rozwoju danyh osobników. Nie dacie przecież filozofa za nauczyciela dzieciom, zaczynającym się dopiero uczyć czytać. Mając ducha wyższego za opiekuna nad wami, możecie sami stać się duchem opiekuńczym ducha od was niższego, a w tej mierze, jak przyczynicie się do jego postępu, przysłużycie się i do rozwoju własnego. Bóg nie wymaga więcej od ducha, ponad to, co może i znieść, odpowiednio do stopnia rozwoju duchowego.“

Jeżeli ojciec, czuwający nad własnem dzieckiem, wcieli się znowu, czy ma nadal nad niem opiekę?

„To jest trudniejsze. W takim wypadku prosi ojciec jakiego ducha przyjaznego, by mu dopomógł do spełnienia zadania przyjętego. Zresztą duchy nie podejmują się takich zadań, którychby nie mogły wykonać aż do końca.“

Duch wcielony, zwłaszcza w ciałach grubomaterjalnych, zanadto podlega swemu ciału, by mógł poświęcić się całkowicie pomocy dla innych. Dlatego też duchy, nie dość doskonałe, wspomagane są przez duchy wyższe, a gdy który nie może podolać zadaniu, bywa zastąpiony przez innego.“

Czy możemy mieć więcej duchów opiekuńczyh?

„Każdy człowiek ma zawsze mniej lub więcej duchów sympatyzujących, wspierających i miłujących go, podobnie jak przyłączają się do niego inne, popychające go do złego.“

Czy duchy sympatyzujące spełniają swój obowiązek na mocy przeznaczenia?

Nieraz spełniają czasowo jakieś posłannictwo, lecz najczęściej bywają przyciągane pokrewieństwem myśli, uczuć i dążeń do dobrego lub złego.“

Z tego wynika przeto, że duchami sympatyzującymi mogą być duchy dobre lub złe?

„Tak jest, człowiek znajduje zawsze duchy, które sympatyzują z nim, odpowiednio do swego charakteru.“

Czy duchy przyjazne jest to to samo, co duchy opiekuńcze, czy oznacza to duchy sympatyzujące?

„Dawajcie im imiona jakie chcecie; duch przyjazny jest więcej przyjacielem domu.“

Duchem opiekuńczym lub aniołem stróżem jest ten, którego zadaniem jest towarzyszyć człowiekowi w życiu i pomagać mu w postępie i rozwoju duchowym. Jest zawsze natury wyższej od swego wychowanka. Duchy przyjazne przywiązują się do pewnych osób na krótszy lub dłuższy okres czasu, by wspierać ich w pracy i dążeniach; są zwykle dobre, lecz nieraz na niższym poziomie rozwoju duchowego i lekkomyślne, zajmują się ochotnie drobnymi sprawami życia codziennego, a działają jedynie na życzenie lub polecenie właściwych duchów opiekuńczych. Duchy sympatyzujące przyciągają do was wasze skłonności i pokrewieństwo chęci, upodobań do dobrego lub złego. Trwałość tych stosunków niemal zawsze jest zakreślona granicami pewnych okoliczności. Złym doradcą jest duch niedoskonały, nieczysty, przyczepiający się do człowieka, by go odwracać od dobrego. Działa atoli z własnej woli, a nie z powołania. Człowiek ma zawsze wolną wolę i może dać mu posłuch, lub oddalić go od siebie.

Co mamy myśleć o ludziach, przywiązujących się do pewnych osób, w celu popychania ich do upadku i złego, lub wprowadzenia na dobrą drogę?

„Niektóre osoby wywierają istotnie na innych wpływ demoniczny. Są to wcielone duchy niedobre, wysługujące się złym duchom, by ich tem lepiej mogły opanować.“

Czy są duchy, któreby rozłaczały opiekę nad całą rodziną?

Niektóre duchy przywiązują się do członków całej rodziny, żyjących razem i złączonych miłością; lecz nie myślcie, że duchy popierają pychę rodową.“

Wobec tego, że duchy przyciągane są do pewnych osobników na mocy sympatji, czy przywiązują się także do całych skupień ludzkich z pewnych powodów?

„Duchy przychodzą do równych sobie, wiedząc, że snadniej znajdą posłuch. Człowiek przyciąga duchy swojemi myślami i pragnieniami, czy jest samotny, czy tworzy całe grupy społeczne, osiedla, miasta lub narody. Są tedy klasy społeczne, miasta i narody, oddane opiece duchów wyższego lub niższego stopnia rozwoju duchowego, stosownie do charakteru, cnót i wad tam panujących. Duchy

niedoskonałe oddalają się od tych, którzy je odpychają; z tego wynika, że udoskonalanie wszelkich społeczności i jednostek zmierza do tego, by się odsuwały od złych, a przyciągały duchy dobre, wzbudzające i podtrzymujące w masach skłonności do dobrego.“

Czy grupy społeczne, miasta i narody mają swoje własne duchy opiekuńcze?

„Tak, gdyż społeczności te są zbiorowiskiem jednostek, idących do pewnego celu i potrzebujących wyższego kierownictwa.

Czy mogą pewne duchy popierać rozwój sztuk i nauk, pomagając tym, którzy się niemi trudnią?

„Są takie duchy opiekuńcze, pomagające tym, którzy je wzywają a zasługują na to poparcie. Ale cóż mają czynić z tymi, którzy wstawiają w siebie zdolności, jakich nie posiadają? I one nie mogą uczynić, by ślepi widzieli, a głusi słyszeli.“

Narody starożytne uczyniły z nich specjalne bóstwa. Muzy były alegorycznym uosobieniem duchów opiekuńczych sztuk i nauk, a miano Larów i Penatów nadawano duchom, opiekującym się życiem rodzinnem. I obecnie mają nauki, sztuki, rzemiosła, miasta i kraje swoich patronów, którzy są niczem innym, jak duchami opiekuńczymi. Wszystkie zbiorowiska ludzkie są otoczone i prowadzone przez duchy wyższe, stosownie do poziomu myśli, uczuć i pragnień danego środowiska.

Przyczynami, przyciągającymi dane duchy do całych narodów są ich zwyczaje i obyczaje, ich charakter, a przede wszystkim ich ustawodawstwo, ponieważ charakter przejawia się najdobitniej w prawach i zwyczajach. Ludzie, ustanawiający między sobą władzę i rząd sprawiedliwy, walczą wspólnie przeciwko złym duchom. Wszędzie, gdzie prawa popierają niesprawiedliwość, tam są duchy dobre w mniejszości, a większość złych, która panuje i zatrzymuje naród w postępie, przeszkadza dobrym wpływom jednostek, zagłuszonym jak samotne kłosa wśród chwastów. Badając obyczaje jakiego narodu lub zrzeszenia ludzi, łatwo zrozumieć, jakiego rodzaju ludność niewidzialna snuje się między nimi, wtrącając się do ich myśli i czynów.

Przecucia.

Czy przecucie jest zawsze ostrzeżeniem ze strony ducha opiekuńczego?

Przecucie jest wewnętrzną, tajemną radą ducha sprzyjającego wam. Może być również wycuciem wyboru, jakiśmy uczynili: to głos instynktu. Już przed wcieleniem ma duch świadomość głównych faz swego żywota, to jest rodzaju cierpień, jakie go czekają. Jeżeli mają one charakter wybitny, wówczas zachowuje o nich pamięć w głębi swego jestestwa; pamięć ta przejawia się jako głos instynktu, gdy nadchodzi chwila właściwa i to jest przecucie.

Przecucia, jak i głos instynktu cechuje zawsze jakaś niepewność; co mamy uczynić w tej niepewności?

„Jeżeli jesteście w niepewności, módlcie się do Boga o oświecenie.“

Czy wskazówki naszych duchów opiekuńczych odnoszą się tylko do naszego postępowania moralnego, czy do spraw naszego życia codziennego wogóle?

„Do wszystkiego; pragnę was nakłonić do dobrego życia, ale często zatykacie uszy na ich dobre rady i stajecie się nieszczęśliwymi z własnej winy.“

Duchy opiekuńcze wspierają nas swymi radami i głosem sumienia, który w nas budzą; ponieważ jednak nie zawsze słuchamy ich, podają nam dobre rady bezpośrednio, używając do tego osób z naszego otoczenia. Niech każdy zastanowi się nad rozlicznymi szczęśliwymi i nieszczęśliwymi okolicznościami swego żywota, a zobaczy, jak w wypadkach tych otrzymywał rady, których nie słuchał, a które oszczędziłyby mu wielu przykrości, gdyby się do nich zastosował.

Wpływ duchów na sprawy życiowe.

Czy duchy mają wpływ na wypadki naszego życia?

„Z pewnością, wszak są naszymi doradcami.“

Czy wpływ ten wywierają tylko przez podawanie myśli, czy też oddziałują bezpośrednio na bieg wypadków?

„Tak, ale działają zawsze zgodnie z prawami przyrody.“

Mylne jest mniemanie, że działanie duchów objawia się tylko przez nadzwyczajne zjawiska; chcielibyśmy, aby podawały nam pomoc drogą samych cudów.

Wcale się tak nie dzieje i dlatego ich współdziałanie pozostaje dla nas tajemnicą, a to, co on powoduje, wygląda na rzecz zupełnie naturalną. Jakiś duch życzy sobie np., żeby się dwie osoby spotkały. Podaje im myśl, by poszły w pewnym kierunku, zwróci im uwagę na ten punkt, a tak spotkają się napozór „przygodnie“.

Czy duchy, oddziałujące na materję, mogą spowodować jakie zjawiska w celu wywołania pewnego wypadku? Naprzykład — pewien człowiek ma zginąć, wychodzi na drabinę, ta się łamie a człowiek się zabije. Czy duchy łamią drabinę, by się spełniło przeznaczenie człowieka?

„Prawdą jest, że duchy oddziałują na materję, ale tylko dla spełnienia praw przyrody, a nie by im przeszkadzać, powodując w pewnym momencie nieoczekiwane i tym prawom sprzeciwiające się wydarzenia. W wypadku powyższym drabina złamała się, ponieważ była nagięta lub nie dość silna. Jeżeli takie było przeznaczenie człowieka, by zginął w ten sposób, podają mu myśl, by wszedł na tę drabinę, a śmierć jego będzie skutkiem naturalnym, do czego nie trzeba żadnego cudu.“

— *Weźmy inny przykład, gdzie naturalny stan materji nic nie oddziałował. Pewien człowiek ma zginąć od gromu, chroni się pod drzewo, piorun uderza i uśmierca go. Czy mogły duchy wywołać błyskawicę i na niego skierować?*

„Jest to to samo. Według praw przyrody wyładowała się elektryczność dodatnia i ujemna między ziemią i chmurami. Człowiekowi podsunęto myśl, by skrył się pod drzewem w chwili, gdy piorun miał uderzyć.“

Jeżeli pocisk, wysłany nieprzyjazną ręką, nie trafi i nie zabije danego człowieka. — czy ten ma to do zawdzięczenia opiece duchów?

„Jeżeli ów człowiek nie ma być zraniony, podsunie mu dobry duch myśl, aby się uchylił, lub tak oślepi jego nieprzyjaciela, że ten źle wyceluje i chybi. Przedmiot zaś raz rzucony, przebiega swą drogę według niezmiennych praw fizykalnych.“

Czy mogą duchy lekkomyślne i złośliwe powodować małe przeszkody w spełnieniu naszych zamierzeń, jednym słowem, być sprawcami drobnych przykrości naszego życia?

„Duchy takie mają zamiłowanie w sprawowaniu podobnych psot. Nie możecie im atoli przypisywać wszystkich waszych niepowodzeń, spowodowanych często waszą nieostrożnością, lub niezręcznością.“

Czy nieprzyjaźń ludzi, którzy nas krzywdzili za życia, skończy się wraz z życiem cielesnem?

„Często poznają bezprawie i krzywdy, wyrządzone wam, ale nie-raz prześladują was nadal. Niektóre duchy mszczą się z jednego żywota do drugiego, ale muszą odpokutować same popelnione bez-prawie.“

Czy duchy mogą odwrócić nieszczęście od pewnych osób?

„Niezupełnie, albowiem niektóre cierpienia są nieuniknione; ale dobre duchy zmniejszają wasz ból, wzmacniając waszą cierpliwość i zdanie się na wolę Bożą. Wiedźcie też, że często sami moglibyście odwrócić różne przykrości i cierpienia, lub conajmniej je złagodzić. Bóg dał wam rozum, byście go używali, a duchy przychodzą wam z pomocą, podsuwając wam myśli błogosławione. Wiedźcie też, że to, co się wam zdaje nieszczęściem, niezawsze jest niem w rzeczywistości; często wynika z niego dobro, przewyższające owo nieszczęście. Lecz wy tego wyraźnie nie pojmujecie, żyjąc tylko chwilą bieżącą, z myślą o sobie.“

Gdy nas spotka jakie szczęście, czy mamy to do zawdzięczenia naszemu duchowi opiekunczemu?

„Dziękujcie przedewszystkiem Bogu, bez którego woli nic się nie stanie, a potem dobrym duchom, które były Jego wykonawcami.“

Są ludzie, którzy nie proszą i nie dziękują, a jednak wszystko im się darzy!

„Tak, ale patrzyć trzeba końca, albowiem drogo będą opłacać to szczęście przemijające, a nie zasłużone, gdyż czem więcej otrzymali, tem więcej muszą wracać.“

Duchy na wojnie.

Czy w bitwach biorą udział i duchy, popierając ci jedną, inni drugą stronę?

„Tak jest, podtrzymują ich męstwo.“

Tak to niegdyś narody starożytne przedstawiały sobie bogi, pomagające w boju temu lub owemu narodowi. Bogi te, to nic innego jak duchy, przedstawione pod postacią alegoryczną.

Jak mogą duchy popierać stronę, gdzie jest bezprawie?

„Wiecie dobrze, że są duchy, starające się wszędzie zasiać niezgodę i zniszczenie; dla nich jest wojna wojną, a sprawiedliwość ich mało obchodzi.“

Czy mogą duchy pomagać generałowi przy opracowaniu planów bojowych?

„Mogą współdziałać w tem, jak we wszystkich innych sprawach.“

Czy złe duchy mogłyby podawać mu niekorzystne kombinacje, by go zgubić?

„Tak, ale czyż on nie ma wolnej woli? Jeżeli rozum jego nie rozpozna złej myśli od dobrej, musi ponosić skutki tego; uczyniłby wtedy lepiej, słuchając innych zamiast wydawać rozkazy.“

Czy general, kierując się pewnego rodzaju jasnowidzeniem, czyli intuicją wewnętrzną, może niekiedy przewidzieć wynik swoich kombinacyj bojowych?

„Bywa tak często u człowieka genialnego; jest to to, co nazywa się wyczuciem wewnętrznem, a co sprawia, że on działa z pewnością i spokojem. Wyczucie to przychodzi nań od duchów, które nim kierują, korzystając ze zdolności, któremi jest obdarzony.“

Co dzieje się z duchami ludzi, poległych na polu bitwy? Czy i po zgonie zajmuje je los bitwy?

„Niektóre zajmuje, inne oddalają się.“

W boju dzieje się tak samo, jak w wypadkach śmierci gwałtownej. W pierwszej chwili jest duch zaskoczony, jakby zamroczony i nie wierzy, że umarł. Zdaje mu się, że bierze nadal udział w walce i tylko powoli uświadamia sobie stan rzeczywisty, w jakim się znajduje.

Czy duchy, które walczyły ze sobą za życia, uważają się jeszcze po śmierci za nieprzyjaciół i czy są jeszcze przeciwko sobie nawzajem zawzięte, jak za życia?

„W pierwszych chwilach duch może być jeszcze wrogiem swego „nieprzyjaciela“ i może go jeszcze prześladować, lecz skoro się opamięta, zrozumie, że zawziętość jego niema celu. Może jednak zachować ślady jej mniej lub więcej długo, stosownie do swego charakteru.“

Czy słyszy jeszcze szczęk broni i huk wystrzałów?

„Owszem, nieraz bardzo wyraźnie.“

Czy duch, który przypatruje się bitwie obojętnie, jako widz, jest świadkiem odłączenia się duszy od ciała u poległych i jak przedstawia mu się to zjawisko?

„Jest mało wypadków śmierci natychmiastowej. Duch, którego ciało było śmiertelnie zranione, nie ma długi czas świadomości o tem; gdy przychodzi opamiętanie, można wówczas zauważyć, że duch porusza się około swego ciała martwego. Wydaje się to tak naturalne, że widok ciała martwego nie sprawia nieprzyjemnego wrażenia. Wszelka siła życiowa jest przeniesiona na ducha, on tylko zwraca uwagę obserwatora na siebie.“

Czarownicy.

Czy niektóre osoby mogą rzucać na drugich uroki?

„Niektórzy ludzie posiadają wielką siłę magnetyczną, z której mogą zrobić zły użytek, jeżeli duch ich jest zły; w tem mogą być wspierani przez duchy złe.“

Czem są właściwie czarownicy?

„Są to ludzie, obdarzeni pewnymi zdolnościami, a mianowicie siłą magnetyczną lub rodzajem jasnowidzenia; ponieważ wykonują rzeczy, których nie pojmujecie, sądzicie, że są obdarzeni mocą nadprzyrodzoną. Czy wasi uczeni nie byli często uważani przez prosty lud za czarowników?“

Spirytyzm i magnetyzm podają nam klucz do wielu zjawisk, dla których nieświadomość wynalazła nieskończoną ilość bajek, będących wytworem wybujałej fantazji. Nauki te będą najlepszą ochroną przeciwko bajkom fantastycznym, wykazując, co jest możliwe, a co niemożliwe, co jest zgodne z prawami przyrodzonymi, a co jest śmieszem gdułarstwem.

Czy niektóre osoby posiadają istotnie dar uzdrawiania przez proste dotknięcie?

„Siła magnetyczna może i to zdziałać, gdy w dodatku jest wspierana czystością uczuć i gorącym pragnieniem czynienia dobra, lub gdy duchy dobre pośpieszą z pomocą.“

ROZDZIAŁ X.

Zajęcia i posłannictwo duchów.

Czy oprócz doskonalenia się osobistego mają duchy jakie inne zajęcia?

„Przyczyniają się do utrzymania harmonji we wszechświecie, wykonując wolę Bożą, jako Jego służebnicy. Życie duchowe jest nieustającą pracą, która atoli w wyższych sferach nie ma w sobie nic z trudów pracy ziemskiej.“

Jakie zadanie wykonują duchy najwyższych stopni doskonałości?

„Przyjmują bezpośrednio miłościwe skinienia Boże, które roznoszą w całym wszechświecie i czuwają nad ich wykonaniem.“

Czy zatrudnienie duchów jest nieustanne?

„Nieustanne; myśl ich jest zawsze czynna, żyją bowiem myślami. Zajęć atoli duchów nie można porównywać do pracy fizycznej ludzi. Świadomość użyteczności tej czynności jest już sama w sobie rozkoszą dla ducha.“

Czy duch, który oddawał się na ziemi pewnemu powołaniu, np. malarstwu lub budownictwu, ma zamiłowanie przedewszystkiem do tych zawodów w zaświecie?

„Wszystko łączy się dla celu powszechnego. Jeżeli to duch dobry, ma w tem większe zamiłowanie, gdy ułatwia mu to niesienie pomocy innym duszom w przybliżaniu się do Boga. Zresztą zapominacie, że duch, oddający się za życia na ziemi pewnemu powołaniu, mógł w poprzednim żywocie wykonywać inny zawód. Pamiętajcie jeszcze, że co jest dla was wzniosłe w waszym świecie ziemskim, jest w światach wyższych tylko zabawką dziecinną. Jak możecie oczekiwać, by duchy, zamieszkujące tamte światy, gdzie kwitną zupełnie nieznanne wam sztuki i zawody, podziwiała to, co w ich oczach jest zajęciem żaka? Powiedziałem tedy, że one baczą tylko na to, co przyczynia się do postępu.“

Czy duchy mieszają się niekiedy do naszych zajęć i radości?

„Owszem, duchy niższe; są one bezustanku koło was i biorą udział w waszych sprawach, nieraz bardzo czynny, popędzając ludzi na ich drogach żywota i pobudzając lub powstrzymując ich popędy i namiętności.“

Duchy zaprzątają się sprawami tego świata stosownie do ich wzniosłości lub niskości; duchy wyższe czynią to tylko wtedy, gdy to potrzebne dla postępu.

Jakiego rodzaju posłannictwa mogą duchy otrzymywać?

„Mogą być tak różnorodne, że niepodobieństwem byłoby je opisywać; są i takie, którychbyście nie zrozumieli. Wykonywują wolę Bożą, a wy nie możecie przeniknąć wszystkich Jego zamierzeń.“

Posłannictwo duchów ma zawsze dobro na celu. Powołaniem ich jest, by czy jako ludzie, czy jako duchy popierały postęp ludzkości, narodów, lub poszczególnych jednostek, by przygotowywały drogi dla pewnych wydarzeń i czuwały nad wykonaniem pewnych zamierzeń i rzeczy. Niektóre mają posłannictwo ograniczone, by tak rzec, osobowe lub miejscowe, np. wspomagać chorych, umierających, cierpiących, wątpiących, czuwać nad tymi, których zostają przewodnikami i opiekunami, wspierać ich dobrymi radami i myślami i t. p. Można powiedzieć, że jest tyle rodzajów posłannictwa, ile jest rodzajów potrzeby opieki, czyto w świecie materialnym, czy w świecie moralnym. Duch postępuje naprzód według tego, jak spełnia swoje zadanie.

Czy duchy zawsze rozumieją plany, do których wykonania są powołane?

„Nie zawsze; niektóre duchy są tylko narzędziami, ale inne wiedzą bardzo dobrze, do jakiego celu służą.“

Czy tylko duchy wyższe wykonywują jakieś ważniejsze posłannictwo?

„Ważność posłannictwa odpowiada zawsze zdolnościom i podniosłości ducha. Sztafeta, przynosząca depeszę, spełnia też posłannictwo, ale nie jest ono posłannictwem generała.“

Czy posłannictwo bywa duchowi poruczone, czy też zawisto od jego woli?

„Duch prosi o nie i cieszy się, gdy je otrzyma.“

Na czym polega posłannictwo duchów wcielonych?

„Na pouczeniu ludzi, pomocy w urzeczywistnianiu postępu, poprawianiu ich ustaw środkami bezpośrednimi i materialnymi i t. p. Lecz bywają posłannictwa różnorodne: Kto uprawia rolę, wykonywa posłannictwo, jak i ten, który rządzi lub naucza. Wszystko łączy się

w przyrodzie. Gdy się duch oczyszcza przez wcielenie, przyczynia się w ten sposób do spełnienia zamierzeń Opatrzności. Każdy na ziemi ma swoje posłannictwo, każdy może być w czemś użyteczny.“

Jakie posłannictwo mogą mieć ludzie z własnej woli nieużyteczni?

„Bywają istotnie ludzie, żyjący tylko dla siebie i w niczem nie użyteczni. Są to biedne stworzenia, godne politowania, albowiem będą ciężko spłacać swoją swawolną nieużyteczność, a kara ich rozpoczyna się często już tu na ziemi w postaci nudów i zniechęcenia do życia.“

Jeżeli mieli wolny wybór, dlaczego wybrali sobie taki żywot, który nie mógł im przynieść żadnych korzyści?

„Między duchami są i próżniaki, uchylające się od roboty. Bóg pozwała im czynić według ich woli, później atoli poznają same szkodliwość swej beczynności i będą jedne z najgorliwszych, by mogły wynagrodzić czas stracony. Wybrały sobie zapewne żywot użyteczniejszy, ale zrodziwszy się, zapomniały o tem i oddają się próżniactwu.“

Czy ludzie, mający ważne posłannictwo, są już przed narodzeniem do tego przeznaczeni i czy mają o tem świadomość?

„Niekiedy tak, ale często o tem nie wiedzą. Przychodząc na ziemię, mają tylko pewien nieokreślony cel. Dopiero po narodzeniu zarysowuje im się ich posłannictwo i według okoliczności popędza ich Przeznaczenie na drogę, gdzie mają spełnić swoje zadanie.“

Jeżeli człowiek wykonuje coś użytecznego, czy jest to zawsze według poprzednio oznaczonego posłannictwa, czy też może otrzymać jakie nieoczekiwane posłannictwo?

„Wszystko, co człowiek czyni, nie jest wynikiem jakiegoś uprzedniego przenaczenia. Człowiek staje się nieraz narzędziem, którem jakiś duch posługuje się do wykonania czegoś, co uważa za użyteczne. Na przykład pewien duch uważa, że byłoby dobrze napisać jakąś księgę, którą napisałby sam, gdyby był wcielony. Poszukuje tedy pisarza, najzdolniejszego do zrozumienia i przeprowadzenia jego myśli, poddaje mu je i kieruje nim przy opracowaniu dzieła. Człowiek ten nie przyszedł więc z tem posłannictwem na ziemię, by napisał tę księgę. Podobnie ma się rzecz w twórczości artystycznej i wynalazkach. Trzeba jeszcze zaznaczyć, że duch wcielony może rozmawiać w czasie snu swego ciała bezpośrednio z duchem, podającym mu potrzebne myśli i inspiracje i mogą się wtedy porozumieć co do sposobu ich wykonania.“

Czy duch może z własnej winy zbłądzić przy wykonywaniu zadania?

„Tak jest, jeżeli nie jest duchem wyższym.“

Jakie są tego następstwa dla niego?

„Musi zadanie powtórzyć, to jest jego kara. Musi ponosić skutki zła, którego był powodem.“

Ludzie, którzy są światłem ludzkości i oświecają ją swym geniuszem, mają zaiste wielkie posłannictwo; ale są między nimi i tacy, którzy się myślą i obok wielkich prawd rozszerzają i wielkie błędy. Jak należy patrzeć na ich posłannictwo?

„Jako na wypaczone przez nich samych. Nie stanęli na wyżynie zadania, którego się podjęli. Należy atoli mieć wzgląd i na okoliczności, wśród których żyli. Genjalni ludzie musieli mówić według ducha czasu i wiele nauk, wydających się błędnymi i dziecinnymi w dobie obecnej, mogło być wystarczającymi dla tamtych czasów.“

Czy można ojcostwo uważać za posłannictwo?

„Jest to bezspornie posłannictwo. Jest to równocześnie bardzo poważny obowiązek, wielce odpowiedzialny. Dziecko oddane zostało pod opiekę rodzicom, by je kierowali na dobrą drogę; ułatwia im zadanie fakt, że ma ono słabą i podatną organizację, dostępną dla wszelakich wrażeń. Lecz między rodzicami są tacy, którzy troszczą się więcej o pielęgnowanie drzewek owocowych, by przynosiły wiele dobrego owocu, niż o dobre wychowanie swych dzieci. Jeżeli dzieci upadną z winy rodziców, będą rodzice ponosili skutki tego, a cierpienia dzieci w żywocie przyszłym spadną na nich, ponieważ nie spełnili zadania, na nich nałożonego.“

Gdy się dziecko wypaczy pomimo opieki rodziców, czy będą oni za to odpowiedzialni?

„Nie, ale czem gorsze skłonności ma dziecko, tem trudniejsze jest zadanie i tem większa będzie zasługa, gdy je odwrócą ze złej drogi.“

Jakie jest posłannictwo zaborcy, który szuka tylko własnej sławy i nie wdryga się przed żadną krzywdą, by tylko dopiąć celu?

„Jest on najczęściej zwykłym narzędziem, którem przeznaczenie posługuje się do wykonania swych zamierzeń, a te klęski są nieraz środkiem do przyśpieszenia postępu danego narodu.“

ROZDZIAŁ XI.

Trzy królestwa.

Minerały i rośliny. — Zwierzęta i człowiek.

Minerały i rośliny.

Co sądzicie o podziale przyrody na trzy królestwa lub na dwie klasy: istoty organiczne i nieorganiczne? Niektórzy tworzą z rodu ludzkiego trzecią lub czwartą klasę. Który z tych podziałów jest lepszy?

„Wszystkie są dobre; zależy to od punktu widzenia. Ze stanowiska materialistycznego są tylko istoty organiczne i nieorganiczne; ze stanowiska moralnego można odróżnić cztery stopnie.“

Cztery te stopnie różnią się od siebie wybitnie, chociaż granice pomiędzy nimi się zacierają. Materja, tworząca świat mineralny, posiada przedewszystkiem siłę mechaniczną; u rośliny występuje już wyraźniej siła życiowa; następnie zwierzęta, obdarzone siłą życiową, posiadają ponadto pewnego rodzaju inteligencję instynktową, co prawda ograniczoną, ale z świadomością siebie samego i swej indywidual-

ności, a nakoniec człowiek, wyposażony we wszystko, co mają rośliny i zwierzęta, panuje nad wszystkimi tworam przyrody sobie właściwą, nieograniczoną inteligencją, która obdarza go wiadomościami o przyszłości, zrozumieniem świata nadzmysłowego i poznaniem Boga.

Czy rośliny mają świadomość swego bytu?

„I one mają pewien swoisty rodzaj świadomości.“

Czy rośliny mają czucie i czy cierpią, gdy je kaleczymy?

„Rośliny otrzymują wrażenia fizyczne, działające na materję, ale nie mają zdolności pojmovania takiej, jak zwierzęta i dlatego nie odczuwają bólu w tej mierze, co one.“

Czy siła przyciągająca rośliny do siebie jest niezawisłą od ich woli?

„Tak. Jest to siła mechaniczna materji, działająca na materję. Nie mogłyby się jej sprzeciwić.“

Niektóre rośliny, jak np. czulek i mucholapka, posiadają pewnego rodzaju ruchy, zdradzające wielką wrażliwość i w pewnych wypadkach rodzaj woli. Czy są one obdarzone zdolnością myślenia i czy tworzą grupę istot przejściowych między światem roślinnym, a światem zwierzęcym?

„Wszystko w przyrodzie jest przejściem, choćby przez fakt, że nic nie jest do siebie podobne, a wszystko łączy się wzajemnie. Rośliny nie myślą i dlatego też nie mogą mieć woli w takim pojęciu, jak wyraz ten zazwyczaj rozumiemy. Ostryga, która się otwiera, i wszelkie zwierzokrzewy też nie myślą; posiadają one tylko ślepy popęd przyrodzony.“

I organizm ludzki podaje przykłady podobnych odruchów, gdzie wola nie współdziała. Tu należą np. trawienie i krążenie krwi, albo fakt, że odźwiernik żołądka zamyka się przy dotknięciu pewnych przedmiotów, zabraniając im przystępu.

Czy rośliny nie mają, jak zwierzęta, instynktu samozachowawczego, który je prowadzi przy poszukiwaniu tego, co im może być pożyteczne, a wystrzeganiu się tego, co im może szkodzić?

„Jest to pewnego rodzaju popęd czy instynkt, zależnie od tego, jakie znaczenie temu słowu przypisujecie. Jest on atoli bardziej mechaniczny. Jeżeli widzicie w doświadczeniach chemicznych, że dwa pierwiastki się łączą, dzieje się tak dlatego, że sobie odpowiadają, że zachodzi między nimi pokrewieństwo. Nazywacie to instynktem czyli popędem wrodzonym.“

Czy rośliny na wyższych światach są natury doskonalszej?

„Wszystko tam jest doskonalsze, ale rośliny pozostaną zawsze roślinami, jak zwierzęta zwierzętami, a ludzie ludźmi.“

Zwierzęta i człowiek.

Porównując człowieka ze zwierzętami według stopnia ich inteligencji, z trudem tylko można oznaczyć granicę między nimi, ponieważ niektóre zwierzęta przewyższają pod tym względem niektórych ludzi. Czy można tę granicę ściśle oznaczyć?

„Na tym punkcie są uczeni wasi niezgodni. Niektórzy chcą z człowieka zrobić zwierzę, inni znów ze zwierzęcia człowieka. Jedni i drudzy są w błędzie. Człowiek jest istotą odrębną, która może upaść bardzo nisko, albo podnieść się bardzo wysoko. Pod względem fizycznym zbliża się człowiek do zwierzęcia, a często jest gorzej uposażony cielesnie od niejednego zwierzęcia, bo przyroda dała zwierzętom wszystko, co człowiek musi dopiero zdobywać inteligencją dla zaspokojenia swych potrzeb. Ciało jego zginie, jak ciało zwierząt, to prawda, duch jego jednak ma swój cel i powołanie, które tylko on sam może pojąć, ponieważ on tylko ma wolną wolę. Biedni ludzie, którzy zniżacie się nawet poniżej zwierząt! Czyż już nie potrafiacie siebie od nich odróżnić? Poznajcie człowieka w jego pojęciu o Bogu.“

Czy można powiedzieć, że zwierzęta kierują się tylko instynktem?

To jest tylko teoria. Prawda, że zwierzęta kierują się przeważnie instynktem, ale czy nie widzicie, że u niektórych przejawia się wyraźnie wola? Jest to inteligencja, chociaż ograniczona.“

Czy zwierzęta posiadają jaką mowę?

„Jeśli rozumiecie przez to mowę, złożoną ze słów i sylab, to nie, jeśli natomiast sposób porozumiewania się między sobą, to tak. Mówią sobie znacznie więcej, niż sądzicie; ich mowa jest atoli tak ograniczona, jak ich myśli, dostosowana do ich potrzeb.“

Są zwierzęta, nie mające głosu; te zapewne nie mają mowy?

„Porozumiewają się w inny sposób. Czyż wy ludzie wynurzacie myśli tylko zapomocą mowy? Zwierzęta, będąc obdarzone życiem społecznym, mają także środki do nawoływania się i wyrażania swoich uczuć. Czy sądzisz, że ryby nie porozumiewają się pomiędzy sobą? Człowiek nie ma tedy wyłącznego przywileju na mowę; mowa zwierząt atoli jest raczej instynktowna i ograniczona zakresem ich potrzeb i ich pojęć, podczas gdy mowa ludzka może się udoskonalać i dostosowywać do wszelkich pojęć umysłowości człowieka.“

Czy zwierzęta mają wolną wolę w działaniu?

„Nie są tylko prostymi machinami, jak sądzicie; ale wolność ich działania jest ograniczona do ich potrzeb żywota materialnego i nie może być porównywana z wolną wolą człowieka.“

Wobec tego, że zwierzęta posiadają pewną inteligencję, obdarzającą ich pewną swobodą działania, czy niema w nich jakiego czynnika, niezawisłego od materji?

„Tak, jest coś, co przeżyje ich ciało.“

Czy ten czynnik jest podobny do duszy człowieka?

Jest to także dusza, jeśli chcecie to tak nazwać, ale niższa od duszy człowieka. Między duszą zwierzęcia i człowieka jest taka różnica, jak między duszą człowieka, a Bogiem.“

Czy dusza zwierzęcia zachowuje po śmierci swą indywidualność i świadomość siebie samej?

„Swoją indywidualność tak, częściowo, lecz nie świadomość siebie samej. Jej życie intelektualne pozostaje w stanie utajonym.“

Czy dusza zwierzęcia ma wolny wybór wcielenia się w tem lub innem zwierzęciu?

„Nie ma wolnego wyboru.“

Czy dusza zwierzęcia, przeżywająca swe ciało, odbywa wędrówkę po śmierci, jak dusza człowieka?

„Jest to także pewnego rodzaju wędrówka, ponieważ dusza zwierzęcia nie jest już złączona z ciałem, lecz nie jest duchem wędrującym. Duch wędrujący jest istotą myślącą i działającą według swej wolnej woli; dusza zwierzęcia nie posiada tej zdolności. Świadomość siebie samego jest szczególną własnością ducha. Dusza zwierzęcia bywa po jego śmierci odpowiednio umieszczana przez duchy, do których to należy.“

Czy zwierzęta podlegają także prawu postępu, jak ludzie?

„Tak, dlatego też w światach wyższych, gdzie żyją ludzie na wyższym stopniu rozwoju, są i zwierzęta wyżej rozwinięte i posiadają doskonalsze środki do porozumiewania się, pozostaną atoli zawsze niższemi i człowiekowi podporządkowanemi; są mu rozumniemi służebnikami.“

Czy zwierzęta rozwijają się i postępują naprzód, jak człowiek, na podstawie wolnej woli czy siłą rzeczy?

„Wskutek naturalnego biegu rzeczy.“

Czy zwierzęta na wyższych światach poznają Boga?

„Nie, człowiek jest dla nich bogiem.“

Jeżeli rozważymy wszystkie punkty styczne między człowiekiem a zwierzęciem, czy nie można myśleć, że człowiek ma dwie dusze, duszę zwierzęcą i duszę duchową, lub inaczej mówiąc, że zwierzę jest istotą do człowieka podobną, ale bez duszy duchowej? Z tego by wynikało, że dobre i złe popędy człowieka byłyby skutkiem przewagi jednej z tych dwóch dusz?

„Nie, człowiek nie ma dwóch dusz, a tylko ciało ma swoje popędy, będące wynikiem wrażliwości organów. Człowiek ma dwójką naturę, zwierzęcą i duchową. Swojem ciałem bierze udział w naturze zwierząt i ich popędach, swoją duszą zaś w naturze duchów.“

A więc oprócz własnych swych niedoskonałości, z których duch ma się wyzwalac, musi walczyć jeszcze i z wpływem materji?

„Tak, czem niższy jest duch, tem mocniej jest związany z materją. Ciało jego zbliża go często aż do zwierząt, gdyż ciało jest tworem, obdarzonym siłami żywotnemi i popędami, ograniczonemi do troski o samozachowanie.“

CZĘŚĆ III.

PRAWA MORALNE.

ROZDZIAŁ I.

Prawo Boże czyli przyrodzone.

Charakter prawa przyrodzonego. Znajomość prawa przyrodzonego.
Dobro a zło.

Charakter prawa przyrodzonego.

Co należy rozumieć pod prawem przyrodzonym?

„Prawo przyrodzone jest prawem Bożem; jest ono jedynie prawdziwe i zdolne uszczęśliwić człowieka. Wskazuje mu, co ma czynić, a czego się wystrzegać. Człowiek jest tylko dlatego nieszczęśliwy, że odchyła się od niego.“

Czy prawo Boże jest wieczne?

„Jest wieczne i niezmienne, jak Bóg sam.“

Czy mógłby Bóg polecić coś ludziom, czego by im później zabronił?

„Bóg nie może się mylić; to tylko ludzie zmieniają swoje prawa, ponieważ są niedoskonałe. Prawa Boże są doskonałe i niezmienne. Harmonja, panująca w świecie moralnym i materialnym, zasada się na prawach, odwiecznie przez Boga ustanowionych.“

Jakie przedmioty obejmują w sobie prawa Boskie? Czy odnoszą się one jeszcze do czego innego, niż do postępowania moralnego?

„Prawa przyrodzone i prawa duszy są narówni prawami Bożemi.“

Czy człowiekowi danem jest zgłębić jedno i drugie?

„Tak, lecz do tego nie wystarcza jeden żywot.“

Czy prawa Boże są jednakie dla wszystkich światów?

„Jednakie, lecz muszą być dostosowane do natury każdego świata odpowiednio do stopnia rozwoju istot, zamieszkujących je.“

Znajomość prawa przyrodzonego.

Czy Bóg dał wszystkim ludziom środki do poznania swoich praw?

„Wszyscy mogą je poznać, lecz nie wszyscy je rozumieją; najlepiej pojmują je ludzie sprawiedliwi i ci, którzy dążą do ich poznania. Z czasem jednak poznają je wszyscy, gdyż postęp powszechny musi się uskuteczyć“

Gdzie jest zapisane prawo Boże?

„W sumieniu.“

Wobec tego, że człowiek nosi prawo Boże w swem sumieniu, pocóż trzeba mu było je jeszcze objawiać?

„Człowiek zapomniał je. Bóg więc chciał, żeby mu zostało przypomniane.“

Czy Bóg dał pewnym ludziom misję objawiania Jego praw?

„Owszem; we wszystkich czasach otrzymywali ludzie to posłannictwo. Są to duchy wyższe, które zstępują na ziemię, by pomagać ludzkości w urzeczywistnianiu postępu.“

Czy ci, którzy brali sobie za zadanie pouczać ludzi o prawie Bożem, nie zblądzili też kiedy, szerząc mylne zasady?

„Ci, którzy nie byli natchnieni przez Boga i z chciwości sławy przywłaszczyli sobie owo posłannictwo, którego nie mieli, mogli istotnie zblądzić; wszelako, ponieważ ostatecznie byli to ludzie genialni, to nawet między błędami, które głosili, znajdują się często i wielkie prawdy.“

Jaki jest charakter prawdziwego proroka?

„Prorok prawdziwy jest dobrym człowiekiem, przez Boga natchnionym. Poznacie go po jego słowach i czynach. Bóg nie powoła kłamcy do głoszenia Prawdy.“

Jeżeli ci, którzy chcieli wpajać ludzkości prawo Boże, zblądzili niekiedy na manowce, stało się to dlatego, że dopuszczali do głosu w sobie uczucia zbyt ziemskie i mieszały prawa, które rządzą warunkami życia duszy z prawami życia cielesnego. Wielu podawało za prawa boskie to, co było tylko prawami ludzkimi, stworzonymi dla dogodzenia namiętnościom i utrzymania władzy nad ludźmi.

Kto jest wzorem najdoskonalszym, którego Bóg posłał ludzkości jako przewodnika i przykład do naśladowania?

„Jezus Chrystus.“

Uosobił On w Sobie wzór doskonałości moralnej, którą może człowiek osiągnąć na ziemi. Bóg ofiarował nam Go jako wzór najdoskonalszy, a nauka, którą głosił, jest najczystszy wyrazem Zakonu Bożego, ponieważ Chrystus był ożywiony duchem Bożym i najczystsza istotą, która kiedykolwiek zstąpiła na ziemię.“

Czy prawa Boże i przyrodzone były objawione tylko przez Chrystusa?

„Czyż nie powiedzieliśmy, że są wszędzie pisane? Wszyscy ludzie, którzy zastanawiali się nad mądrością Bożą, mogli je pojąć i nauczać ich od najdawniejszych czasów. Swem, aczkolwiek niedoskonałym nauczaniem przygotowali grunt do posiewu czystej Prawdy Bożej. Ponieważ prawa Boże są zapisane w księdze przyrody, mógł je tedy człowiek poznać, gdy tylko chciał. Dlatego były

ich prawdy głoszone we wszystkich czasach przez ludzi mądrych, a ślady ich widzimy w moralności wszystkich narodów, wyszłych ze stanu barbarzyństwa, lecz są niedoskonałe, lub niewiarą i zabobonem znieprawione.“

Skoro Chrystus objawił prawdziwy Zakon Boży, jakiż pożytek mamy z nauki, podawanej nam przez duchy? Czy one mogą nauczyć czegoś więcej?

„Mowa i nauka Chrystusa była podawana w symbolach i podobieństwach, ponieważ mówił, stosownie do czasu i miejsca. Obecnie zaś zachodzi potrzeba, by Prawda była zrozumiała dla każdego. Trzeba tłumaczyć i rozwijać te prawa, gdyż mało jest ludzi, którzy je pojmują, a jeszcze mniej tych, którzy je wykonują. Powołaniem naszym jest otwierać ludziom uszy i oczy. Mamy przysposabiać Królestwo Dobra i Miłości, zwiastowane przez Jezusa Chrystusa.

Dlaczego nie była prawda zawsze dla każdego dostępna?

„Wszystko przychodzi w swoim czasie. Prawda jest światłością i musicie się do niej przyzwyczaić stopniowo, by was nie oślepiła.“

Nigdy nie było dane człowiekowi otrzymać tak zupełnych i tak ważnych pouczeń, jak obecnie. Były, jak wiecie, nieliczne jednostki za starodawnych czasów, które już wówczas znały te sprawy, uważając to za wiedzę świętą, ukrywaną przed niegodnymi. Z tego, co wiecie o prawach, rządzących temi zjawiskami, możecie zrozumieć, że otrzymywali oni tylko prawdy luźne wśród całości zagadkowej i symbolicznej. Człowiek atoli nie powinien lekceważyć żadnego systemu filozoficznego, żadnych podań tradycyjnych i wierzeń i żadnych nauk religijnych, gdyż wszystkie zawierają zarodki wielkich prawd, które, aczkolwiek zdają się nieraz sprzeciwiać jedne drugim, zarzucone różnemi, nieuzasadnionemi dodatkami, mogą być jednak przy zastosowaniu pewnego klucza, podawanego nam przez spirytyzm, łatwo rozróżnione i wytłumaczone. Wiele rzeczy, które dotychczas mogły wam się wydawać niezrozumiałe, jest już dziś niezaprzeczalnie udowodnionych i wyjaśnionych.“

Dobro a zło.

W jaki sposób można określić moralność?

„Moralność to zasady dobrego postępowania, to jest rozpoznawania dobra od zła. Zasada się na przestrzeganiu prawa Bożego. Człowiek jest moralny, jeżeli wszystko czyni dla dobra wszystkich, bo zachowuje wówczas prawo Boże.“

Jak można rozpoznać dobro od zła?

„Dobrem jest wszystko, co zgadza się z prawem Bożem, a złem jest wszystko, co się mu sprzeciwia.“

Czy człowiek sam przez się ma możliwość odróżnienia, co dobre, a co złe?

„Tak, a mianowicie, gdy wierzy w Boga i zapragnie to wiedzieć. Bóg dał mu rozum, by rozróżniał jedno od drugiego.“

Czy człowiek nie może omylić się przy rozróżnianiu dobra od zła i sądzić, że czyni dobrze, czyniąc w istocie źle?

„Chrystus mówił: „Cokolwiek nie chcecie, aby wam

czynili inni, nie czyńcie im.“ Jeżeli według tych słów postępować będziecie, nie zbłądzicie.“

Ta zasada dobra i zła nie dotyczy zachowania się człowieka wobec siebie samego. Czy może on znaleźć w prawie przyrodzonym zasadę i wytyczną dla siebie samego?

„Jeżeli zjecie za dużo — zaszkoździe sobie. Istnieje naturalna miara dla waszych potrzeb, a gdy ją przekroczycie, powodujecie zgubne skutki. Tak samo jest we wszystkim. Prawo przyrodzone nazywa człowieka granice potrzeb, których bezkarnie przekroczyć nie może.“

Różne stanowiska społeczne stwarzają nowe potrzeby, które nie są takie same dla wszystkich ludzi. Więc może i prawo przyrodzone nie jest prawem jednolitem?

„Rozmaitość stanowisk w przyrodzie odpowiada prawom postępu. To atoli nie przeszkadza jedności prawa przyrodzonego, które stosuje się do wszystkich.“

Warunki żywota ludzkiego zmieniają się stosownie do czasu i miejsca; z tego wynikają dla niego odmienne potrzeby i stosunki społeczne, dostosowane do tych potrzeb. Ponieważ różnorodność ta leży w naturze rzeczy, zgadza się z prawem Bożem i w niczem nie zmienia jego jednolitej zasady.

Czy dobro i zło jest dla wszystkich ludzi jednakowe?

„Prawo Boże jest dla wszystkich to samo; stopień zła zależy atoli od woli uczynienia zła. Dobro jest zawsze dobrem, a zło zawsze złem, niezależnie od stanowiska człowieka. Różnica leży tylko w stopniu odpowiedzialności.“

Czy grzech popełniony nie wynika często z okoliczności, do których nas ludzie wprowadzili? Kto jest wówczas więcej winien?

„Odpowiedzialność spada na tego, kto jest przyczyną złego. Dlatego człowiek, popełniający grzech z powodu okoliczności, do których go przywiedli bliźni, jest mniej winien, niż ci, którzy byli tego przyczyną, albowiem każdy odpokutuje nietylko grzech, którego się dopuścił, lecz i grzech, którego był powodem.“

Czy ten, który nie dopuścił się zła, ale korzysta ze zła, popełnionego przez innych, jest tak samo winien, jak tamten?

„Jest to tak samo, jak gdyby je sam popełnił. Korzystać z niego znaczy uczestniczyć w niem. Przed czynem może cofnąłby się; ale gdy go znajdzie popełnionym, korzysta z niego, a więc go pochwała i byłby się go dopuścił, gdyby mógł, lub gdyby się na to odważył.“

Czy chęć do grzechu jest tak samo karygodna, jak grzech sam?

„Według okoliczności. Jeżeli opieracie się pragnieniu zła, zwłaszcza gdy macie możność uczynić mu zadość, będzie to cnotą. Jeżeli zaś nie robicie zła tylko z braku sposobności do grzechu — to nie jesteście wolni od winy.“

Czy chcąc być miłym Bogu i zapewnić sobie szczęśliwą przyszłość wystarczy nie czynić nic złego?

„Nie, musicie ponadto w miarę swych sił czynić dobrze, albowiem każdy jest odpowiedzialny za wszystko zło, popełnione dlatego, że zaniedbał czynić dobrze.“

Czy są ludzie, którzy z powodu swego stanowiska nie mogą dobrze czynić?

„Niema nikogo, ktoby nie mógł czynić dobrze, jedynie samolub nie znajduje do tego sposobności. Każdy dzień nastęcza wam dosyć sposobności, by czynić dobrze; atoli czynić dobrze nie oznacza jedynie być miłosiernym, lecz i użytecznym w miarę możności, gdzie i kiedykolwiek może być wasza pomoc potrzebna.“

Gdy człowiek jest przykuty do środowiska znieprawionego, czy zło nie stanie się dla niego pokusą nieprzewycięzalną?

„Pokusą owszem, lecz nie nieprzewycięzalną; za dowód niechaj służy fakt, że nieraz znajdziecie w występnyim środowisku wielkie cnoty i szczytne charaktery. Są to duchy, które miały siłę opierać się złu i które wzięły sobie zarazem za zadanie wywieranie dobrego wpływu na swoje otoczenie.“

Czy zasługa za dobre uczynki zależy od danych okoliczności, to jest czy trzeba rozróżniać różne stopnie zasługi w spełnianiu dobra?

„Zasługa za dobre uczynki zależy od trudności, połączonych z tem; niema jej tam, gdzie czyni się dobrze bez trudu i nic to nie kosztuje. U Boga większą ma zasługę biedak, dający swój kawałek chleba, aniżeli bogacz, dający cząstkę z tego, co mu zbywa. Chrystus miał to na myśli, gdy mówił o groszu wdowim.“

ROZDZIAŁ II.

ODDAWANIE CZCI.

Cel oddawania czci. Zewnętrzne oznaki czci. Modlitwa. Wielobóstwo. Wojny święte.

Cel oddawania czci.

Na czem polega oddawanie czci?

„Jest to podniesienie myśli do Boga. Przez oddawanie czci przybliżanie się duchem do Boga.“

Czy oddawanie czci wynika z uczucia wrodzonego, czy też jest skutkiem wpajanych nauk?

„Jest uczuciem wrodzonym, jak pojęcie o istnieniu Boga. Świadom swjej niemocy, korzy się człowiek przed Bogiem, który go ochrania.“

Czy istnieją ludy, pozbawione wszelkiego poczucia czci wobec Boga?

„Nie, albowiem nigdy nie było narodu ateistów.“

Czy uczucie czci wywodzi się z prawa przyrodzonego?

„Tak, gdyż wynika z uczucia wrodzonego człowiekowi. Dlatego spotyka się u wszystkich narodów, chociaż pod najrozmaitszemi postaciami.“

Zewnętrzne cznaki czci.

Czy oddawanie czci potrzebuje oznak zewnętrznych?

„Prawdziwe oddawanie czci przejawia się w sercu. Przy wszystkich waszych uczynkach myślcie o tem, że Pan patrzy na was.“

Czy oddawanie czci przez oznaki zewnętrzne jest pożyteczne?

„Tak, gdy nie jest tylko pozorne. Dobrze jest dawać dobry przykład, lecz ci, którzy to czynią nieszczerze i jedynie na pokaz, zadając życiem swoim kłam tej pozornej pobożności, dają raczej zły przykład, niż dobry i sprawiają więcej złego, niż sami nawet przypuszczają.“

Czy Bóg przyznaje pierwszeństwo tym, którzy oddają Mu cześć w ten lub ów sposób?

„Bóg daje pierwszeństwo tym, którzy czczą i chwala Go szczerze, z głębi serca swego, czyniąc dobrze, a wystrzegając się złego, przed temi, którzy korzą się przed Nim różnemi obrzędami i ceremonjami, nie stając się jednak lepszymi.“

Wszyscy ludzie są braćmi i dziećmi Bożemi; On powołuje do siebie wszystkich, którzy zachowują Jego prawa i oddają Mu cześć, w jakikolwiek sposób by to czynili. Obłudnikiem jest, kto tylko zewnętrznymi pozorami udaje nabożność.

Kto przyznaje się do wiary Chrystusowej, a jest pyszny, zawistny i zazdrosny, kto jest nieczuły i niemilosierny wobec bliźniego swego lub chciwy dóbr tego świata, ten, mówię wam, ma nabożność na ustach, a nie w sercu! Bóg wszystko widzący rzeknie: „Kto zna prawdę, jest stokroć więcej odpowiedzialny za zło popełnione, niż nieświadomy jej dziki człowiek na puszczy i według tego będzie też sądzony.“ Jeżeli potrąci was przechodzący koło was ślepiec, odpuście mu; gdy to wszakże uczyni człowiek dobrze widzący, wówczas z całą słusnością będziecie się uskarżać i czynić mu wyrzuty.

Nie pytajcie się tedy, czy taki lub owaki sposób oddawania czci i chwalenia Boga jest stosowniejszy, gdyż jest to to samo, co pytać się, czy jest Bogu przyjemniej być wysławianym raczej w tym, niż innym języku. Powtarzam wam jeszcze raz: „Wasze hymny i śpiewy pochwalne przychodzą do Boga jedynie przez drzwi serca waszego.“

Czy jest rzeczą naganną wykonywać praktyki religijne, w które się nie wierzy w głębi duszy, a czyni się tak tylko ze względu na ludzi oraz by nie wywoływać zgorszenia wśród tych, którzy inaczej myślą?

„Intencja, zamiar jest tutaj, jak we wielu innych rzeczach, podstawą. Kto czyni tak dlatego, by uszanować wiarę innych, nie grzeszy; czyni on lepiej, aniżeli ten, któryby się naśmiewał z nich, gdyż okazywałby tem brak miłości; ale czyniący tak dla interesu lub żądzy sławy jest potępienia godną istotą jak przed Bogiem, tak i przed ludźmi. Bóg nie może mieć upodobania w tych, którzy pozornie korzą się przed Nim, by zdobyć pochwałę u ludzi.“

Czy wspólne oddawanie czci ma większą wartość niż oddzielne?

„Ludzie złączeni wspólnotą myśli i uczuć posiadają więcej mocy przywoływania dobrych duchów. To samo jest, gdy łączą się dla uczczenia Boga. Ale nie myślcie sobie dlatego, żeby oddawanie czci przez każdego z osobna było mniej dobrem, albowiem każdy może chwalić Boga w duchu i prawdzie, jeżeli tylko szczerze i gorąco zwraca się do Niego.“

Modlitwa.

Czy modlitwa jest przyjemna Bogu?

„Modlitwa jest Bogu zawsze przyjemna, jeżeli pochodzi z serca szczerego. Modlitwa serdeczna jest zbożniejsza od modlitwy czytanej, choćby była piękna, ale wykonywana więcej wargami niż myślami. Modlitwa jest Bogu miła, gdy ją wykonywacie z wiarą, zapalem i szczerością.“

Jaki jest ogólny charakter modlitwy?

„Modlitwa jest aktem uwielbienia. Modlić się do Boga, to myśleć o Nim, przybliżyć się do Niego, obcować z Nim. W modlitwie chwylimy Boga, prosimy lub dziękujemy Mu.“

Czy modlitwa czyni człowieka lepszym?

„Tak, albowiem kto modli się gorąco i z ufnością, staje się silniejszym przeciw złym pokusom, a Bóg zsyła mu dobre duchy na pomoc. Pomoc ta nigdy nie zawiedzie, gdy modlitwa jest szczerą.“

Jak się to dzieje, że niektórzy ludzie, wciąż się modlący, są mimo to złośliwi, zawistni, zazdrośni, brak im dobroci i pobłażliwości, a niekiedy są nawet występni?

„Nie chodzi o to, by się modlić dużo, lecz dobrze. Ludzie tacy myślą, że wszelka zasługa polega na długich, bezustannych modlitwach, a zamykają oczy na swoje grzechy i upadki. Modlitwa jest dla nich jakimś zatrudnieniem, zabiciem czasu, a nie badaniem siebie samych. Nie należy winić bezskuteczności lekarstwa, jeżeli się go źle używa.“

Czy Bóg wysłucha modlitwy o odpuszczenie grzechów?

„Bóg umie rozróżnić dobro od zła. Modlitwa nie zmaże naszych win. Kto prosi Boga o odpuszczenie grzechów, otrzyma je tylko wtedy, gdy zmieni swoje postępowanie. Dobre uczynki są najlepszą modlitwą, ponieważ czyny więcej znaczą, niż słowa.“

Czy można się ze skutkiem modlić za innych?

„Duch modlącego się oddziałuje chęcią robienia dobrze. Modlitwą przywołuje do siebie dobre duchy, które dopomagają mu do urzeczywistnienia tego, o co prosił.“

Posiadamy w sobie samych moc działania myślą i wolą, sięgającą daleko poza granice naszej sfery cielesnej. Modlitwa za innych jest jednym z aktów tej woli. Jeżeli jest szczerą i gorącą, może przywołać na pomoc dobre duchy, które podają nam dobre myśli i posilają na ducha i ciele, byśmy mogli pokonać przeciwności.

Czy modlitwy za siebie samego mogą zmienić charakter naszych cierpień i odwrócić ich bieg?

„Wśród waszych cierpień są takie, którym musicie się poddać aż do końca; Bóg atoli zwraca zawsze uwagę na waszą dobrą wolę. Modlitwą przywołujecie do siebie dobre duchy, które dodają wam siły, byście mężnie wytrwali, a wtedy wszystko znosicie łatwiej. Powiedzieliśmy już że modlitwa nigdy nie jest bezskuteczna, jeżeli jest należycie wykonana, ponieważ dodaje siły, a to jest już wielki wynik. Pomagajcie sobie sami, a niebiosa dopomogą wam. Zresztą nie może Bóg dla każdego człowieka zmieniać porządku w przyrodzie, ponieważ to jest z waszego ograniczonego punktu widzenia i ze stanowiska waszego krótkiego żywota wielkiem nieszczęściem, jest często wielkiem szczęściem w powszechnych porządku wszechświata. Ile tu jest biedy i niedoli, której sprawcą jest człowiek sam przez swoją nieogłębność i grzechy, popełnione wobec prawa Bożego i ludzkiego! Człowiek karze się sam tem, czem zgrzeszył. Prośby sprawiedliwe bywają wszakże częściej wysłuchane, niż sami sądzicie. Myślicie nieraz, że Bóg was nie wysłuchał, ponieważ nie uczynił dla was cudu, podczas gdy On wam dopomaga środkami i sposobami całkiem przyrodzonymi, wydającymi się wam skutkiem przypadku lub naturalnym biegiem rzeczy; częstokrotnie, a nawet najczęściej wzbudza w was myśli, jak możecie się sami wydobyć z trudnej sytuacji.“

Czy modlitwa za umarłych i za duchy cierpiące jest pożyteczna i czy nasze prośby mogą im przynieść jaką ulgę i skrócić ich cierpienia; czy mogą nagiąć prawo sprawiedliwości?

„Modlitwa nie może całkowicie zmienić przeznaczenia, ale dusza, za którą się modlicie, odczuje ulgę, ponieważ dajecie jej przez to dowód miłości; dusza nieszczęśliwa znajdzie w tem zawsze pociechę, jeżeli spotka duszę, biorącą udział w jej cierpieniach. Z drugiej strony pobudza ją modlitwa do pokuty i powzięcia postanowienia poprawy, aby mogła osiągnąć szczęście. W tem znaczeniu mogą być jej cierpienia skrócone, tem bardziej, jeżeli popiera to ze swej strony dobrą wolą. Pragnienie poprawy i skrucza za grzechy, wzbudzona modlitwą, przywoła do ducha cierpiącego duchy lepsze, które przychodzą go oświecić, pocieszyć i dodać mu nadziei i wiary w lepszą przyszłość. Chrystus modlił się za owieczki zbłąkane, a przez to wskazuje wam, że macie tak samo czynić dla tych, którzy tego najwięcej potrzebują.“

Czy możemy się modlić do duchów?

„Możecie się modlić do duchów dobrych jako posłańców Bożych i wykonawców Jego woli; moc ich atoli jest zależną od ich doskonałości, a pochodzi zawsze od Pana wszechrzeczy, bez woli którego nic się nie dzieje. Dlatego prośby, zanoszone do nich, są tylko wówczas skuteczne, gdy są przyjęte przez Boga.“

Wielobóstwo (politeizm).

Dlaczego politeizm jest jedną z najdawniejszych i najbardziej rozpowszechnionych religij, chociaż jest wierzeniem mylnem?

„Gdy przez stopniową inwolucję w świecie grubej materji zatracał upadły duch ludzki coraz bardziej pamięć o Ojcu swym i Stwo-

rzycielu, przypominała mu Go cała przyroda tajemniczą swą mową. Wszystko, co przewyższało zakres jego pojęć, nabierało dla niego mocy boskiej, a że otaczało go wiele przeróżnych tajemnic i wiele niepojętych dlań potęg przyrody, powstawała w jego umyśle wiara w wiele różnych bóstw.*) Ale we wszystkich czasach istnieli ludzie światli, którzy rozumieli, iż mnóstwo różnych potęg nie może rządzić światem bez wyższego kierownictwa i ci wznosili się do pojęcia jednego Boga.“

Czy przejawy spirytystyczne, objawiające się każdego czasu w dziejach świata, nie były przyczyną wiary w wielobóstwo?

„Owszem, albowiem gdy ludzie nazywali bogiem wszystko, co było nadludzkie, były duchy dla nich bogami i dlatego, gdy który człowiek odznaczał się czynami nadzwyczajnymi, mądrością wielką lub tajemną, dla prostego ludu niezrozumiałą mocą, czynili go bogiem, a po jego śmierci czcili go jako takiego.“

Słowo „bóg“ miało u ludów starożytnych bardzo szerokie znaczenie. Nie było to, jak za naszych czasów, uosobienie Pana przyrody, była to ogólna nazwa, nadawana każdej istocie, przewyższającej poziom człowieka. A ponieważ zjawiska spirytystyczne odsłoniły im istnienie istot bezcielesnych, działających podobnie jak moce przyrody, nazywali je tedy bogami, jak my je dziś nazywamy duchami. To tylko poprostu sprawa nazwy, z tą różnicą, że oni w swej nieświadomości, w której byli umyślnie utrzymywani przez tych, którzy z tego korzystali, stawiali im świątynie i drogocenne ołtarze, podczas kiedy dla nas są to takie same stworzenia, jak my sami, mniej lub więcej doskonałe, tylko bez ziemskiej powłoki cielesnej. Jeżeli ktoś bada uważnie różne przymioty bogów pogańskich, pozna w nich bez trudu wszystkie własności naszych duchów dzisiejszych na wszystkich stopniach hierarchji duchowej, ich stan fizyczny w światach wyższych, wszystkie własności perispritu i rolę, jaką odgrywają w sprawach ziemskich.

Gdy przyszło chrześcijaństwo rozjaśnić świat swem boskiem światłem, nie mogło zniszczyć rzeczy, która tkwi w przyrodzie, ale odniosło cześć i uwielbienie dla Tego, komu się należy. Co zaś dotyczy duchów, zachowała się ich pamięć pod różnymi imionami, u każdego narodu odmiennymi, a ich przejawy, które nigdy nie ustawały, były różnorodnie tłumaczone i pod pieczęcią tajemnicy często nadużywane i wyzyskiwane. Podczas gdy religja widziała w tem przejawy cudowne, uważali to niewierzący za kuglarstwo. Dziś objawia nam spirytyzm, wolny od przesądów, które zaciemniały go długie stulecia, dzięki poważnym i jawnie wykonywanym doświadczeniom i badaniom, jedną z największych i najwznioślejszych zasad przyrody.

---

*) Poczywszy ustęp odpowiedzi brzmi w niniejszem tłumaczeniu odmiennie, niż w oryginale francuskim. Podkreśliłem tu umyślnie fakt, dostatecznie tam oświetlony, że duch ludzki miał pełnię świadomości przed upadkiem w materję i że przybrawszy ciało ludzkie zaczął ponownie zdobywać to, co dawniej wiedział lepiej, a co utracił. (Przyp. tłum.)

Wojny święte.

Co mamy myśleć o tak zwanych wojnach świętych? Popęd, popychający narody sfanatyzowane, by przez wyłepienie jak największej ilości innowierców przypodobać się Bogu, zdaje się mieć to samo źródło, co ten, który pobudzał je niegdyś do składania bogom krwawych ofiar ze swych bliźnich?

„Były popychane przez złe duchy, a walcząc przeciwko swoim bliźnim, czyniły przeciwko woli Bożej, która poleca, byśmy miłowali brata swego, jak siebie samego. Wszak wszystkie religie, albo raczej wszystkie ludy czczą tego samego Boga, jakiegokolwiek nadają Mu imię, dlaczego więc mielibyśmy z nimi prowadzić wojnę? Czy tylko dlatego, że zasady ich wiary są nieco odmienne, lub dlatego, że nie podniosły się jeszcze do poziomu wiary narodów oświeconych? Narody mogą być usprawiedliwione, że nie wierzą słowu Tego, który był owiany Duchem Bożym i od Boga samego wysłany, zwłaszcza, gdy Go ani nie widziały, ani nie były świadkami Jego czynów. A jakóż chcecie, by uwierzyły w słowo pokoju, kiedy przychodzicie do nich z bronią w ręku? Mielicie je oświecić i przekonać miłością, a nie gwałtem i krwią przelewem. Większość was nie wierzy w nasze obcowanie z ludźmi, dlaczego więc mielibyście żądać, by wam obcy uwierzyli na słowo, kiedy czyny wasze i postęпки sprzeciwiają się wierze, którą głosicie?!“

ROZDZIAŁ III.

PRAWO PRACY.

Potrzeba pracy. — Granica pracy. — Odpoczynek.

Potrzeba pracy.

Czy potrzeba pracy jest prawem przyrodzonym?

„Praca jest jednym z praw przyrodzonych.“

Czy przez pracę należy rozumieć tylko zajęcia materialne?

„Nie, duch pracuje zarówno jak i ciało. Każde zajęcie użyteczne jest pracą.“

Uwaga tłum.: Życie było stworzone na podstawie ruchu. Ruch jest nieodzownym warunkiem przejawiania się życia. Prawo to znajduje zastosowanie zarówno w najsubtelniejszych sferach życia duchowego, jak i w sferach najniższych i w świecie materji. Stąd bierze początek pęd twórczy ducha, który u człowieka przejawia się jako potrzeba pracy.

Czy człowiek w światach doskonalszych jest również skazany na pracę podobną jak my?

„Rodzaj pracy zależy od potrzeb; czem mniej materialne są potrzeby, tem mniej materialna jest praca, ale nie myślcie, że człowiek będzie kiedyś bezczynny i nieużyteczny. Próżniactwo byłoby karą, a nigdy dobrodziejstwem.“

Czy człowiek hojnie wyposażony dobrami i dostatkami nie podlega prawu pracy?

„Jest zwolniony, być może, od pracy materialnej, ale nie od powinności, by stawać się użytecznym w miarę środków, by doskonalić siebie i drugich. I to jest także praca. Gdy człowiek, którego Los obdarzył dostatkami, nie potrzebuje w pocie czoła pracować na swoje utrzymanie, jest jego świętą powinnością być użytecznym dla bliźnich, a to tem więcej, im więcej ma czasu wolnego dla pełnienia dobra.“

Czy nie nakłada przyroda na dzieci powinności, by pracowały dla swych rodziców?

„Zapewne, tak samo jak i rodzice winni pracować dla swoich dzieci. Dlatego uczynił Bóg z miłości dziecięcej i ojcowskiej uczucie przyrodzone, by członkowie jednej i tej samej rodziny, powodowani miłością obopólną, wspierali się wzajemnie. O tem zapomina się często w dzisiejszem społeczeństwie.“

Granice pracy. — Odpoczynek.

Ponieważ odpoczynek jest potrzebny po pracy, czy nie jest przeto prawem przyrodzonym?

„Istotnie. Odpoczynek służy do odnowienia sił cielesnych, a jest potrzebny i do tego, by myśl mogła się swobodnie wznosić ponad materję.“

Jaka jest granica pracy?

„Granica sił. Bóg zresztą zostawia człowiekowi wolność.“

Co należy sądzić o tych, którzy nadużywają swej mocy i nakładają na swoich podwładnych za wiele pracy?

„Jest to jeden z najgorszych grzechów. Każdy człowiek, posiadający władzę nad innymi, jest odpowiedzialny za nadmierną pracę, nakładaną na nich. Przepiękuje bowiem prawo Boże.“

Czy człowiek ma na starość prawo do odpoczynku?

„Tak, powinien pracować tylko według swych sił.“

Ale z czego ma się utrzymywać starzec, niezdolny do pracy?

„Silny ma pracować za słabego; w braku rodziny powinno zastąpić ją społeczeństwo. To jest prawo miłosierdzia.“

Nie wystarczy powiedzieć człowiekowi, że musi pracować, trzeba jeszcze, by każdy znalazł zaprawdę zatrudnienie, co niestety nie zawsze się zdarza. Gdy brak pracy staje się powszechny, przybiera rozmiary klęski, jak głód powszechny. Nauka ekonomji stara się zaradzić temu przez doprowadzenie do równowagi wytwórczości i zapotrzebowania; lecz równowaga ta, chociażby była i możliwa, będzie miała zawsze przerwy, a lud pracujący musi i wtedy żyć. Istnieje czynnik, na który dotychczas za mało się zważa, a bez którego gospodarstwo narodowe pozostaje tylko czczą teorią: jest niem wychowanie. Nie chodzi tu o wychowanie umysłowe, lecz moralne, i to nie wychowanie teoretyczne z ksiąg, lecz kształcenie charakteru, wyrabianie dobrych przyzwyczajęń, gdyż wychowanie jest właściwie sumą nabytych zwyczajów. Gdy się pomyśli o mnóstwie jednostek, rzuca-

nych codziennie w wir mas społecznych, bez zasad etycznych, bez hamulca, zdanych tylko na własne instynkty, czyż można się dziwić smutnym następstwom, wynikającym z tego? Gdy nauka ta będzie poznana, zrozumiana i uprawiana, wtedy człowiek sam wniesie w swoje środowisko pierwiastek porządku i troski o siebie samego i bliskich swoich, co mu pozwoli łatwiej przetrwać nieuniknione dni ciężkie. Nieporządek i niezaradność są niedomaganiem, którym może zapobiec tylko dobre wychowanie. Tam jest punkt wyjścia do prawdziwego szczęścia i dobrobytu i prawdziwa podstawa pewności i spokoju dla wszystkich.

ROZDZIAŁ IV.

PRAWO ROZPŁODU.

Zaludnienie ziemi. — Następstwo i rozwój ras ludzkich. — Małżeństwo i celibat.

Zaludnienie ziemi.

Czy płodzenie żywych tworów jest prawem przyrody?

„To jest oczywiste, albowiem bez płodzenia wyginałby świat cielesny.“

Jeżeli w dalszym ciągu będzie ludności coraz więcej przybywać, czy nadejdzie kiedy czas przeludnienia ziemi?

„Nie! Opatrzność czuwa nad tem i utrzymuje równowagę. Człowiek, który widzi tylko mały zakątek natury, nie może osądzać harmonji, panującej w całości.“

Następstwo i rozwój ras ludzkich.

Istnieją rasy ludzkie, które wymierają; czy nadejdzie pora, kiedy znikną zupełnie?

„To jest prawda, ale stanie się tak dlatego, że inne rasy zastąpiły ich miejsce, podobnie jak kiedyś inne narody zajmą wasze miejsce.“

Czy ludzie dzisiejsi są nowymi stworzeniami, czy to udoskonaleni potomkowie istot pierwotnych?

„Są to te same duchy, które wróciły na ziemię w celu doskonalenia się w nowych ciałach, ale dalekie jeszcze od doskonałości. Dzisiejsza rasa ludzka, która, rozradzając się, zajmuje coraz większe obszary i dąży do owładnięcia całą ziemią, zastępując rasy ginące, będzie miała także swój okres ubytku i zaniku. Zastąpią ją inne, doskonalsze rasy, które początek swój wezmą z niej, podobnie jak dzisiejsza ludzkość cywilizowana pochodzi od dzikich, nieokrzesanych istot dawnych czasów.“

Czy, z punktu widzenia czysto fizycznego, rasa obecna pod względem cielesnym jest tworem osobnym, czy wywodzi się z ciał pierwotnych w drodze rozplodu?

„Początek ras gubi się w mroku wieków, ale ponieważ należą wszystkie do wielkiej rodziny ludzkości, jakikolwiek byłby pierwotny pień każdej rasy, mogły się mieszać między sobą i stwarzać nowe typy.“

Jaka cecha wyróżniała pod względem fizycznym rasy pierwotne?

„Rozwój siły fizycznej kosztem mocy umysłowej. Obecnie jest przeciwnie: człowiek więcej działa rozumem, niż siłą ciała — a mimo to robi sto razy więcej, bo potrafił skorzystać z sił przyrody, do czego nie są zdolne zwierzęta.“

Małżeństwo i beżeństwo.

Czy małżeństwo, to jest stale połączenie dwóch istot, sprzeciwia się prawu przyrodzonemu?

„Jest to postęp w pochodzie ludzkości.“

Jakie skutki miałyby zniesienie małżeństwa dla społeczeństwa ludzkiego?

„Byłby to upadek do poziomu zwierzęcego.“

Dowolne i przygodne łączenie się dwóch rodzajów, dwojga płci, jest stanem zwierzęcym. Małżeństwo jest jednym z pierwszych kroków postępu społeczeństwa ludzkiego, ponieważ wywołuje jedność braterską i pojawia się u wszystkich dojrzałych narodów, aczkolwiek w różnych warunkach i postaciach. Zniesienie małżeństwa oznaczałoby nawrót do stanu dzikości ludzkości i postawiłoby człowieka niżej od zwierząt, które dają mu przykłady stałych związków.

Czy bezwzględna nierozwiązalność małżeństwa jest prawem przyrodniczym, czy tylko prawem ludzkim?

„Jest to prawo ludzkie, bardzo przeciwne prawu przyrodzonemu. Lecz ludzie mogą zmieniać swoje prawa; jedynie prawa przyrodzone są niezmiennie.“

Czy dobrowolne beżeństwo jest przed Bogiem doskonałą zasługą?

„Nie, a ci, którzy prowadzą takie życie z samolubstwa, nie podobają się Bogu i oszukują świat.“

Czy beżeństwo nie jest ofiarą u tych, którzy trwają w tym stanie, by móc się całkowicie poświęcić służbie dla ludzkości?

„To coś zupełnie innego. Powiedziałem „z samolubstwa“. Każda ofiara jest zasługą, gdy cel jest dobry: czem większa ofiara, tem większa zasługa.“

ROZDZIAŁ V.

PRAWO SAMOZACHOWAWCZE.

Instynkt samozachowawczy. — Środki samozachowawcze. — Używanie dóbr ziemskich. — Potrzeba i zbytek. — Dobrowolne ubóstwo. — Umartwianie ciała. — Pojedynynek. — Kara śmierci.

Instynkt samozachowawczy.

Czy instynkt samozachowawczy jest prawem przyrodzonym?

„Tak, albowiem nim są obdarzone wszystkie twory żywe na każ-

dym stopniu rozwoju inteligencji. U jednych jest tylko mechaniczny, u drugich kierowany wolą.“

Środki samozachowawcze.

Czy przyroda, obdarzając człowieka instynktem samozachowawczym, daje mu też zawsze środki do życia?

„Tak, a jeśli ich człowiek nie znachodzi, to tylko dlatego, że ich nie poznaje. Ziemia rodzi wszystko, co dla wszystkich jej mieszkańców jest potrzebne. Bo tylko potrzebne jest użytecznym, zbytek nigdy nie jest korzystny.“

Dlaczego rodzi ziemia niekiedy tak mało, że nastaje bieda wskutek nieurodzaju?

„Ponieważ ją człowiek zaniedbuje — ten niewdzięcznik! A jednak ona tak dobrą i szczerą matką. Często uskarżacie się na to, czemuście sami zawinili wskutek waszego niedoświadczenia i nieopatrności. Ziemia wydałaby wszystko potrzebne, gdybyście się umieli tem zadowolić. Niedostatek jest zgoła zawsze oznaką niezadradności i braku zmysłu gospodarczego. Weźcie na przykład Araba w pustyni. Znajduje on wszystko do życia potrzebne, ponieważ nie przysparza sobie wyszukanych potrzeb. Jeżeli zmarnujecie połowę plodów na zaspokojenie waszych zachcianek, jakże możecie się dziwić, że jutro nie znajdujecie, czego wam potrzeba, i stworzyliście sobie przyczynę do uskarżania się na brak żywności w razie nastania nieurodzaju? Zaprawdę mówię wam, że nie przyroda jest nieopatrna, ale człowiek, który nie umie się miarkować i wszystkim odpowiednio rozporządzić.“

Czy mamy pod słowem „dary ziemi“ rozumieć tylko plody rolne?

„Rola jest źródłem wszystkich innych dóbr, które w samej rzeczy wywodzą się od tamtych, dlatego też można powiedzieć, że dary ziemi, to wszystko, czego człowiek może tu potrzebować.“

Często nie mają niektórzy ludzie środków do życia, choć żyją wśród otaczającego ich zbytku; czemu mogą to przypisać?

„Nieraz egoizmowi ludzi, którzy nie czynią, co czynić powinni; ale najczęściej powinni to przypisywać sami sobie. Szukajcie a znajdziecie. Nie chcemy przez to powiedzieć, że wystarczy tylko spoglądać wciąż na ziemię, byście znaleźli, czego potrzebujecie, lecz że macie szukać z pilnością i wytrwałością bez względu na przeszkody, które są często doświadczeniem waszej stałości i cierpliwości.“

Jeżeli cywilizacja pomnaża potrzeby, pomnaża też źródła pracy i środki do życia; ale przyznać trzeba, że pod tym względem pozostaje jej jeszcze wiele do zrobienia. Gdy spełni swoje zadanie, nikt nie będzie się mógł uskarżać na braki potrzebnych środków, chyba tylko z własnej winy. Nieszczęściem dla wielu ludzi jest, że nie kroczą drogą przez przyrodę im naznaczoną. Pod słońcem jest dla wszystkich miejsce, ale pod tym warunkiem, że każdy zajmie miejsce swoje, a nie cudze. Przyroda nie może odpowiadać za błędy organizacyj społecznych i gospodarczych i za skutki samolubstwa i chciwości ludzkiej.

Nie można zaprzeczyć postępu, jaki spostrzegamy u narodów najbardziej oświeconych. Dzięki chwalebnym wysiłkom, jakie filantropja pospółu z wiedzą podejmuje nieustannie w celu polepszenia bytu materialnego ludzkości, zmniejsza się niedostatek żywności, a lata klęski nieurodzaju nie są już tem, czem były w czasach dawniejszych. Zdrowotność publiczna, stanowiąca tak ważny czynnik siły i zdrowia, a nieznaną przodkom naszym, jest otaczana troskliwą i umiejętną pieczą; nieszczęście i bieda znajdują przytułek; wszędzie używa się wiedzy w celu pomnożenia dobrobytu. Czy można atoli rzec, żeśmy doszli do doskonałości? Zaprawdę nie, ale cośmy osiągnęli, daję nam wiarę i pojęcie tego, co można wytrwałością osiągnąć, gdy człowiek będzie dość rozsądny, by szukał swego szczęścia w rzeczach istotnych i poważnych, a nie w mrzonkach, oddalających go od prawdziwego postępu.

Czy nie zachodzą okoliczności, gdzie znalezienie środków do życia jest niezależnem od woli człowieka i siłą rzeczy przychodzi brak rzeczy najniezbędniejszych?

„Jest to często zrządzenie losu, któremu miał się człowiek poddać, o czem zgóry wiedział; będzie to jego zasługą, gdy zda się na wolę Bożą i przyjmie cierpienia z rezygnacją, jeżeli rozum nie poda mu jakiego sposobu wyzwolenia z niedoli. Jeżeli ma go śmierć spotkać, niech się pogodzi z tem bez szemrania i pomyśli sobie, że nadeszła godzina prawdziwego wyzwolenia i że rozpacz ostatniej chwili mogłaby go pozbawić owocu przeżytych cierpień.“

Czy w światach wyższych, gdzie organizmy są więcej oczyszczone, potrzebują istoty żywe pokarmu do życia?

„Tak, ale ich odżywianie się jest odpowiednie do ich natury. Pokarmy te byłyby niedostateczne dla waszego grubo-materialnego żołądka, a mieszkańcy tamtejsi nie mogliby strawić waszych pokarmów.“

Używanie dóbr ziemskich.

Czy do używania dóbr ziemskich są wszyscy ludzie uprawnieni?

„Prawo to wynika z konieczności życia.“

Czy uciechy mają granice, zakreślone przez naturę?

„Mają te same, które wam zakreśla potrzeba; lecz przez nadużycia dochodzicie do przesyty i w ten sposób sami siebie karzecie.“

Co należy myśleć o człowieku, który w rozmaitego rodzaju nadużyciach szuka wyrafinowanych rozkoszy?

„Biedne to stworzenie, godne politowania, któremu nie ma czego zazdrościć, ponieważ bardzo szybko zbliża się do śmierci.“

Czy jest to śmierć cielesna, czy moralna?

„Jedna i druga.“

Człowiek taki stawia siebie niżej od zwierzęcia, gdyż zwierzę ogranicza się do zaspokojenia swoich potrzeb. Wyrzeka się on rozumu, otrzymanego od Stwórcy za przewodnika, a czem większe są jego wykroczenia, tem większą daje przewagę swej naturze zwierzęcej nad duchową. Choroby, różne dolegliwości, a wkońcu śmierć przedwczesna, wynikające z nadużyć, są zarazem karą za te nadużycia.

Potrzeba i zbytek.

Jak można poznać granice potrzeb istotnych?

„Mądry pozna je intuicją (poczuciem wewnętrznym); wielu poznało je poniewczasie z własnego doświadczenia.“

Czy przyroda nie ustanowiła granic dla naszych potrzeb przez budowę naszego organizmu?

„Tak, ale człowiek jest nienasycony. Różne nałogi skaziły jego organizm i wytworzyły takie potrzeby, które nie są istotnymi potrzebami.“

Co należy sądzić o tych, którzy gromadzą dostatki doczesne z ujmą dla tych, którym brak rzeczy najpotrzebniejszych?

„Ci nie przestrzegają Zakonu Bożego i będą odpowiadać za niedostatek, jaki inni z ich powodu cierpieli.“

Granica potrzeb i zbytku nie jest ściśle oznaczona. Cywilizacja wywołała potrzeby, których nie ma człowiek dziki, a duchy nie twierdzą, że człowiek wykształcony miałby żyć, jak człowiek dziki. Wszystko jest względne; rozum musi w każdym wypadku orzec, jak ma człowiek postępować. Cywilizacja rozwija zmysł moralny, a równocześnie miłość bliźniego, pobudzającą ludzi, by się wzajemnie wspomagali. Ci, którzy żyją kosztem drugich, nadużywają dobrodziejstw cywilizacji na własną korzyść. Mają oni tylko zewnętrzne pozory cywilizacji, a w rzeczywistości są barbarzyńcami.

Dobrowolne ubóstwo. Umartwienie ciała.

Czy prawo samozachowawcze obowiązuje nas do starań o potrzeby cielesne?

„Tak, ponieważ bez siły i zdrowia jest praca niemożliwa.“

Czy człowiek, starający się o dobrobyt, jest potępienia godny?

„Pragnienie dobrobytu jest naturalne; szkodliwym jest tylko nadużywanie, ponieważ sprzeciwia się prawu zachowawczemu. Nie jest występkiem troska o dobrobyt, jeśli się go nie zdobywa kosztem bliźnich i nie osłabia w pogoni za nim swoich sił moralnych i cielesnych.“

Czy dobrowolne ubóstwo w celu odbycia dobrowolnej pokuty jest zasługą?

„Czyńcie dobrze innym, a będziecie mieli większą zasługę.“

Czy są jakie wypadki dobrowolnego wyrzeczenia się, które należy uważać za zasługę?

„Tak, odmówienie sobie uciech zbytecznych, ponieważ ono wyzwala człowieka z materji i podnosi jego ducha. Jest zasługą pokonanie pokus, wiodących do występku lub pożądania rzeczy zbytecznych; jest chwalebnem odmówić sobie coś z rzeczy potrzebnych i oddać tym, którzy nie mają nic. Jeżeli wstrzemięźliwość jest próżnym udawaniem, staje się śmieszną.“

Umartwienia ascetyczne były uprawiane u wszystkich narodów od najdawniejszych czasów. Czy zasługują one na uznanie z jakiegoś punktu widzenia?

„Pytajcie się, komu przynoszą pożytek, a otrzymacie odpowiedź. Jeżeli służą tylko temu, który się im poddaje, a wstrzymują go od czynienia dobrze, wtedy jest to próżne samolubstwo bez względu na jakiegokolwiek pozory upiększające. Pracować z zaparciem siebie samego dla dobra innych jest prawdziwym umartwianiem się według praw miłości chrześcijańskiej.“

Czy wstrzymywanie się od pewnych pokarmów, przepisane u niektórych narodów, odpowiada zdrowemu rozsądkowi?

„Wszystko, czem się człowiek może bez ujmy dla swego zdrowia żywić, jest dozwolone, ale prawodawcy zakazywali w dobrym zamiarze pewne pokarmy, a chcąc nadać swym prawom więcej powagi, przedstawiali je jako prawa Boże.“

Jeżeli cierpienia tego świata podnoszą nas według tego, jak je umiemy znosić, czy podnoszą nas także cierpienia samowolnie sobie zadawane?

„Tylko cierpienia naturalne podnoszą; samowolnie zadawane boleści są bezużyteczne, gdy nie sprawują nic dobrego dla innych. Czy myślicie, że ci, którzy skracają sobie życie nadludzką srogością i biczowaniem, jak to czynią bonzowie, fakirzy i mnóstwo fanatyków różnych sekt religijnych, czynią większe postępy na drodze do doskonałości? Dlaczego nie pracują raczej dla dobra bliźnich? Niech przyodziewają biednych, niech pocieszają zasmuconych, niech pracują za niemocnych i chorych, niech odmawiają sobie dla wspomnienia nieszczęśliwych, a wtedy będzie ich żywot użyteczny i Bogu miły. Jeżeli przy własnowolnem utrapieniu myślicie tylko o sobie, jest to proste samolubstwo; jeżeli cierpicie dla innych, spełniacie uczynek miłości braterskiej. Tak mówią przykazania Chrystusowe.“

Jeżeli nie powinniśmy sobie zadawać cierpień samowolnych, nie przynoszących innym pożytku, czy mamy się chronić od tych, które przewidujemy, lub które nam zagrażają?

„Instynktem samozachowawczym zostały obdarzone wszystkie istoty żyjące w celu ochrony przed niebezpieczeństwem i cierpieniami. Biczujcie duszę swoją, a nie ciało, uśmiercajcie wasze samolubstwo i miłość własną, podobną do węży, a pożerającą serce wasze, a więcej uczynicie dla waszego udoskonalenia, niż przez udręki, które nie licują już wcale z duchem waszych czasów.“

Pojedynek.

Czy można uważać pojedynek za prawny środek obrony?

„Jest to zabójstwo i niedorzeczny zwyczaj, godny barbarzyńców. Z postępem cywilizacji i wzrostem moralności zrozumie człowiek, że pojedynek jest śmieszny, podobnie jak i walki, uważane niegdyś za sądy Boże.“

Czy pojedynek może być uważany za zabójstwo i ze strony tego, który, znając swą słabość, wie zgóry, że zginie?

„To jest samobójstwo.“

A jeśli są siły równe, czy jest to zabójstwo, czy samobójstwo?

„Jest jedno i drugie.“

Człowiek pojedynkujący się jest winowajcą, po pierwsze, ponieważ z rozważą i zimną krwią nastaje na życie swego bliźniego, a potwóre, że bezużytecznie naraża swój własny żywot na niebezpieczeństwo.

Jaką wartość ma to, co nazywają „sprawą honoru“ w pojedynku?

„Pycha i próżność — dwie plagi ludzkości.“

Zdarzają się atoli wypadki, gdzie honor jest naprawdę obrażony, a gdzie odmówienie pojedynku byłoby tchórzostwem.

„Zależy to od etyki i zwyczajów. Każdy kraj i każdy wiek sądzi inaczej o czci i pojedynku; skoro ludzie będą lepsi i bardziej oświeceni, zrozumieją, że cześć prawdziwa stoi ponad ziemskimi namiętnościami i że krzywdy nie naprawicie zabójstwem, lub gdy dacie się zabić.“

Prawdziwy honor i wielkość charakteru przejawia najlepiej ten, kto się potrafi przyznać do winy, o ile nie miał racji, lub przebaczyć, o ile racja była po jego stronie. A w każdym razie raczej pogardźmy zniewagą, która nas nie może osiągnąć.

Kara śmierci.

Czy zniknie kiedy kara śmierci z ustawodawstwa ludzkiego?

„Kara śmierci musi zniknąć, a jej zaniechanie będzie oznaczało poważny postęp ludzkości. Z postępem oświecenia i umoralnienia będzie kara śmierci całkiem zniesiona; ludzie nie będą już wówczas sądzeni przez ludzi. Mówię wszakże o dobie dość jeszcze od was dalekiej.“

Rozwój społeczny pozostawia jeszcze wiele do życzenia, ale byłibyśmy niesprawiedliwi, gdybyśmy nie zauważyli postępu w ograniczeniu kary śmierci, ujawniającego się w prawodawstwie narodów oświeconych. Jeżeli porównamy środki obrony, jakie władza zabezpiecza oskarżonemu, oraz okazywaną mu względność w razie stwierdzenia jego winy, z tem, co się działo w czasach niezbyt dalekich, musimy uznać postęp ku lepszemu, do którego zdąża ludzkość.

Prawo samozachowania uprawnia człowieka do ochrony swego życia. Czy nadużywa się tego prawa, gdy usunie się ze społeczeństwa osobnika niebezpiecznego?

„Istnieją inne środki zamiast odbierania życia. Zresztą trzeba zbrodniarzowi otworzyć, a nie zatamować drogę do skruchy i pokuty.“

W społeczeństwach oświeconych można więc usunąć karę śmierci; ale czy nie była konieczną w czasach ciemnoty i zacofania?

„Nie można powiedzieć konieczna; człowiek uznaje konieczność, gdy nie znajduje nic lepszego, ale w miarę postępu zrozumie lepiej, co jest sprawiedliwe, a co niesprawiedliwe i potępi w czasach ciemnoty w imieniu prawa popełnione gwałty i bezprawia.“

Czy ograniczenie wypadków kary śmierci jest znamię rozwoju cywilizacji?

„Bez wątpienia. Czy nie oburza się wasz duch przy czytaniu opisów palenia ludzi, wykonywanego w imieniu prawa, a często na chwałę Bożą, lub tortur, na które skazywano zasądzonych i oskarżonych,

by wymusić przyznanie się do winy, której się często nawet nie dopuścili? Gdybyście żyli w owych czasach, znajdywalibyście to całkiem naturalne, a jako sędziowie uczynilibyście snadź to samo. Tak to bywa, że co w jednych czasach zdaje się być sprawiedliwe, to w innych jest uważane za barbarzyństwo. Tylko prawa Boskie są wieczne i niezmiennie; prawa ludzkie zmieniają się z postępem i będą się zmieniały stale, aż dojdą do zgodności z prawami Bożemi.“

Chrystus powiedział: „Kto mieczem wojuje, od miecza zginie“. Czy nie są słowa te potwierdzeniem zakonu odpłaty i czy śmierć, jaką ponosi morderca, nie jest wykonaniem tej kary?

„Miejcie się na baczności! Słowa te mylnie pojmujecie, jak i wiele innych. Sens ich jest taki, iż karzecie się sami tem, czemeście zgrzeszyli, bądź w tym, bądź w innym żywocie. Kto wyrządził krzywdę bliźniemu swemu, znajdzie się w takich okolicznościach, gdzie będzie musiał to samo odcierpieć; takie jest znaczenie słów Chrystusowych. A czy nie powiedział wam także: „Odpuszczajcie waszym winowajcom“ i nie uczył was modlić się do Boga, by wam odpuścił wasze winy, jak i wy im odpuszczacie, to jest w tej samej mierze, w jakiej wy jesteście skłonni do przebaczenia? Zrozumcie to dobrze!“

Co należy myśleć o karze śmierci, zadawanej w imię Boże?

„Ci, którzy tak postępują, dalecy są od poznania Boga, a tem samem okazują, że mają jeszcze wiele do odpokutowania. Kara śmierci, wykonana w imię Boże, jest zbrodnią, a ci, którzy ją wymierzają, stają się mordercami.“

ROZDZIAŁ VI.

Potrzeba życia społecznego. Żywot pustelniczy. Ślub milczenia.

Potrzeba życia społecznego.

Czy życie społeczne jest prawem przyrodzonym?

„Tak jest. Bóg stworzył człowieka do życia społecznego. Nie darmo dał człowiekowi mowę i inne do życia społecznego potrzebne zdolności.“

Czy absolutne odosobnienie sprzeciwia się prawu przyrodzonemu?

„Tak, ponieważ ludzie instynktownie są przymuszani do szukania życia towarzyskiego i wszyscy mają się przyczyniać do postępu, wspierając się wzajemnie.“

Gdy człowiek szuka towarzystwa, czy idzie tylko za własnym poczuciem wewnętrznym, czy też działa tu jaki powszechny zamiar opatrnościowy?

„Człowiek musi się rozwijać i postępować, sam wszakże jest bardzo słaby, ponieważ brak mu różnych zdolności; musi więc łączyć się z innymi ludźmi. W samotności najczęściej tępieje i dziczeje.“

Żaden człowiek nie posiada wszystkich zdolności; przez połączenie społeczne dopełnia jeden drugiego, pomagając sobie w zdobywaniu dobrobytu i w postępie naprzód.

Żywot pustelniczy. Ślub milczenia.

Pojmujemy, że życie społeczne, jako prawo powszechne, jest przyrodzone; lecz ponieważ wszelkie inne skłonności zdają się być także przyrodzone, dlaczego skłonność do życia pustelniczego miałaby być potępiania godna, gdy znajduje w niej człowiek zadowolenie?

„Jest to najczęściej zadowolenie samoluba. Bogu nie może się taki żywot podobać, w którym skazujemy się na bezużyteczność.“

Co należy sądzić o ludziach, żyjących w zupełnym odosobnieniu, by się odgradzić od niebezpiecznej styczności ze światem?

„To jest dwójnasobne sobkostwo.“

A jeżeli celem tego jest odpokutowanie, czy nie jest to zasługa?

„Czynić więcej dobrego, niż uczyniliście złego, to jest najlepsza pokuta. Chcąc ochronić się od jednego złego, wpadacie w drugie, ponieważ zapominacie o Zakonie miłości wobec Boga i bliźniego swego.“

Co mamy myśleć o tych, którzy unikają świata, by się poświęcić wspomaganie nieszczęśliwych?

„Przez poniżanie wywyższają się. Mają zasługę podwójną, albowiem wnoszą się ponad rozkosze ziemskie i czynią dobrze, wykonując prawo pracy.“

A co należy sądzić o szukających w samotności spokoju, koniecznie potrzebnego do wykonania pewnych zadań?

„To nie jest sobkostwo; oni nie unikają społeczności, ponieważ dla niej pracują.“

Co należy myśleć o ślubach milczenia, które przepisywały niektóre sekty od najdawniejszych czasów?

„Pytajcie się raczej, czy słowo istnieje w przyrodzie i dlaczego dał je wam Bóg? Niedobrem jest nadużywanie, a nie używanie zdolności, których wam Opatrzność udzieliła. Niekiedy jest milczenie pożyteczne, gdyż milczeniem skupiacie się w sobie; duch wasz stanie się wolniejszy i może z nami obcować. Lecz ślub milczenia jest niedorzecznością. Zapewne ci, którzy uważają te dobrowolne ograniczenia za cnotę, mają dobre zamiary, ale błędzą, nie pojmując należycie prawdziwych spraw Bożych.“

Ślub zupełnego milczenia, tak jak ślub samotności, pozbawia człowieka stosunków społecznych, które mogłyby mu nastęrczyć sposobność do dobrych uczynków i przyczyniania się do postępu.

ROZDZIAŁ VII.

PRAWO POSTĘPU.

Rozwój postępu. Cywilizacja. Rozwój ustawodawstwa ludzkiego. Wpływ spirytyzmu na postępek.

Rozwój postępu.

Czy siły, wywołujące postęp, czerpie człowiek w samym sobie, czy może postęp jest tylko wynikiem wychowania?

„Człowiek rozwija się sam z natury rzeczy, ale wszyscy nie postę-

pują równomiernie w tym samym czasie i w ten sam sposób, więcęj więc rozwinięci pociągają za sobą drugich.“

Czy wynikiem postępu umysłowego jest zawsze postęp moralny?

„Bywa jego wynikiem, ale nie zawsze bezpośrednio.“

W jaki sposób rozwój intelektualny powoduje rozwój moralny?

„Ponieważ uczy rozpoznawać dobro i zło.“

Czy człowiek może wstrzymać postęp?

„Nie, może go tylko opóźnić.“

Ponieważ postęp jest prawem przyrodzonym, nie zdoła go przeto nikt zatrzymać. Postęp jest siłą żywą, którą można prawami wstecznymi czasowo zatrzymać, ale nigdy stłumić. Skoro prawa te staną się jej nieznośnymi, zniszczy je wraz z tymi, którzy usiłują je zachować. Tak będzie, dopóki człowiek nie uzgodni swoich praw ze sprawiedliwością Bożą, pragnącą szczęścia dla wszystkich.“

Czy istnieją ludzie, wstrzymujący postęp w dobrej wierze, sądząc, że go wspierają, gdyż widzą go tam, gdzie go niema?

„To jest drobny kamyk, rzucony pod koła ciężkiego wozu; nie zdoła go on wstrzymać.“

Czy doskonalenie ludzkości postępuje zawsze wolnym krokiem naprzód?

„Tak, jest to prawidłowy, powolny postęp. Gdy atoli który naród pozostaje w tyle, przychodzi wstrząs fizyczny lub moralny, który staje się bodźcem do szybszego postępu.“

Człowiek nie może pozostać nazawsze w ciemności, musi on dopiąć celu, przez Opatrzność naznaczonego. Przewroty moralne i społeczne rodzą się powoli w świetle myśli. Nowe idee kiełkują w ciągu stuleci, aż wybuchną nagle i wywracają spróchniały gmach przeszłości, nie harmonizujący z nowymi potrzebami i dążeniami nowymi.

Cywilizacja.

Czy cywilizacja jest oznaką postępu, czy — jak twierdzą niektórzy filozofowie — upadku ludzkości?

„Postępu, aczkolwiek niedoskonałego.“

Czy słuszne jest potępiać cywilizację?

„Potępiajcie raczej tych, którzy jej nadużywają.“

Czy cywilizacja oczyści się kiedy do tego stopnia, by usunąć zło, którego była powodem?

„Tak, wówczas gdy moralność osiągnie ten rozwój, co inteligencja. Owoc nie mogą przyjść przed kwieciami.“

Dlaczego cywilizacja nie urzeczywistnia od razu tego dobra, jakie mogłaby zdziałać?

„Ponieważ ludzie nie są jeszcze ani przygotowani, ani skłonni do przyjęcia tego dobrodziejstwa. Nie możecie oczekiwać owoców doskonałych od cywilizacji niedoskonałej.“

Po czym można poznać cywilizację doskonałą?

„Poznacie ją po rozwoju moralności. Uważacie się za bardzo oświeconych, ponieważ poczyniliście wielkie odkrycia i podziwu godne wynalazki, lepiej mieszkacie i jesteście lepiej odziani, niż ludzie dzicy. Ale nie będziecie mieli prawa nazywać się ludźmi naprawdę

oświeconymi, dopóki nie wykorzeniecie różnych wad i namiętności, hańbiących wasze społeczeństwo i dopóki nie będziecie wspólnie żyć jako bracia w łasce i miłości chrześcijańskiej.“

Cywilizacja ma, jak wszystko, swoje stopnie. Cywilizacja niezupełna jest stanem przejściowym, który rodzi różne wady, nieznanne w stanie pierwotnym; przynosi atoli postęp przyrodzony, a z nim i lekarstwo na zło wywołane. Odpowiednio do udoskonalania się cywilizacji zanikają też wady, które zrodziła, równocześnie z postępem moralności.

Ze wszystkich narodów, które osiągnęły najwyższy stopień rozwoju społecznego, tylko ten może być w prawdziwym tego słowa znaczeniu nazwany najbardziej wykształconym i udoskonalonym, u którego znajdziecie najmniej sobkostwa, chciwości i pychy, gdzie przeważają dążenia rozumne i moralne nad materialnymi, gdzie inteligencja może rozwijać się z większą swobodą, gdzie przejawia się w życiu więcej miłości, szczodrobliwości, życzliwości i szlachetności, gdzie przesady rodowe i stanowe są najmniej zakorzenione, ponieważ nie zgadzają się z prawdziwą miłością bliźniego, gdzie prawa nie znajdują żadnych przywilejów i są takie same dla najmniejszego, jak dla najwyższego, gdzie sprawiedliwość jest wykonywana najmniej stronniczo, gdzie słaby znajduje zawsze pomoc przeciwko silniejszemu, gdzie najbardziej szanują życie ludzkie, wiarę i przekonania ludzi, gdzie jest najmniej nieszczęśliwych, a gdzie każdy człowiek dobrej woli ma pewność, że nigdy nie zabraknie mu środków do życia.

Rozwój ustawodawstwa.

Czy mogliby się ludzie kierować tylko prawami przyrodzonymi bez pomocy praw ludzkich?

„Tak, gdyby je dobrze zrozumieli i gdyby je tylko chcieli wykonywać; społeczeństwo ma atoli swoje wymagania, potrzebuje więc szczególnych ustaw.“

Jaka jest przyczyna niestałości ustaw ludzkich?

„W czasach barbarzyństwa ustanawiali prawa najsilniejsi i tworzyli je dla siebie. Musiały być przeto zmieniane w miarę jak lepiej pojmowano sprawiedliwość. Ustawy ludzkie stają się trwalsze w miarę, jak zbliżają się do pojęć prawdziwej sprawiedliwości, to jest, gdy są ustanawiane dla wszystkich i utożsamiają się z prawem przyrodzonym.“

Cywilizacja wytworzyła dla człowieka nowe potrzeby, odpowiednie do stanowiska społecznego, jakie zajmuje. Trzeba było tedy ustanowić nowe prawa ludzkie, określając prawa i obowiązki tego stanowiska. Pod wpływem jednak nałogów i namiętności ustanawiano często zmyślone prawa i obowiązki, niezgodne z prawem przyrodzonym; to też narody usuwają je ze swoich prawodawstw w miarę postępu. Prawo przyrodzone jest niezmiennie i to samo dla wszystkich, ustawy ludzkie są zmienne i podlegają prawu doskonalenia się. Tylko prawo ludzkie mogło w stanie niedojrzałości społeczeństw ustanowić prawo silniejszego.

Czy surowość ustaw karnych jest konieczna w dzisiejszym stanie społeczeństwa ludzkiego?

„Społeczeństwo znieprawione potrzebuje niestety praw ostrzejszych; na nieszczęście zmiierzają prawa te przede wszystkim do karania zлочynu już popełnionego, zamiast usuwać przyczyny i źródło występku! Tylko dobre wychowanie może zmienić ludzi, a wówczas nie będzie trzeba tak surowych ustaw.“

W jaki sposób będą ludzie doprowadzeni do zmiany swych ustaw?

„To przyjdzie siłą rzeczy w sposób naturalny pod wpływem ludzi dobrych i silnych, którzy poprowadzą ich na drogę postępu. Ludzie zmienili już mnóstwo ustaw i zmieniają ich jeszcze wiele.“

Wpływ spirytyzmu na postęp.

Czy spirytyzm stanie się wiarą powszechną, czy też pozostanie tylko przekonaniem niektórych osób?

„Stanie się zaprawdę wiarą powszechną i znaczący nową erę w dziejach ludzkości, ponieważ oparty jest na prawach przyrodzonych i nadszedł czas, gdy ma zająć należne mu miejsce między naukami ludzkimi. Będzie musiał atoli przetrwać jeszcze wiele walk, więcej przeciwko interesom osobistym, niż przeciw przekonaniom, albowiem nie trzeba zapominać, że jest wiele ludzi, którym bardzo na tem zależy, by go zwalczać — bądźto z przyczyn miłości własnej, bądź z przyczyn całkiem materialnych. Lecz przeciwnicy jego będą coraz bardziej osamotnieni, aż wkońcu zostaną porwani prądem ogólnym i przyjmą przekonanie świata całego, by się nie narazić na pośmiej.“

Przekonania i sposób myślenia zmieniają się powoli z biegiem czasu, a nie nagle. Słabną coraz bardziej z pokolenia w pokolenie i zanikają stopniowo razem z ich wyznawcami, których zastępują nowi ludzie, przesiąknięci nowymi zasadami.

W jaki sposób może się spirytyzm przyczynić do postępu?

„Niszcząc materializm, jedną z plag ludzkości, wskazuje ludziom prawdziwą drogę postępu i wyzwolenia. Gdy żywot przyszły nie będzie już okryty zasłoną niepewności, wówczas człowiek lepiej zrozumie, że życiem obecnem może sobie zabezpieczyć i przygotować przyszłość. Spirytyzm obala przesady wyznaniowe, stanowe i narodowościowe i poucza ludzi o wielkiej spójni, łączącej wszystkich jako braci.“

Czy nie należy się obawiać, że spirytyzm nie będzie mógł zwyciężyć nad obojętnością ludzką i ich przywiązaniem do rzeczy ziemskich?

„Twierdzić, że jakaś czarodziejska przyczyna ludzi odrazu zmieni, znaczyłoby to znać ich za mało. Poglądy i przekonania zmieniają się powoli i trzeba więcej pokoleń, by znikły całkowicie ślady dawnych nawyczek. Przemiana może więc dokonywać się tylko powoli, stopniowo, krok za krokiem. Z każdym pokoleniem znika cząstka zasłony, a spirytyzm przychodzi, by ją zerwać całkowicie. Gdyby

wyzwolił człowieka choćby z jednego błędu, byłby to już krok naprzód, do którego dopomógł, co byłoby już wielkiem dobrodziejstwem, za pierwszym bowiem krokiem pójdą łatwo następne.“

Dlaczego nie nauczały duchy we wszystkich czasach, czego nas dziś uczą?

„Nie uczycie dzieci tego, co wykładacie dorosłym, i nie podajecie niemowlętom pokarmu, którego by strawić nie mogły; każda rzecz ma swój czas. Nauczały już wielu rzeczy, których ludzie nie zrozumieli lub przekręcili, ale które obecnie mogą pojąć. Naukami dawniejszemi, aczkolwiek niezupełnemi, przysposabiały grunt na przyjęcie nasienia, które dziś schodzi i wzrasta, by przynieść owoc dobry.“

Skoro spirytyzm oznacza postęp ludzkości, dlaczego nie przyśpieszają duchy tego postępu zjawiskami tak powszechnymi i widocznymi, by i najbardziej niewierzących przekonać?

„Oczekujecie bezustanku cudów. Ależ Bóg rozsiewa je pełnemi rękami, a jednak jest jeszcze wiele ludzi, którzy ich wcale nie chcą uznawać. Czy sam Chrystus przekonał ludzi swego czasu cudami, jakie czynił? Czyż nie widzicie, jak i dziś zaprzeczają ludzie najoczywistszym zjawiskom, odbywającym się na ich oczach? Czy nie znacie i takich, którzy mówią, żeby nie uwierzyli, choćby widzieli? Nie! nie tylko cudami chce Bóg prowadzić ludzi na drogę prawdy. W swej dobrotliwości nieskończonej pozostawia im zasługę, by się sami przeświadczyli własnym rozumem.“

ROZDZIAŁ VIII.

PRAWO RÓWNOŚCI.

Równość przyrodzona. Nierówność społeczna. Nierówność majątkowa. Równość praw mężczyzn i kobiet.

Równość przyrodzona.

Czy wszyscy ludzie są równi przed Bogiem?

„Tak, wszyscy zdążają do tego samego celu, a Bóg dał swoje prawa dla wszystkich. Mówicie często, że słońce świeci dla wszystkich, a temi słowy wypowiedacie większą i powszechniejszą prawdę, niż sami myślicie.“

Wszyscy ludzie podlegają tym samym prawom przyrodzonym, wszyscy rodzą się w tem samym niemowlęctwie, wszyscy podlegają tym samym boleściom, a ciało bogacza rozpadnie się, jak ciało biedaka.

Nierówności społeczne.

Czy nierówność warunków społecznych jest prawem przyrodzonym?

„Nie, jest dziełem człowieka, a nie Boga.“

Czy zniknie kiedy ta nierówność?

„Tylko prawa Boskie są wieczne. Czy nie widzicie, jak ona zanika codziennie? A zniknie całkowicie z panowaniem pychy i sobkostwa i pozostanie tylko nierówność zasługi. Przyjdzie czas, gdzie wszyscy

członkowie wielkiej rodziny dzieciąt Bożych nie będą się wynosić wyższem pochodzeniem jedni nad drugich. Tylko duch jest mniej lub więcej czystszy, a to nie zależy od stanowiska społecznego.“

Co należy sądzić o tych, którzy nadużywają swego wyższego stanowiska społecznego, gnębiąc słabszych dla własnych korzyści?

„Nieszczęśni — zrodzą się ponownie w takich stosunkach, gdzie będą musieli znosić wszystko to, co uczynili drugim.“

Nierówność majątku.

Czy nierówność majątkowa ma swoją przyczynę w nierówności zdolności, które następują jednemu więcej środków do zarobku, niż innym?

„Tak i nie. Cóż powiesz bowiem o podstępie i kradzieży?“

Bogactwo odziedziczone nie jest jednak owocem tych namiętności?

„Cóż wiesz o tem? Idź do źródła, a zobaczysz, czy ono zawsze jest czyste. Nie wiesz, czy nie powstało pierwotnie jako owoc grabieży lub jakiej niesprawiedliwości. Ale pomijając już jego pochodzenie, które może być złe — czy sądzisz, że pragnienie dóbr ziemskich, nawet najlepiej nabytych i ukryta chęć gromadzenia ich są to uczucia chwalebne?“

Jeżeli bogactwo zostało ongiś złe nabyte, czy ponoszą za to odpowiedzialność ci, którzy je odziedziczyli?

„Bez wątpienia nie są odpowiedzialni za grzech, którego dopuścił się kto inny, tem mniej, że o tem pewnie nie wiedzieli. Wiedz jednak, że często bogactwo przypadnie komuś tylko dlatego, by mu nastąpiła sposobność do naprawienia jakiejś niesprawiedliwości. Szczęśliwy, kto to zrozumie. Jeżeli czyni to w imieniu tego, który dopuścił się niesprawiedliwości, będzie to zaliczone na poczet obu, zwłaszcza, że częstokroć ten drugi go do tego popycha.“

Nie zbacząc z drogi prawej, możemy rozporządzać w sposób mniej lub więcej słuszny naszym majątkiem. Czy jesteśmy po śmierci odpowiedzialni za sposób, w jaki nim rozporządziliśmy?

„Každy uczynek przynosi swoje owoce; owoce dobrych uczynków są słodkie, owoce uczynków złych są zawsze cierpkie.“

Czy bezwzględna równość majątku jest możliwa na ziemi?

„Nie, różnorodność zdolności i charakteru sprzeciwiają się temu.“

Są wszelako ludzie, którzy mniemają, że w tem jest lekarstwo na wszelkie niedomagania społeczne.

„To są teoretycy lub zapaleńcy i żądni sławy ludzie, nie pojmujący, że taka równość, o której marzą, musiałaby prędko upaść wobec naturalnego biegu rzeczy. Zwalczajcie sobkostwo, ono jest waszą zgubą społeczną, a nie uganiajcie się za mająkami.“

Skoro równość majątku jest niemożliwa, czy jest tak samo i z dobrobytem?

„Nie, lecz dobrobyt jest względny i każdy mógłby go mieć, gdyby go dobrze pojmowano, albowiem dobrobyt prawdziwy i zadowolenie polega na używaniu czasu według swego upodobania, a nie na pracy, do której nie mamy zamiłowania. A ponieważ każdy ma różne zdol-

ności, tedy żadna praca użyteczna nie pozostałaby niewykonana. Równowaga jest we wszystkim, tylko człowiek ją narusza.“

Czy dojdzie kiedy do porozumienia na tym punkcie?

„Ludzie się rozumieją, gdy będą wykonywać zakon sprawiedliwości.“

Są ludzie, popadający z własnej winy w biedę i nędzę; czy społeczeństwo ponosi za to odpowiedzialność?

„Tak, ono jest często pierwszą przyczyną tej nędzy. A ostatecznie, czyż nie powinno dbać o wychowanie moralne? Częstokroć wynika to z wadliwego wychowania, wypaczającego rozsądek, zamiast tłumić skłonności szkodliwe.“

Bogactwo i moc rozbudzają wszelkie namiętności, przywiązujące człowieka do materji i oddalające go od świata duchowego. Dlatego powiedział Chrystus: „Zaprawdę powiadam wam, że snadniej wielbłądowi przez ucho igielne przejść, niż bogatemu wniknąć do królestwa Bożego.“

Równość praw mężczyzny i kobiety.

Czy mężczyzna i kobieta są równi przed Bogiem i czy mają te same prawa?

„Alboż Bóg nie obdarzył obojga rozpoznaniem dobrego i złego i zdolnościami do postępu?“

Skąd pochodzi niższość kobiety w pewnych krajach?

„Przyczyną tego jest niesprawiedliwe i okrutne panowanie, które przywłaszczył sobie mężczyzna nad kobietą. Jest to następstwem ustaw społecznych i nadużywaniem mocy nad słabszymi. Śród ludzi na niskim stopniu moralności stanowi siła o prawie.“

Dlaczego kobieta jest słabsza cielesnie, niż mężczyzna?

„By jej przekazano jej właściwe prace. Mężczyźni przypadają prace cięższe, kobiecie zaś lżejsze, a oboje mają sobie pomagać nawzajem, by przetrwać zwycięsko ciernistą drogę.“

Czy słabość cielesna nie staje się naturalną przyczyną zależności kobiety od mężczyzny?

„Siły swej ma silniejszy używać dla ochrony słabych, a nie dla ich ucisku.“

Każda istota otrzymuje organizację, odpowiadającą pracy, jaką ma wykonywać. Wyposażając kobietę mniejszą siłą cielesną, obdarzyła ją Opatrzność równocześnie większą wrażliwością i uczucio-wością ze względu na subtelność jej obowiązków macierzyńskich i słabość istot, jej pieczy powierzonych.

Czy obowiązki, powierzone z natury rzeczy kobiecie, są równie wielkie, jak te, które przypadają mężczyźnie?

„Tak, a nawet większe, albowiem ona to podaje człowiekowi pierwsze pojęcia o życiu.“

Skoro ludzie są sobie równi przed Zakonem Bożym, czy nie powinni być także równi przed prawem ludzkim?

„Naczelną zasadą sprawiedliwości powinno być: „Nie czynicie innym, czego nie chcecie, by wam czynili.“

Według tego powinno ustawodawstwo, mające pretensje do doskonałej sprawiedliwości, ustanowić zupełną równość między mężczyzną i kobietą?

„Owszem, równość praw, ale nie równość obowiązków. Każdy powinien mieć swoje określone miejsce, według swych zdolności. Według sprawiedliwości powinno prawo ludzkie ustanowić równo-uprawnienie mężczyzny i kobiety; każde wyróżnienie jednego lub drugiego jest niesprawiedliwe. Wyzwolenie kobiety przyspiesza rozwój cywilizacji; jej niewolnictwo idzie w parze z barbarzyństwem. Płeć odróżnia się zresztą tylko organizacją cielesną, a duchy mogą przyjąć jedną lub drugą; dlatego też niema między nimi różnicy i przysługują im te same prawa.“

ROZDZIAŁ IX.

PRAWO WOLNOŚCI.

Wolność przyrodzona. Niewolnictwo. Wolność myśli. Wolność sumienia. Wolna wola. Świadomość przyszłości. Pobudki ludzkich czynów.

Wolność przyrodzona.

Czy zachodzą takie okoliczności, gdzie człowiek może się chęcić wolnością absolutną?

„Nie, ponieważ wszyscy potrzebujecie drugich — mali i wielcy.“

Jakiem musiałoby być stanowisko, w którym mógłby człowiek zażywać wolności bezwzględnej?

„Pustelnika na puszczy. Jeżeli zejdą się dwaj ludzie, musi już każdy przestrzegać praw drugiego i nie mają już wolności absolutnej.“

Czy potrzeba uszanowania praw bliźniego pozbawia człowieka prawa niepodległości?

„Nie, ponieważ prawo to jest mu wrodzone.“

Jak można pogodzić wolnomyślność pewnych ludzi z despotyzmem, słowianym często wobec niższych podwładnych?

„Oni rozumieją prawo przyrodzone, lecz pycha i samolubstwo górują u nich nad tem poznaniem. Pojmują, co miałyby być, ale nie czynią tak, jak należy.“

Czy będą im poczytane na tamtym świecie zasady, do których przyznawali się na ziemi?

„Im więcej ma człowiek poznania jakiejś prawdy, tem więcej jest odpowiedzialny, jeśli jej sam nie przestrzega. Powiadam wam, że człowiek prosty i uczciwy jest bliżej na drodze do Boga, niż ten, który chce udawać to, czem nie jest.“

Niewolnictwo.

Czy są ludzie, skazani z natury rzeczy na niewole?

„Wszelkie nieograniczone poddaństwo jednego człowieka drugiemu sprzeciwia się prawu Bożemu. Niewolnictwo jest nadużywaniem

mocy i znika z postępowaniem tak, jak zniknie powoli wszelkie nadużycie.“

Prawo ludzkie, uświęcające niewolę, sprzeciwia się prawu przyrodzonemu, ponieważ stawia człowieka na poziomie zwierzęcia, poniża go moralnie i fizycznie.

Jeżeli moralność i zwyczaje jakiego narodu dopuszczają niewolnictwo, czy korzystający z niego zasługują na potępienie. skoro postępują zgodnie ze zwyczajem, który im się wydaje naturalnym?

„Grzech pozostanie zawsze grzechem i wszelkie wasze sofizmaty nie pomogą, by czyn zły stał się dobrym, odpowiedzialność atoli za grzech stoi zawsze w stosunku do środków jej poznania. Kto korzysta z prawa niewolnictwa, jest zawsze winien naruszenia prawa przyrodzonego, lecz i w tem, jak we wszystkim, wina jego jest względna. Ponieważ niewolnictwo weszło w zwyczaje niektórych narodów, mógł człowiek w dobrej wierze korzystać z tego, jak z rzeczy, która mu się wydawała naturalną; skoro jednak rozum jego więcej rozwinięty, a zwłaszcza przez chrześcijaństwo oświecony, ukazał mu w niewolniku człowieka równego sobie przed Bogiem, wtedy usprawiedliwienia już niema.“

Czy wrodzona nierówność zdolności nie poddaje niektórych ras w zawisłość od ras inteligentniejszych?

„Tak, lecz by je podnieść, a nie by je przez niewolę jeszcze bardziej skazić. Ludzie uważali przez długie czasy niektóre rasy za zwierzęta robocze, obdarzone rękami, i myśleli, że mogą je sprzedawać, jak zwierzęta.“

Wolność myśli.

Czy jest w człowieku coś, co wymyka się wszelkiemu przymusowi i przez co zażywa on wolności absolutnej?

„W myślach zażywa człowiek wolności nieograniczonej; dla myśli niema bowiem żadnych przeszkód. Można wstrzymać coprawda jej wzlot, ale zniszczyć jej nie można.“

Czy człowiek jest odpowiedzialny za swoje myśli?

„Owszem — przed Bogiem, ponieważ On je tylko może znać. On je zaiste osądzi sprawiedliwie.“

Wolność sumienia.

Czy wolność sumienia wypływa z wolności myśli?

„Sumienie jest myślą wewnętrzną, należącą do człowieka, jak wszelkie inne myśli.“

Czy człowiek ma prawo stawiać hamulce wolności sumienia?

„Jedynie Bogu przysługuje prawo do osądzania sumienia. Jak człowiek reguluje swojemi prawami stosunki człowieka do człowieka, tak sprawuje Bóg swojemi prawami przyrodzonymi stosunki człowieka do Boga.“

Jakie są następstwa przeszkód, czynionych wolności sumienia?

„Zmuszać ludzi do postępowania inaczej, niż myślą, znaczy to czynić z nich obłudników. Wolność sumienia jest jedną z cech prawdziwej cywilizacji i postępu.“

Czy każde wierzenie jest godne poszanowania, choćby nawet było wyraźnie fałszywe?

„Każde wierzenie jest godne poszanowania, jeżeli jest szczere i prowadzi do dobrego. Jedynie wierzenia, prowadzące do złego, są potępienia godne.“

Czy gwoli uszanowania wolności sumienia powinniśmy zezwolić na rozszerzanie szkodliwej nauki, czy też powinniśmy, bez pogwałcenia owej wolności, starać się sprowadzić zbląkanych na drogę prawdy?

„Zaiste można a nawet powinno się tak uczynić; lecz uczenie według przykładu Chrystusa, pociągając bliźnich słodyczą i perswazją, ale nigdy przemocą, co byłoby gorsze, aniżeli wiara tych, których chcecie przekonać. Jeżeli jest coś, co można ludzkości narzucić, to jest to dobro i braterstwo; ale nie sądzimy, by można to ustalić gwałtem. Przekonania nie wdraża się przemocą.“

Każde wyznanie wiary twierdzi, że jest jedynym wyrazem prawdy; po czem tedy można poznać, które z nich ma rzeczywicie prawo uważać się za takie?

„To, które najwięcej czyni ludzi sprawiedliwymi i najmniej wychowuje obłudników, to jest to, które podaje prawo miłości i miłosierdzia w największej czystości i najszerszem zastosowaniu. Według tego poznacie, czy jaka nauka jest dobra, gdyż każda nauka, powodująca rozłam i rozbicie i stawiająca granice między działkami Bożemi, jest fałszywa i zgubna.“

Wolna wola.

Czy człowiek ma wolną wolę w działaniu?

„Skoro ma wolność myśli, ma też wolność w czynach. Bez wolnej woli byłby człowiek tylko machiną.“

Czy człowiek posiada wolną wolę od urodzenia?

„Wolność działania powstaje wtedy, gdy obudzi się chęć czynu. Ponieważ dziecko myśli stosownie do potrzeb swego wieku, zastosowuje swoją wolę w kierunku rzeczy, które są dlań potrzebne“.

Czy skłonności instynktowe, które człowiek przynosi ze sobą na świat, nie są przeszkodą w swobodnem rozwijaniu się wolnej woli?

„Nie, ponieważ są to usposobienia ducha, nabyte przed urodzeniem. Według jego postępu mogą go nakłaniać do czynów nagannych, a przyczyniać się będą do tego duchy tych samych skłonności; ale niema pociągu nieprzewycięzalnego, jeżeli tylko ma się wolę stawić temu opór. Pamiętajcie, że chcieć — to móc.“

Czy organizacja fizyczna nie ma wpływu na nasze czyny, a jeśli ma jaki wpływ — czy nie dzieje się to kosztem wolnej woli?

„Duch podlega w pewnej mierze wpływowi materji, który przeszkadza mu w działaniu; dlatego rozwijają się zdolności swobodniej na światach, gdzie ciała są mniej materialne; organy ciała atoli nie dają zdolności. Zresztą musicie odróżnić zdolności moralne od intelektualnych. Jeżeli jaki człowiek posiada popęd do zabójstwa, to jest to skłonność jego ducha, a nie organów. Kto zajmuje się wyłącznie materją, unicestwia myśl swoją do tego stopnia, że staje się

podobny zwierzęciu, a nawet jeszcze gorszy, ponieważ nie stara się uzbroić przeciw złu i w tem właśnie jego wina, bo działa tak z własnej woli.“

Czy zamroczenie władz umysłowych, spowodowane pijaństwem, usprawiedliwia czyny karygodne?

„Nie, albowiem pijak pozbawia się dobrowolnie swych władz rozumu, by zaspokoić namiętności zwierzęce. Zamiast jednego grzechu, popełnia dwa.“

Czy stanowisko społeczne nie jest niekiedy przeszkodą w uzyskaniu zupełnej swobody działania?

„Świat ma swoje wymagania, ale Bóg jest sprawiedliwy, biorąc wzgląd na wszystko, i pozostawia wam odpowiedzialność za mały wysiłek, jaki uczynicie, byście pokonali te przeszkody.“

Świadomość przyszłości.

Czy człowiekowi może być objawiona przyszłość?

„Zasadniczo jest przyszłość przed nim ukryta, a tylko w rzadkich i wyjątkowych wypadkach bywa mu odsłonięta.“

Dlaczego przed człowiekiem jest przyszłość zakryta?

„Gdyby człowiek znał przyszłość, zaniedbywałby teraźniejszość i nie postępowałby z taką swobodą, ponieważ nie dałaby mu spokoju myśl, że jeśli ma się coś stać, to nie trzeba się o to troszczyć — albo też przeciwnie usiłowałby zapobiec nieuniknionym zdarzeniom.“

Skoro jest korzystne, by przyszłość była zakryta, dlaczego zezwala Bóg niekiedy, by była odkryta?

„Różne mogą być przyczyny, np. ta, że wiadomość o nadchodzącej przyszłości ma ułatwić człowiekowi wykonanie pewnego zadania, nakłaniając go, by zmienił błędne postępowanie.“

Im więcej zastanawiamy się nad skutkami, które pociągałyby dla człowieka znajomość przyszłości, tem lepiej zrozumiemy, jak wielka była mądrość Opatrzności, że ją przed człowiekiem zakryła. Pewność nadchodzącego jakiegoś szczęśliwego zdarzenia rzuciłaby go w objęcia nieczynności, pewność zaś nieszczęścia w bezdeń rozpacz; i w jednym i drugim wypadku byłyby siły jego osłabione. Dlatego odsłania się człowiekowi przyszłość tylko jako cel, który ma własnym wysiłkiem osiągnąć. Znajomość wszystkich wydarzeń na drodze żywota pozbawiłaby go inicjatywy i używania wolnej woli, człowiek dałby się porwać prądem przeznaczenia i zaniedbałby swoje zdolności. Jeżeli powodzenie jakiej sprawy jest zgóry zapewnione, wówczas nie zajmujemy się nią wcale, lub tylko jakby od niechcenia.

Pobudki ludzkich czynów.

Zagadnienie wolnej woli można streścić w sposób następujący: Człowiek nie jest z przeznaczenia prowadzony do złego. Czyny spełniane nie są mu zgóry przepisane, a zbrodnie, których się dopuści, nie są skutkiem jakiegoś wyroku przeznaczenia. Może mu przypaść

w udziale żywot, w którym będzie kuszony do złego, już to przez środowisko, w którym się urodził, już to przez zbieg okoliczności, ale zawsze ma wolną wolę postąpić tak, lub inaczej. Zadaniem wychowania jest zwalczanie złych skłonności; będzie mogło to czynić z pożytkiem tylko wtedy, gdy oprze się na głębokiem badaniu moralnej natury człowieka. Dzięki znajomości praw, kierujących tą naturą moralną, dojdziemy do poznania środków i sposobów jej zmiany ku lepszemu, podobnie jak kształcimy inteligencję przez nauczanie, a temperament przez odpowiednią higienę.

Duch wyzwolony z materji w czasie swej wędrówki w zaświecie wybiera sobie swoje przyszłe żywoty cielesne według stopnia osiągniętej doskonałości i w tem przedewszystkiem przejawia się jego wolna wola. Wolność ta nie ginie przez wcielenie. Jeżeli ugina się pod ciężarem losu, który w znacznej mierze sam sobie wybrał, może wołać o pomoc Bożą i dobrych duchów.

Przeznaczenie, w powszedniem zrozumieniu tego wyrazu, przyjmuje naprzód powzięte i nieodwołalne postanowienia zgóry we wszystkich sprawach i okolicznościach życia, bez względu na ich doniosłość. Gdyby istniał taki porządek rzeczy, byłby człowiek narzędziem bez woli. Na co przydałaby mu się inteligencja, gdyby był we wszystkich swoich czynnościach skrupowany nieodwołalnie mocą przeznaczenia? Gdyby taka nauka była prawdziwa, oznaczałaby zniszczenie wszelkiej wolności moralnej; człowiek nie byłby za nic odpowiedzialnym, a wskutek tego nie byłoby ani dobrego, ni złego, ani zbrodni, ani cnoty. Prawo takie byłoby zaprzeczeniem prawa postępu, albowiem człowiek, oczekujący wszystkiego od przeznaczenia, nie starałby się o poprawę swego stanowiska, ponieważ nie mógłby go ani polepszyć, ani pogorszyć.

Ale mimo to nie jest przeznaczenie próżnem słowem, ponieważ przejawia się w stanowisku, jakie człowiek zajmuje na ziemi, i w rodzaju czynności, jakie wykonywa, jako wynik wyboru żywota, który duch zrobił bądź to dla pokuty, bądź dla spełnienia posłannictwa. Człowiek poddaje się nieodzownie wszystkim zmiennym kolejom tego żywota i ponosić musi skutki wszystkich dobrych i złych skłonności, złączonych z jego naturą. Lecz tu kończy się przeznaczenie, ponieważ zależy to od woli człowieka, czy podda się owym skłonnościom, czy je przezwycięży. Szczegóły wydarzeń zależą od okoliczności, które on sam wywołuje swojemi czynami, a na które mogą oddziaływać duchy myślni, jakie mu poddają.

Przeznaczenie tedy przejawia się w wydarzeniach, które się rozgrywają, ponieważ są następstwem wyboru żywota, uczynionego poprzednio przez ducha. Może go jednak nie być w skutkach tych wydarzeń, ponieważ z woli człowieka może ich bieg być zmieniony. W przejawach żywota moralnego nie działa nigdy przeznaczenie.

Co do śmierci tylko podlega człowiek bezwzględnie nieubłaganemu prawu przeznaczenia, ponieważ nie może się uchylić od wyroku, stanowiącego koniec żywota, ani — do pewnego stopnia — od sposobu śmierci, który ma przerwać bieg jego życia.

Według nauk zwykłych czerpie człowiek wszelkie swoje popędy z siebie samego. Pochodzą one bądź to z jego organizacji cielesnej, za którą nie może być odpowiedzialny, bądź z jego natury, w której może też szukać wymówki wobec siebie samego, mówiąc, że to nie jego wina, iż został taki stworzony. Nauka spirytyzmu jest widocznie moralniejsza, ponieważ przyznaje człowiekowi wolną wolę w całej pełni. A gdy mu mówi, że czyniąc źle, podlega cudzemu złemu wpływowi, pozostawia mu wszelką odpowiedzialność, przyznając mu możliwość pokonania złego, co jest w istocie łatwiejsze, aniżeli walka z własną naturą. Według nauki spirytyzmu niema wpływu nieprzewycięzalnego. Człowiek może zawsze zamknąć ucho na tajemny głos, kuszący go do złego. Może tego dokonać wysiłkiem własnej woli, prosząc równocześnie Boga o udzielenie siły potrzebnej i o pomoc dobrych duchów. Tego nas uczy Chrystus w modlitwie Pańskiej: „Chroń nas od pokuszenia i zbaw nas ode złego“.

Nauka ta wynika najoczywściej z całej nauki duchów; jest ona wzniosłą pod względem moralnym, ale dodajmy, że podnosi człowieka w jego własnych oczach, wykazując mu, że może zrzucić jarzmo, jak może zamknąć swój dom przed ludźmi niepożądanymi. To nie jest już maszyna, działająca pod wpływem popędów, niezależnych od swej woli, ale istota rozumna, która słyszy, osądza i ma wolny wybór z pomiędzy dwóch rad. Dodajmy, że prócz tego człowiek nie jest pozabawiony własnej inicjatywy; działa na mocy własnych odruchów, ponieważ ostatecznie jest on przecież duchem wcielonym, który pod powłoką materialną zachował swoje zalety i wady. Grzechy, których się dopuszczamy, pochodzą w pierwszym rzędzie z niedoskonałości ducha naszego, który nie osiągnął jeszcze dojrzałości moralnej, ale mimo to posiada wolną wolę. Żywot cielesny służy człowiekowi do oczyszczenia z niedoskonałości, a właśnie te niedoskonałości dają dostęp duchom niższym, które z tego korzystają, próbując przyprowadzić człowieka do upadku w boju życiowym. Jeżeli wyjdzie zwycięsko z tego boju, podniesie się. Czem więcej się oczyści, tem bardziej zmniejszą się jego słabe strony i tem bardziej odpornym staje się na złe wpływy; jego siła moralna rośnie w stosunku do jego podniesienia, a złe duchy oddalają się od niego.

Wszystkie duchy wcielone tworzą ród ludzki, a ponieważ ziemia nasza jest jednym ze światów niższych, jest na niej więcej złych, niż dobrych duchów i dlatego widzimy tu tyle przewrotności i zepsucia. Starajmy się tedy ze wszelkich sił, byśmy tu już nie wracali i zasłużyli na pobyt na lepszym świecie, na jednym z owych światów, gdzie przemieszkuje szczęście nieskażone i gdzie wspomnimy sobie na żywot tutejszy, jak na jakie smutne wygnanie.

ROZDZIAŁ X.

ZAKON SPRAWIEDLIWOŚCI BOSKIEJ I MIŁOŚCI BRATERSKIEJ.

Sprawiedliwość i prawa przyrodzone. — Prawo własności. — Kradzież. — Miłosierdzie i miłość bliźniego. — Miłość macierzyńska i dziecięca.

Sprawiedliwość i prawa przyrodzone.

Czy poczucie sprawiedliwości tkwi w naturze, czy też jest wynikiem pojęć nabytych?

„Tkwi tak głęboko w naturze, że oburzacie się na myśl o jakiejś niesprawiedliwości. Postęp moralny rozwija bez wątpienia to uczucie, ale go nie daje. Bóg włożył je w serce człowieka i dlatego znajdujcie często u prostych ludzi doskonalsze pojęcia sprawiedliwości, niż u tych, co mają dużo wiedzy.“

Skoro sprawiedliwość jest prawem przyrodzonym, skąd to pochodzi, że ją ludzie pojmują w tak różny sposób i że jeden uważa za sprawiedliwe to, co drugiemu wydaje się niesprawiedliwym?

„Pochodzi to stąd, że w to mieszają się często namiętności, wypaczające to uczucie, jak wiele innych uczuć przyrodzonych; one to każą patrzeć na rzeczy z fałszywego punktu widzenia.“

Jak można określić sprawiedliwość?

„Sprawiedliwość polega na uszanowaniu praw każdego człowieka.“

Kto albo co ustanawia te prawa?

„Prawa te są określone przez dwie rzeczy: prawo ludzkie i prawo przyrodzone. Ludzie potworzyli prawa, przystosowane do ich zwyczajów i charakterów i ustawy, wyrosłe na podłożu takich praw, mogą się zmieniać z postępem oświaty. Patrzcie, czy wasze dzisiejsze prawa, lubo niedoskonałe, hołdują takim samym zasadom, jak w wiekach średnich? Tamte prawa przestarzałe, które wam się wydają potworne, uchodziły w owej epoce za słuszne i naturalne. Prawo, ustanowione przez ludzi, nie jest więc zawsze zgodne ze sprawiedliwością; reguluje ono zresztą tylko pewne stosunki społeczne, podczas gdy w życiu prywatnym zachodzi mnóstwo możliwości, które podpadają jedynie pod trybunał sumienia.“

Poza obrębem prawa, uświęconego przez prawodawstwo ludzkie, jaka jest podstawa sprawiedliwości, opartej na prawie naturalnem?

„Chrystus powiedział: „Cobyście chcieli, aby wam inni czynili, tak i wy im czyńcie“. Bóg włożył w serce człowieka regułę prawdziwej sprawiedliwości, opartej na tem, iż każdy pragnie, by jego poszanowano. W niepewności, jak ma postąpić wobec bliźniego w danej okoliczności, niechaj każdy zapyta siebie, co by pragnął, żeby z nim uczyniono w podobnym wypadku. Bóg nie mógł mu dać pewniejszego przewodnika, niż jego własne sumienie.“

Istotnie kamieniem probierczym prawdziwej sprawiedliwości jest życzyć innym tego, czego się pragnie dla siebie samego, wszela-

ko nie żądać dla siebie tego, czego by się życzyło innym, a to nie jest bynajmniej to samo. Ponieważ nie jest rzeczą naturalną życzyć sobie źle, biorąc tedy za wzór czy za punkt wyjścia swoje własne pragnienia, będzie się napewno życzyło bliźniemu tylko dobra. Po wszystkie czasy i we wszystkich religjach starał się człowiek zawsze wysuwać swoje prawa osobiste; za usługą religji chrześcijańskiej było, że prawo osobiste wzięła za podstawę do prawa bliźniego.

Czy życie społeczne stwarza dla człowieka szczególne powinności?

„Tak, a pierwszą z nich jest uszanowanie praw bliźniego; kto uszanuje te prawa, będzie zawsze sprawiedliwy. W waszym świecie tylu ludzi nie chce wykonywać zakonu sprawiedliwości, każdy chce uciskać i to właśnie wywołuje w społeczeństwie ludzkim zamęt i zaburzenia. Życie społeczne daje prawa, ale i nakłada wzajemne powinności społeczne.“

Człowiek może się ludzić co do zakresu swych praw. Kto więc, albo co ułatwi mu poznanie ich granicy?

„Granice prawa, które przyznaje swemu bliźniemu wobec siebie w podobnych okolicznościach i odwrotnie.“

Lećz gdyby sobie każdy przyznawał prawa swego bliźniego, co by się stało z karnością wobec przełożonych? Czy nie byłoby to zaprzeczeniem wszelkiej władzy?

„Prawa przyrodzone są te same dla wszystkich od najmniejszego do największego. Bóg nie stworzył niektórych ludzi z lepszej gliny niż innych, przed Nim są wszyscy sobie równi. Te prawa są wieczne, ale prawa, stworzone przez człowieka, zaginają wraz z jego ustawami. Zresztą każdy wyczuwa swoją siłę lub słabość i będzie wiedział, jak uszanować bliźniego według jego zasługi za jego cnotę i mądrość. Karność i posłuszeństwo nie zanikną, gdy władzę będzie sprawowała mądrość.“

Jaki byłby charakter człowieka, któryby spełniał sprawiedliwość w całej czystości?

„Charakter człowieka naprawdę sprawiedliwego według przykładu Pana Jezusa; bo spełniałby także zakon miłości i miłosierdzia wobec bliźnich swoich, a bez tego niema prawdziwej sprawiedliwości.“

Prawo własności. Kradzież.

Które prawo jest pierwsze ze wszystkich praw przyrodzonych człowieka?

„Prawo życia. Dlatego nie ma nikt prawa nastawać na żywot drugiego, ani nic czynić, co by szkodziło jego życiu cielesnemu.“

Czy prawo życia daje człowiekowi prawo gromadzenia środków do życia, by sobie mógł odpocząć, gdy już będzie niezdolny do pracy?

„Tak, ale ma to czynić jak pszczoła, a to uczciwą pracą w gronie rodziny i dla rodziny, a nie gromadzić dóbr, jak skąpiec. Niektóre zwierzęta dają mu przykład zapobiegliwości na przyszłość.“

Czy człowiek ma prawo bronić tego, co własną pracą nagromadził?

„Co człowiek uzbiera pracą uczciwą, jest jego prawowitem mieniem, którego ma prawo bronić, ponieważ własność, która jest owo-

cem pracy, jest prawem przyrodzonym równie świętem, jak prawo do życia.“

Czy chęć posiadania tkwi w naturze człowieka?

„Tak, lecz jeżeli odnosi się tylko do siebie i dogodzenia sobie samemu, wówczas jest sobkostwem.“

Jakie są cechy własności prawowitej?

„Prawowitą własnością jest ta, która została nabyta bez niczyjej krzywdy.“

Prawo miłości i sprawiedliwości zakazuje czynić drugiemu, czegobyśmy nie chcieli, by nam czyniono i tem właśnie potępia wszelkie sposoby nabycia mienia, sprzeciwiające się temu prawu.

Czy prawo własności jest nieograniczone?

„Bez wątpienia wszystko, co zostało prawowicie nabyte, jest naszą własnością, ale niedoskonałe ustawodawstwo ludzkie uświęca często prawa sztucznie stworzone, które odrzuca sprawiedliwość przyrodzoną. Dlatego zmieniają ludzie swoje prawa w miarę postępu i lepszego zrozumienia sprawiedliwości. Co zdawało się w jednym stuleciu doskonałym, zdaje się już w następnym barbarzyńskim.“

Milosierdzie i miłość bliźniego.

Jakie jest istotne znaczenie słowa „milosierdzie“, takie, jakiego nauczał Chrystus?

„Dobrotliwość dla każdego, wyrozumiałość dla ułomności bliźniego i przebaczenie uraz.“

Miłość i miłosierdzie są dopełnieniem zakonu sprawiedliwości, albowiem miłować bliźniego swego znaczy czynić mu wszystko dobre, co jest w naszej mocy i cobyśmy sami chcieli, by nam także czyniono. Takie jest znaczenie słów Chrystusowych: „Miłujcie się wespół jako bracia.“

Milosierdzie, według słów Chrystusa, nie ogranicza się jedynie do dawania jałmużny, lecz odnosi się do wszystkich stosunków, jakie nas łączą z bliźnimi, bez względu na to, czy to są nasi podwładni, czy równi lub od nas wyżsi. Zaleca nam pobłażliwość, ponieważ i my sami jej potrzebujemy; zakazuje poniżać nieszczęśliwego, w przeciwieństwie do tego, co się zbyt często dzieje. Gdy przyjdzie jaka bogata osoba, mamy dla niej tysiące względów, tysiące uprzejmości, przyjdzie zaś jaki biedak, zdaje się nam, że nie mamy powodu nim się zajmować! Czem bardziej jest położenie człowieka pożałowania godne, tem więcej powinniśmy uważać, byśmy poniżającym zachowaniem nie powiększyli jego nieszczęście. Człowiek naprawdę dobry stara się podnosić niższego w jego własnych oczach.

Chrystus powiedział: „Miłujcie nieprzyjaciół swoje!“ Czy miłość do nieprzyjaciół nie sprzeciwia się naszym skłonnościom przyrodzonym i czy nieprzyjaźń nie pochodzi z braku sympatji między duchami?

„Bez wątpienia nie może człowiek żywić do swych nieprzyjaciół miłości czulej i goręcej; nie to też chciał On powiedzieć. Miłować

nieprzyjacioly swoje, znaczy odpuszczać im i za złe dobrem odpłacać; w ten sposób staje się człowiek od nich wyższym, natomiast mszcząc się, staje się niższym od nich.“

Co należy myśleć o jałmużnie?

„Człowiek, doprowadzony do tego, że musi prosić o jałmużnę, poniża się moralnie i cieleśnie i dżiczeje. W społeczeństwie, opartem na prawie Bożem i na sprawiedliwości, powinien być żywot słabego zabezpieczony bez jego poniżenia. Powinno ono zapewnić byt tym, którzy nie mogą pracować, nie pozostawiając ich losu przypadkowi i dobrej woli drugich.“

Potępiacie tedy jałmużnę?

„Nie, nie jałmużna zasługuje na potępienie, ale sposób jej udzielania. Człowiek dobry, który pojmuje miłosierdzie według słów Chrystusa, przychodzi z pomocą nieszczęśliwemu, nie czekając, aż ten wyciągnie rękę do niego.

Prawdziwe miłosierdzie jest zawsze dobrotliwe i dobrowolne, przejawia się ono zarówno w samym czynie, jak i w sposobie jego spełnienia. Przysługa, wyświadczona z miłością, ma dwójnasobną cenę; jeżeli zaś ofiarowana jest wyniośle, może wprawdzie z konieczności zostać przyjęta, ale serca nie wzruszy.

Przypomnijcie sobie także, że ten, kto daje odczuć swoją pomoc, odejmuje sobie zasługi w oczach Bożych. Chrystus powiedział: „Niech nie wie lewica, co daje prawica“. Temi słowy uczy was, byście nie splamili waszego miłosierdzia pychą.

Powinniście odróżniać jałmużnę we właściwym znaczeniu od dobrotliwości. Proszący o jałmużnę nie zawsze jest najbiedniejszym i najbardziej potrzebującym. Obawa poniżenia wstrzymuje często naprawdę biednego, który raczej cierpi nędzę, nie uskarżając się na swój los. Takiego to człowiek naprawdę ludzki umie odszukać i poratować w potrzebie.

Miłujcie się wespół — oto całe prawo, prawo Boskie, mocą którego rządzi Bóg światami. Miłość jest prawem przyciągania dla istot żyjących i uorganizowanych, podobnie jak przyciąganie jest prawem miłości dla materji nieorganicznej.

Nie zapominajcie nigdy, że każdy duch, bez względu na stopień swego rozwoju i bez względu na to, czy jest wcielony, czy odcielesniony — jest zawsze postawiony między duchem wyższym, który go prowadzi i doskonali, a duchem niższym, wobec którego ma on te same powinności. Bądźcie tedy miłośniemi nie tylko tem miłosierdziem, które wam każe wydobyć z sakiewki obola i obojętnie dać go biednemu, który ośmielił się poprosić was o niego, lecz wyszukujcie sami biedę ukrytą. Bądźcie wyrozumiałymi dla wad i upadków bliźnich waszych i zamiast potępiać ich ciemnotę i występki, nauczajcie ich i poprawiajcie; bądźcie łaskawymi i życzliwymi dla wszystkich waszych podwładnych, bądźcie takimi dla najbardziej maluczkich, a spełnicie godnie Zakon Boży.“

Czy niema ludzi, którzy z własnej winy zesli na żebractwo?

„Bez wątpienia, lecz gdyby ich dobre wychowanie pouczyło, jak mają żyć według prawa Bożego, nie byliby popadli w nadużycia, któ-

re spowodowały ich zgubę. Od wychowania zależy poprawa stosunków życiowych całego świata.“

Miłość macierzyńska i dziecięca.

Czy miłość macierzyńska jest cnotą, czy uczuciem instynktownem, wspólnem ludziom i zwierzętom?

„Jest jednym i drugim. Przyroda wszczepiła matce miłość do dzieci ze względu na prawo zachowania rodzaju ludzkiego, lecz u zwierząt ogranicza się ta miłość do potrzeb cielesnych: ustaje, skoro pieczya ta stanie się zbyt duża. U człowieka pozostaje przez całe życie i powoduje poświęcenie i zaparcie się siebie samego, które to własności są cnotami; przetrwa i śmierć i idzie za dzieckiem nawet poza grób; jasne więc, że to coś innego, niż u zwierząt.“

*Skoro miłość macierzyńska leży w naturze człowieka, dlaczego więc nie-
nawidzą niektóre matki swoich dzieci i to często od narodzenia?*

„Jest to często dla dziecka pokuta za to, że był niedobrym ojcem lub złą matką, albo synem niegodnym w innym żywocie na ziemi. W każdym podobnym wypadku jest matka pobudzana przez jakiegoś niedobrego ducha, by przeszkadzała duchowi dziecka w spełnieniu jego zadania życiowego, lecz za to przekroczenie praw przyrodzonych poniesie karę zasłużoną, a dziecię otrzyma nagrodę za przeszkody, gdy je pokona.“

Jeżeli dzieci sprawiają rodzicom wiele przykrości, czy usprawiedliwia to rodziców, gdy nie czują do nich takiej miłości, jaką obdarziliby je w przeciwnym wypadku?

„Nie, ponieważ jest to ich zadaniem, by użyli wszystkich swoich sił w celu naprowadzenia swych dzieci na dobrą drogę. Ale przykrości te są często następstwem złych nawyków, którym oni pozwolili się zakorzenić u dzieci już od kolebki; zbierają więc, co sami zasiali.“

ROZDZIAŁ XI.

Doskonałość moralna.

Cnoty i wady. Namiętności. Samolubstwo. Charakter dobrego człowieka. Poznanie siebie samego.

Cnoty i wady.

Która cnota jest najchwalebniejsza?

„Każda ma swoją wartość, ponieważ każda oznacza postępek na drodze do dobra. Jest to zawsze cnotą, kiedy człowiek sam dobrowolnie zwalcza złe skłonności; wszelako najwyższą cnotą jest ofiara własnych korzyści dla szczęścia bliźniego bez myśli ubocznych. Największą zasługę ma cnota, polegająca na miłosierdziu najbardziej bezinteresownem.“

Są ludzie, którzy czynią dobro odruchowo, nie potrzebując zwalczać przeciwnego popędu. Czy mają taką samą zasługę, jak ci, którzy muszą walczyć ze swoją naturą, a wkońcu ją pokonują?

„Nie muszą walczyć ze sobą tacy, którzy już daleko postąpili naprzód; oni walczyli dawniej i zwyciężyli, dlatego to nie sprawiają im dobre uczucia żadnych trudności, a ich poczynania zdają się im całkiem naturalne: dobro stało się dla nich przyzwyczajeniem. Powinniście ich tedy czcić, jako starych bojowników, którzy podnieśli się na wyższy stopień doskonałości.

Ponieważ jesteście jeszcze bardzo dalecy od doskonałości, zdumiewają was te przykłady, i podziwiacie je tem więcej, im rzadziej się pojawiają; wiedźcie atoli, że na światach doskonalszych jest prawdziem to, co jest u was wyjątkiem. Dążenie do dobra i doskonałości jest tam samorzutne, ponieważ są zamieszkane tylko przez duchy dobre, a jakiegokolwiek złe zamiary byłyby potwornym wyjątkiem. Dlatego są tam ludzie szczęśliwi. Tak będzie i na ziemi, gdy ludzkość się zmieni i gdy zrozumie i będzie spełniała miłosierdzie w prawdziwym tego słowa znaczeniu.“

Okrom wad i namiętności, na których każdy się pozna, co jest najistotniejszym znamieniem niedoskonałości?

„Interesowność. Przymioty moralne są często jako pozłota na naczyniu miedzianem, nie wytrzymująca próby doświadczenia. Człowiek może istotnie posiadać przymioty, czyniące z niego dobrego człowieka w oczach świata, ale przymioty te, chociaż oznaczają już pewien postęp, nie wytrzymują niektórych doświadczeń. Nieraz wystarczy dotknąć się struny jego korzyści osobistych, by ujawnić mętną głąb jego duszy. Bezinteresowność prawdziwa jest na ziemi tak rzadka, że ludzie ją podziwiają, jak jaki okaz nadprzyrodzony.

Pociąg do rzeczy materialnych jest widoczną oznaką niższości, albowiem czem bardziej człowiek jest przywiązany do dóbr tego świata, tem mniej pojmuje swoje powołanie; przeciwnie zaś przez bezinteresowność dowodzi, że patrzy na przyszłość ze stanowiska wyższego.“

Są też ludzie bezinteresowni, ale nieogłędni, którzy szafują swoim mianem bez istotnej korzyści, ponieważ nie umieją go użyć rozsądnie. Czy mają jaką zasługę?

„Mają zasługę bezinteresowności, ale nie mają zasługi dobra, które mogliby wyświadczyć. Jeżeli bezinteresowność jest cnotą, to hojność nierozważna jest brakiem rozsądku. Bogactwo nie zostało nikomu dane, by je rzucał na wiatr, jak też i nie po to, by je ktoś zgarniał do skrzyń — albowiem jest to powierzony mu skarb, z którego będzie musiał zdawać rachunek; będzie odpowiadał za wszystko dobro, jakie mógł za jego pomocą uczynić, a nie uczynił i za wszystkie ły, które mógł osuszyć pieniędzmi, rozdaniem ludziom, potrzebującym ich.“

Czy zasługuje na naganą ten, który czyni dobrze bez oglądania się wprawdzie na nagrodę na ziemi, jednakowoż w nadziei, że otrzyma nagrodę na tamtym świecie i że tam poprawi się jego położenie? Czy myśl ta nie szkodzi jego postępowi?

„Dobroczyнным powinno się być z miłosierdzia, to jest bezinteresownie.“

Ale każdy chowa przecież w duszy naturalne pragnienie, by postępować naprzód i wydobyć się z nędznego stanu tego żywota; duchy same pouczają

nas byśmy w tym celu dobrze czynili. Czy źle jest więc myśleć, że możemy się za to spodziewać czegoś lepszego, niż na ziemi?

„Nie, ale kto czyni dobrze bez skrytej myśli ubocznej, dlatego tylko, by się przypodobać Bogu i swemu bliźniemu cierpiącemu, jest już na pewnym stopniu rozwoju, który mu pozwoli znacznie wcześniej dość do szczęśliwości, niż jego bratu, który czyni dobrze po rozwadze i namyśle, ale nie z wewnętrznego popędu serca swego.“

Czy nie należy tutaj rozróżniać dobro, uczynione bliźniemu, od troski o uzbycie się własnych wad? Pojmujemy, że jest mało chwalebne czynić dobrze z myślą o nagrodzie w tamtym żywocie; lecz poprawić się, pokonując swoje namiętności, zmieniając swój charakter, by przybliżyć się do dobrych duchów i podnieść się — czy i to jest znamieniem niskości?

„Nie, nie; ale mówiąc, byście dobrze czynili, chcemy przez to powździeć, żebyście byli miłosierni. Kto oblicza, co mu każdy dobry uczynek przyniesie w przyszłości na tym, czy na tamtym świecie, postępuje jak samolub; ale niema w tem samolubstwa, gdy staje się lepszymi w celu przybliżenia się do Boga, ponieważ to jest celem każdego.“

*Jeden człowiek urodził się w zbytku i nigdy nie zaznał biedy, drugi na-
był bogactwo własną pracą, a obaj używają tego wyłącznie dla potrzeb i ko-
rzyści osobistych; który ponosi większą winę?*

„Ten, który poznał cierpienie, ponieważ wie on, co znaczy cierpieć i zna boleść, a nie chce jej nieść ulgi; zbyt często zapomina, co san przeszedł.“

*Z dwóch skąpców jeden odmawia sobie wszystkiego i umiera w niedo-
staku na swoich skarbach; drugi jest skąpy tylko dla drugich, dla siebie jest
hony; podczas gdy wzdyga się ponieść najmniejszą ofiarę, by przysłużyć
się komuś lub uczynić coś użytecznego, nic go nie powstrzyma od zaspoko-
jenia swoich zachcianek i namiętności. Gdy zwrócą się do niego o jaką usłu-
gę, jest zawsze bez grosza, ale gdy chce zaspokoić jaką zachciankę osobistą,
mu zawsze dość. Który jest winniejszy i który będzie miał gorsze miejsce
w zaświacie?*

„Ten, który używa, ponieważ jest więcej egoistą niż skąpcem; dru-
gi już sam się po części ukarał.“

Czy jest nagannem, jeżeli ktoś pragnie bogactwa, by mógł czynić dobrze?

„Takie pożądanie jest chwalebne, o ile jest czyste; lecz czy to pra-
gnienie jest zawsze bezinteresowne i nie ukrywa utajonych myśli oso-
bistych? Czy tą pierwszą osobą, której pragnie dobrze czynić, nie jest
często on sam?“

Czy ponosimy winę, gdy badamy błędy drugich?

„Jeżeli czynicie to dlatego, by ich obmawiać, jesteście winnymi; oznacza to brak miłosierdzia. Jeżeli to czynicie dla korzyści osobistej, byćście sami wystrzegali takich błędów, może to być niekiedy pożyteczne, ale nie wolno zapominać, że wyrozumiałość i pobłażliwość dla błędów cudzych jest jedną z cnót, objętych miłosierdziem. Przed uczynieniem wymówek innym za ich niedoskonałości, rozważcie wprzód, czy nie można tego samego rzec o was samych. Starajcie się więc o to, byćście wobec wać, które wytykacie innym, mieli przymioty przeciwne, a to jest najlepszym środkiem do podniesienia waszego. Jeżeli wyty-

kacie coś skąpcowi — bądźcie szczodrymi, gdy pysznemu — bądźcie skromnymi, jeśli kto jest grubjaninem — bądźcie uprzejmymi; jeżeli macie do czynienia z małostkowym — bądźcie wspaniałomyślni, jednym słowem czyńcie tak, by nie można wobec was zastosować słów Chrystusa: „Widzicie źdźbło w oku brata swego, ale belki w oku swoim nie widzicie.“

Czy jest rzeczą niewłaściwą, zagłębiać się w rany społeczeństwa i odsłaniać je?

„Zależy to od zamiaru, w jakim to czynicie. Jeżeli pisarz ma tylko na myśli, by wzbudzić zgorzsenie, jest to dla niego rodzaj zabawy, którą sobie urządza, przedstawiając obrazy życiowe, dające raczej zły, niż dobry przykład. Jeżeli tedy znajduje przyjemność w wyjawianiu złego, nie ominie go kara.“

Niektórzy pisarze wydali piękne i bardzo moralne dzieła, przyczyniające się do postępu ludzkości, sami atoli mało z nich skorzystali; czy otrzymują jako duchy nagrodę za dobro, jakie spowodowali swojemi dziełami?

„Moralność bez uczynków jest to posiew bez pracy. Naco przyda się wam zasiew, jeżeli go nie doprowadzicie, by wydał owoce i was wyżywił? Na tych ludziach cięży większa wina, ponieważ byli dość inteligentni, by niejedno zrozumieć, jeżeli atoli nie postępowali według zasad, jakie głosili, rzekli się tem samem zbioru owoców.“

Czy zasługuje na nagane ten, który dobrze czyni, a ma tego świadomość i sam się do tego przed sobą przyznaje?

„Skoro może mieć świadomość zła, które popełnia, powinien mieć również świadomość dobra, aby wiedział, czy działa źle, czy dobrze. Tylko wówczas, gdy zważy wszystkie swe uczynki na wadze Zakonu Bożego, a zwłaszcza na szali prawa sprawiedliwości, miłości i miłosierdzia, może orzec, czy są dobre, czy złe, może je pochwalić lub potępić. Nie zasługuje tedy na nagane, jeżeli pozna, że pokonał skłonności złe i raduje się z tego, byleby tylko nie szukał w tem zadowolenia swej próżności, ponieważ wtedy popadłby w inną zdrożność.“

Namiętności.

Zaród namiętności tkwi w samej przyrodzie, czy więc jest on zły sam w sobie?

„Nie, namiętność polega na nadmiarze chęci; sama zasada chęci była człowiekowi udzielona w dobrym celu, a namiętności mogą pobudzić człowieka do wszelkich czynów; tylko ich nadużywanie wywołuje zło.“

Jak można określić granice, gdzie namiętności przestają być dobrymi?

„Namiętności są jak koń, który jest pożyteczny, gdy się nim kieruje, a staje się niebezpieczny, gdy on zaczyna panować. Zrozumcie tedy, że namiętność staje się szkodliwą od tej chwili, gdy utracicie władzę nad nią i że wtedy przynosi szkodę wam lub komu innemu.“

Namiętności są dźwignią, powiększającą dziesięciokrotnie siły człowieka; pomagają one do wypełnienia zamierzeń Opatrzności, lecz jeżeli człowiek zamiast nimi kierować, pozwoli się przez nie opano-

wać, wówczas siła, która w jego ręce mogła zdziałać wiele dobrego, uderzy na niego i zniszczy go samego.

Każda namiętność ma swój początek w jakimś uczuciu lub potrzebie przyrodzonej. W istocie więc nie jest niczem złem, ponieważ zasadza się na jednym z warunków opatrnościowych życia ludzkiego. Namiętność we właściwym słowa znaczeniu jest przesadą, wyolbrzymieniem jakiejś potrzeby lub uczucia i odznacza się właśnie owym nadmiarem; staje się złą, gdy powoduje jakiegokolwiek zło.

Każda namiętność, która zniża człowieka do natury zwierzęcej, oddala go od jego natury duchowej. Każde zaś uczucie, podnoszące człowieka ponad naturę zwierzęcą, oznacza przewagę ducha nad materją i zbliża go do doskonałości.

Czy człowiek może zawsze pokonać swoje złe skłonności?

„Tak, a nieraz wystarczą słabe tylko wysiłki; lecz brak mu woli! Ach, jak smutno, że tak mało kto z was zdobywa się na takie wysiłki!“

Czy może człowiek otrzymać skuteczną pomoc od duchów dla pokonania swych namiętności?

„Jeżeli prosi szczerze Boga i swego dobrego opiekuna, pośpieszą mu napewno dobre duchy z pomocą, ponieważ to jest ich posłannictwem.“

Czy istnieją też tak nieprzewyciężone namiętności, że wola nie zdola ich pokonać?

„Jest wiele osób, które mówią: chcę, ale ich wola jest tylko na ustach; one chcą, ale są przytem bardzo zadowolone, że tak się nie stanie. Jeżeli człowiek myśli, że nie może przemóc swoich namiętności, to dlatego, że jego duch ma w nich upodobanie. Kto zaś stara się je stłumić, rozumie swoją naturę duchową, a ich pokonanie jest dlań zwycięstwem ducha nad materją.“

Jaki środek jest najskuteczniejszy dla zwalczenia przewagi natury cielesnej?

„Zaparcie siebie samego.“

Samolubstwo.

Którą wadę można uważać za pierwotną?

„Samolubstwo, ponieważ z niego pochodzi wszystko zło. Badajcie wszystkie wady, a zobaczycie na ich dnie egoizm. Nadaremnie będziecie zwalczać przywary, nie wykorzenicie ich prędzej, dopóki nie uchwycicie zła u korzenia, dopóki nie zniszczycie przyczyny. Niech tedy wszystkie usiłowania wasze zdążają do tego celu, ponieważ tam jest prawdziwa rana ludzkości. Ktokolwiek chce się w tym żywocie przybliżyć do doskonałości moralnej, musi wykorzenić w sobie każdy odruch samolubstwa, ponieważ sobkostwo nie zgadza się ze sprawiedliwością, miłością i miłosierdziem, ono niweczy wszystkie inne zalety.“

Wobec tego, że egoizm zasadza się na poczuciu potrzeb osobistych, zdaje się rzeczą bardzo trudną wykorzenić go z serca ludzkiego. Czy osiągnie się kiedy ten cel?

„Im więcej poznania zdobywają ludzie w rzeczach duchowych, tem mniejszą uwagę przywiązują do rzeczy materialnych; następnie trzeba zmienić urządzenia ludzkie, które egoizm podtrzymują i pobudzają. Zależy to od wychowania.“

Egoizm zrósl się z ludzkością; czy nie będzie zawsze przeszkadzał w osiągnięciu zupełnej szczęśliwości na ziemi?

„Prawda to niestety, że egoizm jest waszą największą wadą, lecz jest on dowodem waszej niższości duchowej, natomiast nie jest nieodłączną cechą ludzkości jako takiej. Duchy tedy zatracają go stopniowo, oczyszczając się w kolejnych wcieleniach, jak wyzbywają się wszystkich innych błędów i wad. Czyż nie macie na ziemi żadnego człowieka, któryby był w wielkiej mierze pozbawiony sobkostwa i któryby spełniał prawo miłosierdzia? Jest ich więcej, niż myślicie, ale mało ich znacie, ponieważ cnota nie szuka rozgłosu. Jeżeli jest jeden, dlaczego nie mogłoby ich być dziesięć, tysiąc i t. d.“

Egoizm zamiast zmniejszać się, rośnie coraz bardziej z postępem cywilizacji, która go, zdaje się, wzbudza i podtrzymuje; w jaki sposób więc może przyczyną zniszczyć swój skutek?

„Czem większe jest jakieś zło, tem większy wywołuje wstręt. Gdy samolubstwo wywoła wiele złego, zrozumiecie, że trzeba je wykorzenić. Gdy ludzie wyzwolą się z egoizmu, który nimi rządzi, będą żyli jak bracia, nie wyrządzając sobie żadnych krzywd, wspierając się nawzajem, dzięki wzajemnemu uczuciu solidarności; silny będzie naonczas podporą słabego a nie jego gnębicielem i nie spotka się ludzi, którymby brakowało środków do życia, ponieważ wszyscy będą wykonywali prawo sprawiedliwości. Będzie to królestwo dobra, które duchy mają za zadanie przygotować na ziemi.

W jaki sposób można wykorzenić samolubstwo?

„Ze wszystkich wad ludzkich najtrudniejszym do wykorzenienia jest egoizm, ponieważ zależy od wpływu materji, z którą człowiek jeszcze zbyt blisko jest złączony i jeszcze nie zdołał się od tego wpływu wyswobodzić, a wszystko przyczynia się do tego, by utrzymać ten wpływ: jego ustawodawstwo, jego organizacja społeczna i wychowanie. Samolubstwo zacznie zanikać w miarę, jak życie moralne będzie przeważało nad życiem materialnem, a nadewszystko w miarę wzrostu poznania, jakie wam daje spirytyzm o waszym istotnym stanie w przyszłości, a nie takim, jak go błędnie przedstawiają różne alegoryczne wymysły. Skoro spirytyzm dobrze zrozumiany przepoi moralność i religję, przemieni zwyczaje, nawyki i stosunki społeczne. Samolubstwo opiera się na przecenianiu osobowości. Otóż spirytyzm dobrze pojmowany, powtarzam to, daje tak wysoki punkt patrzenia na rzeczy, że poczucie osobowości znika wobec bezmiaru nieskończoności. Stracając osobowość z nienależącego się jej piedestału, a przynajmniej okazując, czem jest w istocie, zwalcza tem samym egoizm.

Krzywda, jaką ponosi człowiek wskutek samolubstwa innych, czyni nieraz z niego samoluba, bo czuje potrzebę przybrania postawy obronnej. Gdy widzi, że inni myślą tylko o sobie, a nie o nim, dochodzi do wniosku, że i on musi się troszczyć więcej o siebie, niż o innych. Gdy zasady miłosierdzia i braterstwa będą podstawą ustaw społecz-

nych, stosunków prawnych jednego narodu do drugiego i jednego człowieka do drugiego, wtedy człowiek będzie mniej myślał o sobie, widząc, że i inni tak myślą; podda się umoralniającemu wpływowi przykładu i stosunków społecznych. Wobec prawdziwego zalewu samolubstwa potrzeba nielada cnoty, by zaprzeć się swojej osobowości na korzyść drugich, którzy często nie poczuwają się za to do żadnej wdzięczności. Dla tych właśnie, którzy posiadają tę cnotę, jest Królestwo niebieskie otwarte, dla nich przedewszystkiem jest zachowana szczęśliwość wybranych, albowiem zaprawdę powiadam wam, że w dzień sprawiedliwości ten, który myślał tylko o sobie, będzie odsunięty na bok i skazany na osamotnienie.“

Czyni się niezaprzeczenie chwalebne wysiłki, by przyspieszać postęp ludzkości. Zachęca się, pobudza, pielęgnuje i otacza czcią dobre uczucia więcej, niż w którejkolwiek innej epoce, a jednak żerujący czerw sobkostwa jest wciąż jeszcze otwartą raną społeczeństwa ludzkiego. Jest ono prawdziwą plagą, rozszerzającą się na całym świecie, której każdy w mniejszym lub większym stopniu pada ofiarą. Musimy ją tedy zwalczać, jak zwalczamy każdą zakaźną chorobę. Przytem postępujemy jak lekarz: idźmy do samego źródła choroby. Wyszukujmy tedy w całej organizacji społecznej, od rodziny aż do narodów, od chaty do pałacu, wszelkie przyczyny, wszystkie widoczne lub ukryte wpływy, wzbudzające, podtrzymujące i rozwijające myśli egoistyczne; gdy poznamy przyczyny, wtedy lekarstwo znajdzie się samo. Wówczas będzie chodziło tylko o walkę z niemi, choćby nie ze wszystkimi równocześnie, a powoli będzie jad wykorzeniony. Leczenie będzie długotrwałe, ponieważ przyczyny są liczne. Uzdrowienie będzie tylko wtedy możliwe, gdy zło zostanie wyrwane z korzeniem, a stanie się to przez wychowanie społeczeństwa, ale nie takie, które troszczy się tylko o wydanie ludzi uczonych, lecz wychowanie ludzi dobrych i szlachetnych. Dobrze pojęte wychowanie jest bowiem kluczem do postępu moralnego. Gdy się pozna sposób kształtowania dzielnych charakterów, jak się zna sposób kształcenia rozumu, będzie je można prostować, jak się prostuje młode rośliny. Ale umiejętność taka wymaga wiele rozwagi, wiele doświadczenia i głębokiej obserwacji. Jest wielkim błędem, jeżeli sądzimy, że wystarczy mieć dużo wiadomości, by móc to zadanie wykonać należycie. Ktokolwiek śledzi żywot dziecka bogacza, czy biedaka już od narodzenia i zobaczy różnorodne, szkodliwe wpływy, działające nań wskutek niedośledstwa, niedbalstwa i nieświadomości jego wychowawców, oraz widzi, jak często środki, stosowane do jego umoralnienia, chybają celu — ten się nie będzie dziwił, iż na świecie spotyka się tyle przewrotności. Czyńmy dla moralności tyle, ile czyni się dla kształcenia umysłu, a przekonamy się, że jeśli istnieją natury odporne, to więcej, niż sądzimy, jest takich, które wymagają tylko dobrej uprawy, by wydały jak najlepsze owoce.

Człowiek chce być szczęśliwy, to uczucie leży w jego naturze; dlatego pracuje bezustanku, by poprawić swoje położenie na ziemi i wyszukuje przyczyny swoich niepowodzeń, by im zapobiec. A skoro zrozumie, że samolubstwo jest jedną z przyczyn, które rodzą pychę,

żądę sławy, chciwość, zawiść, nienawiść, zazdrość, które go na każdym kroku urażają i wprowadzają zamęt we wszystkie stosunki społeczne, które niszczą zaufanie, które zmuszają człowieka do obrony przed swoim sąsiadem, a z przyjaciół czynią nieprzyjaciół — wtedy pojmie, że wada ta nie zgadza się z jego spokojem i prawdziwą szczęśliwością — a dodajmy: i z prawdziwym bezpieczeństwem. Czem więcej kto ucierpiał z powodu egoizmu, tem snadniej pozna konieczność podjęcia walki przeciwko niemu, tak, jak walczy przeciwko zarazie, szkodliwym zwierzętom i wszystkim klęskom. Przy musi go do tego jego własny interes.

Samolubstwo jest źródłem i powodem wszelkich wad i przywar, podobnie jak miłosierdzie źródłem wszystkich cnót. Zniszczenie pierwszego, a rozwinięcie drugiego powinno być celem wszystkich wysiłków człowieka, jeżeli chce zabezpieczyć sobie szczęście doczesne i przysze!

Charakter dobrego człowieka.

Po czem można poznać prawdziwy postęp człowieka, podnoszący go na wyższy stopień duchowy?

„Duch wykazuje wysoki poziom, jeżeli wszystkie czyny jego żywota cielesnego są spełnianiem prawa Bożego, a przewodzi mu zawsze myśl o życiu duchowem.“

Naprawdę dobrym człowiekiem jest ten, który spełnia zakon sprawiedliwości, miłości i miłosierdzia z najczystszych pobudek. Gdy bada on własne sumienie odnośnie do swych uczynków, pyta się, czy nie przestąpił tego prawa, czy nie popełnił coś złego, czy spełniał wszystko dobre, co mógł uczynić, czy nie miał kto przyczyny uskarżać się na niego, a wkońcu, czy uczynił innym wszystko, coby sobie życzył, by dla niego uczynili!

Człowiek przejęty uczuciem miłosierdzia i miłości do bliźniego czyni dobrze dla dobra samego, nie oczekując nagrody i ofiarowuje swój własny interes na ołtarzu sprawiedliwości. Jest dobry, ludzki i życzliwy dla każdego, ponieważ widzi we wszystkich ludziach braci swoich bez różnicy wyznania, stanu i narodowości. Moc i bogactwo uważa za powierzone mu dobra, których ma używać dla dobra powszechnego; dlatego też nie stanie się nigdy pysznym, wiedząc, że może je każdej chwili utracić. Używa mocy swej dla podniesienia moralnego swych podwładnych, a nigdy do tyranizowania ich swoją hardością i bezwzględnością. Człowiek dobry jest pobłażliwy i wyrozumiały wobec słabości i błędów innych, ponieważ wie, że sam potrzebuje pobłażliwości, pamiętając słowa Chrystusa: „Kto z was jest bez grzechu, niech na nią pierwszy rzuci kamieniem“. Nie jest mściwy: za przykładem Zbawiciela odpuszcza urazy, a pamięta tylko dobrodziejstwa, wiedząc, że jego grzechy będą mu odpuszczone w tej mierze, w jakiej sam drugim odpuszcza. Przestrzega i szanuje prawa swych bliźnich według zasady: „Nie czyń drugiemu, czego nie chcesz, aby tobie czyniono.“

Poznanie siebie samego.

Co jest najlepszym praktycznym środkiem do poprawienia się w tym żywocie?

„Mędrzec starożytny powiedział: „Poznaj samego siebie!“

Uznajemy wielką mądrość tej zasady, ale cała trudność polega właśnie na poznaniu siebie samego; w jaki sposób można tego dopiąć?

„Czyńcie to samo, co i ja czynilem w mojem życiu na ziemi. W końcu dnia badałem swoje sumienie, przebiegałem w pamięci wszystkie moje czyny i pytałem się siebie, czy nie zaniedbałem jakiegoś obowiązku i czy nie ma kto przyczyny użalać się na mnie. W ten sposób doszedłem do poznania siebie samego i zobaczyłem, w czym się mam jeszcze poprawić. Kto przypominałby sobie codziennie wieczorem wszystkie swoje uczynki i pytał się, co uczynił dobrego lub złego, prosząc Boga i swojego anioła stróża o oświecenie, zdobyłby wielką siłę, pomocną mu na drodze doskonalenia, gdyż wierzcie mi, Bóg by go wspomagał. Pytajcie się tedy, coście uczynili i z jakiego powodu postąpiliście tak lub owak w pewnych okolicznościach, czy uczyniliście coś, cobyście u innego potępili i czyście nie popełnili czegoś, do czego wstydzilibyście się przyznać? Zapytajcie się jeszcze i o to: Gdyby spodobało się Bogu odwołać was w tej chwili, czy nie musielibyście się obawiać czyjogoś spojrzenia, wróciwszy do świata duchów, gdzie niema nic skrytego? Badajcie, coście uczynili przeciw Bogu, przeciwko bliźniemu swemu, a ostatecznie i przeciwko sobie samemu. Odpowiedzi będą dla waszego sumienia bądźto pocieszeniem, bądź oznajmieniem zła, które macie naprawić.

Poznanie siebie samego jest przeto kluczem do poprawy. Powiecie może: jak możemy się sami osądzać? Czyż nie mamy złudzeń miłości własnej, która pomniejsza nasze błędy i usprawiedliwia je? Skąpiec uważa się tylko za oszczędnego i przewidującego, a pyszny myśli o sobie, że jest dostojny. — To jest aż nazbyt prawdziwe, ale macie sposób kontroli, który was nie może oszukać. Gdy nie macie pewności co do wartości jakiegoś swego postępku, zapytajcie się siebie, jakbyście go osądzali, gdyby go kto inny popełnił. Jeżeli się wam nie podoba u innego, nie może być dobrym, ponieważ niema dwojakiej miary sprawiedliwości. Starajcie się też dowiedzieć, jak inni sądzą o tej rzeczy, nie lekceważcie zdania nieprzyjaciół waszych, ponieważ oni nie mają przyczyny ukrywać przed wami prawdy, a często stawia ich Opatrzność wedle was jako zwierciadło, aby was napomnieli z większą szczerością, niżby to zrobił przyjaciel. Gdy tedy ten, który chce się naprawdę poprawić, bada swoje sumienie, i pragnie wyrwać z siebie złe skłonności, jak wyrwa zielsko w ogrodzie, niech czyni obrachunek moralny dnia ubiegłego, jak to czyni kupiec, obliczając swoje straty i zarobki. Kto może sobie powiedzieć, że dzień jego był dobry, ten może spokojnie spać i bez bojaźni oczekiwać przebudzenia do żywota innego.

Stawiajcie więc sobie jasne i ściśle określone pytania i nie obawiajcie się ich pomnażać. Warto ofiarować kilka minut dla uzyskania wiecznej szczęśliwości. Czy nie pracujecie codziennie tylko dla-

tego, aby nagromadzić środki, któreby wam zapewniły spokojny byt na starsze lata? Czy ten odpoczynek nie jest przedmiotem wszystkich waszych pragnień, celem, dla którego chętnie znosicie wszystkie trudności i odmawiacie sobie narazie wielu przyjemności? A wszakże co znaczy ten kilkudniowy odpoczynek, zamącony słabością cielesną, wobec owego odpoczynku, który oczekuje człowieka dobrego za grobem? Czy nie warto dołożyć trudu, by go osiągnąć? Wiem, że wielu rzeczy, iż terażniejszość jest oczywista, a przyszłość niepewna. I właśnie tę myśl mamy u was zniszczyć i dlatego pragniemy dać wam poznać tę przyszłość tak, byście nie mieli w duszy żadnej wątpliwości co do tego. Dlatego usiłowaliśmy z początku zwrócić waszą uwagę zapomocą zjawisk, działających na wasze zmysły, a teraz podajemy wam naukę, którą powinien każdy głosić i rozszerzać.“

Wiele grzechów, jakich się dopuścimy, przejdzie tak, że ich nawet nie zauważymy. Gdybyśmy według rady powyższej częściej badali nasze sumienie, zobaczylibyśmy, jak często grzeszymy, nie myśląc wcale o tem, ponieważ nie badamy natury i pobudek naszych uczynków. Metoda pytań jest pewniejsza, niż maksymy, których zwykle nie stosujemy do siebie. Tużaj żąda się ścisłej odpowiedzi tak lub nie, nie dopuszczającej żadnej dwuznaczności.

CZĘŚĆ IV.

NADZIEJE I POCIECHY.

Rozdział I.

Ziemskie cierpienia i radości.

Szczyście i nieszczęście względne. — Utrata ukochanych. — Rozczarowanie i niewdzięczność. — Związki antypatyczne. — Bojaźń przed śmiercią. — Zniechęcenie do życia. — Samobójstwo.

Szczyście i nieszczęście względne.

Czy człowiek może być całkowicie szczęśliwy na ziemi?

„Nie, ponieważ życie jego na ziemi jest doświadczeniem albo pokutą; od niego atoli zależy, czy złagodzi cierpienia i osiągnie takie szczyście, jak to jest wogóle na ziemi możliwe.“

Pojmujemy, że człowiek będzie szczęśliwy, gdy się ludzkość przemieni, lecz czy może człowiek zapewnić sobie tymczasem szczyście względne?

„Człowiek jest najczęściej twórcą swego nieszczęścia. Jeżeli spełnia Zakon Boży, oszczędzi sobie wiele cierpień i zyska szczyśliwość tak wielką, jaką jego grubomaterjalny byt może objąć.“

Człowiek, który dobrze zrozumiał swoje przyszłe powołanie, widzi w żywocie ziemskim tylko byt doczesny. Jest on dlań jak chwilowy popas w jakiejś nędznej gospodzie; znosi łatwo różne przemijające przykrości podróży, która ma go zaprowadzić na stanowisko tem lepsze, im lepiej się do niej przygotował.

W żywocie doczesnym bywamy karani za przekroczenie praw żywota materjalnego cierpieniami, które wypływają z przestąpienia tych praw i z naszych wybryków. Gdy bliżej zastanawiamy się nad przyczynami naszego nieszczęścia, widzimy, że po większej części są skutkiem jednego zбочenia z prawej drogi. Przez ten fałszywy krok weszliśmy na drogę złą i brnąc z jednego upadku w drugi, padamy w nieszczęście.

Szczęście doczesne jest względne zależnie od stanu danego osobnika. Co wystarcza do szczęścia jednemu, nie wystarcza drugiemu. Czy istnieje jednakoż jakaś miara szczęścia wspólna dla wszystkich ludzi?

„Dla życia cielesnego jest nią posiadanie niezbędnych środków, dla życia moralnego: czyste sumienie i wiara w przyszłość.“

Czy to, co jest zbytkiem dla jednego, nie jest niezbędnem dla drugiego i odwrotnie?

„Tak, według waszych pojęć materialnych, waszych przesądów, waszej żądzy sławy i wszystkich waszych śmiesznych niedorzeczności, które przyszłość będzie sądziła, gdy zrozumiecie prawdę. Bez wątpienia uważa się ten, który miał 50.000 zł dochodu, za bardzo nieszczęśliwego, gdy musi się ograniczyć do 10.000 zł, ponieważ nie może odgrywać roli tak wielkiego pana i nie może żyć na odpowiedniej stopie, mieć koni, lokaji, oraz zaspokajać wszystkich swych zachcianek i namiętności. Sądzi, że cierpi niedostatek. Czy myślicie, że jest naprawdę pożałowania godny, jeżeli obok niego widzicie innych, przymierających głodem i chłodem, nie mających schronienia, gdzieby mogli głowę skłonić? Mądry, chcąc czuć się szczęśliwym, patrzy zawsze poniżej siebie, nie nad siebie, chyba że zapragnie wznieść się duszą w nieskończoność.“

Bywają nieszczęścia i cierpienia niezależne od nas i od naszego sposobu postępowania, boć spadają i na człowieka najsprawiedliwszego. Czy jest jakiś sposób, by ich uniknąć?

„Kto chce kroczyć naprzód, powinien się im poddać bez szemrania; wszelako czerpie zawsze siłę i pociechę w swoim sumieniu, budzącem w nim nadzieję lepszej przyszłości, jeżeli spełni wszystko, czego trzeba do jej osiągnięcia.“

Czy cywilizacja, stwarzając nowe potrzeby, nie jest przyczyną nowych nieszczęść?

„Cierpienia tego świata pozostają w związku z potrzebami sztucznymi, jakie sobie stwarzacie. Kto umie ograniczyć swoje pragnienia i spogląda bez zawiści na to, co jest nad nim, oszczędzi sobie wiele zawodów w tym żywocie. Najbogatszym jest ten, kto ma najmniej potrzeb.“

Zazdrościcie uciech tym, którzy zdają się wam szczęśliwymi na świecie; lecz czy wiecie, co ich oczekuje? Jeżeli używają tylko dla siebie, by sobie dogodzić, są egoistami, a w przyszłości los się im odwróci. Żałujcie ich raczej. Bóg zezwala niekiedy, by i człowiek niedobry opływał w dostatki, atoli szczęście jego nie jest do pozazdroszczenia, albowiem spłacać je będzie łzami gorzkimi. Gdy sprawiedliwy jest nieszczęśliwy — otrzyma za to cierpienie nagrodę, jeżeli je znosi mężnie. Pamiętajcie o słowach Chrystusa: „Błogosławieni, którzy cierpią, albowiem ich jest królestwo niebieskie.“

Zbytek zapewne nie jest niezbędny do szczęścia, lecz tak nie jest z tem, co koniecznie do życia potrzebne. Czy nie jest tedy istotnem nieszczęściem tych, którym brak i najniezbędniejszych środków do życia?

„Człowiek jest rzeczywiście nieszczęśliwy, gdy cierpi niedostatek

w tem, co mu do życia i dla zdrowia koniecznie potrzebne. Niedostatek ten powstaje czasami z jego winy i wtedy niech obwinia siebie samego; jeżeli zaś kto inny zawinił, wówczas odpowiedzialność za to spada na tego, kto jest przyczyną biedy.“

Bóg wskazuje nam widocznie nasze istotne powołanie na ziemi przez odpowiednie nasze zdolności przyrodzone. Czyż wiele naszych niepowodzeń nie wynika z tego, że nie stosujemy się do tego powołania?

„To prawda, a często rodzice z pychy lub skąpstwa odwodzą dzieci swoje z drogi, przez przyrodę im wskazanej i przez to zбочzenie burzą ich szczęście; będą musieli za to odpowiadać.“

Uznajecie więc za dobre, aby syn wysoko urodzonego pana robił np. buty, gdyby miał do tego zdolności?

„Nie należy popadać w niedorzeczności, ni przesadzać; cywilizacja ma swoje wymagania. Dlaczego miałby syn wysoko postawionej osoby, jak mówisz, robić buty, jeżeli może czynić co innego? Może stać się zawsze użytecznym odpowiednio do swoich uzdolnień, jeżeli nie użyje ich w przeciwnym kierunku. Tak np. zamiast złym adwokatem, mógłby zostać może dobrym mechanikiem i t. p.“

Stawianie ludzi poza obrębem ich sfery uzdolnień jest bez wątpienia jedną z najczęstszych przyczyn ich niepowodzeń. Niezdolność do zawodu wybranego jest niewyczerpanym źródłem wszelkich niedomagań; do tego przyłącza się w dodatku duma, która przeszkadza człowiekowi szukać zatrudnienia w niższym zawodzie i podsuwa mu myśl samobójstwa jako ostatni sposób uniknięcia tego, co uważa za poniżenie. Gdyby wychowanie moralne wzniosło go nad głupie przesady pychy, nie zostałyby zaiste nigdy bez pomocy.

Są ludzie, pozbawieni wszelkich środków do życia, chociaż koło nich pełno zbytku, skazani jakby na śmierć. Czego powinni się uczyć? Czy mają skończyć śmiercią głodową?

„Człowiek nie powinien nigdy przypuścić myśli, żeby musiał umrzeć z głodu; znalazłyby się zapewne środki do życia, gdyby tylko pycha nie stawiała się między potrzebę a pracę. Mówi się często, że niema żadnego rzemiosła lub stanowiska, któreby bezcześciło. Mówi się to atoli tylko drugim, a nie sobie!“

A więc człowiek, nie opanowany przesądami towarzyskimi, mógłby znaleźć pracę i środki do życia; ale między ludźmi są i tacy, którzy z powodu choroby lub jakiej innej, od nich niezawisłej przyczyny, nie mogą się starać o zaspokojenie swoich potrzeb?

„W społeczeństwie, urządzonem według praw Chrystusa, nie powinien nikt umrzeć z głodu.“

Przy roztropnej gospodarce społecznej nie może człowiekowi zabraknąć środków do życia, chyba dzięki jego własnym błędom; błędy jego atoli i wady wypływają często z otoczenia, w którym się znajduje. Gdy człowiek zacznie spełniać Zakon Boży, stworzy nowy porządek społeczny, ugruntowany na podstawie sprawiedliwości i solidarności i sam również stanie się lepszym.

Dlaczego w społeczeństwie ludzkim jest klasa cierpiących daleko liczniejszą, niż klasa szczęśliwych?

„Na ziemi niema nikogo zupełnie szczęśliwego, a co uważa się za szczęście, ukrywa często dotkliwe smutki; cierpienia są tu wszędzie. W odpowiedzi zaś na pytanie zaznaczam, że owe klasy cierpiących na ziemi są liczniejsze dlatego, ponieważ ziemia jest miejscem pokuty. Gdy człowiek uczyni z niej siedzibę dobra i dobrych duchów, wówczas nie będzie już tam nieszczęśliwych i stanie się ona dla niego rajem ziemskim.“

Dlaczego źli ludzie zwyciężają na ziemi tak często dobrych swoim wpływem?

„Dzieje się tak wskutek słabości dobrych. Ludzie źli są odważni i zaczepni, a dobrzy bojaźliwi; skoro ci tylko zechcą, zaczną przeważać nad złymi.“

Jeżeli człowiek jest często sprawcą swych cierpień cielesnych, czy sprawa ma się tak samo i z cierpieniami moralnymi?

„Jeszcze więcej, ponieważ cierpienia cielesne są nieraz niezawisłe od woli, ale pycha obrażona, zawiedziona żądza sławy, niepokój chciwości, skąpstwa, zazdrości, słowem wszystkie namiętności są to męczarnie duszy.

Zawiść i zazdrość! Szczęśliwi ci, którzy nie znają tych dwóch czerwów, toczących serca ludzkie! Zawiść i zazdrość burzą wszelki pokój ducha temu, kto stanie się ich niewolnikiem; nie dają mu spokoju nawet we śnie i prześladują go, jak ciężkie zmory. Ludzie zawistni i zazdrośni żyją w nieustannej gorączce. Pożałowania godne jest ich położenie i czyż nie pojmujecie, że człowiek stwarza sobie przez te namiętności nad wyraz ciężkie udręki, a ziemia staje się mu wtedy prawdziwym piekłem?“

Wiele powiedzeń potocznych obrazuje w sposób jaskrawy skutki tych namiętności. Mówią: chodzi nadęty pychą, umiera z zawiści, usycha z zazdrości i zgryzoty, traci chęć do jedzenia i picia i t. d. Niekiedy są ludzie zazdrośni od urodzenia w stosunku do wszystkiego, co ich przewyższa, co postępuje naprzód torem normalnym, a tylko dlatego, że nie mogą tego osiągnąć. Wszystko, co znajduje się ponad ich widnokreślami, razi ich, a gdyby stanowili większość w społeczeństwie, chcieliby wszystko ściągnąć do swego poziomu. Taka jest zazdrość, złączona z przeciętnością.

Człowiek jest często nieszczęśliwy z powodu wartości, jaką przywiązuje do rzeczy doczesnych; i tak próżność, ambicja i pożądlivość powodują jego nieszczęście. Gdy stanie ponad ciasnym kręgiem życia materialnego i wzniesie się myślą do nieskończoności, która jest jego przeznaczeniem, wydają mu się przygody ludzkie tak niepozorne i dziecinne, jak narzekania dziecka nad utratą zabawki, która była całym jego szczęściem.

Kto upatruje swoje szczęście tylko w zadowoleniu swej pychy i swych grubych pożądlivości, jest nieszczęśliwy, gdy ich nie może zaspokoić, podczas gdy ten, który nie pragnie nic zbytecznego, jest zadowolony z tego, co inni uważają za nieszczęście. Mówimy tu

o człowieku wykształconym, ponieważ człowiek dziki, którego potrzeby są bardziej ograniczone, niema takich pożądań, ni trosk, patrzy on zupełnie inaczej na rzeczy. W stanie cywilizowanym człowiek wykształcony zastanawia się nad swoim nieszczęściem i analizuje je, dlatego je też bardziej odczuwa; ale może też zastanawiać się nad środkami pociechy. Pocięchę tę czerpie z religji chrześcijańskiej, która podaje mu nadzieję lepszej przyszłości i znaleźć ją może w spityżmie, który przynosi mu pewność tej przyszłości.

Utrata osób ukochanych.

Czy utrata miłych nam osób nie jest jedną z największych przyczyn, przynoszących nam smutek bardzo uzasadniony, ponieważ strata ta jest nie do powetowania i nie jest zawisła od naszej woli?

„Ta przyczyna smutku dosięgnie tak bogacza, jak biedaka; jest prawem powszechnem. Pocięchą jest jednak dla was, że możecie obcować z waszymi miłymi zapomocą sposobów, jakie posiadacie obecnie, a później będziecie mieli inne, bardziej bezpośrednie i dostępniejsze dla waszych zmysłów.“

Co mamy sądzić o tych, którzy uważają porozumiewanie się z zaświatem za profanację pamięci zmarłych?

„Nie jest ono beczeszczaniem, jeśli dzieje się to uważnie i wywołuje się ich z szacunkiem; dowodem tego, że duchy kochające was przychodzą z radością i są szczęśliwe, gdy z nimi rozmawiacie. Byłoby to wszakże beczeszczaniem, gdyby działało się to lekkomyślnie.“

Możliwość obcowania z duchami jest nader słodką pocięchą, ponieważ daje nam możność porozumiewania się z naszymi krewnymi i przyjaciółmi, którzy opuścili ten świat przed nami. Przez wywołanie przybliżają się do nas, są koło nas, słyszą nas i odpowiadają nam; przestaje więc istnieć rozłąka między nimi a nami. Wspierają nas swą radą, okazują nam swą miłość i zadowolenie, które sprawia im nasza pamięć o nich. Nam zaś sprawia to radość, gdy się dowiadujemy, że są szczęśliwi i za ich pośrednictwem poznajemy warunki ich nowego życia i nabieramy pewności, że kiedyś zobaczymy się z nimi.

W jaki sposób odczuwają duchy nieutulony żal tych, których zostawili na ziemi?

„Duch jest wrażliwy na wspomnienia i żale tych, których miłował, ale bezustanne i nierozumne narzekanie sprawia mu ból, ponieważ dostrzega w tej nadmiernej boleści brak wiary w przyszłość i ufności w Boga, a co za tem idzie, przeszkodę do postępu i do złączenia się ponownego.“

Jeżeli dwaj przyjaciele są zamknięci w tem samem więzieniu, a jeden z nich zostanie wcześniej zwolniony, czy byłoby to miłosierdzie, gdyby pozostały w więzieniu smucił się nad tem, że jego przyjaciel był prędzej uwolniony, niż on? Czy nie byłoby w tem więcej egoizmu, niż miłości, gdyby żądał, aby przyjaciel jego odbywał z nim więzienie i męczarnię tak długo, jak on? Podobnie ma się rzecz

i z dwiema istotami, miłującemi się na ziemi. Kto wcześniej odchodzi, jest prędzej wyzwolony i powinniśmy mu życzyć szczęścia, oczekując cierpliwie chwili, gdy sami będziemy wyswobodzeni.

Zróbmy jeszcze jedno porównanie. Macie bardzo miłego i oddanego przyjaciela, który wszakże jest ciężko chory i potrzebuje koniecznie wyjechać do dalekiej, ciepłej krainy. Będziecie wtedy i nadal listownie się porozumiewali. Czy będziecie się smucili z powodu jego oddalenia, skoro ono jest potrzebne dla jego dobra?

Spirytyzm podaje nam najwyższą pociechę w jednej z najbardziej uzasadnionych przyczyn bóleści i smutku. Daje nam bowiem dowody przyszłego życia i obecności koło nas tych, którzy nas miłowali, oraz ich miłości i opieki nad nami. Dzięki spirytyzmowi niema już opuszczenia i osamotnienia; człowiek tu na ziemi opuszczony ma zawsze przyjaciół koło siebie, z którymi może duchem obcować.

Niecierpliwie znosimy przykrości życiowe, które zdają się nam nieraz niemożliwe do zniesienia, a jednak, gdyśmy je mężnie przecierpieli bez szemrania i hantowania się, będziemy się cieszyli, skoro nadejdzie chwila wyzwolenia z tego więzienia ziemskiego, jak raduje się człowiek ciężko chory, gdy wyzdrowieje po dokonaniem bolesnem leczeniu.

Rozczarowanie i niewdzięczność.

Czy rozczarowanie, spowodowane niewdzięcznością i kruchością węzłów przyjaźni, nie jest również źródłem goryczy dla człowieka uczuciowego?

„Tak, ale uczymy was litować się nad niewdzięcznymi i niewiernymi przyjaciółmi, którzy będą nieszczęśliwsi od was. Niewdzięczność jest córką egoizmu, a samolub spotka później tak samo zatwardiałe serca, jakie on sam miał. Pomyślcie o tych wszystkich, którzy spełnili więcej dobrego, niż wy, którzy byli więcej warci od was, a którym zapłacono niewdzięcznością! Przypomnijcie sobie, że i Jezus był za życia swego nienawidzony i wyszydzany, że Go uważano za oszusta i zwodziciela i nie dziwujcie się, że się i wam podobnie dzieje. Niechaj wasze dobre uczynki będą wam nagrodą na tym świecie, a nie zważajcie na to, co mówią ci, którym je wyświadczyliście. Niewdzięczność jest doświadczeniem waszej wytrwałości w dobrych uczynkach, będziecie za to wynagrodzeni, a ci, którzy was potępiali, będą tem mocniej ukarani, im większa była ich niewdzięczność.

Przyroda dała człowiekowi potrzebę miłości, on pragnie kochać i być kochanym. Największem szczęściem, jakie go może spotkać na ziemi, jest znaleźć serce, jednoczące się z nim uczuciem szczerzej sympatji; to daje mu przecucie szczęśliwości, jaka go oczekuje w świecie duchów doskonałych, gdzie wszystko jest miłością i życzliwością. Rozkosz ta będzie samolubowi odmówiona.“

Związki antypatyczne.

Skoro duchy sympatyzujące dążą do zjednoczenia, dlaczego u duchów wcielonych często bywa tak, iż jedna osoba darzy drugą najserdeczniejszym uczuciem miłości, a ta przyjmuje to obojętnie, a nawet ze wstrętem? Ponad-

to jak może najgorętsza miłość dwojga ludzi przemienić się w odrazę, a niekiedy w nienawiść?

„Czyż nie pojmujecie, że to jest kara, albo — i to najczęściej — gra niedobrych duchów? A zresztą iluż to ludziom zdaje się, że najgoręcej miłują, sądząc z powierzchownych oznak, a gdy mają żyć z temi osobami, poznają rychło, że to była tylko skłonność fizyczna. Nie wystarcza zakochać się w jakiejś osobie, która się wam podoba i według waszego zdania ma piękne przymioty. Możecie ją dopiero wówczas ocenić, gdy z nią żyjecie. Ileż to również jest małżeństw, o których z początku sądzą, że nigdy nie będą zgodne, a gdy jedno drugie dobrze poznało i zbadalo, zawiązuje się między nimi wierna i stała miłość, ponieważ opiera się na poważaniu wzajemnem. Nie należy zapominać, że to duch miłuje, a nie ciało, to też gdy zniknie omamienie cielesne — widzi duch prawdziwą rzeczywistość.

Są dwa rodzaje skłonności: cielesna i duchowa, a człowiek często bierze jedną za drugą. Skłonność duchowa, gdy jest czysta, jest trwała i ożywcza; miłość zaś cielesna jest przemijająca i to jest przyczyną, że często ci, którzy myślą, że są złączeni wieczną miłością, nienawidzą się, gdy przemienie czar i szal cielesny.“

Czy brak sympatji u osób powołanych do wspólnego życia nie jest źródłem smutków tak ciężkich, że zatrują całą żywot?

„Rzeczywiście są one bardzo gorzkie, ale jest to jedno z tych nieszczęść, których najczęściej jesteście sami przyczyną. Przedewszystkiem są temu winne wasze ustawy, bo czyż myślicie, że Bóg was przymusza, byście żyli z tymi, którzy się wam nie podobają? A następnie szukacie tak często w tych związkach raczej zadowolenia dla swej pychy i ambicji, aniżeli szczęścia obopólnej miłości; ponosicie więc skutki waszych przesądów.“

Lecz czy nie pada przy tem niemal zawsze niewinny ofiarą?

„Tak, i dla niego jest to ciężkie cierpienie, lecz odpowiedzialność za to nieszczęście spadnie na jego sprawców. Jeżeli światło prawdy przenikło duszę jego, będzie czerpać pociechę w wierze w lepszą przyszłość. Nakoniec w miarę, jak pierzchać zaczną przesady, znikną także przyczyny tych nieszczęść osobistych.“

Bojaźń przed śmiercią.

Strach przed śmiercią jest u wielu ludzi przyczyną ciągłego niepokoju. Skąd to pochodzi, kiedy mają przed sobą przyszłość?

„Nie mają przyczyny do tej obawy. Lecz czego chcecie? W młodości mówi się im, że istnieje piekło i niebo i że prawdopodobnie pójda do piekła, ponieważ o tem, co jest przyrodzone, mówi się, że to jest grzechem śmiertelnym dla duszy. To też gdy dorosną, nie wierzą w to i stają się ateistami lub materialistami; w ten sposób dochodzą do wiary, że okrom żywota doczesnego niema nic. Ci zaś, którzy pozostaną przy swej wierze dziecięcej, obawiają się owego ognia wiecznego, który ma ich wiecznie palić.

Sprawiedliwy nie boi się śmierci, ponieważ, wierząc, ma pewność lepszej przyszłości; a miłość, której przykazania spełniał, napawa go ufnością, że nie spotka na tamtym świecie nikogo, którego spojżenia miałby się obawiać.“

Człowiek moralny, który wzniósł się ponad namiętności i nalogi cielesne, ma już tu na tym świecie rozkosze, nieznanne materjaliście. Ukrócenie pożądlivosti napelnia go spokojem i pogodą. Czuje się szczęśliwy dzięki spełnianiu dobrych uczynków, nie zna, co to przykrości i zawody, bo przechodzą koło jego duszy bez bolesnych doznań.

Zniechęcenie do życia. Samobójstwo.

Skąd pochodzi zniechęcenie do życia u niektórych osobników bez dostatecznej przyczyny?

„Pochodzi to z lenistwa, braku wiary, a często i z przesytu. Dla człowieka, oddającego się celowej i użytecznej pracy, odpowiedniej wrodzonym uzdolnieniom, niema w niej nic uciążliwego, a życie upływa mu rażno; znosi przykrości z większą cierpliwością i zrozumieniem, bo wie, że czeka go za to pewniejsze i trwalsze szczęście.“

Czy człowiek może rozporządzać dowolnie swoim życiem?

„Nie, jedynie Bóg ma prawo do tego. Samobójstwo jest przestąpieniem Zakonu Bożego.“

Czy samobójstwo nie jest zawsze dobrowolne?

„Szaleniec, odbierający sobie życie, nie wie, co czyni.“

Co mamy sądzić o samobójstwie z powodu zniechęcenia do życia?

„Szaleńcy! Dlaczego nie pracowali? Nie byłoby im życie ciężarem.“

Co należy myśleć o samobójcach, pragnących się w ten sposób wyzwolić z nędzy i rozczarowań tego świata?

„Biedne duchy, nie mające dość hartu i siły do znoszenia utrapień żywota! Bóg pomaga cierpiącym, ale bezduszni i zniechęceni nie umieją z Jego pomocy korzystać. Błogosławieni, którzy znoszą cierpienia bez szemrania, otrzymają bowiem za to nagrodę! Ale biada tym, którzy szukają zbawienia w tem, co w swej bezbożności nazywają przygodą lub losem. Przygoda lub los — że się posłużę ich wyrażeniem — mogą im naprawdę zapewnić chwilowe powodzenie, ale tylko dlatego, by im później tem boleśniej dać odczuć nicość tych słów.“

Czy ci, którzy doprowadzili nieszczęśliwego do tego rozpaczliwego kroku, ponoszą za to odpowiedzialność?

„O biada im, albowiem będą za to odpowiedzialni jak za zabójstwo.“

Czy można człowieka, nękanego niedostatkami, który ze zwątpienia odbiera sobie życie, uważać za samobójcę?

„Jest to zawsze samobójstwo; wszelako ci, którzy to spowodowali, lub mogliby temu zapobiec, są więcej winni niż on sam. Nie sądźcie jednak, że będzie zupełnie zwolniony od winy, gdy mu brakło stałości i wytrwałości i nie użył wszystkich sił i zdolności, by się wyswobodzić z nędzy. Ale biada mu, jeżeli zwątpienie jego pochodzi z pychy! Chcę rzec, jeżeli należy do tych ludzi, którym pycha uniemożliwia wydobyć się z nędzy, którzy wstydziłiby się pracą rąk zarabiać na życie i raczej wolą zginąć z głodu, aniżeli przynieść ujmę temu, co nazywają stanowiskiem społecznym. Czy nie jest stokroć większym dowodem godności walczyć z nieszczęściem naprzekór krytyce bezdusznego i samolubnego świata, mającego dobrą wolę tylko dla tych, którym niczego nie brakuje, a odwracającego się od was wyniośle, gdy ich potrzebujecie? Ofiarować swoje życie ze względów na ten świat, jest wielkiem głupstwem, gdyż on się wam za to nie odwdzięczy.“

Czy samobójstwo, popełnione w celu uniknięcia hańby za jaki zły uczynek, jest tak samo karygodne, jak to, które pochodzi ze zwątpienia?

„Samobójstwo nie zmaże grzechu popełnionego, ale przeciwnie, do jednego dodaje drugi. Jeżeli człowiek miał odwagę popełnić zło, powinien mieć też odwagę poddać się jego skutkom.“

Czy samobójstwo jest usprawiedliwione, gdy ktoś chce zapobiec, by hańba jego nie przeszła na dzieci i rodzinę?

„Kto tak postępuje, nie czyni dobrze; ponieważ jednak robi to w dobrej wierze, Bóg mu to policzy, gdyż jest to pokuta, którą sobie sam wymierza. Zmniejsza swą winę dobrym zamiarem, niemniej jednak popełnia grzech. A zresztą wykorzeńcie nadużycia naszego społeczeństwa i wasze przesady, a samobójstwa znikną.“

Kto odbiera sobie życie, by uniknąć hańby za jakiś zły czyn, ten wykazuje, że więcej ceni szacunek u ludzi, niż przebaczenie u Boga; albowiem gdy wstąpi do żywota duchowego obciążony swymi złymi uczynkami, pozbawia się środków i warunków do ich naprawienia za życia. Bóg odpuści nam, gdy szczerze żałujemy i policzy naszą pokutę, natomiast samobójstwo nic nie naprawi.

Co mamy sądzić o tym, kto odbiera sobie życie w nadziei, że w ten sposób rychlej przeniesie się do lepszego świata?

„To jest nowe szaleństwo! Niech czyni dobrze a zdobędzie większą pewność, że się doń dostanie. Bo inaczej opóźnia tylko swoje wyzwolenie i sam zapragnie powtórzyć i ukończyć żywot, samowolnie skrócony. Żaden błąd, niech będzie jaki chce, nie otwiera bramy do świątyni wybranych.“

Czy ofiara z własnego życia nie jest niekiedy zasługą, gdy ma na celu zachowanie żywota innego, lub dobro bliźnich?

„To jest czyn wzniosły, a nie samobójstwo. Bóg atoli sprzeciwia się ofierze zbytecznej i nie jest mu miła, gdy jest pokalana pychą. Ofiara jest zasługą tylko przez swoją bezinteresowność, a ten, kto spełniając ją, ma jakąś ukrytą myśl, zmniejsza jej cenę u Boga.“

Każda ofiara, poniesiona kosztem własnego szczęścia, jest wielką zasługą w oczach Boga, albowiem jest spełnieniem prawa miłości bliźniego. Ponieważ żywot ziemski jest darem, któremu człowiek przypisuje wartość największą, przeto ten, kto zrzeknie się go na korzyść swego bliźniego, spełnia wielką ofiarę. Wprzód atoli, nim ją wykona, powinien rozważyć, czy może jego żywot nie będzie użyteczniejszy, niż śmierć.

Czy popelnia samobójstwo człowiek, gdy pada ofiarą namiętności, o których wie, że przyspieszą jego koniec, ale którym się już oprzeć nie może, ponieważ przyzwyczajenie uczyniło z nich już istne potrzeby cielesne?

„To jest zabójstwo moralne. Czyż nie pojmujecie, że w tym wypadku jest człowiek winien dwójnasobnie? Wykazuje brak odwagi i zezwierzęcenie, a co więcej zapomina o Bogu.“

Czy jest więcej czy mniej winien, niż ten, który odbiera sobie życie z rozpączy?

„Jest więcej winien, ponieważ ma czas zastanowić się nad swoim samobójstwem. Kto sobie nagle odbiera życie, czyni to niekiedy w stanie jakiegoś zamroczenia, graniczącego z obłądem; ten drugi jednak jest więcej winien i poniesie cięższą karę, ponieważ kary są zawsze proporcjonalne do świadomości grzechu popełnionego.“

Jeżeli człowiek widzi przed sobą straszną i nieuniknioną śmierć, czy robi źle, gdy skróci swoje cierpienie, zadając sobie sam śmierć?

„Człowiek czyni zawsze źle, gdy nie oczekuje przez Boga ustanowionego terminu. A zresztą czy ma wszelką pewność, że ta chwila już nadeszła i czy jeszcze w ostatniej chwili nie może się zjawić pomoc?“

Rozumiemy, że samobójstwo w warunkach zwyczajnych jest naganne, lecz weźmy wypadek, gdy śmierć jest nieunikniona, a życie skróci się tylko o kilka chwil?

„Jest to zawsze brak pokory i zdania się na wolę Stworzyciela.“

Jakie są skutki takiego czynu?

„Pokuta, dostosowana do ciężkości grzechu i danych okoliczności, jak zawsze.“

Czy jest karygodną nieostrożność, narażająca życie niepotrzebnie na niebezpieczeństwo?

„Niema tutaj winy, o ile nie było złego zamiaru lub oczywistej świadomości, że się popełnia zło.“

Czy żony, które w pewnych krajach dają się dobrowolnie spalić z ciałami swoich mężów, można uważać za samobójczynie?

„One poddają się pewnym przesądom, a czynią to często więcej z musu, niż z własnej woli. Sądzą, że spełniają powinność. Usprawiedliwia je większą częścią ich nieświadomość. Te barbarzyńskie i niegodne zwyczaje znikną z rozwojem cywilizacji.“

Niekiedy, nie mogąc przeboleć utraty swoich umiłowanych, odbiera sobie ktoś życie w nadziei, że się z nimi złączy. Czy osiągnie swój cel?

„Następstwa tego będą dla niego zupełnie inne, niż oczekiwał, bo zamiast połączyć się z nimi, oddali się od nich na dłuższy czas. Będzie płacić musiał za tę niedorzeczność większymi cierpieniami od tych, które chciał sobie skrócić i nie otrzyma w nagrodę tego, czego oczekiwał.“

Jakie są wogóle skutki samobójstwa dla ducha?

„Są bardzo różne i kary za nie nie są stałe. Są one zawsze dostosowane do przyczyn, które je wywołują. Nastęstwem wszakże, którego żaden samobójca uniknąć nie może, jest rozczarowanie. Pozatem los wszystkich nie jest jednakowy, zależy bowiem od okoliczności. Niektórzy odpokutują swój grzech bezpośrednio, inni w nowym żywocie, który będzie gorszy od samowolnie przerwanego.“

Spostrzeżenia wykazują istotnie, że skutki samobójstwa nie są zawsze te same, są jednak niektóre wspólne wszystkim wypadkom śmierci gwałtownej jako skutki nagłego przerwania żywota. Najpierw okazuje się to w uporczywym utrzymywaniu się łączności ciała z duchem, ponieważ łączność ta istniała w całej pełni w chwili przerwania życia, podczas gdy przy śmierci naturalnej osłabia się powoli i jest częste już rozluźniona i rozerwana przed śmiercią ciała. Wskutek tego przedłuża się stan zamętu duchowego i omamienia, a duchowi zdaje się jeszcze dłuższy lub krótszy czas, że znajduje się między żywymi.

Przekleństwo, zachodzące między duchem a ciałem, powoduje u niektórych samobójców odbicie się stanu ciała na duchu, który odczuwa skutki rozkładu ciała i ma uczucie lęku, duszności i strachu. Stan ten może trwać tak długo, jak długo miał trwać żywot przerwany. Zjawisko to nie jest powszechne, ale w żadnym wypadku nie jest samobójca wolny od następstw, które za sobą pociąga brak odwagi i prędkiej czy później musi odpokutować swój grzech w taki czy inny sposób. I zdarzało się, że pewne duchy, które były bardzo nieszczęśliwe na ziemi, opowiadały, że odebrały sobie życie w poprzednim żywocie i poddały się dobrowolnie nowym cierpieniom, by je znieść z większą rezygnacją. U niektórych kara jest pewnego rodzaju uwięzienie w materji, z której nie mogą się wyzwolić, by wznieść się do lepszych światów, gdzie im dostęp wzbroniony. Przeważnie występuje u samobójców żal nad tem, że popełnili rzecz bezużyteczną, bo zamiast ulgi doznali rozczarowania.

Etyka wszystkich wyznań i systemów filozofji potępia samobójstwo, jako czyn, sprzeciwiający się prawom przyrodzonym; wszystkie mówią nam, że nikt nie ma prawa skracać sobie samowolnie życia. Ale dlaczego nie mamy tego prawa? Dlaczego nie możemy położyć kresu naszym cierpieniom? Spirytyzmowi przypadło w udziale wykazać na przykładach, że samobójstwo jest nie tylko grzechem — jako przekroczenie prawa moralnego — co dla niektórych osób jest rzeczą małej wagi, lecz że jest także czynem niedorzecznym, ponieważ przez nie niczego się nie zyska, a przeciwnie tylko traci. Nie jest to żadna teoria, ale zjawiska i wydarzenia namacalne, które spirytyzm stawia nam przed oczyma.

Rozdział II.

PRZYSZŁE CIERPIENIA I RADOŚCI.

Nicość. — Przyszły żywot. — Wyczuwanie przyszłych radości i cierpień. — Wpływ Boży na kary i nagrody. — Charakter przyszłych radości i kar. — Kary czasowe. — Pokuta i żal za grzechy. Trwanie przyszłych kar. — Raj, piekło i czyściec.

Nicość. — Przyszły żywot.

Dlaczego ma człowiek instynktowny lęk przed nicością?

„Ponieważ nicość nie istnieje.“

Skąd pochodzi instynktowne przeczucie przyszłego żywota?

„Przed swoim wcieleniem znał duch wszystkie te rzeczy, a dusza zachowuje nieokreśloną pamięć tego, co wiedziała i widziała w stanie duchowym.“

Po wszystkie czasy zajmował się człowiek swoją przeszłością, pozagrobową, co jest całkiem naturalne. Chociaż przypisuje wielką wagę żywotowi tutejszemu, musi go poważnie zastanowić fakt, że żywot ten jest tak krótki i niepewny; wszak może być każdej chwili zniszczony. A co stanie się z nim po tej krytycznej chwili? Pytanie to jest bardzo ważne, gdyż chodzi tu nie o kilka lat, lecz o całą wieczność. Kto ma długie lata przebywać w jakiej cudzej krainie, niepokoi się o los i stanowisko, jakie tam będzie zajmował. Jakże mielibyśmy się nie troszczyć o los nasz po opuszczeniu tego świata, kiedy to ma być na zawsze?

Myśl o nicości ma w sobie coś, co sprzeciwia się rozumowi. Człowiek, choćby najbardziej lekkomyślny, pyta się jednak w ostatniej chwili, co się z nim stanie i mimowoli zastanawia się i ufa.

Wiara w Boga bez uznawania żywota przyszłego byłaby niedorzecznością. Poczucie przyszłego, lepszego żywota żyje w sumieniu wszystkich ludzi, a Bóg nie włożył go tam bez przyczyny. Żywot przyszły zapewnia nam zachowanie naszej osobowości po śmierci; cóżby nam z tego przyszło, że przeżyjemy ciało, gdyby nasza istota duchowa miała się stracić w morzu nieskończoności? Skutki tego byłyby dla nas równoznaczne z nicością.

Wyczuwanie przyszłych radości i cierpień.

Skąd pochodzi wiara, pojawiająca się u wszystkich narodów, a mianowicie wiara w przyszłe nagrody i kary?

„Jest to zawsze to samo: przeczucie rzeczywistości, przynoszone człowiekowi przez ducha w nim wcielonego; wiedźcie bowiem, że nienadarmo mówi do was wasz głos wewnętrzny. Szkoda, że za mało posłuch mu dajecie. Gdybyście o tem więcej i częściej myśleli, stalibyście się lepszymi.“

Jakie uczucie przeważa po większej części u ludzi w chwili śmierci, powątpiewanie, strach, czy nadzieja?

„Powątpiewanie u zatwardziałych niedowiarków, strach u grzeszników, a nadzieja u dobrych ludzi.“

Dlaczego istnieją sceptycy, kiedy dusza przynosi z sobą przecucie życia duchowego?

„Jest ich mniej, niż myślicie. Wielu z nich udaje za życia z pychy wielkoduchów, ale w chwili śmierci nie są takimi rycearzami.“

Następstwem pojęcia o przyszłym życiu jest poczucie odpowiedzialności za nasze czyny, myśli i słowa. Rozum i sprawiedliwość nam mówią, że przy podziale szczęścia, do którego każdy człowiek wdycha, nie mogą być zli i dobrzy jednako nagrodzeni.

Wpływ Boży na kary i nagrody.

Czy Bóg zajmuje się każdym człowiekiem z osobna? Czy nie jest On w isłocie za wielki, a my za mali, aby każdy z nas miał w Jego oczach szczególną wagę?

„Bóg stara się jednakowo o wszystkie istoty, które stworzył; dla Jego dobrotliwości niema nic za małego.“

Czy Bóg potrzebuje zajmować się każdym uczynkiem naszym i czy większa część naszych spraw nie jest dla Niego niepozorna?

„Bóg ustanowił prawa, rządzące wszystkimi waszemi sprawami i uczynkami, a gdy je przekroczycie, jest to wasza wina. Jeżeli człowiek popełni jaki grzech, nie wyda przeciw niemu np. takiego wyroku: „Byłeś nie posłusznym, więc cię ukarzę.“ On ustanowił tylko pewne granice. Choroby a często i śmierć są skutkiem waszych nadużyć, a to jest ta kara, jako nieuniknione następstwo przekroczenia prawa przyrodzonego. Tak jest we wszystkim.“

Wszystkie nasze uczynki podlegają prawom Bożym; niema między nimi żadnego, choćby napozór wydawał się nieznacznym, w którymby one nie mogły być naruszone. Jeżeli doznajemy skutków naruszenia prawa, powinniśmy to sobie samym przypisywać; bo w ten sposób stajemy się własnymi twórcami naszego szczęścia przyszłego lub nieszczęścia.

Prawdę tę można zrozumieć z następującego podobieństwa: Pewien ojciec dał swemu dziecku należyte wychowanie i naukę, t. j. środki do pokierowania sobą. Odstąpił mu rolę i grunt pod uprawę i powiedział mu: „Oto prawidła, które masz zachowywać i wszystkie potrzebne przybory i narzędzia, abyś uczynił rolę urodzajną i zabezpieczył swój żywot. Dałem ci tę naukę, byś zrozumiał te prawidła, a gdy je będziesz zachowywał, przyniesie ci rola wiele plonów i zapewni ci spokojną starość. W przeciwnym razie nie będzie ci rola nic dobrego rodziła i umrzesz z głodu.“ To powiedziawszy, pozostawił go, by czynił i pracował według własnej woli.

Czy nie prawda, że rola ta będzie urodzajna odpowiednio do pieczy i troskliwości jej użyczonej, a każde zaniedbanie wyjdzie mu na szkodę? Syn będzie tedy na starość szczęśliwy lub nieszczęśliwy według tego, jak zachowywał lub zaniedbywał rady i nauki ojca.

Bóg jest jeszcze bardziej przewidującym, albowiem każdej chwili oznajmia nam, czy postępujemy dobrze, czy źle. Posyła nam duchy, by nas pouczały, ale my ich nie słuchamy. Przytem zachodzi jeszcze ta różnica, że Bóg obdarza człowieka w każdym nowym żywocie środkami, by naprawiły dawniej popełnione krzywdy, podczas gdy syn, o którym mówimy, nie ma już żadnych, jeżeli źle użył swego czasu.

Charakter przyszłych kar i radości.

Czy kary i radości duszy po śmierci mają w sobie coś materialnego?

„Nie mogą być materialnymi według waszych pojęć tego wyrazu, ponieważ dusza nie jest materialna. To potwierdzi zdrowy rozum. A jednak są tysiącokrotnie dotkliwsze niż te, które znosicie na ziemi, ponieważ duch, raz od ciała odłączony, jest o wiele wrażliwszy, gdyż gruba materja nie przytępia już jego wrażliwości.“

Dlaczego wyltarza sobie człowiek o karach i radościach żywota przyszelego często tak gruby i niedorzeczny obraz?

„To sprawia jego niedość jeszcze rozwinięty rozum. Czyż dziecko rozumuje tak, jak człowiek dorosły? Zresztą zależy to w znacznej mierze od tego, jak je uczono; zachodzi tutaj konieczna potrzeba zmiany. Wasza mowa jest zbyt niedoskonała, aby mogła wyrazić to, co jest poza wami. Trzeba było więc użyć podobieństw, obrazów i figur, które brałicie dosłownie za rzeczywistość; w miarę atoli, jak się człowiek oświeci, pojmuje łatwiej rzeczy, których jego język nie umie wyrazić.“

Na czem polega szczęśliwość dobrych duchów?

„Na poznawaniu wszystkich rzeczy, wyzbyciu się wszelkiej nienawiści, zazdrości, żądzy sławy i wszystkich tych namiętności i nalogów, które powodują nieszczęście ludzi. Miłość, która je łączy, jest dla nich źródłem najwyższego szczęścia. Nie znają żadnej biedy, ni cierpień, ni trudów żywota cielesnego i radują się nad wszystkim, co dobrego innym czynią; szczęśliwość duchów zależy zawsze od ich podniosłości i doskonałości. Tylko duchy czyste zażywają najwyższej szczęśliwości, aczkolwiek wszystkie inne nie są nieszczęśliwe. Między duchami złemi i doskonałemi jest wiele stopni, na których radości odpowiadają stanowi moralnemu. Duchy, dostatecznie rozwinięte, pojmują szczęście tych, które przed nimi osiągnęły cel wyższy i dążą do niego; jest to dla nich pobudką, a nie przedmiotem zazdrości. Wiedzą one, że to od nich samych zależy, pracują i wysilają się w tym kierunku, ale ze spokojem dobrego sumienia i czują się szczęśliwemi, że nie muszą cierpieć.“

Uważacie brak potrzeb cielesnych za warunek szczęśliwości duchów; ale czy zaspokojenie tych potrzeb nie jest dla człowieka źródłem rozkoszy?

„Tak, rozkoszy zwierzęcych, a gdy im nie możecie zadość uczynić, cierpicie.“

Jak to należy rozumieć, jeśli się rzeknie, że duchy czyste spoczywają na łonie Bcżem, wysławiając chwałę Bożą?

„To jest alegoria, obrazująca pojęcie ich o doskonałościach Bożych, której wszakże nie należy brać dosłownie. Wszystko w przyrodzie od ziarnka piasku śpiewa, to jest głosi i wysławia wszechmoc, mądrość i dobrotliwość Bożą, ale nie wiercie, że duchy szczęśliwe miałyby być tylko wiecznie pogrążone w kontemplacji, bo to byłoby szczęściem niedorzecznem i jednostajnem, byłoby to szczęściem samoluba, a ich żywot byłby nieskończoną nieużytecznością. Nie znają trosk żywota cielesnego, co już jest wielką rozkoszą, a potem, jak już powiedzieliśmy, poznawanie i wiedza o wszystkim daje im wiele radości. Używają zaś swej mądrości, pomagając innym duchom do postępu i podniesienia, a to jest ich zajęciem i rozkoszą zarazem.“

Na czem polegają cierpienia duchów niższych?

„Bywają tak różnorodne, jak przyczyny, które je wywołały i są dostosowane do stopnia niskości tak, jak rozkosze są dostosowane do podniosłości duchów. Można je streścić w następujących słowach: Nieszczęsne duchy zazdroszczą wszystkiego, czego im brak, by być szczęśliwymi, a nie mogą tego osiągnąć, widzą szczęście, a nie mogą go dopiąć, dręczy je żal, zawiść, wściekłość i rozpacz nad tem, co im przeszkadza w osiągnięciu szczęśliwości, wyrzuty sumienia i niewysłowione przygnębienie moralne. Pragną wszystkich rozkoszy, a nie mogą ich otrzymać, co sprawia im ogromne męki.“

Czy wpływ duchów jednych na drugie jest zawsze dobry?

„Wpływ duchów dobrych jest zawsze błogosławiony, ale duchy nieczyste starają się odwrócić z dobrej drogi i pokuty tych, których uważają za podatnych jeszcze na ich podszepty, a których często już za żywota na ziemi skusiły do złego.“

Czy śmierć nas tedy nie wyzwodzi od pokuszenia?

„Nie, lecz wpływ złych duchów na inne duchy jest o wiele mniejszy, niż na ludzi, ponieważ nie mają pomocników w namiętnościach cielesnych.“

W jaki sposób mogą złe duchy zwodzić na pokuszenie, nie mając pomocy w namiętnościach?

„Jeżeli niema namiętności cielesnych, są jeszcze w myślach duchów opóźnionych w rozwoju; kusiciele podtrzymują te myśli, ciągnąc ofiary swoje w miejsca, gdzie widzą te namiętności i wszystko, co je może podniecać.“

Lecz cóż z tych namiętności, skoro one nie mają możności przejawiania się?

„To właśnie jest ich karą. Chciwiec widzi złoto, którego nie może posiąść, rozpustnik orgję, w których nie może brać udziału, pyszny zaszczyty, których pragnie, a nie może się nimi rozkoszować.“

Jakie jest największe cierpienie, którego mogą doznawać złe duchy?

„Niepodobna opisać mąk moralnych, będących karami za pewne zbrodnie. Nawet ten, który je znosi, nie potrafi dać wam dokład-

nego ich opisu. Najstraszniejszą atoli jest myśl, jakoby miał być zatracony na wieki.“

Człowiek wytwarza sobie o karach i radościach duszy po śmierci wyższe lub niższe pojęcie według stanu swej inteligencji. Czem bardziej się rozwija, tem więcej wyzwala się to pojęcie z cech materialnych: pojmuje rzeczy ze stanowiska racjonalniejszego, przestając obrazy i przenośnie brać dosłownie. Bardziej doświadczony umysł poucza, że dusza jest istotą duchową, a tem samem nie może podlegać wpływowi, działającym tylko na materję; z tego jednak nie wynika, żeby dusza była wyswobodzona z cierpienia i nie podlegała karze za swe grzechy.

Spirytystyczne obcowanie z duchami odsłania nam przyszły stan duszy, już nie jako teorię, lecz jako rzeczywistość. Stawia nam przed oczami wszelkie przejawy życia pozagrobowego, przedstawiając nam je równocześnie jako logiczne skutki żywota ziemskiego i aczkolwiek wolne od fantastycznych dodatków, stworzonych przez wyobraźnię ludzką, niemniej są bardzo bolesne dla tych, którzy za życia źle używali swych zdolności. Różnorodność tych następstw jest niezliczona, lecz za powszechnie obowiązującą zasadę można przyjąć: „Każdy jest ukarany tem, czem zgrzeszył.“ Tak są jedni karani bezustannem oglądaniem popełnionego zła, inni żalnością, strachem, hańbą, zwątpieniem, osamotnieniem, ciemnością, oddzieleniem od osób umiłowanych i t. d.

Skąd pochodzi nauka o ogniu wiecznym?

„Jest to wyrażenie obrazowe, jak wiele innych, brane za rzeczywistość.“

Ale czy ów strach nie ma także dobrych skutków?

„Popatrzcie, ile ich powstrzymuje od złego, wielu i pomiędzy temi, którzy tego nauczają. Jeżeli nauczacie rzeczy, które później rozum wasz odrzuca, wywieracie nacisk, który nie będzie ani trwałym, ani zbawiennym.“

Czy duchy niższe pojmują szczęście sprawiedliwego?

„Tak, a to jest ich karą, ponieważ wiedzą, że są go pozbawione z własnej winy. Dlatego też tęskni duch odłączony od materji do nowego żywota cielesnego, ponieważ każdy nowy żywot może skrócić czas tej pokuty, jeżeli się go tylko dobrze użyje. Wówczas ma wolność wyboru doświadczeń, któremi mógłby odpokutować swoje grzechy. Pamiętajcie, że duch cierpi za każdy grzech, który popełnił, albo którego był przyczyną, za wszystko dobro, które mógł uczynić, ale go nie uczynił i za wszystko zło, wynikające z dobra niespełnionego.“

Duch w czasie swej wędrówki duchowej nie ma już powłoki materialnej; jest jakby z mgły utworzony i widzi, co go oddala od szczęśliwości; cierpi więc więcej, ponieważ teraz dopiero naprawdę rozumie, ile zawinił, widzi bowiem rzeczywistość.“

Duch w zaświecie widzi z jednej strony wszystkie swoje poprzednie żywoty, a z drugiej świtającą mu przyszłość i zrozumie, czego mu brakuje do jej osiągnięcia, tak jak wędrowiec, który wyj-

dzie na szczyt góry, patrzy na drogę odbytą i na tę, która mu jeszcze pozostaje, by doszedł do celu.

Czy nie smucą się dobre duchy na widok duchów cierpiących? Czy nie jest przez to ich szczęśliwość zamącona?

„Wiedzą, że zło jest przemijające; wspierają je, by się poprawiły, podają im rękę pomocną i cieszą się serdecznie, gdy się im to udaje.“

Skoro duchy nie mogą ukryć przed sobą swych myśli a wszystkie uczynki ich są im znane, wynikałoby z tego, że winowajca słyszy bezustanku narzekania swej ofiary!?

„Nie może być inaczej, zdrowy rozum wam to potwierdzi.“

Czy ta jawność wszystkich naszych złych uczynków i ustawiczna obecność naszych ofiar stanowi karę dla winowajcy?

„Większą, niż myślicie, ale tylko tak długo, dopóki nie odpokutuje swych grzechów, czyto jako duch, czy jako człowiek w następnych wcieleniach.“

Gdy przyjdziemy do świata duchów, stanie przeszłość przed nami otworem, zarówno dobro jak i zło popełnione będzie odsłonięte. Nadaremnie chciałby złoczyńca uniknąć spojrzenia swych ofiar, ich nieunikniona obecność będzie dla niego straszną karą i bezustannym wyrzutem, aż odpokutuje popełnione bezprawie, podczas gdy dobry człowiek przeciwnie spotka się wszędzie ze spojrzeniami pełnymi miłości i przyjaźni.

Dla człowieka złego niema na ziemi większej udręki, niż obecność jego ofiar; dlatego unika ich bezustanku. W jakim położeniu znajdzie się, gdy mu opadnie z oczu zasłona, gdy zrozumie niegodziwość, jakiej się dopuścił, gdy zobaczy najtajniejsze swe uczynki odkryte, swoją obłudę zdemaskowaną i nie będzie mógł wzroku od tego odwrócić? Podczas, gdy dusza człowieka grzesznego jest ciągle ofiarą hańby, żalu i wyrzutów sumienia, dusza sprawiedliwego zażywa błogiego pokoju.

Czy wspomnienie grzechów, których się dusza dopuściła, gdy była jeszcze niedoskonala, nie mąci jej błogości, gdy się już oczyściła?

„Nie, ponieważ się wykupiła ze swych grzechów i wyszła zwycięsko z doświadczeń, którym się w tym celu poddała.“

Czy cierpienia, jakie ją jeszcze czekają, nim się oczyści do reszty, nie zakłócają jej szczęścia?

„Jeśli mowa o duszy jeszcze znieprawionej, to tak. Nie może ona zażywać prawdziwej błogości, dopóki nie będzie całkowicie oczyszczona. Dla duszy jednak rozwiniętej już i rozbudzonej, nie ma myśl o doświadczeniach, których ma się jeszcze podjąć, nic przyniatającego.“

Dusza po osiągnięciu pewnego stopnia czystości zażywa już szczęścia; przenika ją poczucie błogiego zadowolenia. Jest szczęśliwa ze wszystkiego, co widzi, co ją otacza; podnosi się przed nią zasłona, zakrywająca tajemnice i cuda stworzenia, a doskonałość Boska objawia się jej w wielkiej swej jasności.“

Czy więzy sympatji, łączące duchy tej samej kategorii, są dla nich źródłem szczęśliwości?

„Złączenie duchów, zjednoczonych w dobrem, jest jedną z największych rozkoszy, ponieważ się nie obawiają, żeby związek ten był skażony egoizmem. Tworzą one w świecie duchowym rodziny przeniknięte wspólnem uczuciem i na tem polega ich szczęście duchowe, podobnie jak wy zgromadzacie się według pewnych kategorii i znajdujecie w tem przyjemność, gdy jesteście razem. Czyste i bezinteresowne przywiązanie do siebie, którem darzą się nawzajem, jest niewyczerpanem źródłem ich szczęścia; niema tam już żadnych przyjaciół fałszywych, ani obłudników.“

Człowiek zażywa przedsmak tego szczęścia już na ziemi, gdy spotka dusze, z którymi może się połączyć więzami czystymi i świętymi. W żywocie czystszy będzie rozkosz ta niewysłowiona i nieograniczona, ponieważ spotykają się tam tylko dusze sympatyzujące z sobą, których egoizm nie wyzięblił.

Czy istnieje — jeśli chodzi o przyszły stan ducha — jaka różnica między tym, który za życia obawiał się śmierci, a tym, który wyczekiwał jej obojętnie, albo nawet z radością?

„Różnica ta może być bardzo wielka, ale często zanika wobec przyczyn, wywołujących ów lęk lub pragnienie. Czy człowiek boi się śmierci, czy sobie jej życzy, może być do tego powodowany różnemi pobudkami, a te uczucia właśnie wpływają na stan ducha. Oczywiście, gdy ktoś życzy sobie śmierci jedynie dlatego, by skrócić swe cierpienia, jest to pewnego rodzaju szmeraniem przeciw wyrokom Opatrzności i doświadczeniom, którym ma się poddać.“

Czy wyznawanie spirytyzmu i wiara w przejawy duchowe jest potrzebna, by zapewnić nam przyszły los?

„Gdyby tak było, wynikałoby z tego, że wszyscy, którzy w to nie wierzą, albo nie są o tem pouczeni, są wydziedziczeni, co byłoby niedorzecznością. Tylko dobro zapewnia nasz przyszły los; otóż dobro jest zawsze dobrem, na jakiegokolwiek drodze do niego dochodzimy.“

Wiara w spirytyzm pomaga wielce do poprawy, zwracając myśl do pewnych zagadnień przeszłości; przyspiesza postęp jednostek i mas, uprzytomniając nam, czem się pewnego dnia staniemy. Jest podporą, jest światłem, które nas prowadzi. Spirytyzm uczy znosić swój los cierpliwie i z rezygnacją, wstrzymuje od czynów, mogących opóźnić przyszłe szczęście. W ten sposób przyczynia się do naszego uszczęśliwienia, ale nikt nie mówi, że bez niego nie można do tego dojść.

Skoro duch, który odpokutowuje swoje grzechy, doznaje w nowym żywocie cierpień fizycznych, niesłusznem jest chyba powiedzenie, że po śmierci cierpi dusza tylko moralnie?

„Prawdą jest, że, gdy dusza jest wcielona, odczuwa dotkliwie przykrości żywota cielesnego, wszelako tylko ciało cierpi cieleśnie.“

Mówicie często, że kto umarł, już nie cierpi; jednakowoż nie zawsze jest to prawda. Jako duch nie doznaje już cierpień fizycznych, ale według grzechów, których się dopuścił, może odczuwać tem większe boleści moralne i w nowym żywocie może być jeszcze bardziej nie-

szczęśliwy. Niegodziwy bogacz będzie żebrał o jałmużnę i będzie oddany na pastwę nędzy, dumny dozna wszelkich upokorzeń; kto nadużywał mocy, postępował ze swoimi podwładnymi bezwzględnie i z pogardą, będzie zmuszony słuchać innego pana, jeszcze surowszego i bezwzględniejszego, niż był on sam. Wszystkie przykrości i udręki życiowe są pokutą za grzechy z poprzednich żywotów, o ile nie są następstwem przewinień żywota obecnego. Gdy odejdziecie z tego świata, zrozumiecie to.

Człowiek uważający się na ziemi za szczęśliwego, ponieważ może zaspokoić swoje życzenia i zachcianki, najmniej myśli o swej poprawie. Za to złudne szczęście pokutuje często jeszcze w tem życiu, lecz nie minie go zapewne w innem życiu całkowicie materialna pokuta“.

Czy wcielenie ducha na świecie mniej materialnym jest nagrodą?

„Jest to skutek jego oczyszczenia. W miarę oczyszczenia wcielają się duchy na światach coraz doskonalszych, aż się wyzwolą z materji i zmyją z siebie wszelkie zmazy, by rozkoszować się wieczną szczęśliwością duchów czystych na łonie Bożem.“

Na światach, gdzie żywot nie jest tak materialny, jak tutaj na ziemi, nie są potrzeby tak grube, a wszelkie cierpienia cielesne są mniej dojmujące. Ludzie tam nie podlegają niskim namiętnościom, które czynią jednych nieprzyjaciółmi drugich. Nie znając nienawiści, ani zazdrości, żyją między sobą w pokoju, wypełniając prawa sprawiedliwości, miłości i miłosierdzia; nie znają także różnych przykrości i trosk, pochodzących z nienawiści, pychy i samolubstwa, które stanowią udrękę naszego życia ziemskiego.

Co stanie się z człowiekiem, który, aczkolwiek nie popełnia nic złego, nic nie czyni, by wyzwolić się z materji?

„Skoro nie postąpił naprzód, musi powtórzyć żywot podobny do tego, jaki opuścił. W ten sposób przedłuża sobie przykrości pokuty.“

Są ludzie, których żywot upływa w zupełnym spokoju, a nie mając potrzeby pracować dla siebie, są wolni od wszelkich trosk życiowych. Czy ten szczęśliwy żywot jest dowodem, że nie mają już nic do odpokutowania z żywotów poprzednich?

„Czy wielu znacie takich? Mylisz się, jeśli tak myślisz, często jest to spokój pozorny. Podobny żywot mogli sobie wybrać niektórzy, lecz gdy ten świat opuszczają, spostrzegą, że nie przyczynili się do ich postępu i żalują czasu zmarnowanego. Pamiętajcie dobrze, że duch nabywa wiadomości i podnosi się tylko bezustanną pracą; jeśli usypia w bezczynności, nie postępuje naprzód. Pamiętajcie, że każdy będzie zdawał rachunek z samowolnej bezczynności i bezzżyteczności swego żywota; bezczynność ta jest zawsze przeszkodą w osiągnięciu przyszłego szczęścia. Stopień przyszłej szczęśliwości odpowiada sumie dobra, które człowiek wykonał; przyszłe zaś nieszczęście jest odpowiednikiem zła popełnionego.“

Są ludzie, którzy, chociaż nie są złymi, unieszczęśliwiają dzięki swemu charakterowi całe swoje otoczenie; jaki będzie to miało dla nich skutek?

„Nie są oni w istocie dobrymi i odpokutują to, spoglądając na tych, których unieszczęśliwili; będzie to wyrzutem dla nich, a poza-

tem w innym żywocie przecierpią to samo, co drudzy musieli znieść z ich powodu.“

Czy żal za grzechy odbywa się w stanie cielesnym, czy duchowym?

„W stanie duchowym, ale może dziać się i w stanie cielesnym, o ile rozumiecie dobrze różnicę między dobrem a złem.“

Jaki jest skutek żalu za grzechy w stanie duchowym?

„Pragnienie ponownego wcielenia, by się oczyścić. Duch poznaje wady i błędy, przeszkadzające mu w osiągnięciu szczęśliwości i dlatego dąży do nowych narodzin, by mógł odpokutować swoje grzechy.“

Jaki jest skutek skruchy w stanie cielesnym?

„Dążenie do postępu w życiu obecnym, jeśli nie zabraknie czasu na naprawę błędów. Gdy sumienie czyni wyrzuty i wskazuje na różne niedoskonałości, można się zawsze poprawić.“

Czy są ludzie, którzy mają pociąg tylko do złego i są nieprzystępni dla żalu za grzechy?

„Powiedziałem już, że musicie iść naprzód bezustanku. Kto ma w obecnym żywocie tylko pociąg do złego, będzie miał w innym żywocie pociąg do dobrego i dlatego będzie się rodził wielokrotnie, gdyż wszyscy powinni iść naprzód, by dojść do celu, tylko że jedni osiągną go wcześniej, a drudzy później własnej woli. Kto ma pociąg tylko do dobrego, jest już oczyszczony, chociaż mógł mieć jeszcze w poprzednim żywocie pociąg do złego.“

Czy człowiek przewrotny, który nie uznawał swych grzechów za życia, pozna je po śmierci?

„Tak, a wtedy cierpi tem więcej, bo cierpi za wszystko zło popelnione, lub którego był przyczyną. Ale skrucha nie przychodzi zawsze odrazu, są bowiem duchy, które pomimo cierpień trwają nadal w złem. Prędzej atoli lub później poznają swój błąd i drogę fałszywą, po której kroczą, a wtedy przyjdzie żal za grzechy. Duchy dobre starają się je uświadomić, a wy im możecie także w tem pomagać.“

Czy są także duchy obojętne na swój los, chociaż nie są złe?

„Bywają duchy, które nie zajmują się niczem użytecznym; znajdują się w stanie wyczekiwania. W danym wypadku cierpią jednak za to w odpowiednim stopniu, a ponieważ postęp musi być we wszystkim, dokonywa się ów postęp ze wzrastającym cierpieniem.“

Czy nie pragną one skrócić swoich cierpień?

„Bez wątpienia, ale nie mają dość energii, by chcieć tego, co by im przyniosło ulgę. Ileż to ludzi macie między sobą, którzy wolą umrzeć z głodu, niż pracować uczciwie.“

Skoro duchy widzą cierpienia, wynikające z ich niedoskonałości, czemu się to dzieje, że niektóre pogarszają swój los i przedłużają swój stan niższości, czyniąc złe jako duchy i odwracając ludzi z dobrej drogi?

„Postępują tak te, u których żal za grzechy się opóźnia. Duch pokutujący może się dać znów sprowadzić na złą drogę przez inne, jeszcze bardziej opóźnione duchy.“

Można widzieć duchy bardzo niskie, dostępne dla dobrych uczuć i podatne na działanie modlitwy, zasyłanej za nie. Skąd to pochodzi, że inne du-

chy, które trzebaby uważać za więcej oświecone, okazują zatwardziałość i cynizm, którego nie może pokonać?

„Zbawienny skutek modlitwy spływa tylko na ducha, który żałuje za grzechy; duchom, które zdjęte pychą, buntują się przeciw Bogu i trwają w swoich błędach, potęgując je jeszcze bardziej, — modlitwa nie pomaga, dopóki nie zaświta u nich pierwszy przeblysłk żalu.“

Nie wolno zapominać, że duch po śmierci swego ciała nie przemienia się odrazu; jeżeli żywot jego był naganny, to dlatego, że był duchem niedoskonałym. Śmierć zaś nie uczyni nikogo odrazu doskonałym. Taki duch może trwać w swych błędach, w swoich sądach fałszywych i przesądach tak długo, dopóki się nie oświeci przez naukę, rozważania i cierpienia.

Czy pokuta następuje w stanie cielesnym, czy duchowym?

„Pokuta dokonywa się w żywocie cielesnym przez cierpienia dočasne, a w życiu duchowym przez cierpienia moralne, związane z niższością ducha.“

Czy szczery żal i skrucha za życia wystarczą do zglądzenia grzechów?

„Żal i skrucha pomagają duchowi do poprawy, przeszłość atoli musi być odpokutowana.“

Czy możemy w obecnym żywocie odkupić nasze grzechy?

„Tak, naprawiając je; ale nie sądźcie, że możecie je odkupić jakimś dziecinnym odmawianiem sobie potrzeb, lub rozdaniem po śmierci wszystkiego, co posiadacie, gdy już niczego nie będziecie potrzebowali. Bóg nie wynagradza próżnej pokory, która polega tylko na uderzeniu się w pierś! Utrata małego palca przy oddaniu komu usługi więcej zmaże grzechów, niż biczowanie się i noszenie włosienicy przez całe lata dla korzyści własnej.“

Zło może być naprawione tylko dobrem, a naprawa nie jest żadną zasługą, jeśli nie dosięga człowieka ani w pysze, ani w jego interesach materjalnych. I cóż z tego, że rozda po śmierci majątek niegodziwie nabyty, gdy ten już nie ma żadnego znaczenia dla niego, a za życia naużywał się go do woli?! Cóż mu pomoże pozbawić się niektórych przemijających i zbytecznych radości, gdy bezprawie, innym wyrządzone, pozostaje nienaprawione? A nakoniec, cóż mu pomoże korzenie się przed Bogiem, gdy zachowa swą pychę i dumę wobec ludzi?!”

Czy nie jest to zasługą, gdy zapewniamy po swej śmierci dobry użytek naszego majątku?

„Lepsze to, niż nic; ale na nieszczęście jest ten, który rozdaje dopiero po śmierci, raczej samolubem niż szczodrym; chce zdobyć zaszczytne miano dobroczyńcy, nie ponosząc żadnych wysiłków. Kto sobie odmawia za życia, korzysta podwójnie: ma zasługę ofiary i radość z uszczęśliwiania bliźnich. Samolubstwo atoli mówi często do człowieka: Co darujesz, urywasz sobie z własnych uciech. A ponieważ samolubstwo głośniej się odzywa, niż bezinteresowność i miłość bliźniego, zatrzymuje człowiek swoje dostatki pod pozorem własnej potrzeby i wymagań swego stanowiska. O! Ubolewajcie nad tym,

który nie zna radości dawania, albowiem jest on pozbawiony jednej z najczystszych i najprzyjemniejszych rozkoszy!!

Co ma czynić ten, który w chwili śmierci pozna swe grzechy, ale nie ma już czasu do ich naprawy? Czy wystarczy w tym wypadku sam żal za grzechy?

„Żal za grzechy przyspiesza jego poprawę, ale go nie rozgrzeszy. Ma przecież przed sobą przyszłość, która dla niego nie jest nigdy zamknięta.“

Trwanie przyszyłych kar.

Czy czas trwania cierpień winowajcy w przyszłym żywocie jest dowolny, czy też podlega jakiemu prawu?

„Wszystko we wszechświecie kieruje się według praw, w których przejawia się mądrość i dobroć Boża.“

Na czym opiera się czas trwania cierpień grzesznika?

„Na czasie, potrzebnym do jego poprawy. Stan cierpienia i szczęścia odpowiada stopniowi oczyszczenia ducha, przeto charakter i okres trwania cierpień zależy od czasu, zużytego do jego poprawy. Odpowiednio do postępu i uszlachetnienia jego uczuć i myśli zmniejszają się i jego cierpienia i zmienia się ich jakość.“

Czy czas zdaje się dla ducha cierpiącego krótszy, czy tak długi, jak za życia?

„Raczej dłuższy, ponieważ niema tam snu. Dopiero dla duchów, które osiągnęły już pewien stopień oczyszczenia, zanika czas, że tak powiem, wobec nieskończoności.“

Czy cierpienia ducha mogą być wieczne?

„Bez wątpienia, gdyby był wiecznie złym, t. j. gdyby się nigdy nie upokorzył i nie poprawił, cierpiałby wiecznie. Bóg atoli nie stworzył takich istot, które byłyby oddane złemu na wieki. On stworzył je jako istoty czyste i niewinne, a wszystkie muszą iść naprzód w krótszym lub dłuższym czasie według swej woli. Z własnej woli mogą się więcej lub mniej opóźnić, ale postępować muszą naprzód prędzej czy później wskutek nieprzepartej potrzeby, jaką odczuwa każdy duch, to jest, by się wydobyć ze stanu niskości i być szczęśliwym. Prawo rządzące trwaniem kar jest tedy mądre i dobrotliwe, ponieważ uzależnia czas trwania pokuty od dobrej woli i przyczynienia się ducha. Nie ukróca w niczem jego wolnej woli, ale gdy jej nadużyje, musi tego skutki ponosić.“

Czy są duchy, które nigdy nie żalują za grzechy?

„Są takie u których skrucha przychodzi bardzo późno; twierdzić atoli, że nigdy się nie poprawią, byłoby nieuznawaniem prawa postępu.“

Czy długość kary zależy zawsze od woli ducha, czy może są kary, nakładane na pewien określony czas?

„Tak, kary mogą być nałożone na pewien czas, ale Bóg, pragnący szczęścia swych stworzeń, przyjmuje zawsze pokutę, a pragnienie poprawy nie jest nigdy odrzucone.“

Według tego nie byłoby kar wiecznych?

„Pytajcie się waszego zdrowego rozumu i badajcie, czy wieczne zatracenie za grzechy, popełnione w niewielu chwilach, nie byłoby zaprzeczeniem dobroci Bożej. Czemże jest długość żywota, choćby i stu-letniego, wobec bezmiaru wieczności? Czy pojmujecie dobrze to słowo? Cierpienia i męki bez końca i bez nadziei za kilka nieszczęśliwych chwil grzechu! Czy nie odpycha wasz rozum takiej myśli? Że starożytni widzieli w Panu wszechświata groźnego, zazdrosnego i mściwego Boga, to można łatwo zrozumieć. W swej nieświadomości przypisywali Bogu ludzkie namiętności, ale to nie jest Bóg chrześcijan, który nakazuje przede wszystkim miłość, miłosierdzie i odpuszczenie uraz, jako najważniejsze cnoty. Czy mógłby sam nie mieć tych przymiotów, które ustanawia jako obowiązek? Czy niema w tem sprzeczności, gdy się Mu przypisuje nieskończoną dobrotliwość i wieczną zemstę? Mówicie, że jest przede wszystkim sprawiedliwy i że człowiek nie pojmuje Jego sprawiedliwości; ale sprawiedliwość nie wyklucza dobroci. Nie byłby dobry, gdyby skazywał większą część swoich stworzeń na wieczne męki. Czy mógłby nakazać dziatkom swoim sprawiedliwość, nie dając im możliwości jej pojęcia? A nakoniec czy nie w tem właśnie tkwi najwyższa sprawiedliwość, złączona z dobrocią, że uzależnia czas trwania pokuty od wysiłków grzesznika, by się poprawił? Tutaj widzicie prawdziwość słów: „Każdemu będzie odmierzone według zasługi jego.“

„Walczcie wszystkimi środkami, jakie macie do rozporządzenia, przeciwko wierze w kary wieczne, starajcie się zniszczyć tę myśl, urągającą sprawiedliwości i dobroci Bożej, to najobfitsze źródło niewiary, materializmu i obojętności, które owładając poczęły masami, gdy zaczęła się rozwijać ich inteligencja. Duch nieco oświecony, choćby był i mało wykształcony, zrozumie odrazu ogromną ich niesprawiedliwość. Rozum jego je odpycha i rzadko się wówczas zdarza, aby wraz z karą, która go oburza, nie odrzucił i pojęcia Boga, któremu ją przypisuje. Stąd pochodzą niezliczone cierpienia, które na was spadają, a na które przynosimy wam lekarstwo. Zadanie, które wam poruczamy, będzie wam tem łatwiej spełnić, że wszystkie autorytety, na których opierają się obrońcy i rzecznicy tej wiary, unikały wyraźnego wypowiedzenia się w tym względzie. Ani Sobory, ani Ojcowie Kościoła nie rozstrzygnęli tej niezmiernie ważnej sprawy. Gdy według samych ewangelistów — jeśli bierzemy alegoryczne powiedzenie Chrystusa dosłownie — groził On grzesznikom ogniem, który nie gaśnie, ogniem wiecznym, to jednak w słowach Jego niema absolutnie nic, coby świadczyło, że ich skazywał na wieczne potępienie.

Biedne, zbłąkane owieczki, wiedzcie, że przychodzi do was dobry Pasterz, daleki od tego, by was na zawsze odepchnąć od siebie, przeciwnie, idzie wam sam naprzeciwko, by was z powrotem zaprowadzić do owczarni Ojca niebieskiego! Dzieci marnotrawne, opuśćcie wasze dobrowolne wygnanie, zwróćcie kroki wasze do domu ojcowskiego; albowiem Ojciec wyciąga ku wam ramiona i jest zawsze gotów wyprowadzić was na uczenie waszego powrotu na łono rodziny.“

„Walki o słowa! Walki o słowa! Czy niedosyć jeszcze przelaliście krwi? Czy mają nanowo zapłonąć stopy? Klóćcie się o słowa: wieczność pokuty i wieczność kar! Czyż nie wiecie, że temu, co rozumiecie dziś przez słowo „wieczność“, nadawali starożytni inne znaczenie? Niech teologowie badają źródła. Znajdą, że tekst hebrajski nie przypisywał temu słowu tego znaczenia, które nadały mu języki grecki, łaciński i nowożytny, tłumacząc go jako kary bez końca, nie przemijające. Wieczność kary odpowiada wieczności grzechu. Tak, dopóki będzie grzech między ludźmi, będą trwać i kary; w tem to względnem znaczeniu trzeba wyklądać teksty święte. Wieczność kary jest więc względna, a nie absolutna. Gdy nadejdzie dzień, w którym wszyscy ludzie przez ukorzenie i pokutę przyobleką nanowo szatę niewinności, nie będzie już płaczu i zgrzytania zębów. Niema chyba człowieka dobrej woli i wiary, któryby, zastanowiwszy się, mógł inaczej rozumieć wieczność kar. Wieczność kar! Wtedy musiano by przypuścić, że i zło jest wieczne. Jedyne Bóg jest wieczny, inaczej musielibyśmy Mu odmówić wszechmocy, najwspanialszej Jego własności, albowiem ten nie byłby wszechmocnym, który stworzyłby żywioł, niszczący Jego dzieła. Nie mógł dopuścić do istnienia wiecznego zła. Ludzkości! Nie zatapiaj już smutnego wzroku w głębiny ziemi, szukając tam przybytku kary; płacz, ufaj, pokutuj, a zwróć się myślą do Boga, nieskończenie dobrotliwego, miłościwego, wszechmogącego i najsprawiedliwszego!

„Dążenie do zjednoczenia z Bogiem jest celem ludzkości; do osiągnięcia celu tego potrzebne są trzy rzeczy: sprawiedliwość, miłość i wiedza. Trzy rzeczy temu przeszkadzają i sprzeciwiają się, a mianowicie: niesprawiedliwość, nienawiść i niewiedza. Otóż zaprawdę mówię wam, zadajecie kłam tym trzem zasadom naczelnym, wypaczając pojęcie Boga przypisywaną Mu surowością; wypaczacie je podwójnie, przypisując duchowi stworzonemu więcej łagodności, słodyczy, miłości i prawdziwej sprawiedliwości, niż przyznajecie Istocie nieskończonej. Wy sami burzycie pojęcie piekła, czyniąc je śmiesznem i nie do przyjęcia dla was samych, tak jak dla waszego serca straszniem są widowiskiem kaźnie, stopy i tortury średniowiecza! Czyż w wieku, w którym ślepe kary usuwa się na zawsze z ustawodawstwa ludzkiego, chcielibyście zachować je jeszcze w pojęciach o ideale? O, wierzcie mi, wierzcie, bracia w Bogu i Jezusie Chrystusie, jeśli nie chcecie zagłady waszych wierzeń, musicie je ożywić, przetworzyć, otwierając je na wpływy błogosławione, które dobre duchy w tym czasie do nich wlewają. Pojęcie piekła z gorejącami czeluściami, z kotłami wrzącymi mogłoby być cierpiane i przebaczone w stuleciu krwi i żelaza; ale w stuleciu dziewiętnastem jest tylko straszakiem, zdolnym straszyć małe dzieci. Jeżeli nadal pozostaniecie w tem straszliwym omamieniu, wywołacie niewiarę, rodzicielkę wszelkiego nieładu i nierządu społecznego.

Zaprawdę, powiadam wam, przestańcie porównywać ze sobą i uważać za równoległe pod względem wiecznotrwania Dobro, istotę Stwórcy, ze Złem, istotą Stworzenia.“

Nauka o wieczności kar w znaczeniu absolutnem czyni z Istoty najwyższej Boga nieubłaganego. Czy byłoby rozumnem twierdzić, że ten lub ów mocarz jest bardzo dobry i miłościwy, że pragnie tylko szczęścia tych, którzy go otaczają, ale że jest równocześnie zazdrosny, mściwy, nieubłagany w swej srogości i oddaje na najstraszniejsze katusze trzy czwarte swych poddanych za obrazę lub przekroczenie swych praw — tych nawet, którzy zbłądzili, ponieważ ich nie znali?! Czyż nie byłaby to sprzeczność? Czy może tedy być Bóg mniej dobrym, niż człowiek?

Słowa „wieczny“ używa się często w potocznej mowie jako przenośni, by oznaczyć rzecz długotrwałą, której końca się nie przewiduje, aczkolwiek bardzo dobrze się wie, że koniec będzie. Mówimy np. wieczne lody na wysokich górach i w krajach polarnych, chociaż wiemy z jednej strony, że świat materialny się skończy, a z drugiej strony, że stan krajin tych może się zmienić wskutek zwykłego nachylenia się osi ziemskiej lub jakichś kataklizmów. Słowo „wieczny“ nie znaczy tedy w tym wypadku „trwający w nieskończoność“. Gdy cierpimy na długotrwałą chorobę, mówimy, że nasza choroba jest wieczna. Cóż dziwnego, że duchy cierpiące lata, stulecia a nawet tysiąclecia mówią to samo? Nie zapominajmy i o tem, że ich niskość nie zezwala widzieć końca drogi; mniemają, że będą cierpiały bez końca, co jest dla nich karą.

Nakoniec w czasach dzisiejszych porzuciła już wysoka teologia naukę o ogniu materialnym, o piecach ognistych i mękach nieskończonych, co przejęto ongi z pogańskiego Tartaru, a tylko w szkołach pokutują jeszcze podawane młodzieży odstrasżające obrazy o piekle i czyścicu ze szkodą dla niej samej. Teologja dzisiejsza uznaje już, że słowa „ogień“ używano w przenośni i że pod niem należy rozumieć niejako ogień moralny.

Zmartwychwstanie ciała.

Czy dogmat o zmartwychwstaniu ciała jest potwierdzeniem nauki duchów o reinkarnacji?

„Czy chcecie, aby było inaczej? Ze słowem tem ma się rzecz tak samo, jak z wielu innemi, które wydają się niektórym ludziom niedorzeczniemi, dlatego tylko, że tłumaczy się je dosłownie, a to prowadzi tak często do niedowiarstwa. Dajcie im rozumne wyjaśnienie a ci, których nazywacie wolnomyślicielami, przyjmą je snadnie, gdy im przemówicie do rozumu; bądźcie pewni, że oni niczego więcej nie pragną, jak tylko uwierzyć i więcej, niż wszyscy inni, pragną przyszłości, ale nie chcą przyjąć tego, co jest sprzeczne z wiedzą. Nauka o wcieleńiach wielokrotnych jest zgodna ze sprawiedliwością Boską i ona jedna tylko może wyświecić, czego bez niej nie można wyjaśnić; jakżebyście chcieli, żeby zasada jej nie wynikała z istoty samej religji?“

Czy więc Kościół dogmatem o zmartwychwstaniu wyznaje zasady reinkarnacji?

„Oczywiście; zresztą nauka ta wynika z wielu rzeczy, które przechodziły niepostrzeżenie, a które niedługo będą zrozumiane w znacze-

niu właściwym. W krótkim czasie zrozumieją ludzie, że spirytyzm ujawnia się na każdym kroku z treści Pisma św. Duchy nie przychodzą do was, by obalać religję, jak to niektórzy twierdzą, przeciwnie przychodzą, by ją potwierdzić i umocnić dowodami niezaprzeczalnymi. Ponieważ atoli minął już czas, gdzie posługiwano się mową obrazową, podobieństwami i porównaniami, wypowiadają się obecnie bez obstrukcji i nadają rzeczom jasny i ściśle określony wyraz, który nie może być już dowolnie wypaczony. Dlatego też będziecie mieli w krótkim czasie więcej ludzi prawdziwie religijnych i wierzących, aniżeli dotychczas.“

„Wiedza wasza istotnie wykazuje niemożliwość zmartwychwstania w powszednim tego słowa znaczeniu. Gdyby szczątki ciała ludzkiego, chociażby rozsypane i w proch obrócone, pozostały jednorodne, możnaby jeszcze zrozumieć ich połączenie w danym czasie; lecz w rzeczywistości tak nie jest. Ciało nasze składa się z wielu różnorodnych pierwiastków: z tlenu, wodoru, azotu, węgla itd.; wskutek rozkładu ciała rozpraszają się te pierwiastki i służą do tworzenia nowych ciał. W ten sposób ta sama cząsteczka węgla np. może kolejno wchodzić w skład wielu tysięcy różnych organizmów, tak że pewien osobnik może mieć w swoim ciele cząsteczki, należące ongiś do ludzi z pierwszych wieków, a nawet cząsteczki organiczne, które przyjmujecie w pokarmach, mogą pochodzić z ciała znanego wam człowieka itd. Ponieważ materja istnieje w pewnej określonej ilości, a jej przemiany w ilości nieskończonej, w jaki sposób każde z tych ciał mogłoby się odbudować z tych samych pierwiastków? To jest materialne niepodobieństwo. Nie można przeto zmartwychwstania ciała pojmować inaczej, niż jako przenosię, symbolizującą zjawisko kolejnych wcieleń, a wówczas niema w tem już nic, coby sprzeciwiało się rozumowi, co byłoby sprzeczne z zasadami wiedzy.“

Prawdą zresztą jest, że to zmartwychwstanie stanie się dopiero po spełnieniu czasów, podczas gdy według naszej nauki spełnia się codziennie; ale czyż niema w obrazie sądu ostatecznego wzniosłego i pięknego podobieństwa, ukrywającego pod płaszczkiem alegorji jedną z owych niezmiennych prawd, która nie znajdzie niedowiarków; skoro tylko będzie rzeczywiście rozumiana i uznana? Rozważcie tylko dobrze zasadę spirytystyczną o przyszłości duszy, oraz jej przeznaczeniu i losie wskutek rozlicznych doświadczeń, jakim się ma poddać, a zobaczycie, że sąd, który ma ją rozgrzeszyć lub potępić, nie jest żadnym wymysłem lub bajką, jak sobie to przedstawiają niewierzący.“

Raj, piekło i czyściec.

Czy istnieje we wszechświecie jakie określone miejsce dla kar i wynagrodzenia duchów według ich zasług?

„Na to pytanie już odpowiedzieliśmy. Kary i nagrody zależą od stopnia doskonałości duchów. Każdy sam ze siebie czerpie pierwiastek własnej szczęśliwości lub nieszczęścia, a ponieważ znajdują się one wszędzie, dlatego niema żadnego oznaczonego lub zamkniętego

miejsca, przeznaczonego dla jednego lub drugiego. Co się tyczy duchów wcielonych, to są mniej lub więcej szczęśliwymi lub nieszczęśliwymi, odpowiednio do stanu rozwoju światów, które zamieszkują.“

Według tego nie byłyby raj i piekło takie, jak je sobie ludzie wyobrażają?

„To są tylko obrazy i symbole; wszędzie są duchy szczęśliwe i nieszczęśliwe. Lecz, jak już powiedziano, duchy jednego stopnia rozwoju łączą się z sobą na mocy sympatji, a skoro osiągną stopień pełnej doskonałości, mogą się zgromadzać, gdzie zechcą.“

Umiejscowienie przybytków kar i nagród jest wytworem wyobraźni człowieka i pochodzi z jego pragnienia uzmysłowienia i ograniczenia tych rzeczy, których istnienia nie może pojąć.

Co należy tedy rozumieć przez czyściec?

„Cierpienia cielesne i moralne; jest to czas pokuty. Zgoła zawsze jest ziemia waszym czyścem, gdzie odpokutujecie za swoje grzechy.“

Co człowiek nazywa czyścem, jest właściwie przenośnią, pod którą należy rozumieć nie jakieś określone miejsce, lecz stan duchów niedoskonałych, pokutujących aż do ich zupełnego oczyszczenia, które ma je podnieść do stanu prawdziwej szczęśliwości. Ponieważ owo oczyszczenie dokonywa się w rozlicznych wcieleniach, przeto czyściec stanowią różnorodne doświadczenia żywota cielesnego.

Skąd to pochodzi, że duchy — jak można sądzić z ich mowy — wniosły przedstawiły pojęcie piekła i czyścica ludziom bardzo poważnym w sposób, jak sobie to ludzie zazwyczaj wyobrażają?

„Mówią językiem zrozumiałym dla osób, które je zapytują. Jeżeli te osoby są mocno opanowane pewnymi pojęciami, nie chcą ich zbyt nagle wstrząsać, by nie obrazić ich przekonań. Gdyby który duch odważył się powiedzieć mohametanom bez obsłonek, że Mahomet nie był świętym prorokiem, byłby zaiste bardzo źle przyjęty.“

Pojmujemy, że może tak być ze strony duchów, chcących nas pouczyć; ale dlaczego duchy, zapytywane o ich stan, odpowiadały, że cierpią męki piekielne lub udreki czyścicowe?

„Jeżeli to są duchy niższe i jeszcze niezupełnie wyzwolone z materji, zachowują jeszcze częściowo pojęcia ziemskie i wyrażają swoje uczucia i wrażenia słowami sobie znanymi. Znajdują się w środowisku, które im pozwala połowicznie zgłębiać przyszłość, a to jest przyczyną, że duchy wędrujące, lub niedawno wyzwolone, mówią często tak, jak za życia na ziemi. Piekło można tłumaczyć żywotem bardzo ciężkim, z niepewnością poprawy na lepsze, a czyściec także żywotem pełnym cierpień, ale ze świadomością lepszej przyszłości. Jeżeli doznajecie wielkiego bólu, czy nie mówicie, że cierpicie jak potępieniec? Są to tylko słowa, użyte w postaci przenośni.“

Jak mamy rozumieć niebo?

„Czy sądzicie, że jest to pewno miejsce, jak pola Elizejskie u sta-
różnytnych, gdzie przebywają wszystkie dobre duchy bez żadnej in-

nej troski, jak tylko by zażywać wiecznej szczęśliwości? Nie, to jest przestwór wszechświata, są to planety, gwiazdy i wszystkie światy wyższe, gdzie duchy używają wszystkich swoich zdolności, bez odzuwania udręk żywota materialnego i niepokojów, złączonych z niskością rozwoju duchowego.“

Duchy opowiadały nam, że przebywają w 4-tem i 5-tem niebie i t. d.; jak to należy rozumieć?

„Pytacie się ich, w którym niebie przebywają, ponieważ przypuszczacie istnienie więcej nieb, umieszczonych nad sobą, jak poszczególne piętra jakiego domu; dlatego odpowiadają wam według waszych pojęć, słowami temi atoli oznaczają czwarty i piąty stopień oczyszczenia, a co za tem idzie i szczęśliwości. Jest to tak samo, jak kiedy pytacie się jakiego ducha, czy jest w piekle. Jeżeli jest nieszczęśliwy, odpowie — tak, ponieważ piekło jest dla niego synonimem cierpienia, wie atoli, że to nie jest czeluść lub piec ognisty. Poganin powiedziałby, że jest w Tartarze.“

Dawniej mieli ludzie bardzo ograniczone pojęcie o miejscu kar i nagród; sądzili, że ziemia jest ośrodkiem wszechświata, a niebo sklepieniem, zasianem gwiazdami. Niebo umieszczali u góry, a piekło na dole. Stąd pochodzą wyrażenia: „wstąpić do nieba, przebywać w niebie najwyższem, być straconym do piekła“ i t. d. Obecnie, gdy nauka wykazała, że ziemia jest jednym z najmniejszych światów pomiędzy wielu milionami innych, gdy zbadała historję jej ukształtowania się i opisała jej budowę, gdy okazało się, że przestwór jest nieskończony, a we wszechświecie niema miejsca na pojęcia „na górze“, ani „na dole“, musiano odstąpić od mniemania, że niebo jest ponad obłokami, a piekło w głębiach niezbadanych. Co dotyczy czyśćca, nie przypisywano mu żadnego miejsca. Spirytyzmowi przypadło w udziale dać wszystkiemu wytłumaczenie najrozumniejsze, najwznioślejsze, a równocześnie przynoszące ludzkości najwięcej pociechy. Można tedy rzec, że każdy nosi w sobie samym swoje piekło i swój raj.

W jaki sposób mamy rozumieć słowa Chrystusa: „Królestwo moje nie jest z tego świata“?

„Gdy Chrystus tak odpowiadał, mówił obrazowo; chciał powiedzieć, że panuje tylko w sercach czystych i bezinteresownych. Jest on wszędzie, gdzie króluje miłość dobra, natomiast ludzie, chciwi bogactw tego świata, nie są z Nim.“

Czy nastanie kiedy królestwo dobra na ziemi?

„Dobro zapanuje wówczas na ziemi, gdy pośród duchów, które przychodzą ją zamieszkiwać, będą miały przewagę dobre duchy. One zaprowadzą tam panowanie miłości i sprawiedliwości, które są źródłem dobra i szczęścia. Przez postęp moralny i spełnianie praw Boskich przywabi człowiek dobre duchy na ziemię, a oddali złe; duchy złe atoli nie opuszczą prędeż ziemi, dopóki nie zniknie tam pycha i samolubstwo.“

Przemiana rodzaju ludzkiego była już dawno zapowiedziana a wy zbliżacie się już do tej doby, którą przyspieszają wszyscy lu-

dzie, pracujący dla dobra i postępu ludzkości. Spełni się przez wcielenie lepszych duchów, które stworzą nowe pokolenie na ziemi. Wtedy będą duchy złych ludzi, których śmierć codziennie kosi i wszyscy, którzy usiłują powstrzymać bieg rzeczy, z ziemi wydziedziczeni, ponieważ nie byłiby już na swoim miejscu między ludźmi dobrymi, zakłócając ich szczęśliwość. Pójdą na nowe, mniej udoskonalone światy spełniać ciężkie zadania, gdzie będą mogły pracować dla własnego postępu, przyczyniając się zarazem do podnoszenia i udoskonalenia swoich braci, jeszcze bardziej w postępie opóźnionych. Czy nie widzicie w tem wyłączeniu z przemienionej ziemi wspaniałego obrazu Raju utraconego, a w człowieku, który przyszedł na ziemię w podobnych okolicznościach, mając w sobie jeszcze zarodek swych wad i oznaki swej niskości — nie mniej wspaniałej przenośni o grzechu pierworodnym? Grzech pierworodny, tak pojmowany, tkwi w niedoskonaliej naturze człowieka, odpowiedzialnego tylko za siebie samego i za grzechy własne, a nie za grzechy swych rodziców.

Pracujcie tedy wszyscy ludzie wierzący i dobrej woli pilnie, wytrwale i odważnie nad wielkiem dziełem odrodzenia, a zbierać będziecie żniwo stokrotne z zasianego ziarna. Biada tym, którzy zamkną oczy przed światłem, albowiem skazują się na długie stulecia ciemności i złudzeń; biada tym, którzy w bogactwach i rozkoszach tego świata szukają swego szczęścia, albowiem cierpieć będą więcej niedostatku i bólu, niż radości; biada zwłaszcza samolubom, albowiem nie znajdą nikogo, ktoby im pomógł znosić ich dołę!“

Zakończenie.

I.

Kto znalazłby działanie magnetyzmu ziemskiego jedynie z namagnesowanych kaczuszek, które się puszcza na wodę w miednicy, trudno byłoby mu pojąć, że zabawka ta zawiera w sobie tajemnicę mechanizmu całego wszechświata i ruchu światów. Podobnie ma się rzecz i z tym, kto zna ze spirytyzmu tylko poruszanie się stolików; widzi w tem jedynie zabawkę, towarzyską rozrywkę, a nie pojmuje, że zjawisko to, tak proste, tak powszednie, już w starożytności znane narodom cywilizowanym i nawpół dzikim, mogłoby łączyć się z najważniejszymi zagadnieniami porządku społecznego. Bo w istocie, dla powierzchownego badacza, cóż może mieć stolik wirujący wspólnego z moralnością i przyszłością ludzkości? Ale kto uważnie bada, ten sobie przypomni, że ze zwykłego kociołka, w którym się woda gotuje, a jego pokrywka się podnosi — kociołka, w którym i w najodleglejszych czasach starożytności gotowano — że z niego wyszła ogromna siła mechaniczna, za której pomocą przebiega człowiek przestrzeń i pokonywa odległości. Wiedźcie tedy wy wszyscy, którzy wierzycie jedynie w świat materialny, że z tego stolika, poruszającego się i wywołującego wasz uśmiech pogardliwy, wyszła cała wiedza, ba nawet wytłumaczenie zagadnień, których nie mogła dotychczas żadna filozofja wyjaśnić. Odwołujemy się do wszystkich przeciwników i pytamy się ich — czy zadali sobie trudu zbadać to, co odrzucają! Według zdrowego rozumu ma krytyka wartość tylko w tym wypadku, jeżeli pochodzi od człowieka, który daną rzecz znał doskonale. Naśmiewać się z tego, czego nie znamy, czegośmy nie przestudjowali z uwagą badacza sumiennego, nie jest krytyką, lecz dowodem lekkomyślności i braku zdrowego sądu. Gdybyśmy podali filozofję tę jako dzieło rozumu ludzkiego, spotkałaby się zapewne z mniejszym oporem i byłaby badana przez tych, którzy przywłaszczają sobie prawo kierowania opinią publiczną; ona wszakże pochodzi od duchów — jakież to więc głupstwo! Za ledwie warta jest ich spojrzenia. Pomińcie, jeśli chcecie, jej pochodzenie, a przypuśćcie, że ta księga jest dziełem jakiegoś człowieka i powiedzcie sobie sumiennie w duchu, gdy ją naprawdę uważnie przeczytacie, czy znajdziecie w niej powód do szyderstw.

II.

Spirytyzm jest najstraszliwszym przeciwnikiem materializmu, nie należy się więc dziwić, że materialści go zwalczają; ale ponieważ materializm jest taką nauką, do której ludzie nie zbyt śmieje się przyznają, dlatego zasłaniają się płaszczem rozumu i wiedzy. Dziwna to rzecz, że największe niedowiarki mówią nawet w imieniu religji, którą tak samo mało znają i pojmują, jak spirytyzm. Za cel ich pocisków służy przedewszystkiem cudowność i nadprzyrodzoność, których nie uznają. Ponieważ spirytyzm opiera się pono na cudowności, może być według nich tylko śmiesznem majaczeniem. Nie zastanawiają się, że potępiając bez zastrzeżenia cudowność i nadprzyrodzoność, czynią to samo wobec religji. Bo w rzeczywistości zasadza się religja na objawieniu i tak zwanych cudach. Otóż, czemże jest objawienie, jeśli nie pozaludzkiem obcowaniem ze światem ducha. Wszyscy święci pisarze i nauczyciele, już od Mojżesza, mówili o takim obcowaniu. Czemże są cuda, jeśli nie faktami w najwyższym stopniu cudownymi i nadprzyrodzonymi? Wszakże w znaczeniu liturgicznem są to zboczenia od praw przyrodzonych. Jeżeli więc przeciwnicy spirytyzmu odrzucają rzeczy cudowne i nadprzyrodzone, odrzucają tem samym i podstawy religji. Ale nie należy w ten sposób patrzeć na te rzeczy. Zadaniem spirytyzmu nie jest dociekanie, czy istnieją cuda, czy nie, t. j. czy Bóg może w pewnych wypadkach ominąć prawa wieczne, rządzące wszechświatem. Pozostawia nam w tym względzie zupełną wolność wiary; mówi i wykazuje, że zjawiska, na których się opiera, nie mają nic nadprzyrodzonego. Zjawiska te są takowemi w oczach niektórych ludzi i tylko dlatego, że są nadzwyczajne i w działaniu niezwykłe, ale nie są więcej nadprzyrodzone, niż wszystkie inne zjawiska, które wiedza dzisiejsza wyjaśnia, a które w dawniejszych czasach uważanoby za cuda. Wszystkie przejawy spirytystyczne bez wyjątku są wynikiem praw powszechnych i objawiają nam jedną z sił przyrodzonych — siłę nieznaną lub, lepiej mówiąc, dotychczas niezrozumianą, której istnienie w porządku świata wykazują uważne badania. Spirytyzm w mniejszym stopniu zasadza się tedy na cudowności i nadprzyrodzoności, niż religja. Którzy go z tej strony napadają, czynią tak dlatego, ponieważ go nie znają, a choćby to byli i najuczepszy ludzie, powiemy im: „Jeżeli wiedza, która was pouczyła o tylu innych rzeczach, nie nauczyła was, że dziedzina przyrody jest nieskończona, jesteście uczonymi tylko w połowie.“

III.

Mówicie, że pragniecie wyleczyć wasz wiek z manji, zagrażającej rzekomo całemu światu! Czyż wolicie, aby świat opanowało niedowiarstwo, które usiłujecie szczyżyć? Czy to nie brakowi wiary należy przypisać rozluźnienie życia rodzinnego i większą część nieladu, nurtującego społeczeństwo? Spirytyzm, który wykazuje istnienie i nieśmiertelność duszy, ożywia wiarę w przyszłość, wzmacnia odwagę w upadających i pomaga znosić z rezygnacją niedole żywo-

ta — ośmielacie się nazywać zgorszeniem! Oto są dwie nauki: jedna, która nie uznaje przyszłości i druga, która ją głosi i wykazuje; jedna, która nic nie wyświeśla, a druga, która wyjaśnia wszystko i zwraca się do rozumu; jedna jest uświęceniem samolubstwa, druga jest podstawą sprawiedliwości, miłosierdzia i miłości bliźniego; pierwsza widzi tylko obecność i niszczy wszelką nadzieję, a druga pociesza i wskazuje na niezmiernie pole przyszłości. Która z nich jest szkodliwsza?

Niektórzy ludzie i to z pośród najbardziej niewierzących, występują w roli apostołów braterstwa i postępu. Braterstwo atoli wymaga bezinteresowności i zaparcia się siebie samego. Przy braterstwie prawdziwym jest pycha zboczeniem. Jakiem przeto prawem wymagacie jakiegokolwiek ofiary od tego, któremu mówicie, że gdy umrze, będzie dla niego wszystko skończone, że jutro będzie już tylko jakimś starym, do kąta zarzuconym wiechciem? Dlaczego miałyby sobie czegoś odmawiać? Czy nie jest przeto naturalniejsze, że stara się w tej krótkiej dobie, którą mu przyznajecie, żyć jak najwygodniej? Z tego pochodzi żądza posiadania jak najwięcej, by można użyć; z żądzy tej rodzi się zazdrość wobec tych, którzy więcej posiadają, a od tej zazdrości do pożądania tego, co mają, jest tylko jeden krok. Co go powstrzymuje? Czy prawo? Ale prawo nie dosięga wszystkich wypadków. Może powiecie: sumienie lub poczucie obowiązku. Ale na czym opiera się to poczucie obowiązku? Czy poczucie to ma rację bytu wobec wiary, że ze śmiercią wszystko się skończy? Przy takiej wierze jest usprawiedliwiona tylko jedna zasada: każdy niech żyje dla siebie; pojęcia braterstwa, sumienia, obowiązku, ludzkości i samego postępu będą jedynie pustymi słowami. O wy, którzy wygłaszacie podobne nauki, nie wiecie, jakie zło stwarzacie dla społeczeństwa, za ile zbrodni bierzecie na siebie odpowiedzialność. Lecz co mówię o odpowiedzialności, niewierzący nie zna żadnej, korzy się i kłania jedynie przed materją.

IV.

Postęp ludzkości zasadza się na zastosowaniu prawa sprawiedliwości, miłości i miłosierdzia; prawo to opiera się na wierze w przyszłość; z odjęciem tej wiary usuwa się z pod niego kamień węgielny. Z tego prawa pochodzą wszystkie inne, ponieważ zawiera ono wszystkie warunki szczęścia ludzkiego; ono jedno potrafi zagoić rany społeczeństwa, a człowiek, porównując dzieje ludów na przestrzeni wieków, może osądzić, jak poprawiają się warunki jego bytu w miarę lepszego pojmowania i stosowania tego prawa w praktyce. Jeżeli zastosowanie częściowe i niepełne daje już rzeczywistą korzyść, cóżby było dopiero, gdyby ono się stało podstawą wszystkich urządzeń społecznych! Czy jest to możliwe? Tak, bo kto mógł zrobić dziesięć kroków, może zrobić dwadzieścia i więcej. Wszak można wnioskować o przyszłości na podstawie przeszłości. Widzimy już, jak zwolna gasną nienawiści między narodami; zapory, które je dzieliły, zaczyna cywilizacja powoli już usuwać; podają sobie ręce z jednego końca świata na drugi. Większa sprawiedliwość zaczyna

panować w prawie międzynarodowem; wojny stają się coraz rzadsze, a uczucie ludzkości jest coraz więcej szanowane. We wzajemnych stosunkach ustala się jednostajność; różnice rasowe i kastowe się zacierają, a ludzie różnych wyznań zapominają o różnicy i przesądach poszczególnych sekt, łącząc się w uwielbieniu jedyne Boga. Mówimy o ludach, kroczących na czele cywilizacji. Pod wielu względami dalecy jesteście do doskonałości i trzeba jeszcze zburzyć wiele przesądów, zanim znikną ostatnie ślady barbarzyństwa; czy jednak przesady te będą mogły się ostać wobec niepowstrzymanej mocy postępu, wobec tej żywej siły, która sama jest prawem natury? Jeżeli pokolenie obecne stoi wyżej od pokolenia minionego, dlaczego następne nie miałyby postąpić dalej, niż nasze? Postąpi siłą rzeczy; najpierw ponieważ z każdym pokoleniem giną obrońcy dawnych nadużyć, a społeczeństwo kształtuje się powoli z elementów nowych, wyzbywających się starych przesądów; powtóre, ponieważ człowiek, pragnący postępu, bada przeskody i usiłuje je obalić. Skoro ruch postępowy nie da się zaprzeczyć, to i przyszły postęp nie ulega wątpliwości. Człowiek chce być szczęśliwym, to tkwi w jego naturze; otóż postępu pragnie tylko dla pomnożenia swego szczęścia, bez tego postęp byłby bezprzedmiotowym; bo i na czym by dlań ten postęp polegał, gdyby nie miał polepszyć jego położenia? Lecz, gdy osiągnie sumę uciech, których może dostarczyć, postęp intelektualny, spostrzeże, że szczęście jego nie jest zupełne; pozna, że szczęście jest niemożliwe bez zabezpieczenia stosunków społecznych, a bezpieczeństwo to można osiągnąć tylko przez postęp moralny. Sam tedy siłą rzeczy popchnie postępek na tą drogę, a spirytyzm posłuży mu za najpotężniejszą dźwignię do tego celu.

V.

Ci, którzy powiadają, że światu grozi zalew wierzeń spirytystycznych, głoszą tem samem ich potęgę, idea bowiem, pozbawiona logicznych podstaw, nie mogłaby się stać powszechną; jeżeli tedy spirytyzm wszędzie się krzewi, jeśli znajduje zwolenników w klasach oświeconych, jak to powszechnie wiadomo, to znaczy, że u podstaw jego leży prawda. Daremne tedy wysiłki tych, którzy go usiłują ośmieszyć; nietylko nie zdołają powstrzymać jego rozwoju, lecz przeciwnie, dodają mu nowego rozmachu. Wynik ten potwierdza w zupełności to, co nam wielokroć powtarzały duchy: „Nie przeciwujcie się przeciwnym; wszystko, co kto uczyni przeciwko wam, obróci się na waszą korzyść, a wasi najzagorzalsi przeciwnicy, chcąc nie chcąc, będą musieli służyć waszej sprawie. Przeciwno woli Bożej nie może się ostać zła wola ludzka.“

Przy pomocy spirytyzmu powinna ludzkość wejść w nowy okres, okres postępu moralnego, który jest jego nieuniknionym skutkiem. Nie dziwicie się tedy szybkości, z jaką się szerzą idee spirytystyczne; przyczyna tego leży w zadowoleniu, jakie znajduje każdy, kto je zechce zgłębiać, a widzi w tem coś więcej, niż pustą rozrywkę. Skoro każdy pragnie przedewszystkiem swego szczęścia,

nic dziwnego, że ludzie przywiązują się do idei, która ich czyni szczęśliwymi.

W rozwoju tych pojęć można odróżnić trzy oddzielne okresy: pierwszy okres — ciekawości wobec nieznanych zjawisk, drugi — rozumowania i filozofji, trzeci — zastosowania i skutków. Okres zaciekawienia minął; ciekawość trwa tylko jakiś czas: gdy zostanie zaspokojona, porzuca dany przedmiot, żeby przejść do innego. Nie tak się jednak ma z tem, co dotyczy myśli i sądów poważnych. Drugi okres już się zaczął, po nim nadejdzie nieuchronnie trzeci. W spirytyzmie dokonał się postęp, szczególnie od czasu, gdy zaczęto go lepiej rozumieć w jego istotnej treści, gdy pojęto jego doniosłe znaczenie w związku z najważniejszym dla człowieka zagadnieniem: szczęścia i to nawet już na tym świecie. W tem tkwi przyczyna jego rozpowszechnienia, sekret jego siły, która mu zgotuje triumf. Uszczęśliwia on narazie tych, którzy go rozumieją, lecz wpływ jego rozlewa się i na szerokie masy. Nawet ten, kto nie był świadkiem żadnego materialnego zjawiska manifestacji, mówi sobie: poza temi zjawiskami jest tu nowa filozofja; tłumaczy mi ona to, czego żadna inna nie mogła wyjaśnić, daje mi racjonalne rozwiązanie zagadnień, związanych w najwyższym stopniu z moją przyszłością. Przynosi mi pokój, bezpieczeństwo, wyzwala z wiru niepewności. Wobec tego kwestja faktów materialnych jest zagadnieniem drugorzędnem. — Wy wszyscy, którzy zwalczacie spirytyzm, czy chcecie znaleźć przeciwko niemu skuteczny środek? Oto macie. Zastąpcie go czemś lepszem; wynajdźcie bardziej filozoficzne rozwiązanie wszystkich zagadnień, jakie on rozwiązuje, dajcie człowiekowi inną pewność, która go uczyni szczęśliwszym, a zrozumiecie doniosłość tego wyrazu *pewność*, bo człowiek przyjmuje za *pe w n e* tylko to, co mu się wydaje *l o g i c z n e*. Nie wystarczy powiedzieć: to nie istnieje; to za mało. Trzeba dowieść — nie prostem zaprzeczeniem, ale faktami — że ono nie jest, nigdy nie było i nie może być. Jeśli nie istnieje, powiedzcie, czem się da zastąpić. Udowodnijcie wreszcie, że spirytyzm nie czyni ludzi lepszymi i szczęśliwszymi, pobudzając ich do stosowania najczystszych zasad moralności ewangelicznej, tej moralności, o której mówi się wiele, lecz mało stosuje w życiu. Gdy to zrobicie, będziecie mieli prawo atakować spirytyzm.

Spirytyzm jest potężny, albowiem opiera się na podstawach samej religji: na pojęciu Boga i duszy, przyszłych kar i nagród. Wykazuje on, że te kary i nagrody są naturalnemi skutkami życia ziemskiego i że w obrazie przyszłości, jaki on przedstawia, niema nic takiego, czegoby nie mógł przyjąć rozum, choćby najwybredniejszy. Wy wszyscy, których nauka polega na zaprzeczeniu przyszłości, jakąż nagrodę dajecie za cierpienia ziemskie? Wy opieracie się na niedowiarstwie, on na wierze w Boga; podczas gdy on zaprasza ludzi do szczęścia, do nadziei, do prawdziwego braterstwa, ofiarowujecie im *n i c o ś ć* w przyszłości i *e g o i z m* na pociechę. On wszystko objaśnia, wy nic; on dowodzi faktami, wy nie dowodzicie niczego; jakże chcecie, aby wahano się, którą naukę wybrać?

VI.

Błędne pojęcie o spirytyzmie mają ci, którzy sądzą, że siła jego polega na przejawach materialnych, a więc, że hamując te przejawy, można podważyć byt spirytyzmu. Siła jego tkwi w jego filozofji, w odwoływaniu się do rozumu, do zdrowego rozsądku. W starożytności był on przedmiotem tajemnych nauk, starannie ukrywanych przed pospółstwem; dziś niema w nim nic tajemnego, mówi językiem jasnym, niedwuznacznym, chce być zrozumiałym dla wszystkich, albowiem nadeszły czasy, kiedy prawda musi być ludziom odkryta. Daleki od sprzeciwiania się szerzeniu światła, pragnie go dla wszystkich. Nie wymaga ślepej wiary, chce, żeby każdy wiedział, dlaczego ma wierzyć; opierając się na rozumie, będzie zawsze silniejszy od tej nauki, która opiera się na nicości. Czyż, stawiając przeszkody jego zjawiskom, możnaby je stłumić? Nie, gdyż odniosłoby to, jak każde prześladowanie, wręcz przeciwny skutek: pobudziłoby u ludzi ciekawość i pragnienie poznania rzeczy zakazanej.

Z drugiej strony, gdyby manifestacje spirytystyczne pozostawały w związku z jednym człowiekiem, natenczas bez wątpienia, usuwając tego człowieka, położonoby koniec manifestacjom; na nieszczęście dla przeciwników są dostępne wszystkim i może z nich korzystać każdy, od najmniejszego do największego, od pałacu do ubogiej izdebki na poddaszu. Moznaby zabronić publicznego ich wykonywania; ale właśnie wiadomo, że najlepiej udają się nie w miejscach publicznych, tylko w ścisłym kółku; otóż, skoro każdy może być medjum, jakże można zabronić, by ktoś na łonie swej rodziny, czy samotnie w ciszy swego gabinetu, a choćby i jako więzień za kratą, porozumiewał się z duchami, bez wiedzy, a choćby i na oczach zbirów? Gdyby i zabroniono w jednym kraju, to któż zabroniłby w kraju sąsiednim i na całym świecie? Bo niema zakątka na ziemi, gdzieby nie było medjów. Chcąc uwięzić wszystkie medja, trzeba wtąpić do więzienia połowę rodzaju ludzkiego; przypuśćmy zaś, że — coby również nie łatwo przyszło — spalonoby wszystkie książki spirytystyczne, na cóżby się to zdało? Wszak znów powstałyby nowe, bo źródło ich niedosięgalne i nie można uwięzić ni spalić duchów, które są ich prawdziwymi autorami.

Spirytyzm nie jest dziełem jednego człowieka; nikt nie może się nazwać jego twórcą, albowiem jest on tak stary, jak świat; znajduje się wszędzie, we wszystkich religjach, a w katolickiej bardziej jeszcze i z większą powagą, niż we wszystkich innych, gdyż można tam znaleźć wszystkie jego pierwiastki: duchy wszelkich stopni, ich stosunki jawne i tajne z ludźmi, aniołów-stróżów, powtórne wciele nie, wyzwolenie duszy za życia, podwójny wzrok, wizje, manifestacje wszelkiego rodzaju, zjawy i to nawet zjawy dotykalne. Co się tyczy djabłów, to nic innego, tylko złe duchy i według jednych wierzeń są w mocy zła na wieki, podczas gdy drugie przyznają im możliwość poprawy.

Do czego dąży nowożytna nauka spirytystyczna? Zbiera w jedną całość to, co było rozprószone, we właściwych wyrazach tłumaczy to, co było dotąd wypowiedane w postaci alegoryj; odrzuca to,

co wydały przesad i ciemnota, by zostawić tylko rzeczy istotne. Oto jej rola. Rola założycielki jednak nie przypada jej w udziale; pokazuje to, co jest, porządkuje, ale nie stwarza, bo podstawy jej istniały zawsze i wszędzie. Któż uważałby się tedy za dość silnego, by móc ją zdławić sarkazmem, a choćby i prześladowaniem? Jeśli się jej zabroni w jednym miejscu, odrodzi się w innych i to tam również, skąd ją uprzednio wygnano, istnieje bowiem w naturze, a nie jest dane człowiekowi zniszczyć jakąś siłę przyrody, ni położyć swoje veto przeciw wyrokom Bożym.

Jaką korzyść zresztą osiągnięto, przeskadzając szerzeniu się pojęć spirytystycznych? Pojęcia te wprawdzie przeciwstawiają się nadużyciom, jakie rodzi pycha i egoizm; wszelako nadużycia te, z których korzystają tylko nieliczne jednostki, przynoszą ogółowi szkodę. Spirytyzm pociągnie więc za sobą masy, znajdując poważnych przeciwników jedynie w tych, którzy byli osobiście zainteresowani w podtrzymywaniu nadużyć. Wpływem swoim uczyni ludzi lepszymi wzajemnie dla siebie, mniej chciwymi dóbr materialnych i więcej zdanymi na wyroki Opatrzności, co jest zadatkiem ladu i spokoju.

VII.

Spirytyzm występuje pod trzema różnemi postaciami: jako fakty manifestacyj, jako zasady filozofji i wypływającej z niej moralności, oraz jako zastosowanie tych zasad. Stąd trzy klasy, albo raczej trzy stopnie wśród jego wyznawców: 1. ci, którzy wierzą w zjawiska duchowe i ograniczają się do ich stwierdzenia; spirytyzm jest dla nich nauką doświadczalną; 2. ci, którzy pojmują jego doniosłość moralną; 3. ci, którzy się do tej moralności stosują w praktyce, albo usiłują się do niej stosować. Z jakiegokolwiek punktu widzenia patrzy się na te dziwne zjawiska, z naukowego czy moralnego, zrozumie każdy, że powstaje tu nowy szereg pojęć, które pociągną za sobą głębokie zmiany w łonie ludzkości i to zmiany — jak to również łatwo pojąć — na lepsze.

Jeśli chodzi o przeciwników, można ich również podzielić na trzy kategorie: 1. tych, którzy przeczą z zasady wszystkiemu, co nowe, lub co nie pochodzi od nich i którzy mówią o tem bez znajomości przyczyn. Do tej grupy należą ci wszyscy, którzy poza świadectwem zmysłów niczego nie uznają; nic nie widzieli, niczego nie chcą widzieć, a tem mniej zgłębić; gniewałoby ich to, gdyby zobaczyli zbyt jasno, gdyż byłiby zmuszeni przyznać, że nie mają racji. Spirytyzm jest dla nich złudzeniem, szaleństwem, utopją, krótko mówiąc: nie istnieje. Są to niewierzący z zasady. Obok nich można postawić tych, którzy raczyli rzucić okiem dla uspokojenia swego sumienia, aby móc powiedzieć: chciałem widzieć, ale nic nie ujrzałem; nie rozumieją, że pół godziny nie wystarczy, żeby sobie zdać sprawę z całokształtu wiedzy. — 2. Z tych, którzy są aż nadto przekonani o rzeczywistości zjawisk, mimo to zbijają je z powodów osobistych. Dla nich spirytyzm istnieje, lecz boją się jego skutków; napadają nań jako na swego nieprzyjaciela. — 3. Z tych, którzy znajdują, że moralność spirytystyczna zbyt surowo osądza ich czyny

i ich dążenia. Spirytyzm, poważnie pojęty, byłby dla nich niewygodny; nie odrzucają go, ani nie przyjmują: wołają zamykać nań oczy. Pierwsi powodują się pychą i zarozumiałstwem, drudzy ambicją, trzeci egoizmem. Widzimy, że przyczyny opozycji, nie mając żadnej trwałej podstawy, winny z czasem zniknąć; albowiem napróżno szukalibyśmy czwartej grupy przeciwników, która opierałaby się na jawnych dowodach przeciwnych, uzasadnionych sumiennymi i pracowitemi badaniami sprawy. Wszyscy przedstawiają tylko gołosłowne przeczenia, nikt jeszcze nie dał dowodów poważnych i niezbitych.

Spodziewać się, że natura ludzka nagle zmieni się pod wpływem pojęć spirytystycznych, znaczyłoby to mieć o niej zbyt wygórowane pojęcie. Wpływ ich nie jest jednakowy, ni jednakowo silny na wszystkich, którzy je wyznają. Wszelako, jakikolwiek byłby, choćby i najslabszy, zawsze wynikiem jego jest poprawa; boć dowodząc istnienia świata pozacielesnego, przeczy rozkładowym doktrynom materialistycznym. Taki jest skutek samej już tylko obserwacji faktów; atoli ci, którzy rozumieją spirytyzm filozoficzny i widzą w nim coś innego, niż zjawiska mniej lub więcej ciekawe, odnoszą zeń inną korzyść: główną i najpowszechniejszą jest rozwój uczucia religijnego nawet u tych, którzy nie będąc materialistami, byli jednak obojętni dla spraw duchowych. Wynikiem jego jest pogarda wobec śmierci; nie mówimy: pragnienie śmierci, przeciwnie spirytysta będzie bronił życia, jak każdy inny. Jest to obojętność, która przyjmuje bez szemrania i bez żalu nieuniknioną śmierć, jako rzecz raczej radosną, niż straszną, dzięki pewności stanu, który po niej następuje. Drugi skutek, prawie równie powszechny, jak pierwszy, to rezygnacja we wszystkich przeciwnościach życia. Spirytyzm daje tak wysoki punkt widzenia, że życie ziemskie traci trzy czwarte swej doniosłości i mniej się już zważa na udręki, jakie mu towarzyszą; stąd więcej odwagi w smutkach i więcej umiarkowania w żądaniach; stąd również niedopuszczanie myśli o skróceniu sobie życia, bo wiedza spirytystyczna uczy, że przez-samobójstwo traci się zawsze to, co się chciało zyskać. Pewność przyszłości, którą my sami możemy uczynić szczęśliwą, możność nawiązania stosunków z istotami, które nam są drogie, stanowią dla spirytysty najwyższą pociechę; horyzont jego wzrasta w nieskończoność, wskutek ciągłego widoku życia zagrobowego, którego tajemnicze głębie może badać. Trzecim skutkiem jest pobudzanie do pobłażliwości dla błędów bliźniego. Trzeba jednakowoż przyznać, że pierwiastek samolubstwa i wszystko, co z niego płynie, jest najbardziej zakorzeniony w człowieku i wskutek tego najtrudniejszy do wyrwania; podejmujemy się chętnie ofiary, byle nic nie kosztowała, a przedewszystkiem niczego nas nie pozbawiała. Pieniądz wywiera jeszcze na większość ludzi nieprzewyciężony urok, a mało kto uznaje słowo „zbyteczny“, gdy chodzi o jego osobę. To też wyrzeczenie się swej osobowości jest najwyższą oznaką postępu.

VIII.

Czyż duchy, powiadają niektórzy, uczą nas jakiejś nowej moralności, czegoś wyższego nad to, co powiedział Chrystus? Jeśli ta moralność nie jest inna, niż moralność Ewangelji, to pocóż spirytyzmu? Rozumowanie to podobne do rozumowania kalifa Omara, który wyraził się o bibliotece Aleksandryjskiej: „Jeżeli nie zawiera nic innego ponad to, co jest w Koranie, to jest bezużyteczna i trzeba ją spalić; jeżeli zawiera coś innego, jest zła, więc znowu trzeba ją spalić.“ Nie, spirytyzm nie zawiera moralności innej niż ta, którą głosił Jezus; atoli zapytajmy się z kolei, czy przed Chrystusem nie mieli ludzie praw, zawartych w Dekalogu? Czy On ich nie potwierdzał? Czy dlatego można powiedzieć, że nauka Jezusa była niepotrzebna? Zapytajmy jeszcze tych, którzy twierdzą, iż moralność spirytystyczna jest niepotrzebna, dlaczego moralność Chrystusowa jest tak mało w czyn wprowadzana i dlaczego ci, którzy ją głoszą, pierwsi przekraczają najważniejsze jej prawo: *powszechnego miłosierdzia*. Duchy przychodzą je nie tylko potwierdzić, lecz wykazują nam praktyczny jego pożytek; czynią zrozumiałemi i jawnemi prawdy, których uczono tylko pod postacią alegoryczną. Obok moralności rozwiązują one najbardziej oderwane zagadnienia psychologii.

Jezus przyszedł na świat, by okazać ludziom drogę prawdziwego dobra; dlategoż Bóg, który Go posłał, by przypomniał ludziom zapomniane Jego prawa, nie miałby dziś posłać duchów, by nam je znów przypomniały, gdy o nich znów zapominamy, składając wszystko na ołtarzu pychy i chciwości? Któż ośmieli się stawiać granice mocy Bożej i zakreślać jej drogi? Kto mówi, że nieprawdą jest, co twierdzą duchy, że czasy zapowiedziane nadeszły i źle pojmowane lub źle tłumaczone prawdy mają być wyraźnie objawione rodzajowi ludzkiemu, by przyspieszyć jego postęp? Czyż niema czegoś opatrnościowego w tych przejawach, które dokonywują się równocześnie na wszystkich punktach globu? To nie jeden człowiek, nie jeden prorok przychodzi nas nawracać, zewsząd napływa światło, cały nowy świat rozwija się przed naszym wzrokiem. Jak wynalazek mikroskopu odkrył nam świat istot nieskończenie małych, których istnienia nie podejrzewaliśmy, jak teleskop odkrył nam tysiące światów, o których nie mieliśmy pojęcia, tak obcowanie spirytystyczne objawia nam świat niewidzialny, który nas otacza, ociera się o nas nieustannie i bez naszej wiedzy bierze udział we wszystkim, co czynimy. W niedalekiej przyszłości istnienie tego świata, który nas wszystkich czeka, będzie tak samo niezbitnie stwierdzone, jak istnienie świata mikroskopowego i globów, rozsianych w przestrzeniach. Czyż zaznajomienie nas z tym światem i wtajemniczenie nas w tajniki życia zagrobowego jest niczem? Prawda, że odkrycia te, jeśli je można tak nazwać, sprzeciwiają się niektórym naszym zakorzenionym pojęciom; wszelako, czyż nie działo się tak samo przy wszystkich wielkich odkryciach naukowych, które do gruntu obalały i zmieniały najbardziej ustalone pojęcia? Czy wtedy nie musiała się również nasza miłość własna upokorzyć przed

rzeczywistością? Tak samo będzie i ze spirytyzmem, który wkrótce zajmie należne mu stanowisko wśród umiejętności ludzkich.

Porozumiewanie się z istotami z za grobu dało nam poznać życie przyszłe, pozwoliło je nam oglądać, wtajemniczyło nas w kary i nagrody, które nas tam czekają wedle naszych zasług i przez to przywiodło do spirytualizmu tych, którzy widzieli w nas tylko materję, uorganizowaną maszynę. Słusznie tedy powiedzieliśmy, że spirytyzm wymierzył materializmowi śmiertelny cios faktami. Gdyby tylko ten skutek osiągnął, należy mu się wdzięczność od społeczeństwa. Lecz sprawił on więcej: wykazuje nieuniknione skutki zła, a co za tem idzie, konieczność dobra. Liczba tych, u których wywołał lepsze uczucia, osłabił złe skłonności i których odwiódł od złego, jest większa, niż się naogół przypuszcza, a wzrasta codziennie. Pochodzi to stąd, że przyszłość dla nich przestaje być niepewna. To już nie jest prosta nadzieja, lecz prawda, którą się pojmuje, którą się daje wytłumaczyć, gdy widzimy i słyszymy tych, którzy nas opuścili, a którzy się podają za szczęśliwych lub uskarżają się wedle tego, jak żyli na ziemi. Kto jest tego świadkiem, zaczyna się nad tem zastanawiać i odczuwa potrzebę poznania siebie, osądzenia i poprawy.

IX.

Przeciwnicy spirytyzmu wysuwają jako broń przeciw niemu różnicę zdań wśród jego wyznawców, co do niektórych punktów tej nauki. Nie należy się dziwić, że w początkach wiedzy, gdy spostrzeżenia są jeszcze niezupełne i każdy pojmuje je na swój sposób, mogą wyrastać różne sprzeczne systemy! Jednakowoż trzy czwarte tych systemów już upadło wobec głębszych badań, począwszy od tego, który wszystkie przejawy przypisywał duchom złym, jak gdyby to było dla Boga niepodobieństwem posłać ludziom duchy dobre; nauka to była bezsensowna i kłam zadały jej fakty, a co więcej bezbożna, bo zaprzeczala Stwórcy potęgi i dobroci. Duchy uspokajały nas zawsze co do tych sprzeczności, dowodząc, iż one z czasem ustąpią; i rzeczywiście pod wielu względami doszło już do zjednoczenia, a różnice się z każdym dniem zacierają. Mógłby ktoś jeszcze zapytać: Czegoż ma się trzymać człowiek bezstronny i bezinteresowny, zanim doczekamy się całkowitej jedności poglądów i wyklarowania się czystej, jednolitej nauki spirytystycznej? Duchy dały nam w tej sprawie taką odpowiedź:

„Najczystsze światło nie ma żadnych cieni, diament bez skazy jest najcenniejszy; sądzcie tedy o wartości duchów podług czystości ich nauki. Nie zapominajcie, że wśród duchów są takie, które nie wyzbyły się jeszcze pojęć życia ziemskiego; nauczcie się rozpoznawać je po mowie, sądzcie o nich według całości tego, co mówią, patrzcie, czy jest w tem logiczny związek, czy nie kryje się tam niewiedza, pycha albo zła wola, krótko mówiąc, czy słowa ich są zawsze nacechowane ukrytą mądrością, znamionującą prawdziwą wyższość. Gdyby wasz świat był niedostępny dla błędu, byłby doskonałym, daleko mu jednak do tego; uczycie się dopiero odróżniać błąd od prawdy. Jedność ukaże się tam, gdzie dobro nie mieszane

było nigdy ze złem; tam właśnie nastąpi siłą rzeczy zjednoczenie, albowiem ludzie poznają, że tam jest prawda.

Cóż znaczą zresztą pewne różnice, odnoszące się nietylko do treści, ile do formy! Zważcie, że zasadnicze podstawy są wszędzie te same i winny was zjednoczyć we wspólnem umiłowaniu Boga i pełnieniu dobrych uczynków. Jakkolwiek więc pojmuje się sposób postępu, czy warunki przyszłego bytu, cel ostateczny jest zawsze ten sam: czynić dobrze.“

Jeśli wśród zwolenników spirytyzmu wylaniają się różnice co do niektórych punktów teorii, to jednak wszyscy godzą się w sprawach zasadniczych; istnieje tedy jedność, skoro pominiemy niewielką liczbę tych, którzy w przejawach odrzucają pośrednictwo duchów, przypisując je przyczynom czysto fizycznym, aczkolwiek sprzeciwia się to zasadzie: każdy skutek inteligentny musi mieć inteligentną przyczynę — bądź też odbiciu naszej własnej myśli, czemu fakty również przeczą. Inne różnice mają tylko podrzędne znaczenie i w niczem nie podważają podstaw zasadniczych. Mogą więc powstawać szkoły, które będą roztrząsały przedmioty jeszcze sporne, nie mogą to być jednak wzajemnie się zwalczające sekty. Antagonizm może istnieć tylko między tymi, którzy chcą dobra, a tymi, którzy czynią złe lub chcą zła; a przecież żaden prawdziwy spirytysta, szczerze przejęty wzniosłymi zasadami moralnymi, nauczaniem przez duchy, nie może chcieć zła, ni źle życzyć swemu bliźniemu, bez względu na różnicę zdań. Gdyby która z tych szkół była w błędzie, to prędzej czy później spłynie na nią światło, jeśli go szuka w dobrej wierze i bez uprzedzeń. Tymczasem wszystkie łączą wspólne więzy, które je jednoczą około jednej myśli; wszak wszystkie mają ten sam cel wytknięty. Mniejsza o to, jaką idą drogą, skoro ona do niego prowadzi. Żadna nie powinna się narzucać jakimkolwiek przymusem, czy to materialnym, czy moralnym i jedynie ta właśnie byłaby w błędzie, któraby drugą wyklinała, albowiem działałaby najwidoczniej pod wpływem złych duchów. Najwyższym argumentem musi być rozum, a umiarkowanie prędzej zapewni prawdzie tryumf, niż wszelkie gwałtowne polemiki, zatrute zawiścią i zazdrością. Dobre duchy głoszą zjednoczenie i miłość bliźniego, a żadna myśl złośliwa, ni sprzeczną z prawem miłości nie może pochodzić ze źródła czystego. Posłuchajmy, na koniec, co mówi w tej sprawie duch św. Antoniego:

„Dość już klątw, jakie ludzie na siebie nawzajem rzucali w imię Boga pokoju i miłosierdzia! Bogu nie mogą być miłe takie bluźnierstwa. Spirytyzm jest spójnią, jaka ludzi kiedyś zjednoczy, albowiem pokaże im, gdzie prawda, a gdzie błąd. Długo jednak będą mu jeszcze zaprzeczali różni uczeni w piśmie i faryzeusze, jak zaprzeczali Chrystusowi. Chcecież wiedzieć, pod wpływem jakich duchów tworzą się różne sekty, które dzielą ten świat między sobą? Sądźcie je podług ich czynów i zasad. Dobre duchy nigdy nie podlegały do złego, nigdy nie doradzały ni uprawniały gwałtu i morderstwa; nigdy nie podniecały nienawiści wzajemnych, nie budziły pragnienia bogactwa, czy zaszczytów, ani chciwości dóbr tego świata. Pierwszeństwo u nich mają tylko ci, którzy są dla wszystkich dobrzy, ludzcy i życzliwi, jak mają też pierwszeństwo u Chrystusa, albowiem idą za Nim drogą, którą ludzkości wskazał.“